

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mateja Mudrič

Razvojni problemi Kroke po poplavi septembra leta 2007

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mateja Mudrič

Mentor: izred. prof. dr. Marijan M. Klemenčič
Mentor: red. prof. dr. Marjan Malešič

Razvojni problemi Kroke po poplavi septembra leta 2007

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Diplomsko delo z naslovom
Razvojni problemi Kroke po poplavi septembra leta 2007,
je izdelano s soglasjem obeh fakultet
in urejeno po pravilniku matične fakultete.

ZAHVALA

Hvala vsem,
ki ste mi v času študija stali ob strani
in me podpirali.

Hvala mentorjema,
izred. prof. dr. Marijanu M. Klemenčiču in
red. prof. dr. Marjanu Malešiču
za napotke in pomoč pri izdelavi naloge.

Hvala tudi številnim Kroparjem in
zaposlenim na občini Radovljica
za nešteto drobnih informacij

Posebna zahvala gre Primožu za potrpljenje in vzpodbudo.

Hvala tudi Tadeji za odpravljanje slovničnih napak.
Predvsem pa hvala domačim. Predolgo bi bilo pisati zakaj.

HVALA.

RAZVOJNI PROBLEMI KROPE PO POPLAVI SEPTEMBRA LETA 2007

Diplomsko delo prikazuje življenje v Kropi pred, med in po poplavni ujmi, ki jo je prizadela septembra 2007. Namen dela je ovrednotiti dejavnike, ki so prispevali k razvoju Kroke v današnjem prostoru, proučiti demografske in kulturne značilnosti naselja, delovanje občinskih enot zaščite in reševanja, predstaviti poplavno ujmo ter pereče razvojne probleme, ki pestijo kraj eno leto in pol po poplavni ujmi. Pri izdelavi dela je uporabljena obstoječa literatura, obdelani so statistični podatki ter podatki zbrani na terenu. Po propadu železarstva koncem 18. stoletja je število prebivalcev začelo upadati, kar je kasneje kot ključni razvojni dejavnik naselja ublažila ustanovljena zadruga in kasnejša tovarna Plamen. Naselje se sooča se s številnimi težavami. Največjo predstavlja praznjenje starega trškega jedra, ki je spomeniško zaščiteno. Zaradi izredno ostrih zahtev zavoda, ki za prebivalce predstavljajo velik finančni zalogaj, številne stavbe v starem delu Kroke propadajo, saj ljudje nimajo denarja za obnovo. Pri tem bi država morala nastopiti bolj dejavno preko Ministrstva za kulturo in prebivalcem finančno pomagati. Za Kropo poplavna ujma iz leta 2007 predstavlja priložnost. Kljub hudim posledicam, ki jih je kraj utrpel, so v naselju takoj po končani intervenciji začeli s celovito sanacijo, iz katere bo ob koncu Kropa izšla lepša, kot je bila pred ujmo. Kropa ima zgodovino, tradicijo, znanje in stvari, ki se jih ne da kupiti ali ustvariti. Treba jih je oživeti, živeti z njimi in od njih.

KLJUČNE BESEDE: Kropa, naravne nesreče, poplava, sile zaščite in reševanja, razvojni problemi

DEVELOPMENT PROBLEMS IN KROPA AFTER THE SEPTEMBER 2007 FLOOD

The thesis shows the life in Kropa before, during and after the devastating flood in September 2007. The purpose of the thesis is to evaluate the agents which have contributed to the development of Kropa today, to analyze the demographic and cultural features of the settlement and performance of local protection and rescue units, to introduce the flood and the pressing problems of Kropa a year and a half after the flood. For the thesis the existing literature has been used, statistical and on location data have been collected and processed. After the failure of ironwork industry at the end of 18th century the population number started to decrease but the effects were later alleviated by founding a co-operative and later a plant Plamen. The greatest problem that Kropa is dealing with today is the depopulation of historic urban core which is protected as cultural heritage. A great number of old buildings in Kropa are decaying due to lack of finances and high standards set by the Institute for the Protection of the Cultural Heritage of Slovenia. In my opinion the State of Slovenia and the Ministry of Culture should act actively and help financially. The flood of September 2007 presents an opportunity for Kropa. The rehabilitation of the environment and remedying the consequences of the flood will eventually result in more beautiful Kropa than it was before the devastation. Kropa holds history, tradition, knowledge and means that cannot be bought or created. The fore mentioned should be brought back to life.

KEY WORDS: Kropa, natural disasters, flood devastation, protection and rescue units, developing problems

KAZALO

I. UVOD.....	10
II. NARAVNOGEOGRAFSKE RAZMERE	15
1. LEGA IN POLOŽAJ KROPE.....	15
2. HOMOGENE POKRAJINSKE ENOTE	17
2.1. DOBRAVE	18
2.2. JELOVICA	20
2.3. LIPNIŠKA DOLINA Z DOLINO KROPARICE	22
2.3.1. LIPNIŠKA DOLINA	22
2.3.2. DOLINA KROPARICE	22
III. GOSPODARSKI CIKLI.....	25
1. KROPA IN FUŽINSKO ŽELEZARSTVO	25
1.1. LOKACIJSKI DEJAVNIKI ZA RAZVOJ FUŽINARSTVA.....	25
1.1.1. ŽELEZOVA RUDA.....	25
1.1.2. GOZD KOT VIR ZA PRIDOBIVANJE OGLJA	27
1.1.3. VODNA ENERGIJA	28
1.2. RAZVOJ FUŽINARSTVA.....	29
1.2.1. POMEMBNEJŠI FUŽINARSKI OBJEKTI OB KROPARICI.....	31
2. KROPA IN ZADRUŽNIŠTVO	34
2.1. USTANOVITEV PRVE ŽEBLJARSKE IN ŽELEZOOBRTNE ZADRUGE V KROPI	34
2.2. RAZVOJ ZADRUGE	35
2.2.1. PRVO OBDOBJE (1895-1904)	35
2.2.2. DRUGO OBDOBJE (1905-1918).....	36
2.2.3. TRETJE OBDOBJE (1919-1947)	37
2.3. POMEN ZADRUGE.....	39
2.4. ZNAČILNOSTI ZADRUGE	40
3. INDUSTRIJSKO-OBRTNA KROPA.....	40
3.1. KOVINSKA INDUSTRIJA.....	41
3.1.1. TOVARNA VIJAKOV PLAMEN KROPA	41
3.1.1.1. NOVI PLAMEN: HLADNO PREOBLIKOVANJE IN ELEMENTI ZA SPAJANJE ..	43
3.1.2. TOVARNA PLAMEN KOT NOSILEC RAZVOJA KROPE IN OKOLICE	44
3.2. OBRT.....	46
3.2.1. UKO, UMETNOKOVAŠKA / UMETNOKOVINSKA OBRT	46
3.2.2. ZASEBNA OBRT	48
IV. DRUŽBENOGEOGRAFSKE RAZMERE	50
1. PREBIVALSTVO.....	50
1.1. OBDOBJE PRED 2. SVETOVNO VOJNO	50
1.2. OBDOBJE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI.....	51
1.2.1. DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI.....	53
1.2.2. IZOBRAZBA	58
1.2.3. AKTIVNOST	58
V. KULTURNO-DRUŽABNO ŽIVLJENJE	61
1. KROPA-KULTURNO TEHNIČNI SPOMENIK.....	61
1.1. PROSTORSKO-UREDITVENI POGOJI.....	63

1.2. KOVAŠKI MUZEJ.....	64
2. DRUŽABNO ŽIVLJENJE.....	65
2.1. KRAJEVNI PRAZNIKI IN PRIREDITVE	66
2.2. DRUŠTVA.....	69
2.3. ZNAMENITI KROPARJI	70
VI. SISTEM VARSTVA PRED NARAVNIMI IN DRUGIMI NESREČAMI.....	71
1. NARAVNE NESREČE.....	71
2. SISTEM VARSTVA PRED NARAVNIMI IN DRUGIMI NESREČAMI NA REGIJSKI RAVNI	72
2.1. OGROŽENOST SLOVENSKEGA POKRAJIN PO NARAVNIH NESREČAH.....	74
2.2. ORGANIZIRANOST SISTEMA ZAŠČITE IN REŠEVANJA (ZIR) NA REGIJSKI RAVNI....	75
2.3. ORGANI UPRAVLJANJA IN VODENJA	75
2.4. SILE ZA ZAŠČITO, REŠEVANJE IN POMOČ	78
3. SISTEM VARSTVA PRED NARAVNIMI IN DRUGIMI NESREČAMI V OBČINI	79
RADOVLJICA.....	79
3.1. OGROŽENOST NA OBMOČJU RADOVLJIŠKE OBČINE.....	79
3.1.1. POTRES	79
3.1.2. VIHAR	79
3.1.3. POPLAVA	80
3.1.4. POŽAR.....	80
3.1.5. PORUŠITEV VODNE PREGRADE ELEKTRARNE MOSTE.....	81
3.1.6. ZEMELJSKI IN SNEŽNI PLAZOVI	82
3.1.7. SUŠA.....	83
3.2. OGROŽENOST KROPARSKIH POKRAJINSKIH ENOT.....	83
3.3. ORGANI UPRAVLJANJA IN VODENJA V OBČINI RADOVLJICA.....	84
3.4. SILE ZA ZAŠČITO, REŠEVANJE IN POMOČ	85
3.4.1. ALARMIRANJE GASILSKIH ENOT GASILSKE ZVEZE OBČINE RADOVLJICA	
(GZOR).....	86
3.4.1.1. ALARMNI POSTOPEK ŠTEVILKA 4 (HUJŠE NARAVNE IN DRUGE NESREČE)	
NA OBMOČJU PGD KROPA)	87
3.5. VARSTVO PRED POPLAVAMI	89
3.5.1. NAČELA ZAŠČITE, REŠEVANJA IN POMOČI.....	90
3.5.2. STRATEGIJA VARSTVA PRED HUDOURNIKI.....	91
3.5.3. NAPOVEDOVANJE POPLAV IN KONCEPT ODZIVA OB NJIH.....	93
3.5.4. OPAZOVANJE, OBVEŠČANJE IN ALARMIRANJE	93
3.5.5. AKTIVIRANJE SIL IN SREDSTEV	94
3.5.6. UKREPI IN NALOGE ZAŠČITE, REŠEVANJA IN POMOČI OB POPLAVI.....	95
3.5.7. OCENJEVANJE ŠKODE	97
VII. POPLAVNA UJMA V KROPI 18. SEPTEMBRA 2007.....	99
1. PRETEKLE NARAVNE NESREČE V KROPI.....	99
2. POPLAVE V LETU 2007.....	100
2.1. PODNEBNE RAZMERE V SLOVENIJI LETA 2007.....	100
2.1.1. SEPTEMBER LETA 2007.....	101
2.2. VISOKE VODE V SLOVENIJI LETA 2007	102
2.2.1. POMEN NIZKIH PRAGOV OB VISOKIH VODAH.....	103
2.2.2. POPLAVE 18. SEPTEMBRA LETA 2007	104
2.2.2.1. VREMENSKE RAZMERE.....	105
2.2.2.1.1. PODOBNI PADAVINSKI DOGODKI V PRETEKLOSTI.....	107
2.2.2.2. HIDROLOŠKE RAZMERE.....	108

3. VZROKI ZA NASTANEK NESREČE 18. SEPTEMBRA 2007 V KROPI	111
4. POSLEDICE NESREČE	113
4.1. POŠKODOVANI ZAVAROVANI OBJEKTI	115
5. POTEK DOGODKOV	115
5.1. POTEK INTERVENCIJE	116
5.1.1. SISTEM DELA V ČASU INTERVENCIJE	117
5.1.2. REGIJSKI CENTER ZA OBVEŠČANJE KRANJ (RECO KRANJ)	117
5.1.3. PRIHOD ENOT ZAŠČITE IN REŠEVANJA V KROPO	119
5.1.4. RAZGLASITEV IZREDNIH RAZMER V KROPI	120
5.1.5. VEČERNI KRIZNI SESTANEK	121
5.1.6. ODPRAVA POSLEDIC UJME	121
5.1.6.1. PRVI DAN PO UJMI, 19. 9. 2007	122
5.1.6.2. DOGAJANJE MED ČETRTRKOM – 20., IN SOBOTO – 22. SEPTEMBROM	126
5.1.6.3. SISTEM DELA PRI ODPRAVLJANJU POSLEDIC	127
5.1.6.4. SODELOVANJE Z OSTALIMI STRUKTURAMI	127
5.1.6.5. STIKI Z JAVNOSTJO	128
5.1.7. SILE ZIR V ČASU INTERVENCIJE	128
5.1.7.1. GZOR (GASILSKA ZVEZA OBČINE RADOVLJICA)	129
5.1.8. UGOTOVITVE ODGOVORNIH O POTEKU INTERVENCIJE OB NEURJU 18. SEPTEMBRA 2007	130
5.2. OBČINSKI KRIZNI ŠTAB	131
5.3. PLAZ ČRNI POTOK	132
5.3.1. MOBILNI SIJA	135
5.4. POTEK SANACIJE	136
5.4.1. SODELOVANJE Z MINISTRSTVOM ZA OKOLJE IN PROSTOR	137
5.4.2. SODELOVANJE Z DIREKCIJO RS ZA CESTE (DRSC)	137
5.4.3. POPIS ŠKODE	137
5.4.4. SANACIJA PLAZOV	138
5.4.5. ŠKODA V KMETIJSTVU	139
5.4.6. VIRI IN PORABA SREDSTEV ZA LETI 2007 IN 2008	140
5.4.6.1. LETO 2007	140
5.4.6.2. LETO 2008	141
5.4.7. NAJPOMEMBNEJŠE INVESTICIJE V KROPI	142
5.4.7.1. SANACIJA GOSPOSKE ULICE	142
5.4.7.2. UREDITEV DRŽAVNE CESTE MED SLOVENSKO PEČJO IN BODLAJEVIM VIGENJCEM	143
5.4.7.3. UREDITEV 1. FAZE DRŽAVNE CESTE MED PLACOM IN KORUZNIM MOSTOM	144
5.4.7.4. UREDITEV 2. FAZE DRŽAVNE CESTE MED KORUZNIM IN KAMNITIM MOSTOM	144
5.4.7.5. UREDITEV TRGA (PLACA)	144
5.4.7.6. BODLAJEV VIGENC	146
5.4.7.7. OBNOVA ZGORNJIH FUŽIN (RAK)	147
5.4.7.8. GRADNJA NADOMESTNEGA KORUZNEGA MOSTU (NEKDANJI LUKOV MOST)	147
5.4.8. UKREPI ZA CELOVITO SANACIJO V KROPI	149
5.4.8.1. SPREJETJE OBČINSKEGA PODROBNEGA PROSTORSKEGA NAČRTA (OPPN KROPA)	149
5.4.8.2. KOHEZIJSKI PROJEKTI	150
5.4.8.2.1. KANALIZACIJA	150
5.4.8.2.2. LOKALNA ČISTILNA NAPRAVA	150
5.4.8.2.3. VODOVOD	151
5.4.9. OSTALI POSEGI V KROPI	151
5.4.10. IZHODIŠČA PLANA UKREPOV ZA LETI 2009 IN 2010	152
5.5. OCENA SANACIJE	153
VIII. RAZVOJNI PROBLEMI V KROPI	156

1. DEPOPULACIJA	156
2. DELOVNA MESTA	159
3. ODNOS KROPA – OBČINA RADOVLJICA	161
4. UREDITEV KANALIZACIJE.....	162
5. PROMET IN CESTNA INFRASTRUKTURA.....	164
6. KLJUČNE RAZVOJNE POTEZE	165
IX. ZAKLJUČEK	167
X. SUMMARY	171
XI. VIRI IN LITERATURA	173
XII. SEZNAM PRILOG	181

I. UVOD

Cilji in namen dela

Namen diplomskega dela z naslovom "Razvojni problemi Kroke po poplavi septembra leta 2007" je prikazati stanje v Kropi pred, med in po poplavni ujmi, ki je leta 2007 prizadela to območje. Delo je razdeljeno na tri časovno zaokrožene celote. Prvi del govori o stanju v Kropi pred poplavno ujmo. Zanimale nas bodo demografske značilnosti kraja, gospodarstvo, kulturno in družabno življenje v naselju. Ob pregledu tovrstnih tematik dobimo boljši vpogled v razumevanje kraja; če se želimo ukvarjati s sedanostjo in pogledati v prihodnost Kroke, moramo najprej razumeti njeno preteklost in zgodovinsko ozadje, saj predstavljata temelje za nadaljnjo razmišljanje. Drugi del govori o poplavni ujmi, ki je Kropo prizadela 18. septembra 2007. Predstavlja dogajanje v Kropi tega dne, kako je potekala intervencija in kasnejša sanacija naselja. Zadnji del pa predstavlja aktualne probleme naselja s katerimi se to srečuje danes, približno leto in pol po poplavni ujmi. Zanimalo nas bo, ali je poplavna ujma naselju prinesla ponovni razvojni zagon, oziroma če se je stanje v starem železarskem naselju zaradi posledic ujme le še poslabšalo; ali ujma za Kropo predstavlja novo priložnost ali pa še eno v vrsti drugih težav, ki kraju onemogočajo razvoj. V preteklosti so naravne nesreče ljudi preko solidarnosti večkrat povezale med seboj: domačine, sorodnike in druge odseljene krajanke.

Glavni cilj dela je ob koncu pisanja razumeti problematiko Kroke in njenih prebivalcev; kakšno je življenje prebivalcev v zakotnem, a nekdanj živahnem tržno – obrtnem naselju z gosto pozidavo. Ujma predstavlja mejnik med preteklostjo in sedanostjo ter prihodnjim razvojem v kraju. Zanimalo nas bo, če je poplavna ujma v glave odgovornih prinesla kaj razmišljanja tudi o tem, da naselje predstavlja arhitekturni biser v državnem pogledu, ki ga je potrebno bolj ohranjati, sicer bomo izgubili enega izmed še obstoječih kazalcev delčka zgodovine slovenskega naroda. Velikokrat je namreč tako, da kakšno stvar začnemo ceniti šele takrat, ko je že prepozno.

Raziskovalna vprašanja

1. Ali je bivalno okolje starega trga primerno za sodobno življenje?
2. Ali je bila intervencija enot zaščite in reševanja ob poplavni ujmi v Kropi ustrezna in v kolikšni meri je sovpadala z občinskimi načrti?
3. Ali je poplavna ujma v Kropi preko solidarnosti in medsebojne pomoči ljudi povezala med seboj in jim dala moči za ponovni razvoj naselja?
4. Ali je vodna ujma pospešila urejanje starega dela Kroke?
5. Kako se v Kropi odvija proces sanacije naselja in kakšno je zadovoljstvo krajanov z njenim potekom?

Predstavitev naloge

Za pisanje diplomskega dela s takšno vsebinsko podlago sem se odločila na dan, ko je prišlo do poplavne ujme, se pravi 18. 9. 2007. Tega dne se še zelo dobro spominjam. Bila sem v Ankaranu, kjer je bil dan bolj kot ne običajen. Ko sem po telefonu govorila z domačimi, ki so bili "na kraju dogajanja", sem pravzaprav zelo težko verjela, da je stanje ponekod tako kaotično. O tem me je prepričala šele slika na televizijskem sprejemniku, ki je kazala številne poplavljenе kraje po celi Sloveniji. Pomislila sem, da bi bilo o tem zanimivo pisati, pridobivati podatke in nova znanja. Zanimalo me je, kaj se je pravzaprav tega dne dogajalo, da je po številnih slovenskih krajih prišlo do tako izjemnega vremenskega dogodka, sama pa, le "nekaj" kilometrov proč, o tem nisem nič slutila. Kljub temu da radi rečemo, da je Slovenija majhna, se je tega dne pokazalo, da je njeno ozemlje še vedno izredno veliko, saj so naravne nesreče kljub veliki obsežnosti obravnavane navadno bolj lokalnega značaja.

Delo je zasnovano regionalnogeografsko. Naravnogeografske značilnosti obravnavane pokrajine bodo prikazane zgolj v osnovnih potezah, večji poudarek bo na družbenogeografski oznaki. Predstavljeno bo prebivalstvo, gospodarstvo, kulturno in družabno življenje v Kropi. Opredeljene bodo dejavnosti s katerimi so se ukvarjali v kraju in prikazan problem depopulacije. Sledil bo pregled naravnih nesreč ter sil za zaščito, reševanje in pomoč v občini Radovljica, ki sodelujejo pri naravnih nesrečah. Osrednji del naloge bosta predstavljali poplavna ujma v Kropi leta 2007 ter razvojni problemi, ki pestijo kraj. Zanimalo nas bo dogajanje z domačini ter njihovo videnje stanja v Kropi. Prikazani bodo naravni in antropogeni dejavniki, ki so prispevali k ujmi, posledice ujme, aktiviranje enot zaščite in reševanja ter potek sanacije.

Teritorialno je naloga omejena na območje naselja Kropa, ki skupaj z Brezovico tvori krajevno skupnost Kropa. Naselje je v občini Radovljica, kar bo odigralo odločilno vlogo v poglavju o silah zaščite in reševanja ter pri sanaciji kraja. Kropa se členi na starejše jedro, ki predstavlja središče naselja, in na novejša delavska soseska, ki so jih po drugi svetovni vojni gradili delavci kroparskega podjetja Plamen. Pri gradnji so delno sodelovali tudi delavci drugih podjetij, še posebej zaposleni v podjetju Iskra Mehanizmi. Ponekod v naselju, še zlasti na območju Doline na levem bregu Kroparice, pa stojijo skoraj popolnoma nove hiše.

Kropa se je v zgodnje industrializirano naselje razvila iz tradicije fužinskega žebjarstva, za katerega so bili tu podani vsi trije ključni elementi: železova ruda, vodna energija in obsežni gozdovi, ki so predstavljali vir za pridelavo oglja. Naziv trga je Kropa dobila v 16. stoletju, samostojna župnija pa je postala na začetku 17. stoletja. Populacijski višek je Kropa dosegla v drugi polovici 18. stoletja, ko je štela okoli 1.400 prebivalcev in je predstavljala enega izmed večjih naselij na Gorenjskem. Veliko število prebivalcev v tem obdobju je sovpadalo z viškom razvoja fužinarske dejavnosti. Ko je železarstvo v Kropi začelo propadati, je upadalo tudi število prebivalcev. Stanje se je začelo izboljševati z gospodarsko utrditvijo kovinarske zadruge Plamen, ki je bila pod takšnim ali drugačnim imenom v nadaljevanju ključni razvojni dejavnik naselja. Na razvoj naselja je tovarna imela še posebno velik vpliv po drugi svetovni vojni, in sicer s številnimi široko zastavljenimi projekti. Kropa je postala manjši industrijski center s širšim zaposlitvenim zaledjem. V najboljših časih, nekje do 80 – ih let 20. stoletja, je bilo v Plamenu zaposlenih okoli 500 ljudi. Z oblikovanjem zaposlitvenega središča se je v Kropi razvilo tudi nekaj centralnih dejavnosti za več naselij na desnem bregu Save. V

21. stoletju Kropa predstavlja predvsem spalno naselje večjim okoliškim zaposlitvenim centrom (npr. Radovljici, Lescam in Kranju).

Razlike v izgledu starejšega in novejšega dela Kroke so očitne. Medtem, ko je staro trško jedro spomeniško zaščiteno in podvrženo strogim merilom Zavoda za varstvo kulturne dediščine, se novejši deli naselja razvijajo popolnoma drugače. Stroga merila zavoda in zelo skopa pomoč odgovornih tako na državni kot občinski ravni imajo za posledico praznjenje starega trškega jedra. Številne zgradbe zaradi tega propadajo in ob pogledu na njih slika naselja ni prav nič lepa. Če se sprehodimo izven dela naselja, ki je spomeniško zavarovan, predvsem imamo tu v mislih območje Doline in Stočja, pa je arhitektura precej drugačna. Prevladujejo bloki, večstanovanjske hiše in samostojne hiše, ki s svojo podobo ne kažejo tako revne slike kot jo kaže starejši del, v katerem je marsikatera stavba potrebna obnove, vendar ta za številne krajanke zaradi strogih smernic zavoda predstavlja prevelik finančni zalogaj. Poplavna ujma, ki je območje prizadela septembra 2007, je najbolj opustošila prav staro trško jedro Kroke, ki je spomeniško zaščiteno. Po besedah krajanov so številni prebivalci Kroke, še predvsem pa tisti, ki živijo nad dolinskim dnem, za kaotične razmere v njihovem kraju izvedeli šele ob gasilskih sirenah.

S kulturno – družabnim življenjem v Kropi bomo poskušali prikazati koliko ljudije držijo skupaj ter ali so pripravljeni na medsebojno sodelovanje in pomoč bližnjemu. To predstavlja bistveni dejavnik življenja v naselju in pomemben dejavnik identitete. Kroparska kultura ima dolgo tradicijo in pogledali si bomo, ali jo ljudje v naselju z različnimi prireditvami, dogodki in društvi ohranjajo še danes.

Osrednji del predstavlja naravna nesreča 18. septembra 2007. Stanje na območju Kroke je bilo tega dne tako kaotično, da so bile v naselju s strani župana razglašene izredne razmere. Začela se je obsežna intervencija enot zaščite in reševanja, ki pa jim je Kropa predstavljala le eno izmed 106 lokacij intervencije znotraj občinskih meja. Številne krajanke so morali evakuirati, v šoli v Lipnici so jim zagotovili prenočišča, potrebna je bila regulacija struge Kroparice, reševali so ogrožene krajanke in materialne dobrine, kar so jih sploh še lahko. Na srečo kljub obsežnosti vremenskega dogajanja v Kropi tega dne ni bilo nobene človeške žrtve, so pa bile druge. Tega dne je zaradi naravne nesreče v Sloveniji življenje izgubilo kar 6 ljudi.

Posledice naravne nesreče so bile v državnem pogledu izjemne. Škode je bilo za več kot 200 milijonov evrov. Občina Radovljica je škodo ocenila na 8 milijonov, od tega jih je 5 odpadlo na območje Kroke. V Kropi je bilo z vodo zalitih veliko število objektov, prav tako so bili spodnji deli hiš zapolnjeni z materialom, ki ga je s seboj prinesla Kroparica. Potrebna so bila izsuševanja. Voda je odnesla precejšen del državne ceste, onemogočena je bila oskrba z vodo in elektriko, poškodovani so bili številni objekti kulturne dediščine ter povzročena ogromna materialna škoda. Sprožili so se tudi številni zemeljski plazovi, ki so ogrožali hiše in imetje v njih. V Kropi je največjo težavo predstavljal plaz Črni potok, ki se je zagostil v hudourniku na Vodiški planini in bi ob morebitnemu zdrsuh lahko ogrožal naselje.

Sočasno z intervencijo se je v Kropi začela tudi sanacija. Zaradi obsežnosti posledic in velike poškodovanosti naselja so se odločili za celovito sanacijo. Sanacija kraja naj bi po nekaterih ocenah potekala vsaj še dve leti, se pravi nekje do leta 2011. Veliko je bilo v Kropi že storjenega, številni projekti jih še čakajo. Predvsem so težave z

zagotavljanjem finančnih sredstev. Prisotni so tudi konflikti in nestrinjanja med krajani ter odgovornimi na občini. Večkrat z razmišljanji in predlogi stojijo vsak na svojem bregu, kar je tudi razlog, da se nekatere stvari ne odvijajo hitreje, kot pa bi se lahko. Zanimalo nas bo, ali so bili sanacijski ukrepi izvedeni do te mere, da v Kropi posledice ob morebitni naslednji poplavni ujmi ne bi bile več tako katastrofalne.

Metode dela

Pri pisanju diplomske naloge so bile uporabljene naslednje metode dela:

- pregled obstoječe literature in periodike o Kropi;
- vrednotenje statističnih podatkov (npr. popisi prebivalstva, letna statistična poročila podjetja Plamen);
- fotografiranje;
- kartiranje;
- intervju.

Obstoječa literatura o Kropi govori predvsem o njeni fužinarski preteklosti, medtem ko je literature o novejši zgodovini Kroke bolj malo. Pred drugo svetovno vojno, med leti 1933 in 1946, je Kovinarska zadruga Plamen izdajala glasilo Zadrugar, v katerem so objavljeni številni gospodarski, zgodovinski in drugi strokovni članki ter tudi novice iz življenja kraja. Zadrugar je bil v sedemdesetih letih nadomeščen z ožje zasnovanim tovarniškim glasilom Plamen, ki pa je prav tako objavljал članke o tovarni in življenju v Kropi.

Pri pridobivanju novejših informacij si je potrebno pomagati s članki iz časopisov ter nekaterimi drugimi periodičnimi glasili, še zlasti z Vigenjcem, glasilom Kovaškega muzeja, ki izhaja od leta 2001 naprej in opisuje življenje v Kropi in Kamni Gorici. Ob 100-letnici tovarne Plamen je leta 1995 izšel Kroparski zbornik, v katerem so predstavljene tudi nekatere geografske vsebine kraja (geologija, podnebje, prebivalstvo). K razumevanju kroparske problematike pripomore tudi diplomsko delo Saše Šlegel – Florjančič z naslovom "Geografija Kroke". Sicer pa geografsko zasnovanih del o Kropi ni veliko, če pa so že, je Kropa obravnavana kot del celotnega območja na desnem bregu reke Save.

Kropa se pogosto pojavlja v različnih medijih. Predvsem je do tega prišlo po poplavni ujmi leta 2007, ki je v Kropi pustila za seboj pravo razdejanje. Dogajanje sem zato spremljala tudi v dnevnih časopisih, še zlasti v Gorenjskem glasu ter Deželnih novicah, mesečnem glasilu občine Radovljica. Ker je bila tema aktualna in se je o njej veliko pisalo, je bilo do teh podatkov ob sočasnem shranjevanju časopisov dokaj lahko priti.

Pri poglavju o prebivalstvu nam bodo pomagali zlasti podatki dostopni preko Statističnega urada Republike Slovenije. Ob pregledu statističnih podatkov zadnjega popisnega obdobja (popis 2002) ter njihovo primerjavo s starejšimi popisi in podatki za celotno Slovenijo, dobimo jasnejšo sliko o tem, kaj se dogaja s prebivalstveno dinamiko Kroparjev.

Veliko je bilo tudi terenskega dela. Večkrat sem obiskala Kropo in postopoma zbirala podatke. S seboj sem vedno imela fotoaparater zvezek in pisalo in stvari beležila. Opravila sem tudi nekaj razgovorov z domačini, poveljnikom civilne zaštite občine

Radovljica, poveljnikom Gasilske zveze občine Radovljica, vodičem Kovaškega muzeja in še z nekaterimi drugimi. Z vodičem Kovaškega muzeja sva se odpravila na plaz Črni potok, popeljal pa me je tudi po ulicah Kroke. Ti podatki predstavljajo največjo vrednost, saj lahko na njihovi podlagi dobimo najbolj popolno sliko o kraju. V diplomskem delu bodo fotografije, slike, grafi in preglednice, saj le-te pri tovrstni tematiki vsebino najbolj nazorno prikažejo.

II. NARAVNOGEOGRAFSKE RAZMERE

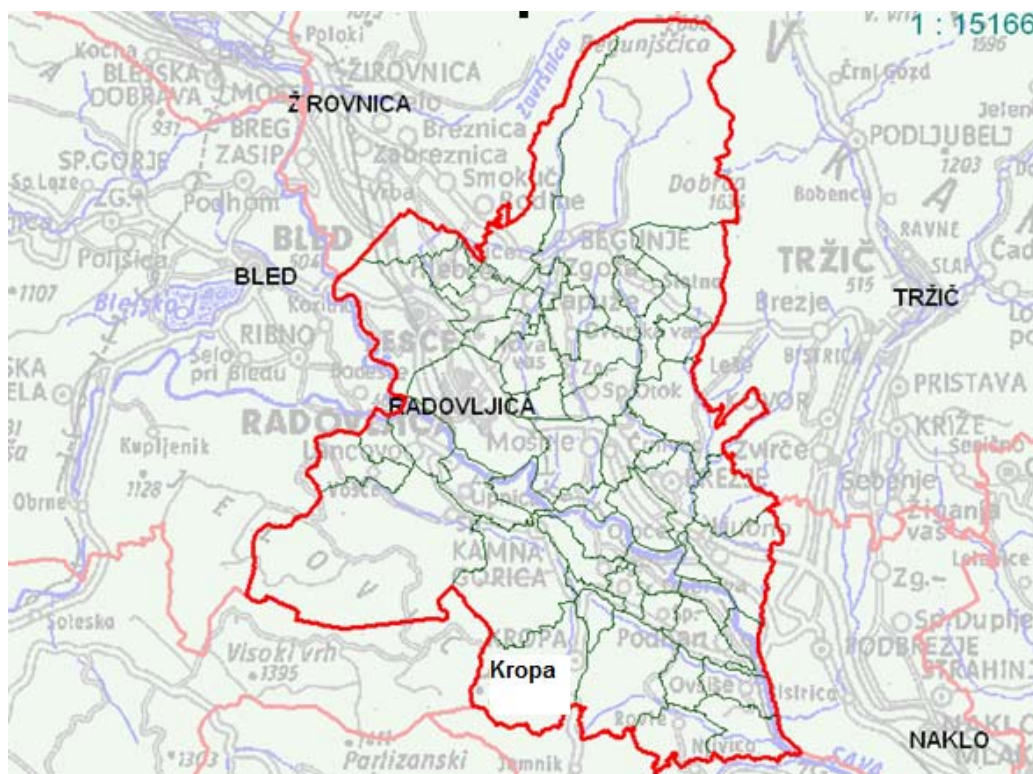
1. LEGA IN POLOŽAJ KROPE

Kropa leži utesnjena v dva kilometra dolgi dolini ob potoku Kroparica pod grebenom Zidane skale in pobočji Jelovice 11 km jugovzhodno od občinskega središča Radovljica. Obdana je z 200–400 m visokimi skalnimi stenami. Od Kranja je oddaljena 20 km.

Kropa je razpotegnjeno naselje z gručastim jedrom. Osrednji del naselja predstavlja Plac ali Srednji Konec. Navzgor ob Kroparici je tako imenovani Zgornji Konec ali Kotel, navzdol pa novejši Spodnji del naselja, ki se imenuje Stočje. Kropa leži v ozkem dolinskem dnu na ozkih terasah nad Kroparico.

S Kroke nas cesta vodi proti jugu na Jamnik, kjer se razcepi. Ena gre proti Selški dolini z Železniki, druga pa proti Besnici in nato proti Kranju. Če sledimo potoku Lipnica, v katerega priteče tudi Kroparica, do njenega izliva v Savo, pridemo v vzhodni smeri do Podnarta, kjer je tudi železniško postajališče. Severovzhodna smer pripelje iz Kroke do Radovljice. Kroparska dolina je prometno najlažje dostopna s severne smeri iz Podnarta ali pa iz Radovljice. Vse ceste so lokalnega značaja. Če se nam lega Kroke na prvi pogled zdi dokaj odročna, pa lahko po nekaj obiskih hitro ugotovimo, da ni tako.

Karta 1: Občina Radovljica in njena razdelitev na naselja.

Vir: Ocena ogroženosti, 2007

Karta 2: Kropa z okolico.

Vir: Državna topografska ..., 1998

Kropa leži na območju desnega brega reke Save v radovljjski občini, ki se imenuje Lipniška dolina z Dobravami. To območje velja v občini Radovljica za manj razvito, zaradi česar so bile tu že večkrat prisotne želje in težnje po samostojni občini.

V makroregionalnem pogledu leži območje Dobrav in Lipniške doline v severozahodnem delu Ljubljanske kotline med Savo in severovzhodnim robom planote Jelovice. Celotno območje meri 61 km² ter 67 ha, od tega pripada območju krajevnosti Kropa le 5 km². V gravitacijskem pogledu območje desnega brega Save ni homogeno. Tu ni nekega večjega naselja, ki bi nase navezovalo druga naselja. Tako naselja na zahodu pokrajine gravitirajo bolj v Radovljico, naselja na vzhodu pa v Kranj.

V občini Radovljica je 12 krajevnih skupnosti in 52 naselij. Eno izmed naselij je tudi Kropa, ki leži na jugu občine. V politično teritorialnem pogledu spada območje kropsko-dobravske pokrajine v celoti k občini Radovljica in je razdeljeno na šest krajevnih skupnosti (KS): KS Lancovo, KS Kamna Gorica, KS Srednja Dobrava, KS Kropa, KS Podnart in KS Ljubno. Krajevno skupnost Kropa sestavljata dve naselji, in sicer Kropa ter Brezovica. (Gartner - Lenac, 1995)

2. HOMOGENE POKRAJINSKE ENOTE

Območje desnega brega Save v morfološkem in geološkem pogledu sestavljajo tri homogene pokrajinske enote. Ob Savi navzdol se razprostirajo DOBRAVE - od sotočja Kroparice in Lipnice do Podnarta na levi strani Lipnice, na desni strani Lipnice se nadaljujejo med Brezovico, Češnjico in Nemiljščico. Vzporedna Dobravam je LIPNIŠKA DOLINA s prečno dolino KROPARICE. Na desni strani Lipnice pa se razprostira strm rob planote JELOVICE.

Slika 1: Pogled na Kropo, Dobrave in rob Jelovice s Kroparske gore.

Vir: Gartner – Lenac, 1995

Celotnemu območju so skupne pretežno alpske in predalpske poteze v naravnem in družbenem okolju. Poletja so topla, vendar ne prevroča, zime pa so hladne in ne ekstremno mrzle. Povprečna letna temperatura se giblje okrog 8 °C. Padavin je dovolj in so razporejene čez celo leto. Primarni maksimum se pojavlja v novembru, sekundarni maksimum v juniju oziroma juliju, primarni minimum v januarju, sekundarni minimum pa v marcu. Letno je na tem območju od 130 do 170 dni s padavinami. Več padavin pade v letni polovici leta. Količina padavin upada v smeri od jugozahoda proti severovzhodu. Med vetrovi je najpogostejši severni veter, ki prinaša lepo vreme,

nasprotno pa topel južni veter prinaša dež. Kar $\frac{3}{4}$ obravnavanega območja poraščajo gozdovi. (Gartner - Lenac, 1995)

2.1. DOBRAVE

Dobrave so del ljubljanske kotline, ki niso uravnane v tolikšni meri kot je preostali kotlinski svet. Obsegajo svet na obeh bregovih Tržiške Bistrice med Radovljico in Kranjem. Ime so dobile po gozdovih (dob je vrsta hrasta), ki pokrivajo 60 % površja, kar predstavlja največji delež gozdnih površin v ljubljanski kotlini. (Gartner - Lenac, 1995) Na pomembnost in površinsko zastopanost tovrstne pokrajinske enote nas opozarjajo tudi istoimenska naselja (Zgornja Dobrava, Srednja Dobrava, Spodnja Dobrava), ki se nahajajo na levem bregu Lipnice, in sicer od naselja Lipnica proti Podnartu.

Dobrave na desnem bregu Save imajo poleg površinskega tudi podzemni vodni odtok. Starejše konglomeratne terase imajo propustna tla, zato tu ni površinskega vodnega odtoka. Tam kjer je terciarna osnova nepropustna za vodo, ta priteka na dan okrog konglomeratnih plasti. Na pobočjih Dobrav je veliko studencev, od katerih so nekateri stalni drugi pa presihajoči. Količina vode v studencih močno niha - imajo izrazito hudourniški značaj. To področje ne trpi suše, saj ima čez celo leto obilo padavin ter debele plasti prepereline - rjavordeče ilovice, ki zadržuje vlago. (Gartner - Lenac, 1995)

Terase Dobrav imajo v primerjavi s strmimi pobočji Jelovice ter dolinskim dnom Kroparice najbolj sončno lego. Posledično je zato temperatura na tem območju nekoliko višja, večja je tudi temperaturna amplituda. Močnejša osončenost na prisojnih dobravskih terasah se zelo lepo pokaže pozimi, saj so to območja, na katerih sneg najprej skopni. Nato jim sledi vrh Dobrav. Velik del prisojnih strani Dobrav je obdelan v obliki njiv ali travnikov. Severno in severovzhodno stran Dobrav pa porašča gozd. Območje kroparskih Dobrav letno prejme okoli 1.700 mm padavin na m². Zamegljenost, posebno na višjih terasah, je redka in se pojavlja le po dolgotrajnemu deževju. (Gartner - Lenac, 1995)

Konglomeratne Dobrave so se izoblikovale v geološki dobi kvartarja pred približno 2 milijonoma let. (Šmitek, 2003) Predstavljajo svet širokih akumulacijskih teras in postglaciala. V osnovi prevladujejo povsod v Dobravah laporaste in peščene terciarne kamnine, ki poleg morfoloških značilnosti razločno omejujejo Dobrave. Značilna je velika prevlada konglomerata, ki prekriva terase. Pojavljajo se tudi breče. Tako breče kot konglomerati pa so po večini pleistocenske starosti. Vrtače, ki so se razvile na konglomeratu, so na številnih krajih že dosegle terciarno podlago, zaradi česar izgubljajo svoje tipične poteze. Sveži in delno sprijeti prod se omejuje le na ozke terase ob Savi, tako da ga na območju Kroke ni mogoče zaslediti. Nikjer drugje v Sloveniji niso konglomeratne terase zastopane v tolikšni meri kot prav na Dobravah. (Gartner - Lenac, 1995)

Karta 3: Geologija Krope z okolico.

Vir: Osnovna geološka ..., 1974

LEGENDA:

fgl	Prod, pesek-prodni zasip
² OI	Peščena in laporna glina, lapor, peščenjak
¹ OI	Konglomerat, peščenjak
T _{3,J}	Debeloskladovit apnenec, dolomitiziran apnenec, ponekod dolomit (zg. triada, sp. liada)
T _{2,3}	Psevdoziljski skladi-temno siv drobnik, alevrolit in glinasti skrilavec, tuf tufit, temno siv apnenec, ponekod vložki pasovitega apnenca (a)- (ladin, karnik)
T _{2,2}	Keratofir, porfir, porfirit in njihovi piroklastiti; vložki apnenca (a)- (ladin)

Na lastnosti prsti ter posledično njej pripadajočega rastja vplivajo relief, podnebje in hidrološke razmere. Velik pomen ima tudi matična osnova z neenakomernim razmerjem med karbonatnimi in silikatnimi kamninami, pri čemer prve prevladujejo. Nad holocenskim površjem so se na mlajših pleistocenskih terasah Dobrav izoblikovale

rendzine ter evtrične rjave in evtrično rjave sprane prsti. Rendzine na produ ter evtrično rjave prsti na produ so rodovitne in poljedeljske. Naravno rastje, ki porašča te prsti, pripada predalpskemu nižinskemu gozdu gradna in belega gabra, ki pa je v glavnem že izkrčen. Na starejših pleistocenskih terasah Dobrav sta nekdanj sipki prod in pesek večinoma že sprijeta v trdno laboro ali konglomerat. Karbonatni prodniki so že prepereli, netopni ostanek tega procesa pa tvori prst. Med pedogenezo so na teh terasah nastale sprane rjave in rjave kisle prsti na konglomeratu. Na teh prsteh rastejo kisloljubni borovi gozdovi. (Gartner - Lenac, 1995)

2.2. JELOVICA

Jelovica je zakrasela gozdnata planota. Ta visoka alpska in kraška planota se razprostira nad Kropo in Kamno Gorico, ki predstavljata večji naselji ob vznožju vzhodnega roba Jelovice. Na severni strani sega Jelovica do Save Bohinjke, z južne strani meji na Selško dolino z Železniki, na zahodni strani, zlasti na jugozahodu, pa se nadaljuje v pogorje Ratitovca. Največji pečat v življenju Kroparjev je pustil jugovzhodni del Jelovice, ki s svojimi strmimi, skoraj navpičnimi stenami, zapira Kropo. Ta del Jelovice se imenuje Kroparska gora, katere del je tudi Zidana skala. Ta amfiteatrsko zapira zgornji del naselja, pod njo je tudi kraški izvir Kroparice.

V geološkem pogledu je Lipniška dolina izredno pestra. Če pa pogledamo kamninsko zgradbo planote Jelovice vidimo, da sestoji predvsem iz karbonatnih kamnin, predvsem iz dveh, in sicer dolomita ter apnenca. Najstarejše kamnine so na severnem, vzhodnem in južnem robu Jelovice. Tvorijo jih srednjetriasni keratofirji in porfirji, njihovi tufi in s tufi mešani laporji ter glinovci. Po starosti jim sledijo zgornjetriasni dolomiti in apnenci, iz katerih je v večjem delu planota tudi zgrajena. Ob vzhodnem robu Jelovice se nahaja pobočni grušč, ki ga prištevamo v obdobje pleistocena. V tem obdobju so površinske in podzemeljske vode na Jelovici nanesele rdečo ilovico, ki je bila pomešana z bobovcem v zakraseli triasni apnenec. (Zupan - Hajna, 1995)

Območje Jelovice je tektonsko precej razgibano. Značilni so prelomi v dinarski smeri, to je od severozahoda proti jugovzhodu, ter prelomi v alpski smeri, ki potekajo v smeri vzhod - zahod. Tektonsko se Jelovica kaže kot enotni blok, ker so njeni triasni dolomiti in apnenci narinjeni na ladinjske predornine in njihove tufe. Jeloviški nariv poteka iz severozahodne smeri, ob njem pa so bile zgornje triasne sedimentne kamnine močno deformirane. Nariv je verjetno nastal v mlajšem terciarju. (Zupan - Hajna, 1995)

Na območju Jelovice se zaradi prevlade karbonatnih kamnin pojavljajo tipični kraški pojavi. To je kraška planota za katero so značilne vse kraške oblike razen kraških polj in večjih ponikalnic. Tu se nahajajo globoka brezna, na obrobju odtočnega območja s prevladujočim raztekanjem kraške vode pa močni kraški izviri. Na močno zakraselost Jelovice kažejo številni kraški kotliči in vrtače. Za Jelovico so značilni kopasti vrhovi. Na celotnem območju Jelovice je registriranih okrog 60 jam, od tega je 43 brezen. Nad Kropo je več plitvih brezen, ki so se razprla ob tektonskih in gravitacijskih razpokah, kjer se plasti apnenca lomijo na strmem pobočnem robu. Brezna so v povprečju globoka 10–30 metrov. S kraškim reliefom so povezana tudi nahajališča železovih bobovih rud na Jelovici. (Zupan - Hajna, 1995)

Slika 2: Gozdnata in strma pobočja Jelovice nad Kropo.

Vir: Kropa, 2009

Čeprav je zaradi kraških pojavov svet Jelovice slabo rodovit, je bil v preteklosti gospodarsko izredno pomemben. Tu so bile največje rudne jame bobovca, ki so imele zelo pomembno vlogo pri poseljevanju celotne Lipniške doline, seveda tudi Kroke. Največja rudišča so bila pod Vrečami, v Lazeh nad Kamno Gorico in pod Vodicami. V tem apnenčastem pasu je tudi niz kraških jam. Vmes se med apnencem na obronkih Jelovice se nahajajo na površju vododržne kamnine, na katerih prihaja na dan voda izpod Jelovice, ki nato teče proti Lipnici. (Gartner- Lenac, 1995)

Pobočja Kroparske gore so v osoji, zaradi česar je temperatura tu nižja kot na sončnih Dobravah. Na strmih stenah Jelovice pozimi tako lahko najdlje časa opazujemo sneg, saj ta tu zaradi senčne lege skopni najkasneje. Celotno pobočje Jelovice porašča gozd, v nekaterih najbolj osojnih legah rastejo le iglavci. V celotni Lipniški dolini je območje Kroparske gore najbogatejše s padavinami, saj jih tu v povprečju pade okoli 1.800 mm/m². Količina padavin nato proti severovzhodu upada. V zimskem času je pogost pojav temperaturne inverzije, v poletnem času pa se na obronkih Jelovice večkrat pojavi zamegljenost, predvsem kot posledica pogostih neviht na tem območju. (Gartner - Lenac, 1995)

Na nagnjenih pobočjih Jelovice se na apnencu in dolomitu pojavljajo rendzine, s katerimi se prepletajo tudi rjave pokarbonatne prsti. Na apnencu so te prsti izrazito gozdne, dolomit pa nudi boljše pogoje za travniško rastje. Obsežne površine, ki jih prekrivajo rendzine, so porasle z bukovim in smrekovim gozdom. Na pobočjih Jelovice imamo v celotnem obravnavanem območju največje sklenjene površine gozda. Pobočja iz nekarbonatnih kamnin so prekrita s kislimi rjavimi prstmi in rankerji. (Gartner - Lenac, 1995)

2.3. LIPNIŠKA DOLINA Z DOLINO KROPARICE

2.3.1. LIPNIŠKA DOLINA

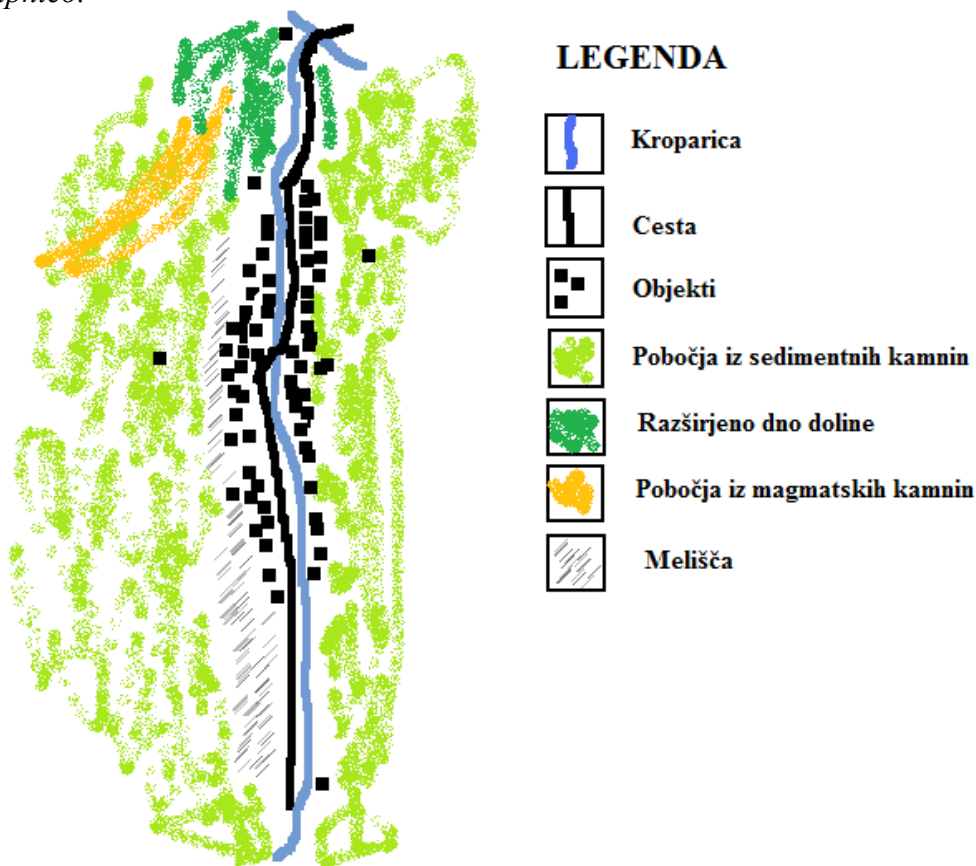
Lipniška dolina poteka vzporedno z Dobravami, in sicer v smeri severozahod – jugovzhod. Največji potok, ki zajema vodo s celotnega območja, je potok Lipnica, katere glavni pritok je Kroparica. Lipnica teče vzporedno s Savo. Po potoku je dolina tudi dobila ime. Navzdol Lipnica sprejema večje pritoke le iz desne strani izpod Jelovice. Lipnica ima kraški izvir v Kolnici, po 20 kilometrih toka pa se v Podnartu zliva v Savo.

Območje Lipniške doline gravitacijsko ni homogeno: zahodni del pokrajine gravitira k Radovljici, vzhodni pa proti Kranju. Območje nima močnejšega centra, ki bi nase navezoval okoliška naselja. Lipniška dolina predstavlja tisti del občine Radovljica, ki je najmanj razvit. Tu so bile že večkrat prisotne težnje po ustanovitvi samostojne občine, kar pa jim do sedaj, tudi ob pomoči referendumov, še ni uspelo.

2.3.2. DOLINA KROPARICE

Dolina Kroparice poteka v smeri sever - jug in se v naselju Lipnica konča, saj se tam prečno nanjo prične Lipniška dolina. Kroparska dolina je z izjemo severne strani zaprta proti vsem ostalim stranem neba. Z juga jo zapira Kroparska gora, z zahoda pobočja Jelovice, na vzhodni strani pa terasast svet ter gozdnata pobočja Dobrav.

Slika 3: Prikaz dolinskega dna s pobočji od izvira Kroparice do njenega izliva v Lipnico.

Vir: Mudrič, 2009

Tesno dolinsko dno Kroparice, ki ga predstavlja globok udor v vzhodni del Jelovice, je prekrito s holocenskimi nanosi peska in proda, v zgornjem delu tudi z drobirjem. Dno je le 400 do 600 metrov široko in ga z obeh strani obdajajo terase. V njem je prostora le za Kroparico, cesto ter nekaj hiš ob obeh bregovih potoka. Takoj zatem pa se začnejo tako proti vzhodni kot zahodni strani dvigati strma pobočja, ki so neprimerna za gradnjo hiš ter infrastrukturo. Le ob sotočju z Lipnico se dolinski svet nekoliko razširi.

Kropa je stisnjena med pobočja Jelovice ter Dobrave, zato je njena lega izrazito senčna. V zimskem solsticiju (21. 12.) sonce nekaterih predelov sploh ne obsije, drugi pa so obsijani le nekaj ur. Zato je temperatura tu veliko nižja kot na sočnih Dobravah.

Podobno kot so nastajale terase ob Savi in Lipnici, sledimo razvrstitvi teras tudi ob Kroparici. Nasipanju fluvioglacialnega proda je sledila dolgotrajna erozija. Proces se je ciklično večkrat ponovil in nastal je sistem teras. Ob Kroparici so terase v katerih je prod že sprijet v konglomerat, čeprav je ta visok le nekaj metrov. Takšni terasi sta ob farni cerkvi svetega Lenarta ter podružnični cerkvi Matere Božje (od 531 do 546 m), vse nižje terase pa so še iz sipkega materiala. Stočje je največja terasa in je analogna s teraso pri Miklavževcu in na Brezovici iz druge poledenitvene faze. (Gartner - Lenac, 1995)

Na območju Kroke so najstarejše kamnine ladinijski sivi, temnosivi in črni glinasti ter ponekod laporni skrilavci z mestoma bogato kalcifikacijo. Laporni skrilavci ponekod prehajajo v laporne apnence. Ob stiku s tufi so v razpokah opazni tufski in keratofirski vložki, ki jih imenujemo sercitni skrilavci. Tem ladinijskim sedimentnim kamninam je pripadalo ozemlje vzhodno in jugovzhodno od predornin in njihovih tufov. To je področje ob Črnem potoku preko "Natovga roba", Miklavža, za Jarmom, Kapelice, Gabel, Koroška in do Jamnika. Na psevdoziljske sklade so se nalagali tufi, skozi katere so nato prodrle magmatske kamnine. Te kamnine so keratofirji in porfiriti s primesmi. Magmaatske kamnine in njihove tufe najdemo od Kolnice, kjer izvira Lipnica, pa vse do Kroke. Bolj pogoste so predornine, se pravi kamnine, ki nastanejo ob prihodu magme na površje. Največji delež dolinskega dna Kroparice pripada glinovcem, laporjem, peščenjakom in flišu, ki pa se med seboj menjavajo. (Zupan - Hajna, 1995)

Kroparica ima izrazito hudourniški značaj. Ima amfiteatrsko povirje z močnim kraškim izvirom v Dnu nad Kropo (581 m nadmorske višine), navzdol pa Kroparica ustvarja ozko dolinsko dno. Navzgor proti južni strani je izvir zaprt s strmimi stenami Kroparske gore. Kadar vode ni veliko izvira v dveh pramenih, če je vode veliko, pa ta priteka iz tal na več mestih. Hudourniški značaj Kroparice je tudi etimološko jedro imena naselja in potoka: na odseku svojega toka skozi naselje se v deževnih obdobjih peni kakor "krop" (vrela voda), oziroma poskakuje kakor krop v loncu. Ker voda priteka iz okolice Vodice, je tudi v najbolj sušnih mesecih dovolj vodnata. Visoka voda se velikokrat pojavlja tudi poleti, predvsem kot posledica poznega taljenja snega na Jelovici. Kroparica ima dežno-snežni režim. Primarni maksimum ima v novembru, sekundarnega pa v aprilu. V aprilu ob sočasnem taljenju snega in obilnih padavinah hudourniški značaj potoka najbolj pride do izraza. Kroparica od izvira do izliva premaga višinsko razliko 120 m, kar je za komaj 3,5 km dolg potok zelo veliko. Temu ustrezno je zato strmec Kroparice kar precejšen. (Gartner - Lenac, 1995)

Slika 4: Dolina Kroparice z naseljem.

Vir: Gašperšič, 1995

Kropa leži ob vodi na najbolj utesnjenem in nerodovitnem svetu celotne kroparske doline. Dolinsko dno je izredno ozko, tako, da ni niti prostora za obdelovalne površine. Celotno dolinsko dno zasedajo cesta, potok Kroparica ter stavbe ob njej. Pomanjkanje ravnega sveta in močna posestna razdrobljenost sta glavni značilnosti kmetijstva na obravnavanem območju. Večji del obdelovalnih površin je v tretjem, četrtem ali celo petem vrednostnem razredu. Nekateri domačini, predvsem tisti, ki imajo hiše nekoliko dvignjene nad Kroparico, imajo ob hiši manjše vrtove. Vrtničkarstvo je tu zelo prisotno, saj so bile njivske površine v preteklosti pozidane. Travniki se začnejo pojavljati višje nad dolinskim dnom, ko se dolina nekoliko razširi. (Gartner - Lenac, 1995)

III. GOSPODARSKI CIKLI

Zakaj se je davno tega Kropa pravzaprav razvila na današnjem mestu? Sama lega starega dela naselja na prvi pogled namreč ni ravno privlačna. Ima nekakšen temačen prizvok, ki se zdi predvsem posledica zaprtosti doline z vseh smeri. Še posebej strah vzbujajoča pa so strma pobočja Jelovice. Tudi sonce dolino obišče bolj poredko, kar je še dodaten vzrok, da se obiskovalcem, ki so sončnih žarkov bolj vajeni, zdi Kropa dokaj nepriljubljena za življenje.

V zgodovinskem razvoju ima Kropa, tako kot tudi večina ostalih naselij, posebnosti na geografskem, kulturnem in gospodarskem področju. Še zlasti slednje je imelo pri razvoju naselja odločilno vlogo. Kaj je pritegnilo in zadržalo prvotne prebivalce, da so se odločili svoje življenje pustiti v kroparski dolini? Vsekakor je imela pri tem velik pomen Kroparica, ki je poganjala vodna kolesa. Njen pomen izraža že samo ime kraja, saj je Kropa dobila ime prav po potoku, ki teče skozi njo. Prav tako so bila na območju Kroke in bližnje okolice bogata nahajališča železove rude, v kateri so ljudje videli možnost gospodarjenja. Pojavlja pa se še en razlog, zakaj so si ljudje tu ustvarili življenje. Ta nam je vsem še danes dobro viden; to je gozd, ki je predstavljal veliko lesno bogastvo ter vir energije za taljenje železove rude.

Če vse skupaj potegnemo v neko smiselno in zaokroženo celoto, ugotovimo, da so naravne danosti, to so stvari, ki so nam dostopne neposredno v naravi, pritegnile takratne prebivalce, da so si izbrali Kropo za kraj svojega bivanja in posledično tudi trdega dela. Ljudje so v Kropo prihajali in jo tudi zapuščali, dejavnost, ki je tu pustila izredno velik pečat, to je železarstvo, pa je na istem kraju ostala več stoletij. Po vsej verjetnosti so se z njo v kraju ukvarjali že prvotni naseljenci.

1. KROPA IN FUŽINSKO ŽELEZARSTVO

Prva gospodarska dejavnost, s katero so se ljudje začeli intenzivno ukvarjati pod vzhodnimi pobočji Jelovice, je bilo fužinsko železarstvo. Ta dejavnost sega daleč nazaj v preteklost, nekje v obdobje 14. stoletja, in še danes s spomini in nekaterimi ohranjenimi objekti iz tega obdobja zaznamuje življenje v Kropi.

1.1. LOKACIJSKI DEJAVNIKI ZA RAZVOJ FUŽINARSTVA

V Kropi so bili tako kot tudi v nekaterih drugih naseljih v Sloveniji, so bili dani trije ključni elementi za razvoj fužinarstva, in sicer železova ruda, vodna energija in obilica gozda, ki je predstavljal vir za pridobivanje oglja.

1.1.1. ŽELEZOVA RUDA

Vsa Jelovica in tudi sosednji Ratitovec sta imela bogata nahajališča železove rude. Predvsem so bila to nahajališča rjavega železovca ter bobove rude. Ta se je v večjih količinah nahajala na Dražgoški gori, na Jamniški gori, na Črnem vrhu nad Kropo, na Vodica, v Zeleni dolini, v Vrečah... Prav zaradi njih so se razvila stara gorenjska železarska središča. Okoli teh središč, ki so bila med seboj povezana preko trgovskih in strokovnih odnosov, priseljevanja in odseljevanja rudarjev, trgovcev z železom, oglarjev in drugih, so se zlasti na vzhodnem in južnem pobočju Jelovice razvile

rudarske naselbine (npr. Kolnica, Jamnik in Knapi). (Andrejka, 1924) Ruda je bila dostopna v dnevnem kopu - takoj pod rušo in v več deset metrov globokih kraških jamah oziroma večkrat špranjah in razpokah, ki so bile napolnjene z ilovico. (Dolžan Eržen, 2003)

Slika 5: Jama s sledmi železove rude na Jelovici.

Foto: Mudrič, 2008

Bobovec ima obliko manjših in večjih rjavih kamnov v obliki boba, po čemer je ruda tudi dobila svoje ime. V bobovcu se železo nahaja v drobnih, fižolu podobnih, zglajenih, zaobljenih in pogosto črno sijočih koščkih. (Dolžan Eržen, 2003) To je limonitna železova ruda, ki so jo prebivalci v preteklosti s pridom izkoriščali za železarske potrebe. (Urbanija, 2003)

Bobovo rudo so zbirali po Jelovici iz vrtač in jam ter jo tovorili v dolino. Rudo so sestavljala majhna zrna, velika do okrog 2 cm, izjemoma so našli tudi za pest velike skupke. Ta ruda je vsebovala od 30 do 50 % železa in ker je bila porozna se je zlahka talila. Na posameznih nahajališčih so našli od nekaj 100 do nekaj 1000 kg rude. Ko se je železarstvo konec 18. stoletja močno razmahnilo, pa so zaloge hitro pošle. (Zupan - Hajna, 1995)

Bobova ruda naj bi nastala v številnih majhnih jezerih, kotanjah in vrtačah. Rudišča bobove rude so značilna za severni hladni pas. Jezerske vode so v tem območju bogate s kisikom. V močvirjih in pod močvirji, ki obdajajo jezera, nastaja železov hidrogenkarbonat ($\text{Fe}(\text{HCO}_3)_2$), s katerim se obogati tudi podtalnica v kateri je malo kisika. Na mestu dotoka obogatene podtalnice v jezero, kjer je v vodi veliko kisika, nastaja železova ruda v obliki železovih pizolitov. Ti so veliki od nekaj mm do 3 cm. Pizoliti so po obliki podobni bobom, zato se je tudi pri nas za to vrsto rude uveljavilo ime bobovec. Bobovce je površinska in podzemeljska voda nanosila skupaj z rdečo ilovico tudi v kraške jame ter jih občasno do vrha zasula. (Zupan - Hajna, 1995)

Izvor bobovca v kraških jamah in depresijah ni natanko jasen. O tem obstajata dve teoriji. Prva pravi, da so bobovci nastali v manjših jezercih in vrtačah na planoti ter da jih je voda kasneje nanosila še v brezna, druga pa, da so bobovci nastali nekje daleč in so jih večji vodni tokovi nanosili na kraško površje Jelovice. (Zupan - Hajna, 1995)

Iz dobe fužinskega železarstva so se na območju Jelovice ohranile številne rudne jame in rudarski rovi ter druga naravna in tehniška kulturna dediščina. Rudne jame so naravnega izvora, ki so se razvile na karbonatni matični podlagi in predstavljajo kraške pojave, rudarski rovi pa so vodoravno izkopani rovi, ki so nastali kot posledica človeškega kopanja. (Šmitek, 2003) Danes so te jame velikokrat napol podrte ali pa popolnoma zasute, tako da bi jih brez strokovne pomoči izkušenih krajanov na pobočjih Jelovice zelo težko našli.

Bobova ruda je v preteklosti ležala kar na površini, zato je ni bilo težko najti. Po bobovcu, rudi, ki je močno vtisnila pečat Lipniški ter Kroparski dolini, je dobil ime tudi geološki krožek, ki deluje na OŠ Staneta Žagarja v Lipnici. To rudo je še danes mogoče najti kar na poteh ali pa na nekaterih kolovozih. Posamezne bobovce je moč najti tudi v odprtih brezni na robu Jelovice, ki skupaj z rdečo ilovico prekrivajo stene teh brezen.

1.1.2. GOZD KOT VIR ZA PRIDOBIVANJE OGLJA

Kropa leži v zelo gozdnati pokrajini. Rastne razmere so dobre, tako da ima kroparsko območje bogate in pestre gozdove. Prav obsežne gozdne površine so imele v preteklosti veliko vlogo pri razvoju Kroke. Gozdovi se razprostirajo na levem bregu Kroparice proti pobočjem Jelovice kot tudi na desnem bregu, ki preko terasastega sveta prehaja v gozdnate Dobrave. Gozdovi imajo v okolju varovalno funkcijo, saj zmanjšujejo proces erozije in s svojim koreninskim sistemom manjšajo možnost pojavljanja zemeljskih plazov. Prav tako imajo drevesa veliko absorpcijsko sposobnost zadrževanja vode, ki jo potem postopoma sproščajo in s tem preprečujejo večjo pogostost pojavljanja poplav.

Kroparji so v preteklosti iz gozda vzeli vse, kar so potrebovali za življenje in delo. Na tem območju sta prvotno v največjem obsegu uspavali jelka in bukev, nekaj malega je bilo tudi smreke, ki je uspevala višje, kjer je bila klima že bolj ostra. Od 15. do 18. stoletja so gozd izkoriščali prekomerno in če bi nadaljevali v takem tempu bi ogrozili gozd ter Kropo. Pobočja nad Kroparico so bila izsekana in popašena, gozd pa se ni mogel obnavljati tako hitro, kot so ga ljudje izsekavali. Do boljšega stanja gozdov je začelo prihajati od konca 19. stoletja naprej, ko je železarstvo začelo propadati, zaradi česar se je sečnja gozda zmanjšala. Gozd si je postopoma opomogel, saj se je začel obnavljati, pri čemer so ključno vlogo odigrali gozdarji, ki so najprej poskrbeli za red, nato pa še za pomlajevanje in oskrbo. (Gašperšič, 1995)

V Kropi so ljudje več stoletij izkoriščali les za pridobivanje oglja. V alpskih deželah se je fužinarstvo širilo od sredine 14. stoletja naprej in je zamenjalo kmečko železarstvo. Posledično se je povečala potreba po oglju kot gorivu za talilne peči, s tem pa je naraščalo zanimanje za gozdove kot energetski vir. Gozda in lesa je bilo v začetku dovolj za železarstvo in druge potrebe prebivalstva, vendar pa je bilo železarstvo tisto, ki je gozd izkoriščalo v največji meri. Oglje so pridobivali v posebnih kopah, ki so jih oglarji pripravljali v gozdovih. Veje dreves se je postavilo v pokončni stožec, ki so ga nato obdali z mokro zemljo. V tako postavljeno kopo so naredili dve odprtini, eno na

vrhu in eno na vznožju. Na sredini kope so prižgali ogenj, ki je ustvarjal potrebno toploto, da je les zогlenel. (Gašperšič, 1995)

Slika 6: Oglarska kopa.

Vir: Foto – Slovenija, 2009

Oglje so nato uporabljali fužinarji, da so lahko z njegovo pomočjo talili železovo rudo in iz nje pridobivali železo. V prvih stoletjih fužinarstva, nekje od srede 14. do 18. stoletja, ko so uporabljali neekonomične peči na volka in plavže, so železarji izrabljali gozdove zelo negospodarno, zaradi česar je v njih nastajala velika škoda. Poleg tega so tudi drugi krajani (npr. kmetje) imeli zelo slab odnos do gozda. Veliko škodo so povzročali s pašo koz. Oglarji so od podrtega debela uporabili samo del, tisto, česar niso mogli razcepiti in večje veje, pa so puščali kot odpadke. Ko so konec 19. stoletja poseke že pogozdovali, so v teh nasadih pasli govedo, pastirji pa so celo ruvali sadike, ker so hoteli ohraniti pašnike. (Gašperšič, 1995)

1.1.3. VODNA ENERGIJA

Tretji dejavnik, ki je imel prav tako zelo veliko vlogo pri razvoju fužinarstva na območju Kroke, pa je predstavljala velika vodna energija Kroparice, v katero so pritekali številni hudourniški potoki iz sosednjih pobočij. Kroparica je zelo vodnata in ima precejšen padec. Na razdalji 3,5 km, kolikor je potok namreč dolg, Kroparica premaga višinsko razliko 120 m, kar je zelo veliko. Tako v preteklosti kot tudi danes voda v njej premore veliko moč. S svojo energijsko sposobnostjo je včasih poganjala celotno obvodno mehanizacijo, ki je služila namenom železarstva. Potok ima izrazito hudourniške lastnosti, dolina je stisnjena in ozka, tako da je ob močnejšem deževju ali večjem taljenju snega tu velika nevarnost poplav.

V 14. stoletju so ljudje spoznali kako porabiti mlinska vodna kolesa za pogon kladiv in mehov. V tem obdobju se je začelo železarstvo seliti od nahajališč železove rude, ki so bila po večini raztresena po pobočjih in okolici Jelovice, k potokom, v našem primeru k hudourniški Kroparici. Začele so nastajati fužine, ki so združevale talilne peči z velikim kladivom, imenovanim "norec". Vodni mehovi so dajali več sape, peči so postavljale

večje, izkoristek rude je bil bolj popoln, pridelek železa pa se je v končni fazi lahko povečal za desetkrat. (Gašperšič, 1956)

Slika 7: Struga hudourniške Kroparice.

Foto: Mudrič, 2007

Na kroparskem potoku se je na razdalji dobrih 1200 m vrtelo okoli 50 koles. (Gašperšič, 1956) Tudi mali pritoki, ki so se stekali v Kroparico, so gnali kakšno kolo (npr. Hrenovec). Strugo Kroparice so skozi naselje preuredili tako, da so naredili tri večje in več manjših jezov. Ti so imeli nalogo odvajati vodo v "rake" (tako imenovane stranske kanale), ki jih je še danes precej po Kropi. Po njih je voda prišla do železarskih in kovaških obratov. Njihova druga naloga pa je bila blažiti moč narasle vode pred poplavami. Občasno je problem v Kropi predstavljal hud mraz, saj so takrat kolesa lahko zamrznila, zaradi česar so morali preiti na ročni pogon.

1.2. RAZVOJ FUŽINARSTVA

Fužinsko železarstvo predstavlja stopnjo razvoja v postopku pridobivanja in obdelave železa, do katere je prišlo na vzhodnem alpskem območju proti koncu srednjega veka z izkoriščanjem vodnega pogona mehov in kladiv. Prehod od gozdnega na dolinsko železarstvo, ko so talilne peči preselili od rudnih nahajališč k potokom, je na Gorenjskem potekal v 14. stoletju; sem spada tudi nastanek fužin v zgornji Savski dolini, Bohinju, Selški dolini ter Lipniški dolini s kroparskim območjem. Za razvoj fužinarstva so bili v teh krajih podani vsi naravni pogoji.

Kot pravi ljudsko izročilo, so prvi pravi fužinarji, ki so bili hkrati tudi rudarji in oglarji, v Kropo prišli z rudarji s Saške. K Saški se je prištevala tudi Turingija, ki naj bi bila eno najstarejših rudarskih središč. Zasluga tujcev je bila, da so modernizirali domače fužinarstvo v 14. stoletju. (Lačen Benedičič, 2003)

Prvotno železarstvo je bilo zelo primitivno. Kjer se je našla ruda v večjih količinah, tja so postavili preprosto peč, kjer so nato rudo topili. Sprva se je to dogajalo na pobočjih Jelovice, kjerkoli že pač so rudo našli. Ob strmih obronkih na vetrnem kraju so v zemljo skopali globoko jamo. Ob strani so vanjo vdolbli rov ali sapnik, skozi katerega je podpihoval veter pod rudo položeno ogljeno žerjavico. Te peči so se imenovale **vetrne peči**. Delovale so nekje od 4. stoletja pred našim štetjem pa vse do 14. stoletja. Kjer vetra ni bilo pa so v zemljo skopali okroglo žlebinco, dali čez njo drva in oglje, nasuli rude ter kurili in vpihovali sapo z ročnim mehkom. V globino se je odtekalo železo, ki so ga pri nizki vročini izsesavali iz lahke talilne rude. Pri tovrstnem postopku je v žlindri ostajala še polovica železa. (Andrejka, 1924)

Pozneje so začeli zidati **topilne peči**. Tudi te so bile še vedno postavljene na mestu najdbe rude. Tak plavž je bil le tri do štiri čevlje (čevlj je bila včasih dolžinska mera enaka 0,3048 metra) visok in en do dva čevlja širok. Tudi v teh plavžih rude s slabimi pripomočki, ki so jim bili na voljo, še niso mogli dobro raztopiti. Žerjavico so razpihovali z večjimi mehovi, ki so jih poganjali z rokami ali nogami. Železne kepe, ki so jih pridelali v teh majhnih plavžih, so nato spravili do roba Jelovice in jih po drčah zvalili v dolino. Te kepe so imenovali volka, peči pa so še iz listin iz 16. stoletja označene za **slovenske peči**. (Andrejka, 1924) Peči na volka so bile najbolj uveljavljene v obdobju med 10. in 13. stoletjem. (Lačen Benedičič, 2003)

Kropa se je začela razvijati v 14. stoletju, ko se je gozdno železarstvo z rudnih nahajališč na Jelovici začelo seliti v dolino k potokom. Od tega časa naprej je bil zgodovinski razvoj Kroke tesno povezan s pridobivanjem in predelovanjem železove rude. Kropa pa ni najstarejši železarski kraj v Sloveniji. Arheologi namreč trdijo, da so v Bohinju železo talili že tisoč let pred našim štetjem, to je v železni dobi. (Dolžan Eržen, 2003)

Šele v 15. stoletju se je začela prava fužinarska obrt. Plavže so prestavili s hribov v doline k močnejšim vodnim virom. Ti so bili potrebni za poganjanje vodnih koles, v katera so bili vpeti mehovi in tudi težka kladiva (norci in repači). Volk, ki so ga privarili iz hriba, je bil prost ogljika in je že predstavljal kovno železo. V dolinskem plavžu so ga le še razbelili in razdelili pod kladivom. V zgornjem delu Kroke so že v 14. stoletju sezidali slovensko peč na volka, katere ostanke so odkrili šele leta 1953, ko so gradili cesto iz Kroke proti Jamniku. (Baš, 1954)

Postopoma se je fužinarstvo od 16. stoletja naprej izboljševalo. Namesto prejšnjih preprostih slovenskih peči so se začele pojavljati in uvajati boljše **nemške ali laške peči** oziroma **brescianske**, ki so imele dvojno pihalo. Te peči so bile že nekoliko višje in bolj podobne visokim plavžem. Bile so do deset čevljev visoke ter od dva do tri čevlje široke. To so bili že plavži, ki so v višino merili 2 – 3 metre. Na desni strani pihališča je bila luknja, skozi katero so izvlekli volka. Kladivar je volka razcepil v štiri ali šest delov, prevaril te dele v posebne peči in jih nato raztegnil v železne droge ali palice, ki so se oddajale v manjša ognjišča (cajne), v katerih so se ukvarjali s podrobno izdelavo žebeljev. (Andrejka, 1924)

Da je bila železarska obrt na območju Kroke v 16. stoletju brez dvoma močno razvita, nam govori tudi rudarski red iz leta 1550, ki ga je izdal cesar Ferdinand I. za fužino Kropo, Kamno Gorico in Kolnico v radovljiškem gospostvu. Te fužine so imele svojega posebnega rudarskega sodnika, ki je upravljal občino v političnem in ekonomskem

pogledu ter sodil v vseh civilnih in kazenskih stvareh, razen v umorih. Fužinarji so imeli pravico svoje izdelke izvažati v Trst, Gorico in Videm. Rudarji in vsi, ki so imeli opravka z rudniki, plavži in fužinami, so uživali v takratnih časih izredno svoboščino - oproščeni so bili vojaške službe. (Andrejka, 1924)

Šele proti koncu 18. stoletja so se pri nas začeli razvijati **visoki plavži**, katerega še danes lahko vidimo v Železnikih v Selški dolini. Bili so od 18 do 20 čevljev visoki. V teh pečeh so železo pridobivali na drugačen način kot v prej omenjenih slovenskih, nemških in laških pečeh na volka. Ruda se je v njih popolnoma raztopila, ne da bi se očistila ogljika ali pa napravil volk. Tekoče železo se je nabiralo na dnu peči; ko ga je bilo dovolj, je plavžar z železnim drogom spodaj predrl ilovnati zamašek in skozi ta predor se je goreča tekočina izlila v že pripravljene ilovnate gredice. (Andrejka, 1924) V Kropi so plavži na tekoči grodelj začeli delovati v začetku 19. stoletja. (Šmitek, 1976)

Fužinsko železarstvo se je obdržalo šest stoletij, proti koncu 19. stoletja pa so železarji začeli ugotavljati, da je njihovega železarstva konec. Fužine so začele druga za drugo ugašati. Najdlje so se obdržale fužine na območju Jesenic, vendar je tudi tu velik problem predstavljalo pomanjkanje virov železove rude. (Šmitek, 2003)

Železarstvo je v Kropi doseglo višek v drugi polovici 18. stoletja, nato pa je sledilo nezadržno propadanje. Sredi 19. stoletja so v Kropi delovali še vsi železarski obrati: 2 fužini, 7 cajnaric in 18 vigenjcev. (Šmitek, 1976) Približno do leta 1870 sta fužinarstvo in plavžarstvo vendarle še igrala zelo pomembno vlogo v življenju Kroparjev. Nato je prišlo do pomanjkanja železove rude, zaradi česar so morali vse več surovega železa kupovati na Savi in Javorniku, da so sploh še lahko vzdrževali žebljarsko proizvodnjo, ter do tega, da je v ospredje vse bolj stopala zunanja konkurenca, ki je bila opremljena z boljšimi stroji in pripomočki, zaradi česar je imela tudi cenejšo proizvodnjo. Veliko vlogo je odigral tudi razvoj železnic, ki je odprl pot svobodni konkurenci na vseh evropskih tržiščih. Kroparsko fužinarstvo je zato začelo propadati. Zgornja fužina je s svojim delovanjem prenehala leta 1880, spodnja pa leta 1897. Iz istih vzrokov je začelo propadati tudi žebljarstvo v vigenjcih. Izdelki se niso prodajali in ostajale so neprodane zaloge. Primanjkovalo je dela, zaradi česar se je začelo prebivalstvo odseljevati. (Andrejka, 1924)

1.2.1. POMEMBNEJŠI FUŽINARSKI OBJEKTI OB KROPARICI

Fužine

Fužina je bila železarski obrat, v katerem se je iz rude s pomočjo lesenega oglja pridobivalo železo.

V 14. stoletju so ljudje spoznali kako uporabiti mlinska vodna kolesa za pogon kladiv ter mehov. Nastale so fužine, za katere je značilna združitev talilne peči (plavža) ter velikega kladiva (norca). V Kropi sta za 2. polovico 15. stoletja po radovljiškem urbarju iz leta 1498 dokazani dve fužini. (Gašperšič, 1956) V 14. stoletju je bilo v Kropi "Staro kladvo", ki je dajalo dnevno od 500 do 600 kg težkega volka. To je bil po času nastanka drugi železarski obrat, pozneje imenovan **Zgornja fužina**. Imeli so tudi težko kladivo (balos oziroma norec) za izbijanje žlindre. Od Zgornje fužine je ostal samo še vodni padec iz Zgornjega bajerja. Med leti 1810 in 1815 so plavž predelali na grodelj s pripadajočo presnovko oziroma na peč za predelavo grodlja v kovno železo. Plavž je

zadnjič zagorel leta 1880, leta 1919 pa so ga porušili in s tem uničili najimenoitnejši objekt kroparskega železarstva. (Šmitek, 1976)

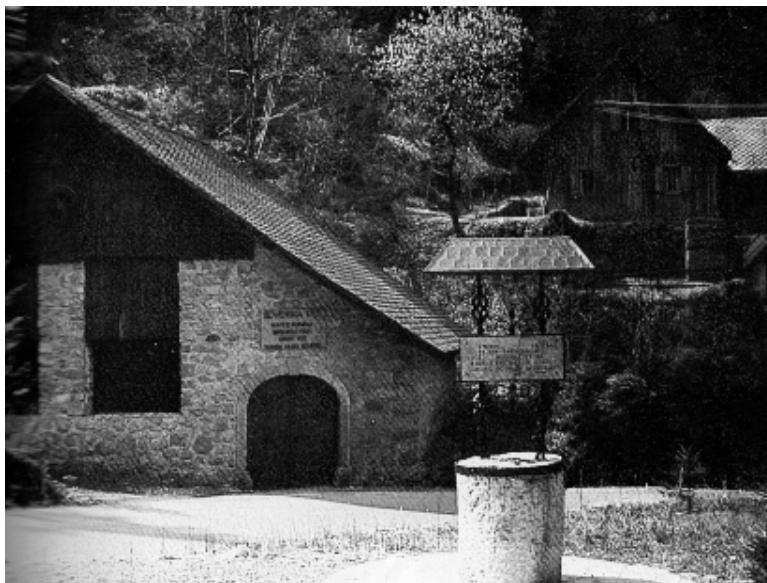
Spodnja fužina (Novo kladvo oziroma plavž v spodnji Kropi) se prvič omenja leta 1442. Leta 1558 je bil zgrajen bajer in nov plavž. Še danes je v obzidju Spodnjega bajerja vklesana letnica 1558. Tudi plavž v Spodnji fužini so predelali na tekoči grodelj. Okoli leta 1875 je prenehal s svojim delovanjem. Na njegovem mestu so se nato razvili strojni obrati Žebljarske zadruge oziroma današnjega Plamena. Leta 1973 so ob gradnji temeljev novega tovarniškega objekta odkrili ostanke tega plavža in ga zavarovali. Tudi to je bila po obliki slovenska peč. (Šmitek, 1976)

Težko kladivo na vodni pogon je bilo v sestavi vsake fužine. Z njim so kovali caglje, te pa so v **fužinicah ali cajnaricah** prekovali v cajne-železne palice za izdelavo žebeljev. V času delovanja obeh fužin je bilo v Kropi od izvira Kroparice do Kotla 7 cajnaric; po prenehanju fužinarstva so dve uporabili za kovanje orodja (sekirarici), dve pa predelali v žagi. (Šmitek, 1976)

Slovenska peč

Najvišje ob Kroparici, v Dnu nad Kropo, se nahaja Slovenska peč, talilnica železa iz 14. stoletja. Leta 1953 so pri gradnji ceste Kropa–Jamnik odkrili ostanke tega poznosrednjeveškega plavža. Najdba peči, ki je bila po vsej verjetnosti zgrajena v drugi polovici 13. stoletja ali pa na začetku 14. stoletja, predstavlja arheološki fenomen na področju železarsko tehniške dediščine. V zgodovinskih virih se je skozi stoletja omenjala uporaba Kranjske (Slovenske) peči, toda njena oblika je ostala neznana vse do odkritja v Kropi. Ta tip peči ima splošno vrednost za plavžarstvo Srednje Evrope, predvsem za alpske predele Gorenjske in Koroške, kjer je bila uporaba tovrstnih peči razširjena v času od 13. do 16. stoletja.

Slika 8: Slovenska peč v Kropi.

Vir: Gartner – Lenac, 1995

Slovenska peč ima obliko navzdol obrnjene piramide, ki v višino meri okoli 3 metre. Izvirnost peči se kaže v konstrukciji izliva žilindre na prednji strani in talilnika v obliki sklede. Način vpihovanja zraka zaenkrat ostaja nepojasnen. V približno 10 urnem procesu taljenja železove rude in ob porabi 800 kg oglja, je bilo mogoče pridelati 200 kg surovega železa.

Vigenjci

V Kamni Gorici, Kolnici, Železnikih in Kropi so z vigenjcem poimenovali žebljarsko kovačnico. V njih so topili jelovski bobovec v volkovih pečeh in dobivali mehko in žilavo železo, ki je bilo zelo primerno za kovanje žebeljev. To so bila mesta v katerih so najprej, največ in tudi najdlje kovali žebelje. Poznali so tudi kovačnice, v katerih pa niso kovali žebeljev. Žebljarski poklici so najprej nastali v mestih ter pri fužinah. V Kropi so bili začetki vigenjškega železarstva zabeleženi v drugi polovici 15. stoletja. Po vsej verjetnosti so bili prvi žebjarji na območju Kroke iz avstrijske Koroške. S seboj so prinesli znanje, izkušnje ter potrebno orodje. Korošci so prišli preko Ljubelja in se v naših krajih naselili v bližini najdišč železove rude, tudi na območju Kroke. S tem so si skrajšali pot do tržišča, ki je bilo v tistih časih vezano zlasti na Sredozemlje. (Gašperšič, 1956)

Slika 9: Vigenjc Vice v Kropi.

Foto: Mudrič, 2009

16. stoletje je predstavljalo obdobje železarskega vzpona. Do leta 1550 se je število hiš in železarskih naprav v Kropi, Kamni Gorici in Kolnici povečalo od približno 10 na 121. V 17 vigenjcih je delalo okoli 200 kovačev. Takrat je bilo v Kropi približno 600 prebivalcev. Na začetku 17. stoletja je bilo v Kropi 12 - 14 vigenjcev, v prvi polovici 19. stoletja pa kar 19. Vsi so imeli vodni pogon mehov in zlasti v Kropi, kjer ima Kroparica velik padec, je bila voda do vigenjcev speljana preko kratkih žlebov oziroma tako imenovanih rak. Vigenjci so po večini izkoriščali vodo izpod fužinskih koles. Pod Zgornjo fužino v Kropi jih je bilo kar 7. (Gašperšič, 1956) Še danes sta v Kropi ohranjena dva vigenjca, in sicer vigenjc Vice ter Bodlajev vigenjc. Prvi je ohranjen

bolje in deluje v sklopu kovaškega muzeja. Oba sta bila v poplavni ujmi leta 2007 tudi precej poškodovana, vendar so jih obnovili, saj predstavljata kulturno dediščino Kroke.

2. KROPA IN ZADRUŽNIŠTVO

Drugo gospodarsko obdobje v Kropi se je pričelo z zadružništvom. Zaradi vse slabšega položaja fužinarjev in velike revščine v Kropi, so se številni kovači in ostali fužinarski delavci povezali in ustanovili svojo zadrugo, ki jih je sčasoma rešila velike bede.

2.1. USTANOVITEV PRVE ŽEBLJARSKE IN ŽELEZOOBRTNE ZADRUGE V KROPI

Po razcvetu fužinarstva med leti 1844 in 1870 je začela najprej fužinarska potem pa še žebeljarska obrt propadati. Delo so ustavile fužinice in nazadnje še oba plavža. Propad žebeljarske obrti so močno pospešili novi stroji za konjake (vrsta žebeljev), ki so takrat predstavljali glavni izdelek vseh moških kovačev v Kropi. Delodajalcem so se kmalu nakopičile velikanske zaloge izdelkov in ker jih niso mogli prodati, so bili prisiljeni začeti odpuščati delavce. Tudi izdelke, ki so jih po večini delale ženske, npr. čevljarske žebelje, so začeli proizvajati s strojno mehanizacijo, tako, da tudi kovačice niso imele dela. (Zadrugar, 1934) Zato je prišlo do precejšnega odseljevanja iz kraja. Ljudje so namreč poskušali svoj vsakdanji zaslužek poiskati v drugih krajih (npr. na Jesenicah, v Trzinu, Ljubljani).

Leta 1893 je v Kropo prišel Fran Honigmann, nov župnik. Bil je zelo podjeten, energičen in vnet človek za ljudski blagor. Takoj ko je nastopil svojo funkcijo, se je lotil reševanja revščine, ki bi ji že lahko rekli bede. Za pomoč je prosil premožne rojake v tujini, veliko je pisal tudi časopisom, in sicer zato da bi Kroparji dobili javno podporo pri reševanju njihove socialne stiske. Po denarna sredstva in druge materialne dobrine za obubožane krajane je hodil k deželni vladi in deželnemu odboru. Tudi ti so priskočili na pomoč z razdeljevanjem koruze, moke, kruha, krompirja, masti in drugih potrebnih živil. Pri vsem tem pa je stalno poudarjal, da se mora v Kropi preskrbeti trajno delo za pošteno plačilo in da se morajo delavci rešiti nekaterih oderuških gospodov. Za gospode so imenovali delodajalce, ki so si s pridnostjo in podjetnostjo nekaj privarčevali in začeli "na svoje". (Zadrugar, 1934)

V Kropi so videli rešitev iz revščine v obstanku železne obrti. Za to se je zanimala vlada, deželni odbor ter tudi trgovska in obrtna zbornica v Ljubljani. Zelo vnet za reševanje kroparske problematike je bil tudi deželni poslanec gorenjskih mest in trgov ter tajnik trgovske zbornice, cesarski svetnik Ivan Murnik, ki je bil tudi deželni odbornik. On in kroparski rojak dr. Viktor Supan sta hodila v Kropo proučevati razmere, da bi poiskala ustrezno rešitev. Supanov oče je bil po rodu Kropar, ki pa je bil za časa reševanja krize že pokojni. Posvetovala sta se z občino, župnikom in trgovsko zbornico. Njihovi pogovori so tekli zlasti o tem, kako pomagati celotni obrti v Kropi in Kamni Gorici, z ozirom na to, da bi od tega imela korist tako podjetnik kot delavec. Pri posvetovanju sta bila navzoča tudi Franjo Šolar in Karl Pibovec, ki je bil takratni fužinski ravnatelj. Ker so podjetniki vsak zase imeli nekaj kapitala in kakšno delavnico, delavci pa nič, so sklenili ustanoviti za vse takratne delodajalce v Kropi in Kamni Gorici zadrugo. (Kronika Plamena, 1944)

16. 11. 1894 je bil sklican ustanovni shod zadruga. Deset samostojnih podjetnikov in deset žebjarjev se je 16. 11. 1894 združilo in ustanovilo ***Prvo zadrugo za žebljarsko obrt in druge izdelke iz železa z o.j.*** Zadruga je začela z delom 1. 5. 1895 in je v svoje vrste privabila še več podjetnikov in žebjarjev iz Kroke in Kamne Gorice. Leta 1898 se je zadruga preimenovala v ***Prvo žebljarsko in železoobratno zadrugo v Kropi in Kamni Gorici z o.j.*** (Novi Plamen, 2003)

Pri tem pa je potrebno povedati, da so bili ljudje v tistem času dokaj skeptični do ustanovitve zadruga, pravzaprav do vseh novih stvari. Vanjo se tudi niso vključili vsi podjetniki, še predvsem ne tisti, ki so bili bolj premožni, saj so menili, da bodo potem na slabšem. V ljudeh pred ustanovitvijo zadruga ni bilo zadružnega duha in niso imeli smisla za požrtvovalnost in skupni blagor. Zaradi tega so morali odgovorni poiskati človeka, ki bi jih znal navdušiti za zadružno misel. To je postal župnik, ki je bil nekakšen glasnik zadruga in je ljudi opozarjal, da je združitev velikih in malih podjetnikov edina rešitev za Kropo. (Kronika Plamena, 1944)

Pred začetkom delovanja zadruga so napisali tudi zadružna pravila, ki so se jih zaposleni nato morali držati. To je bila naloga Supana. Zelo zanimivi se zdita dve pravili, in sicer določila od 6 do 11, ki govorijo o zadružnem deležu 100 goldinarjev, ki so ga lahko vplačali ali v gotovini ali pa v blagu. Najbolj pa v oči zbode določilo 34, ki pravi, da se mora zaslužek delavcem vedno izplačati v gotovini in ne z živili. To je bilo za takratne čase nekaj čisto novega, saj so delodajalci pred tem delavce velikokrat izplačevali z različnimi dobrinami. Zadruga je imela tudi svoje geslo, ki se je glasilo "Bog pomagaj". Ta in vsa druga pravila je 29. 1. 1895 potrdila deželna vlada. 1. 5. 1895 pa je žebljarska zadruga začela z delom. V prvem tednu je bilo v Zadrugi 47 delavcev. Predsednik nadzorstva zadruga je bil 7 let župnik Honigman. (Kronika Plamena, 1944)

2.2. RAZVOJ ZADRUGE

Razvoj zadruga je v nadaljevanju razložen v treh obdobjih. Prvo obdobje zadruga zajema čas med leti 1895 in 1904, drugo med leti 1905 in 1918 ter zadnje tretje v letih med 1919 in 1947.

2.2.1. PRVO OBDOBJE (1895-1904)

Prvo obdobje žebljarske zadruga v Kropi obsega čas od njene ustanovitve v letu 1895 do leta 1904, ko se je iz bolj akcijske družbe izpopolnila do prave zadružne oblike. V tem obdobju se je močno borila za svoj obstanek. To so bili njeni prvi koraki, ki so bili velikokrat težki in naporni. Zaradi močnega duha in volje po delu pa je Kroparjem in Kamnogoričanom uspelo, da so zadrugo postavili na trdna tla, ta pa jim je v zameno nudila vsakodnevne kruha.

V začetnem obdobju je zadrugi velikokrat zmanjkalo denarja za nabavo železa ter izplačilo delavcem. Tudi denarja za prodane žblje niso nikoli takoj dobili. Nakopali so si ogromne dolgove, zaradi katerih jim na Jesenicah večkrat niso več hoteli dajati železa. Zato so se obrnili na deželni odbor, da bi jim odobrili posojilo, kar je z manjšim zamikom tudi storil. (Kronika Plamena, 1944)

To je bilo obdobje intenzivnega iskanja kupcev njihovih žbljev ter ostalih izdelkov. Žblje so večinoma kovali pri ješah. Leta 1895 je zadruga kupila 8 ješ, vse večja pa je

bila želja po strojni proizvodnji. Ta se je uvajala zlasti med leti 1901 in 1904. S stroji so bili izdelki izdelani lepše in z manj truda, lažje so jih tudi prodali. 18. 9. 1895 so dobili prvo javno naročilo, ki se je nanašalo na proizvodnjo izdelkov za železnice. Izdelke so delali tudi za vojsko in Kranjsko industrijsko družbo. (Kronika Plamena, 1944) Konec 19. stoletja je bilo v zadrugi zaposlenih več kot 100 ljudi. Z obratovanjem je prenehala spodnja fužina, zato so jo v zadrugi začeli najemati, da bi lahko razpolagali z vodno silo in fužinskimi prostori. V letu 1900 so spremenili in dopolnili nekatera zadružna pravila. V vodstvu zadruga je večkrat prišlo do nesporazumov, zaradi katerih je po sedmih letih predsedovanja nadzorstvu iz tega položaja odstopil župnik Honigman. (Kronika Plamena, 1944)

Zadnje leto prvega obdobja, leto 1904, je bilo s stališča obstoja zadruga najbolj kritično v začetnih 25 letih njenega delovanja. V tem letu je zadruga prebrodila tri krize. Najprej je med delavci v Kropi in Kamni Gorici prišlo do vsesplošne stavke. Namreč njihovo stanje je bilo še vedno zelo slabo, ker so še vedno dobivali izredno nizke plače. Prav tako je bil hud konkurenčni boj med zadrugo in ostalimi delodajalci. Prvi so tekom stavke obljubili višje plače, slednji pa ne, zaradi česar so za nekaj časa vsi prestopili v zadrugo. Še hujša kot stavka je bila notranja kriza v zadrugi. Članstvo je naraščalo, vendar so v zadrugo večji del vstopali samo tisti, ki so imeli delavno funkcijo, niso pa prispevali k večjemu kapitalu zadruga. S takimi člani deležni kapital ni prav nič rasel in tudi zadruga od njih ni mogla dobiti kredita. Problem so predstavljali tudi izredno visoki davki, ki jim jih je zaračunala davčna oblast, kar jim je zadalo še dodatni udarec. Tretja kriza pa je bila najhujša in je bila povezana z denarno krizo in tožbo, da dela z izgubo ter da so njeni računi in knjige ponarejeni. Konkurenca je zadrugo tožila tudi prodajanja izdelkov po nižjih cenah. Rešitev pred propadom je bilo dejstvo, da je Zadružna zveza zadrugi v Kropi v tem letu odobrila stalni kredit. Po končani krizi je bilo v zadrugi zaposlenih 215 delavcev. Tega leta je zadruga postala ljudsko oziroma delavsko podjetje. (Kronika Plamena, 1944)

2.2.2. DRUGO OBDOBJE (1905-1918)

Drugo obdobje zadruga se je začelo leta 1905 in je trajalo do konca 1. svetovne vojne, to je do leta 1918. V tem času se je zadruga s pomočjo Zadružne zveze okrepila ter premagala konkurenco in se primerno razvila. S tem, ko je bil obstoj zadruga zagotovljen, se je lahko pričela boljše notranje urejati in hitreje razvijati.

V začetku leta 1906 je zadruga kupila skladišče za blago in izdelke. Vodstvo je veliko razmišljalo tudi o bolj izobraženih delavcih, saj bi ti zadrugi lahko prinesli novega razvoja. Zelo naklonjeni so bili ideji o ustanovitvi obrtno-nadaljevalne šole, ki bi jo obiskovali učenci od 14. leta dalje. Zadružni tovarniški prostori so postali premajhni. Potrebno je bilo razširiti delavnice ter čim bolj izkoristiti vodno silo pri spodnji fužini. Kupili so zemljišče na severni strani tovarne, kamor se je nato zadruga prostorsko lahko začela širiti. Zgradili so tovarno za strojno kovane žebelje, kasneje še stavbo za strojno ključavničarstvo. Zadruga je v tem obdobju pridobila kar nekaj novih strojev in naprav, zaradi česar pa je seveda naraščala tudi njena zadolženost pri Zadružni zvezi. Imeli so tudi težave s konkurenco, še zlasti na Balkanu, saj so tam delali precej ceneje. (Kronika Plamena, 1944)

Na delovanje zadruga so močno vplivale vojne. V letih 1912 in 1913, ko je bila na Balkanu vojna, je imelo to negativne posledice za zadružno trgovino. Zadruga se je

precej založila s surovinami, izdelkov pa zaradi manjšega povpraševanja ni mogla v celoti prodati, tako da so jim ostajale neprodane zaloge. Njihovi glavni trgi so bili: Avstroogrška, Bosna, Hercegovina, Srbija, Grčija in Turčija. Leta 1914 se je pričela še štiriletna svetovna vojna. Mnogo združnih delavcev je bilo vpoklicanih v vojno. Promet v zadrugi se je zaustavil in zdelo se je, da se bo ustavilo tudi delo. Skoraj so ostali brez surovin. Kmalu zatem pa so začeli dobivati številna naročila, tako da zaradi pomanjkanja delavcev niti niso mogli vsega izdelati. Predvsem je bilo veliko naročil s vojske in je večkrat zmanjkalo časa za ostale naročnike. (Kronika Plamena, 1944)

Pomembna je bila tudi obnova in razširitev ceste do Podnarta, ki jo je po večini financirala zadruga sama. Leta 1915 je bila zadruga na prošnjo združnega vodstva postavljena pod vojaško oblast. To je pomenilo, da so bili delavci zadruge, ki so bili pri vojaških naročilih nujno potrebni, oproščeni vojaške službe. Šele spomladi leta 1918, ko se je vojna končala, so se v celotnem obsegu pokazale njene tragične posledice. Znova je začelo primanjkovati dela za zaposlene, kar pa ni trajalo dolgo. Večjo težavo je predstavljalo pomanjkanje živil. (Kronika Plamena, 1944)

2.2.3. TRETJE OBDOBJE (1919-1947)

Tretje združno obdobje se je pričelo po koncu 1. svetovne vojne z razpadom avstrijske države ter vzponom Jugoslavije in je trajalo do leta 1947, ko je bila zadruga nacionalizirana in je prešla v državne roke. Po prvi vojni so se razmere močno spremenile, kar je imelo velike posledice v industrijski proizvodnji in trgovini. V tem obdobju je pomemben čas po 2. svetovni vojni. Takrat je namreč prišlo do ključnih dejstev in odločitev, ki so privedle do konca združnega delovanja.

Po vojni so delavci ustanovili društvo Samopomoč, ki je posredovalo med delavci in delodajalci za plače ter prehrano. Velikokrat so bile razmere med delavci namreč izredno slabe. Soočali so se s številnimi težavami, kot so npr. oddaljenost od železnic, zastarelost in raztresenost naprav, rastoča konkurenca in notranji spori. V Kropi in Kamni Gorici je bilo ob 25-letnici delovanja zadruge zaposlenih 180 moških in 130 žensk. Zaposlenost je med leti nihala in je bila odvisna od dela. Tudi v tem obdobju so se ciklično pojavljale krize in vzponi, na koncu vsakega leta pa so napravili poračun ali je zadruga delala z dobičkom ali ne. Stanje je bilo izredno slabo v letu 1932, ko je po celem svetu vladala svetovna gospodarska kriza. (Kronika Plamena, 1944)

Zadruga je sodelovala tudi pri kulturnih dogodkih in je imela ključno vlogo pri razvoju Kroke in Kamne Gorice. Koncem dvajsetih let je prišlo do elektrifikacije tovarne, kar je imelo za posledico nadaljnji razvoj, predvsem zaradi dovolj velike gonilne sile. Zadruga je oblastnemu odboru poslala zahtevo po ustanovitvi zasebne združne strokovne šole, da bi delavci postali bolj izučeni. Tako je leta 1936 začela delovati strokovna kovinarska šola. Pisati so začeli tudi svoje glasilo, imenovano Zadrugar. Žebljarska zadruga v Kropi se je iz prvotno obrtnega podjetja vse bolj razvijala v industrijsko, kar je zahtevalo več kapitala, reda in boljše vodstvo. (Kronika Plamena, 1944) Leta 1939 si je zadruga nadela novo ime: **Plamen, Kovinska zadruga z o.j.** (Novi Plamen, 2003)

Slika 10: Tovarniško poslopje leta 1945.

Vir: Holynski, 1995

Začela so se tudi raziskovanja pogojev za uvedbo umetnega kovaštva, ki je začelo delovati leta 1938. Zanimala jih je obstoječa tehnika, naprave, prostor, materiali, trg, osnutki, risbe, predlogi ... S tem bi ponudili kroparskim kovačem možnost bolj ustvarjalnega dela, v čemer bi našli osebno zadoščenje in primerno mero sprostitve. Kasneje je zadruga začela z razstavljanjem umetno kovanih izdelkov. V tesnem sodelovanju s stavbo zadrugo "Domačijo" in s finančno ter moralno pomočjo, je bilo v začetku leta 1941 v Kropi pripravljenih okrog 40 stavbnih parcel za člane zadruga. Zadruga se je znova soočala z vojnimi razmerami, in sicer z 2. svetovno vojno. Svoje uničujoče sledi so v tovarni pustile vse vojskujoče se strani. Vrednost denarja se je zmanjšala, prav tako tudi prodaja. 63 zadružnih članov je med vojno izgubilo življenje, veliko je bilo materialne škode. (Kronika Plamena, 1944)

Kovinarska zadruga Plamen na koncu svoje poti (1945-1947)

Spremembe, ki so se zgodile po 2. svetovni vojni v Sloveniji, niso bile ugodne za nadaljnji razvoj Plamena, kovinarske zadruga v Kropi in Kamni Gorici. Oblast so prevzeli komunisti, ki so gospodarstvo začeli graditi po sovjetskem zgledu. To je pomenilo odpravo zasebne lastnine in tržnih zakonitosti ter njihovo nadomestitev z državno lastnino, kolektivnim podjetništvom in planskim gospodarstvom. Za manjše industrijske obrate so predvideli združitev z večjimi.

Kovinarska zadruga v Kropi je po drugi svetovni vojni prijavila precejšnjo vojno škodo. Ker je bila v zasebni lasti, ni bila deležna različnih oblik državne pomoči. Popravilo poškodovanega inventarja in oživetev proizvodnje sta bili odvisni od razpoložljivih zadružnih sredstev ter prepuščeni iznajdljivosti vodstva in prizadevnosti zadružnih članov. Problem pri obnovi je predstavljalo pomanjkanje kvalificiranih delavcev, strojev, orodja in druge opreme. Neprestano so se spreminjale cene surovin, prev tako

so bili nejasni davčni predpisi. Kljub temu so uspeli obnoviti proizvodnjo matic in vijakov, dosegli pa so tudi predvojno količino izdelanega blaga. (Prinčič, 2004)

Leta 1946 je jugoslovansko gospodarstvo že dobilo obliko velikega podjetja, v katerem ni bilo nič prepuščeno naključju. Najvišji zvezni organi so začeli podrobno načrtovati proizvodnjo, usmerjati denarne tokove in si podrežati gospodarsko poslovanje. Državni organi so podjetjem predpisovali proizvodne načrte, določali cene izdelkom, plače zaposlenim, potrjevali ali namesto njih sklepali različne pogodbe in posle. Julija 1946 je bila ustanovljena Uprava kovinske industrije LRS, ki je prevzela nadzorstvo in vodenje podjetij kovinske industrije. Gospodarstvo je postajalo vse bolj plansko, podjetja pa so izgubljala možnost samostojnega odločanja. (Prinčič, 2004)

Velike težave je zadruga imela s prevoznimi in finančnimi sredstvi. Njen dolg je bil zelo velik, skrb vzbujajoča je bila tudi pasivna stran bilance, ki je pokazala, da zadrugi ostane premalo sredstev za normalno delovanje. Poseben problem so predstavljale prodajne cene izdelkov, saj so bile te postavljene prenizko. Pospešena industrializacija je v nekaj letih želela odpraviti razvojni zaostanek in dohiteti gospodarsko najbolj razvite države. V prvi petletki (1947-1951) je industrija postala prednostno gospodarsko področje republiškega pomena. Največje pozornosti sta bili deležni kovinska in kemična industrija. Kovinska industrija je postala baza za razvoj drugih panog. Kljub začetnim razmišljanjem o postavitvi nove kovinske tovarne v Podnartu, so se nazadnje odločili, da bodo obrate Plamena v Kropi in Kamni Gorici obdržali, jih bodo pa obnovili. (Prinčič, 2004)

Maja 1946 je Ministrstvo za industrijo in rudarstvo LRS začelo pritiskati na Plamen, naj se prostovoljno vključi v državni sektor. Svoj pritisk je na različne načine stopnjevalo do konca leta, ko je zadruga popustila in na izredni skupščini sprejela sklep o izročitvi vsega premoženja državi. Podpis izročilne pogodbe, ki je eden od pomembnejših mejnikov v zgodovini podjetja, se je zgodil avgusta 1947. Premoženje zadruga je s tem postalo splošna ljudska last, upravo nad njim pa je prevzelo Ministrstvo za industrijo in rudarstvo LRS, ki je zadrugarjem izplačalo dogovorjene deleže. (Prinčič, 2004) Leta 1947 je bila zadruga podržavljena in se je preimenovala v **Plamen, tovarna vijakov in žeblijev**. (Novi Plamen, 2003)

2.3. POMEN ZADRUGE

Ustanovitev kovaške zadruga v Kropi je pomenila za takratne prebivalce v Kropi in Kamni Gorici odrešilno bitko preživetja. Konec 19. stoletja je začelo fužinarstvo z vso svojo obvodno mehanizacijo propadati, kar je v kraju pripeljalo do velike brezposelnosti in bede ljudi. Življenjske razmere so bile pred njeno ustanovitvijo v Kropi izredno slabe. Ljudje so živeli v velikem pomanjkanju in revščini. Starši svojim otrokom niso mogli nuditi niti vsakdanjega koščka kruha, kaj šele kaj drugega. Ljudje so zaradi pomanjkanja in nezmožnosti zaposlitve množično odhajali v druge kraje. Pred ustanovitvijo zadruga so podjetniki in nekateri drugi odgovorni ljudje stopili skupaj, da bi rešili Kropo. Zadruga je pomenila nudenje novih delovnih mest in vir zaslužka za brezposelne in obubožane kroparske kovače. Z njenim delovanjem se je v Kropi znova prebudilo upanje ljudi v boljši in lepši dan.

Kovaška zadruga je predstavljala središče, okoli katerega so nastale še druge zadruga, npr. kreditna, stavbna in gozdarsko-obrtna. Vse skupaj so tvorile zaokroženo

gospodarsko organizacijo v Kropi. Zadruga so ljudem omogočile zadovoljevanje potreb na bolj organiziran in dostopen način. V slovenskem združnem prostoru je kovaška zadruga predstavljala zelo zahteven proizvodni in organizacijski proces, medtem, ko so bile ostale zadruga glede organizacijske ustreznosti in kapitalske zahtevnosti bolj preproste (npr. kmetijske, kreditne).

Kroparska zadruga je bila dokaz, da je mogoče z vzajemnostjo in solidarnostjo preseči nasprotja med delom in kapitalom. Z združitvijo "nemočnih" je poskrbela za skupnost in za posameznika ter uspešno tekmovala s kapitalistično naravnanimi podjetji na industrijskem področju. Predstavljala je kolektivno podjetništvo, kjer ni bilo težnje po skrajnem maksimiranju dobička. Bila je model podružbljenega oz. socializacijskega gospodarstva, kakršnega so si predstavljali v okviru korporativne katoliške gospodarske doktrine. Pod okrilje jo je sprejela Zadružna zveza v Ljubljani, ki ji je zagotavljala strokovno pomoč in ji s posojili omogočila razmah kovaške dejavnosti v Kropi. (Lazarevič, 2004)

2.4. ZNAČILNOSTI ZADRUGE

V drugi polovici 19. stoletja je združništvo predstavljalo reakcijo na zaostrene gospodarske razmere s komercializacijo, ki je povzročala ekonomsko prestrukturiranje in socialno razslojevanje. Popoln prehod v denarno gospodarstvo je prizadel vse sloje, a najbolj majhne predstavnike gospodarskega sektorja (npr. kmete, obrtnike). Izход iz kriznih razmer so videli v prilagajanju danemu ekonomskemu sistemu. Združništvo je predstavljalo prilagoditev kapitalistični ekonomiji in izognitev velikim spremljajočim socialnim pretresom. To je zagotovilo ekonomsko preživetje in nadaljnji razmah družbenogospodarskega sektorja. Združništvo je na podlagi vzajemnosti, solidarnosti in samopomoči kot zaokrožen gospodarski sistem v obliki proizvodnih, prodajnih in nabavnih zadrug omogočalo organizirano nastopanje na trgu, kreditne zadruga pa so to finančno podpirale. (Lazarevič, 2004)

Žebljarsko zadrugo v organizacijskem smislu uvrščamo v "mešane zadruga". Značilnost tega modela je v njegovi vmesnosti med klasično delniško družbo in čisto združno obliko. Zadržniki so po tem modelu namreč lahko imeli po več deležev in temu ustrezno število glasov, ki so imeli odločilno vlogo pri upravljanju zadruga in delitvi dobička od poslovanja. Tovrstnih oblik zadrug se je zaradi vključevanja potez delniških družb držal pridih kapitalističnosti. Mešane zadruga so prevladovala v začetnem obdobju, kasneje pa so po večini prešle na načelo statusne enakosti združnih članov, kar je tudi veljalo za pristno združno podlago. (Lazarevič, 2004)

3. INDUSTRIJSKO-OBRTNA KROPA

Manufakturna proizvodnja ima v Kropi dolgo tradicijo. Kovačnice, ki so kasneje prerasle v manufakturna ali obrtna podjetja, so bile tudi ob Kroparici. Prav tradicija železarske obrti, ki se je razvila na podlagi rudnega bogastva in vodne energije, je bila odločilna za nastanek kovinske industrije po prvi in še zlasti po drugi svetovni vojni. Vsa druga industrija (razen lesne) na tem območju je brez ustreznije surovinske baze in je odvisna od razpoložljive delovne sile.

To poglavje je osredotočeno na gospodarsko dogajanje v Kropi od leta 1947 dalje. V tem letu je kovinarska zadruga Plamen namreč prišla pod državno oblast, s čimer je

postala državno podjetje. Tovarna vijakov Plamen je še vedno predstavljala glavni razvojni dejavnik Kroke in nekaterih drugih bližnjih naselij (npr. Lipnice, Kamne Gorice). Še vedno je predstavljala največji ter tudi edini industrijski obrat v naselju, v katerem je bilo zaposlenih največ ljudi iz Kroke. Po drugi strani pa se je pomembno vprašati v kolikšni meri je v Kropi zastopana obrtniška dejavnost, pri čemer bo največja pozornost namenjena podjetju UKO, Umetno kovaški obrti v Kropi, ter pregledu drugih samostojnih podjetnikov.

3.1. KOVINSKA INDUSTRIJA

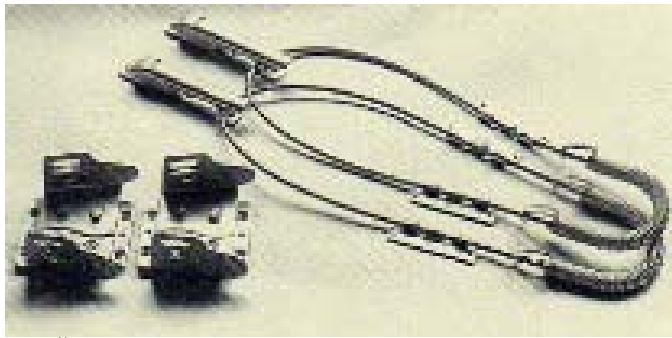
Po koncu 2. svetovne vojne je bila kovinska industrija najbolj razvita industrijska panoga v Sloveniji. V prvem petletnem planu (1947-1951) je bila uvrščena med panoge, ki naj bi se hitreje razvijale. Zaradi informbirojevskih ter nekaterih drugih dogodkov pa se je na začetku petdesetih let njen razvoj upočasn timer. V naslednjih letih kovinska industrija, v katero je spadala tudi Tovarna vijakov Plamen iz Kroke, ni bila deležna ugodnosti, ki so jih imela podjetja iz priorit etnih panog, zato se je do konca sedemdesetih let njena povprečna letna stopnja rasti zmanjšala na 4,6 %, do sredine osemdesetih pa na 3,7 %. Razvojno težišče v kovinski industriji se do osemdesetih let ni spremenilo. Poudarek je bil na strojni industriji, večjem izvozu in tehnološki prenovi. Pogoji za to je bila posodobitev proizvodnje, ki je delala za izvoz. (Prinčič, 2007)

V Jugoslaviji se je vijačna industrija po letu 1945 hitro razvijala. Do sredine sedemdesetih let je bilo podjetij, ki so izdelovala vijačno blago, več kot trideset. Plamen je spadal med uspešnejša podjetja, saj je njegov delež v jugoslovanski proizvodnji leta 1971 znašal 28,15 %, štiri leta kasneje, leta 1975, pa 23,38 %. V naslednjih desetih letih pa se je število jugoslovanskih izdelovalcev žičnih izdelkov podvojilo, kar je za Plamen pomenilo nazadovanje po lestvici navzdol. (Prinčič, 2007)

3.1.1. TOVARNA VIJAKOV PLAMEN KROPA

Ko je Plamen vstopil v centralno-plansko gospodarsko ureditev, mu ni bilo lahko. V kratkem času je moral osvojiti nov način finančnega poslovanja in vodenje številnih evidenc. Proizvodne usmeritve ni spremenil. Njegova ponudba je bila sestavljena iz industrijskega izdelovanja različnih vijakov, zakovic, žeblicev, smučarskega okovja in umetno-kovaških predmetov. Sedež in glavni obrat podjetja sta ostala v Kropi, podružnici sta bili v Kamni Gorici in Lipnici. Zaradi prevelike obremenjenosti proizvodnih zmogljivosti Plamena so velikokrat zaostali za postavljenimi cilji, zato so večkrat imeli slabe finančne rezultate. Največ izdelkov so prodali na domačem trgu. Ščasoma se republiška uprava ni več tako močno vmešavala v proizvodnjo in prodajo.

V petdesetih letih so se na trgu vijačnega blaga v Jugoslaviji pojavila konkurenčna podjetja, ki so zaostrila pogoje za prodajo in zmanjšala možnost za lahek zaslužek. Zato so se osredotočili na proizvodnjo bolj kakovostnih vijakov, zaradi česar pa so v letu 1961 morali opustiti proizvodnjo izdelovanja smučarskega okovja. Predvidena je bila menjava zastarelih strojev za proizvodnjo vijakov in matic z novimi stroji ter povečanje letne proizvodnje. Rekonstrukcija se je zavlekla, stroški gradnje pa so posledično močno presegli prvotne. Leta 1956 so v okvir podjetja sodile tudi tako imenovane neindustrijske dejavnosti, katerih namen je bil zagotoviti zadostno in ceneno oskrbo delavcev s prehranskimi in drugimi najnujnejšimi življenjskimi potrebščinami. (Prinčič, 2007)

Slika 11: Tovarniški izdelek – streme za smučarsko okovje.

Vir: Šmitek, 1995

Šestdeseta in prva polovica sedemdesetih let so v Plamenu predstavljala obdobje dinamičnega zasuka ter strmega napredovanja. Plamen se je pod vodstvom Sartorija, ki je s svojo funkcijo nastopil leta 1963, uvrstil med najboljša podjetja vijačne industrije v Jugoslaviji. Do leta 1972 je zelo povečal proizvodnjo, prodajo, storilnost in dohodek, ki je bil vsako leto večji. Velik poudarek je bil na izvozu izdelkov. Razvojna usmeritev je temeljila na proizvodnji matic in vijakov manjših dimenzij ter opustitev proizvodnje v toplem oddelku. V letu 1973 je tovarna dokončno prešla iz toplega stiskanja vijakov in matic na velikoserijsko proizvodnjo vijakov in matic s hladnim preoblikovanjem. (Novi Plamen, 2003)

Sredi sedemdesetih let se je v Jugoslaviji začel razvijati nov gospodarski sistem, katerega bistvo je bilo tržne, kreditne in proračunske odnose nadomestiti z dogovarjanjem, združevanjem dela in sredstev. Za ta sistem se je kmalu uvedlo ime dogovorna ekonomija. Del pristojnosti direktorja se je preneslo na delavski svet. Z ustanovitvijo Združenega podjetja Slovenske železarn, ki je bil končni rezultat samoupravne gospodarske organiziranosti, se je možnost direktorja pri vodenju samostojne poslovne politike še bolj skrčila. Vključitev Plamena v poslovni sistem Slovenskih železarn jim je zagotovila, da so bili še naprej navzoči na sovjetskem trgu, ki je bil največji kupec njihovih izdelkov. (Prinčič, 2007)

Konec sedemdesetih let so se rezultati poslovanja vse bolj slabšali in odstopali od načrtovanih, na kar so imele velik vpliv spremenjene razmere v svetovni gospodarski menjavi. Leto 1980 je za celotno jugoslovansko gospodarstvo predstavljalo začetek gospodarske krize, prav tako tudi za Plamen. Do leta 1980 je Plamen porabil več sredstev kot jih je proizvedel, zato se je zaostрил problem likvidnosti, stopnja produktivnosti, akumulativnosti ter še nekaterih drugih kazalcev pa se je približala ravni, kjer se začne negativno poslovanje. Naraščali so stroški, obresti za posojila, davki, upadala je proizvodnja, storilnost, prodaja in izvoz, tako, da je bil dohodek Plamena vsako leto manjši. Zmanjšalo se je število zaposlenih, med zaposlenimi pa je bilo zaradi zniževanja dohodkov vedno več nezadovoljstva. (Prinčič, 2007)

Na prehodu iz osemdesetih let v devetdeseta je prišlo do velikih gospodarskih in političnih sprememb, ki so spremenile okoliščine gospodarjenja. Leta 1988 je bil uveden nov zakon o podjetjih, kateremu se je morala prilagoditi tudi podjetniška organiziranost Plamena. Omejile so se pristojnosti delavskega sveta in začel se je postopek za preoblikovanje podjetja v mešano podjetje oziroma družbo z omejeno odgovornostjo, do katere pa kasneje zaradi različnih razlogov ni prišlo. Za kratek čas je

Plamen postal družbeno podjetje, leta 1991 pa je lastnica postala država. V letih 1989 do 1991 je bil glavni cilj Plamena preživetje. Zelo ga je prizadelo zaprtje jugoslovanskega trga. (Prinčič, 2007)

Slika 12: Tovarniški prostori leta 1990.

Vir: Šmitek, 1995

V prvi polovici devetdesetih let je začel tla pod nogami izgubljati tudi poslovni sistem Slovenske železarne. Med podjetji, ki so sestavljala koncern, je država kot njegova lastnica hotela ohraniti le perspektivna podjetja, to je železarne, drugih podjetij pa se je želela čim hitreje rešiti. Med njimi je bil tudi Plamen, ki pa zaradi zadolženosti ni bil zanimiv za prodajo. Podjetje je imelo vedno več težav, zato je vodstvo začelo prodajati ali dajati v najem stanovanjske in proizvodne obrate zasebnim družbam. Koncern je Plamen poskušal rešiti s preselitvijo ljubljanske tovarne vijakov Tovil v Kropo, del kupnine za prodano zemljišče v Ljubljani pa bi namenili za povračilo dolgov Plamena. Tudi ta poskus reševanja Plamena je bil neuspešen. Avgusta 1997 je prišlo do finančnega zloma Plamena. Proizvodnja se je skoraj ustavila. Skupščina družbe je septembra 1997 potrdila stečaj podjetja. (Prinčič, 2007)

Glavni vzroki za stečaj Plamena

Za Kropo in zaposlene v nekdanjem podjetju sta bila največja krivca za stečaj koncern Slovenske železarne in njen lastnik, država. Vodstvo družbe pa je razloge za to, da se je Plamen po več kot sto letih uspešnega poslovanja znašel v stečaju, videlo v vsesplošni krizi strojegradnje, prepogosti menjavi direktorjev, neprimernih naložbah, zastareli tehnologiji, prevelikih finančnih bremenih, prevelikem številu zaposlenih in neustrezni izvozni strategiji.

3.1.1.1. NOVI PLAMEN: HLADNO PREOBLIKOVANJE IN ELEMENTI ZA SPAJANJE

Za nakup družbe Plamen se je potegovalo več domačih in tujih kupcev. Stečajni upravitelj je dal prednost nemški družbi Mohling iz Severnega Porenja, ki je veljala za

uspešno podjetje. Ustanovljeno je bilo leta 1843 in je bilo v lasti treh družin. Imelo je šest podjetij, ki so imela sedeže v različnih državah. Skupno je zaposlovala 400 ljudi, njena mesečna proizvodnja je znašala tisoč ton izdelkov. Svoj vpliv so se odločili razširiti tudi v srednjo in jugovzhodno Evropo, tako da je Plamen za njih predstavljal novo priložnost. (Prinčič, 2007)

Takratna zakonodaja tujcem ni dovoljevala kupovati nepremičnin, zato je družba iz Altene leta 1998 ustanovila družbo Novi Plamen, za njenega direktorja pa imenovala Antona Potočnika. Novi Plamen je poleti 1998 kupil del premoženja in nepremičnega premoženja družbe Plamen v stečaju. Tržna cena Plamena je znašala 5,4 milijona takratnih nemških mark, stečajni senat pa jo je kljub temu znižal na 3,6 milijona mark, toliko je bila nemška družba zanj namreč pripravljena plačati. Stečajni upravitelj je priznal terjatve v višini milijarde tolarjev. Problem je bila tudi prodaja 40 stanovanj, ki so bila v lasti podjetja. Delavci so na podlagi stanovanjskega zakona odkupili 23 stanovanj, 17 pa so jih dali v najem. (Prinčič, 2007)

Takoj po podpisu prevzemne pogodbe se je v novem podjetju že začela proizvodnja. Do konca leta je v podjetju delalo 31 delavcev, v naslednjem letu jih je prišlo še 20. V primerjavi s 560 delavci, kolikor jih je bilo v Plamenu zaposlenih v njegovih najboljših časih, je bilo to malo, vendar pa se je vijačna stroka v Kropi s tem ohranila. (Prinčič, 2007)

Slika 13: Proizvodi Novega Plamena.

Vir: Novi Plamen, 2009

Novi Plamen se je obvezal, da bo obnovil proizvodnjo in jo povečal na 300 ton mesečno. V petih letih bo v posodobitev vložil 300 milijonov tolarjev lastnih sredstev, podjetje bo izdelovalo le proizvode višjega kakovostnega razreda, in sicer sprva le za nemški trg. Napredek Novega Plamena zelo nazorno prikazuje izjava direktorja Mohlinga, ki je dejal: "Novi Plamen je v pol leta napredoval bolj kot vzhodnonemška podjetja v šestih letih." (Prinčič, 2007)

3.1.2. TOVARNA PLAMEN KOT NOSILEC RAZVOJA KROPE IN OKOLICE

Plamen je bil vseskozi tesno povezan s Kropo. Na nek način je postal sinonim zanjo. Podjetje je zaposlovalo veliko ljudi in je imelo dober sloves tudi izven državnih meja.

Vsako leto so v podjetju namenjali donacije različnim organizacijam, društvom ter ustanovam v Kropi in okolici. S Plamenovimi sredstvi in pridnim delom so v petdesetih letih prejšnjega stoletja zgradili sindikalni dom, ki je bil dolgo časa središče kulturnega in družabnega življenja v kraju. V sindikalnem domu se je odvijalo mnogo dejavnosti, ki so bile v veliki meri financirane iz Plamenovih sredstev. Poleg glasbene šole sta bila tu še klub in kino. Leta 1996 je sindikalni dom kupila radovljiška občina.

Klubske prostori so bili prvotno namenjeni druženju krajanov ob različnih družabnih igrah (npr. šahu). Odprt je bil vsak dan v popoldanskih urah, vendar pa njegova poznejša funkcija ni predstavljala prvotne ideje - popestriti družabno in kulturno življenje. Klubske prostore so vse bolj začeli izrabljati za pijančevanje ter raznorazne zabave. Stroški vzdrževanja so naraščali, prihajalo je tudi do pritožb s strani bližnjih krajanov, zato so ga večkrat zaprli.

Sindikalni kino je prav tako začel obratovati sredi petdesetih let 20. stoletja. V prvem desetletju obratovanja je bilo okoli 15 predstav mesečno ter 22000 obiskovalcev letno. Filmi so bili vsi slovensko podnaslovljeni. V sedemdesetih letih je število obiskovalcev začelo upadati. Vzrok temu je bil tudi novopostavljeni TV-pretvornik v Kropi, ki je ljudem z lastnim televizorjem omogočal spremljanje filmov iz domačega kavča.

Plamen je poravnal tudi stroške gradnje **kopališča** v Kropi in skrbel za njegovo vzdrževanje. Adaptacija leta 1974 je zahtevala precejšnja sredstva. Plamen je financiral precej družbeno koristnih investicij. Prispeval je sredstva za obnovo in zgraditev cest (Kamna Gorica-Radovljica), za zgraditev mostov v Podnartu in na Lancovem, za postavitev električne razsvetljave in še za številne druge manjše objekte komunalne infrastrukture. Prispeval je sredstva za obnovo gasilskega doma v Kropi, vodovoda, šole in še nekatere druge objekte splošnega pomena. (Prinčič, 2007)

Plamen je bil v Kropi glavni organizator **kulturnih prireditev in proslav**. Do začetka šestdesetih let je bila močno razvita odrska dejavnost, pomemben sooblikovalec kulturnega življenja je bil tudi pevski zbor Stane Žagar. Sindikat in mladinska organizacija sta v Kropi organizirala slikarske razstave, obisk knjižnic, filmskih predstav, ogled gledaliških, opernih, baletnih in drugih predstav izven kraja, še zlasti v Ljubljani. Podjetje je bilo naročeno na dnevno časopisje in knjižne zbirke. Plamen je poravnal stroške državnih proslav (npr. ob dnevu žena, dnevu OF) in zagotovil denarna sredstva za družabne prireditve (npr. za novoletno zabavo). S Plamenovo denarno podporo so v Kropi in okolici postavili vrsto spomenikov v spomin NOB, prav tako je prispeval sredstva za graditev športnih ter drugih objektov izven domačega kraja (npr. za športno dvorano in bolnišnico na Jesenicah).

Po drugi svetovni vojni je Plamen skupaj z zdravstvenim domom Radovljica v Kropi odprl **zdravstveno ambulanto**. Kasneje je Plamen z lastnimi sredstvi opremil zobno ambulanto ter poskrbel za prevoz zobozdravnika in njegove asistentke v Kropo. Prispeval je sredstva za obnovo in povečanje laboratorijskih prostorov. Zelo pomembno je bilo Plamenovo vlaganje denarnih sredstev v **gradnjo stanovanj**, ki je potekala od petdesetih let prejšnjega stoletja naprej. Plamen je postal investitor gradnje novih stanovanjskih naselij, poskrbel je za urbanistično ureditev, pridobitev zemljišč in izvedbo osnovnih komunalnih del. Ustanovljena je bila Stanovanjska zadruga z o.j. v Kropi, ki je usmerjala graditev in zagotavljala finančno pomoč delavcem. Namen stanovanjske zadruge je bil zbirati denarna sredstva in dokumentacijo, ki je bila

potrebna za graditev stanovanj, kasneje pa skrbeti za vzdrževanje in upravljanje teh stanovanj.

Že pred drugo svetovno vojno je kovinarska zadruga v Kropi izdajala občasno glasilo **Zadrugar**. Tovarna Plamen se je odločila to tradicijo obuditi in leta 1972 je začelo izhajati mesečno tovarniško glasilo, imenovano **Plamen**. Glasilo je poročalo o aktualnem dogajanju v podjetju, posebno mesto v njem pa so imeli prispevki iz zgodovine podjetja in kraja, literarni sestavki ter križanka. Konec osemdesetih let so za kratek čas izdajali Bilten, ki je predstavljal dopolnilo glasila Plamen.

3.2. OBRT

Zanimalo nas bo v kolikšni meri je v Kropi zastopano obrtništvo ter ali je le-to ublažilo posledice zmanjševanja zaposlovanja v tovarni Plamen.

3.2.1. UKO, UMETNOKOVAŠKA / UMETNOKOVINSKA OBRT

Umetnostno (tudi umetno) kovaštvo sodi v okvire umetnostnih obrti in spremlja vsa razvojna ter tudi umetnostna obdobja. Pri tovrstnem kovaštvu gre za simbiozni odnos med oblikovalcem zamisli in kovačem, ki njegovo idejo prenese v kovinski izdelek. Kovaški mojstri so opravljali številna, tudi zelo zahtevna naročila, ki so temeljila na načrtih priznanih arhitektov. Nekateri izmed njih so imeli še posebej dar za obdelovanje kovine na kovaškem nakovalu in postali so razpoznavni oblikovalci s svojim osebnim slogom kovanja. Mednje sodi tudi kovaški mojster iz Kroke, Joža Bertoncelj. Kroparski kovači in še zlasti podjetje UKO so sodelovali s številnimi priznanimi oblikovalci, kot so npr. Plečnik, Kobe, Furst in Spinčič. (Bogataj, 2006)

Za časa fužinarske Kroke umetno kovaštvo še ni bilo samostojna obrt. Naselje se je pol tisočletja ukvarjalo z množičnim izdelovanjem žebeljev, ki se je ob postopnem prehodu na strojno delo v prvi polovici 20. stoletja razvilo v vijačno industrijo. Nekateri posamezniki so že obvladali umetno kovaštvo ter opravljali občasna naročila, a se v tej kovaški panogi še niso specializirali. (Florjančič, 2001)

V prvih letih obstoja zadruga so se začeli poskusi uvajanja umetnega kovaštva v združni proizvodni program, ki je temeljilo na izobraževanju združnih delavcev. Izobraževanje je potekalo na Dunaju, kjer je potekal tečaj Obrtno - pospeševalnega urada ministrstva za trgovino. Združni ravnatelj, Jože Gašperšič, je leta 1936 pripravil materialne pogoje za razvoj umetnega kovaštva. Njegov namen je bil poudariti ustvarjalno moč sposobnih kroparskih kovačev nasproti množični proizvodnji, ki je v zadrugi prevladovala. Leta 1937 je bila v prizidku takratnega tovarniškega obrata odprta prva taka kovačnica, ki so jo poimenovali Fužina. (Florjančič, 2001)

Prvi umetni kovači so bili iz vrst žebeljarjev. Po ustanovitvi vajenske šole za ključavničarje, ki jo je zadruga vzdrževala iz svojih lastnih sredstev, so program dopolnili z oddelkom za umetno kovaštvo. Šola za umetno kovinarstvo s kovaškim, graverskim in cizelerskim oddelkom je delovala od leta 1951 do leta 1954, na njej pa se je izučila številčno močna generacija umetnih kovačev, graverjev in cizelerjev. Pred začetkom 2. svetovne vojne je delavnica imela 9 delavcev, leta 1951 pa 10 izučenih kovačev in 10 vajencev. (Florjančič, 2001)

Po drugi svetovni vojni je umetna kovačnica še vedno delovala v okviru Plamena, njen glavni mojster pa je postal Joža Bertoncej. Prvo povojno desetletje je bilo v oblikovnem smislu za kroparsko umetno kovaštvo odločilno, saj je bilo tedaj zasnovanih največ izdelkov, ki še danes označujejo kroparsko umetno kovaštvo. Zanj so značilni masivni izdelki iz polnega paličastega železa, ki so bogato razčlenjeni (zaviti, oblikovani v spirale, storže), mnogokrat pa oblikovani v živalske in človeške figure. V petdesetih letih so bili med spominki najbolj iskani prav kroparski. (Florjančič, 2001)

Osnovna dejavnost Plamena se je vedno bolj specializirala v vijačno industrijo, zaradi česar je v umetnokovaški delavnici do izraza vse bolj prihajala proizvodnja v majhnih serijah, pri kateri je prevladovalo ročno delo, zato je bila ocenjena kot premalo rentabilen obrat. Leta 1956 se je za delavce v kovačnici začelo novo obdobje, saj so se ločili od Plamena in začeli s samostojno obrtno dejavnostjo. Predmet poslovanja je obsegal izdelovanje predmetov iz kovin in drugih snovi na obrtni način, in sicer v strokah umetnega kovaštva, graverstva, cizelerstva, pasarstva, livarstva, emajlerstva in lesostrugarstva. Novo podjetje s sedežem v Kropi je dobilo ime Umetnokovinska obrt Kropa, za katero se je bolj uveljavila uradna kratica UKO. Ob ustanovitvi je imel UKO 30 delavcev (leta 1981 49, kar je bilo tudi največ), po večini izučenih na Šoli za umetno kovinarstvo v Kropi. (Florjančič, 2001)

Slika 14: Javna razsvetljava v Kropi.

Vir: UKO Kropa, 2009

Slika 15: Ročno kovani unikat.

Vir: UKO Kropa, 2009

V šestdesetih in sedemdesetih letih so v proizvodnji še vedno prevladovali manjši uporabni predmeti, od kovanih izdelkov svečniki, pepelniki, stenske in namizne svetilke, opirala za knjige ter lestenci. Največji kupec teh izdelkov je bil še vedno DOM. Proizvodnja umetne kovačnice je od sedemdesetih let dalje postajala vse bolj dvosmerna: poleg pravih kovaških izdelkov, to je večidel ročno izdelanih v tehnikah vroče obdelave železa (unikati ali izdelki v manjših serijah), so se vse bolj uveljavljali tudi serijski izdelki, pri katerih se je vse bolj večal delež strojnega dela. Razpad Jugoslavije je UKO močno prizadela, saj so na njenem trgu do leta 1991 prodali tretjino proizvodnje. (Florjančič, 2001)

V obdobju po osamosvojitvi je UKO nadaljeval z ohranjanjem izročila, hkrati pa nastopa z vizijo umetniškega kovaštva, ki temelji na sodelovanju med oblikovalci in umetniki ter umetniškimi kovači. V podjetju je zaposlenih 20 delavcev, vse večji pomen pa dajejo izvozu svojih umetnin. (UKO, 2009)

3.2.2. ZASEBNA OBRT

V Kropi se zasebna obrt v preteklosti ni močno uveljavila. Vzrok temu gre iskati predvsem v monostrukturni industrijski usmerjenosti. Obrt je prostorsko razpršena po celotnem naselju, v trškem jedru se nahaja predvsem na obrobju. Pomembnejši obrtni obrati so umetnostnokovaštvo, različne druge delavnice (npr. avtomehanična, galvanizacijska, elektromehanična ...), gostinski obrati ... Kljub mednarodno prepoznavnemu kroparskemu umetnemu kovaštvu pa je med zasebniki le-to zelo skromno zastopano. Vzrok za to tiči zlasti v povezovanju kroparskih kovačev v podjetju UKO ter v neustreznem izobraževanju.

Slika 16: Gostilna v Kropi.

Foto: Mudrič, 2007

Zasebna obrt je delno ublažila posledice manjšega zaposlovanja v tovarni Plamen. V začetku osemdesetih let 20. stoletja je namreč v Plamenu delalo še okoli 500 ljudi, leta 2009 pa le še približno 70. Zaradi tega je bila v Kropi v obdobju zmanjševanja števila zaposlenih v Plamenu precejšnja stopnja brezposelnosti. Od teh se jih je kar nekaj upokojilo, številni pa so odšli na delo k zasebnim podjetnikom. (Eržen, 2009)

IV. DRUŽBENOGEOGRAFSKE RAZMERE

1. PREBIVALSTVO

Prebivalstvo predstavlja temelje vsakega naselja. Od njega je odvisno kako se bo naselje razvijalo in ohranjalo. V nadaljevanju so predstavljene nekatere značilnosti prebivalstva v Kropi.

1.1. OBDOBJE PRED 2. SVETOVNO VOJNO

Čas od propada fužinarstva ob koncu 19. stoletja pa do konca svetovne gospodarske krize v tridesetih letih 20. stoletja, je predstavljal obdobje največjih sprememb v razvoju prebivalstva Kroke. Pred tem je prebivalstvo v teh krajih le počasi naraščalo, kar pa je bilo značilno za celotno vzhodnoalpsko območje, kjer so prevladoval samostne kmetije in posestna nedeljivost. Do začetka 20. stoletja je bilo tako tipično počasno, vendar enakomerno naraščanje prebivalstva. (Florjančič, 2005)

Kropa je postala samostojna župnija že leta 1620, medtem ko so fare v njeni okolici takrat šele nastajale. Zato vpisi v kroparske matične knjige v 17. in 18. stoletju velikokrat zajemajo tudi krščene, poročene in umrle iz bližnjih krajev (npr. iz Češnjice, Brezovice, Dobrav in celo Besnice), zaradi česar iz tega obdobja in obdobja pred njim nimamo natančnih podatkov o številu prebivalcev. Prvi vpisi v rojstno knjigo župnije Kroke se začnejo z letom 1627, že naslednje leto se je začela voditi poročna knjiga, mrliška knjiga pa leta 1654. Po številu vpisanih rojstev za prvo polovico 17. stoletja lahko sodimo, da je bilo to obdobje rasti števila prebivalstva, na leto pa se je rodilo med 30 in 50 otrok. (Florjančič, 2005)

Največja nihanja v demografskem razvoju so se pojavljala prav v nekdanjih fužinarskih naseljih na Gorenjskem, tudi v Kropi, ki so bila od 15. stoletja naprej osrednje slovensko fužinarsko območje. Kropa je imela največje število prebivalcev v obdobju razcveta železarske dejavnosti, to je med 1782 in 1854, ko nekateri viri pravijo, da je samo v osrednjem delu živelo do 1.400 ljudi (Šmitek, 1976). Nekateri drugi viri pa pravijo, da naj bi Kropa v svojih najboljših časih štela med 1.600 in 2.000 ljudi. (Andrejka, 1924, str. 19) Po tem obdobju pa je prebivalstvo Kroke, vseskozi do leta 1931, upadalo. To je sovpadalo s slabšim gospodarskim stanjem v Kropi, leta 1914 pa je 1. svetovna vojna začela pustošiti tudi po teh krajih.

Po vojni je prišlo do rahlega povečanja števila prebivalcev (tipično dogajanje po vseh katastrofah), nato pa je konec tridesetih let 20. stoletja sledila 2. svetovna vojna, ki je zopet osiromašila prebivalstvo Kroke. Za celo stoletje je značilno povprečno višje število rojstev od števila umrlih. V tem obdobju je bilo največ smrtnih primerov zaradi raznoraznih bolezni in epidemij, še posebej pereč problem je predstavljala epidemija črnih koz. (Gartner - Lenac, 1995)

Ko je ročno železarstvo konec 19. stoletja začelo propadati zaradi pomanjkanja železove rude, je temu po letu 1880 sledilo tudi močno upadanje števila prebivalcev, ki je potekalo vse do druge svetovne vojne. Demografska slika Kroke se je konec 19. stoletja močno spremenila, še zlasti zaradi izseljevanja. Žebljarsko proizvodnjo v Kropi so ogrožali novi stroji za podkovske žeblje, ki so bili glavni izdelek moških kovačev v

Kropi, podobno so ženskemu delu konkurirali strojno izdelani čevljarski žebliji. Kopičenju zalog pri delodajalcu so sledila odpuščanja. Mlajši delavci so delo iskali pri jeseniški železnici, dekleta pa v tobačni tovarni v Ljubljani, ali pa kot služkinje. Ljudje so odhajali tudi v Trst in Celovec. Iz tega obdobja, ko je bila v Kropi velika revščina, ima Kropa ime "lačna luknja", prebivalci pa berači. V tem obdobju se je v Kropi število prebivalcev zmanjšalo skoraj za polovico. Zmanjšanje števila prebivalcev v starih železarskih krajih nam nazorno pokažejo sledeča dejstva: leta 1869 je prebivalstvo Krobe in Kamne Gorice predstavljalo 51 % prebivalstva celotnega območja Lipniške doline in sosednjih Dobrav, leta 1931 pa le še 36 %. (Florjančič, 2005)

Na začetku 20. stoletja se je razmerje med številom rojenih in umrlih v Kropi izenačilo na približno 32 rojstev in smrti letno. Nato je sledila prva svetovna vojna, ki jo je močno občutilo tudi kroparsko civilno prebivalstvo. Vladala je velika revščina s hudim pomanjkanjem. Veliko ljudi je izgubilo življenje, prav tako se številni niso vrnili iz vojne. Po prvi svetovni vojni je trajalo še celo desetletje, da se je demografski razvoj Krobe približal slovenskemu povprečju. Po letu 1925 je začela v Kropi smrtnost upadati, zlasti na račun nižje umrljivosti dojenčkov in otrok. (Florjančič, 2005)

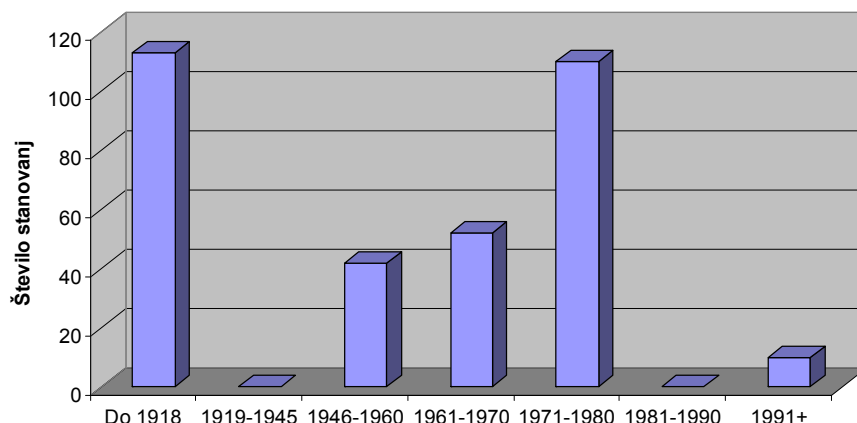
V tridesetih letih 20. stoletja je svetovna gospodarska kriza močno vplivala tudi na demografsko stanje v Kropi. V tem času je število prebivalcev v Kropi doseglo najnižjo točko v večstoletnem obstoju naselja. S popisom prebivalstva leta 1931 so v Kropi našli le še 587 ljudi. Po končani krizi je v Kropi prenehalo tudi dolgoletno izseljevanje, ki je bilo predvsem posledica slabega gospodarskega stanja v Kropi in njeni okolici. S koncem krize so se za Kropo začeli boljši časi, zlasti zaradi preusmeritve proizvodnega programa zadruga. Tovarna v Kropi je postala pomemben del jugoslovanske vijačne industrije, za nakovala so se vrnili tudi številni brezposelni kroparski kovači. Sledila je druga svetovna vojna, ki je v Kropi pustila boleče sledi. Veliko ljudi je med vojno izgubilo življenje, ogromna je bila tudi materialna škoda. (Florjančič, 2005)

1.2. OBDOBJE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Po končani drugi svetovni vojni so se prebivalstvene razmere v Kropi znova močno spremenile, saj je Kropa ostala brez 10 % svojega prebivalstva. 2. svetovna vojna je povzročila izgubo kar 60 Kroparjev, po večini moškega spola. Demografsko izgubo po vojni pa sta delno ublažila še vedno visoka rodnost in zlasti priseljevanje v kraj. (cv: Florjančič, 1998)

Pospešena rast prebivalstva je bila predvsem posledica hitre industrializacije Krobe s tovarno Plamen na čelu, ki je v sedemdesetih in osemdesetih letih zaposlovala okoli 500 delavcev. Zaradi hitrega širjenja proizvodnje v Plamenu, se je po drugi svetovni vojni začela tudi pospešena gradnja stanovanj za delavce tovarne. Gradnjo stanovanj je v večjem delu financiralo podjetje, gradili pa so jih po večini delavci sami, in sicer z udarnim popoldanskim delom. Po 2. svetovni vojni so v Kropi zgradili skoraj dve tretjini vseh stanovanj. Še posebej pospešeno so gradili v sedemdesetih letih, ko je bilo zgrajenih kar tretjino vseh stanovanj v Kropi.

Graf 1: Stanovanja po letu zgraditve stavbe v Kropi leta 2002.

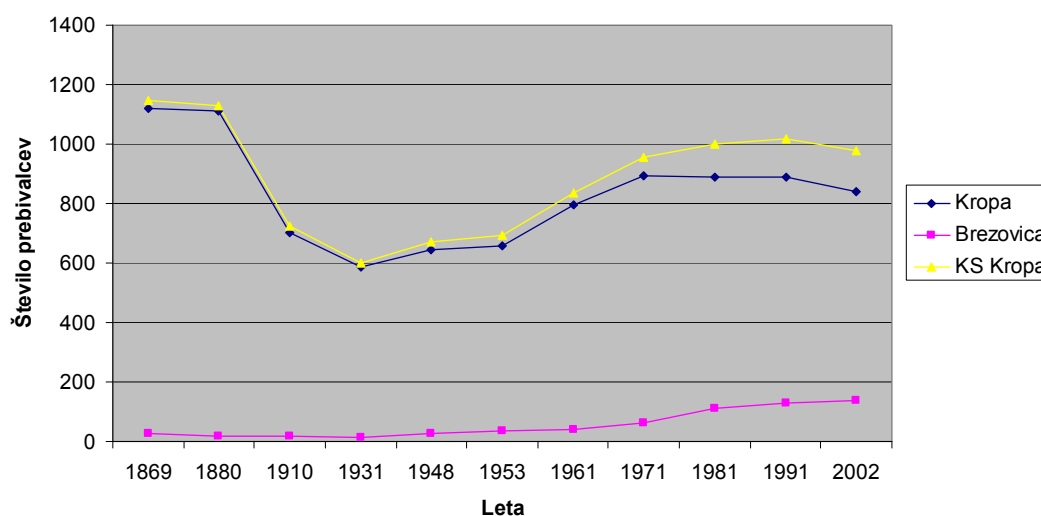

Vir podatkov: Statistični urad ..., 2009k

Tovarna je imela vpliv tudi na populacijski razvoj nekdanj agrarnega zaledja Kroke. V povojnem obdobju se je Kropa razvila v manjši industrijski center. Kljub močni deagrarizaciji območja pa do izrazitejše depopulacije ni prišlo, saj je obstajala možnost zaposlitve tudi v drugih bližnjih zaposlitvenih centrih, kot so npr. Radovljica, Jesenice in Kranj, ter v drugih tovarnah v Kropi in okolici (Iskra Mehanizmi Lipnica, UKO Kropa, Kemična tovarna Podnart, Plamen Kropa). (cv: Florjančič, 1998)

Spodnji graf prikazuje gibanje števila prebivalcev v naseljih krajevnne skupnosti Kropa, ki jo sestavljata dve naselji, in sicer Brezovica ter Kropa. Največja rast prebivalstva je bila v Kropi zabeležena v obdobjih 1953–1961 ter 1961–1971. Sredi osemdesetih let je namreč tovarna Plamen dosegla proizvodni maksimum z največjim številom zaposlenih. Nato pa je sledilo zmanjševanje števila zaposlenih. Tokovi priseljencev so se zmanjševali, rodnotost ni bila izrazita, zato se je kroparsko prebivalstvo začelo starati.

Graf 2: Število prebivalcev v Kropi in Brezovici (= KS Kropa) v obdobju 1869–2002.

Vir podatkov: Gartner - Lenac, 1995, str. 20; Statistični urad ..., 2009f

Rast prebivalstva se je v Kropi po letu 1971 umirila in začela po letu 1991 celo upadati. V demografskem pogledu je Kropa po vojni napredovala hitreje kot druga naselja v

njeni bližini. Število kroparskega prebivalstva se je v obdobju 1948–2002 povečalo za 194 ljudi ali 23 %. Leta 2002 je v Kropi po podatkih Statističnega urada RS živel 839 prebivalcev, leta 2007 pa še šest več, to je 845.

Če primerjamo Brezovico s Kropo, ugotovimo, da je v Brezovici leta 1869 živel le 28 prebivalcev, leta 2002 pa po podatkih SURS 139, kar pomeni, da je prebivalstvo naraslo za 496 % oziroma za skoraj petkrat. Leta 1931 je prebivalstvo doseglo najnižjo točko, saj jih je bilo v naselju samo 12. Po tem letu pa je začelo počasi naraščati, saj je predstavljalo spalno naselje delavcem po okoliških tovarnah (npr. Plamenu in Iskra Mehanizmi Lipnica).

Po vojni se je tako na območju KS Kropa prvič zgodilo, da je prebivalstvo iz zaledja (območje Brezovice) napredovalo hitreje kot pa kroparsko. Danes v KS Kropa prebivalstvo narašča v Brezovici, medtem ko se številni, predvsem iz starejšega dela Kroke, odseljujejo. Leta 2002 je v KS Kropa živel 978 ljudi, leta 1931, ko jih je bilo najmanj, pa 599. Če primerjamo zadnji dve popisni obdobji, je leta 1991 v KS Kropa živel 1020 prebivalcev, leta 2002 pa 978 oziroma kar 42 manj.

1.2.1. DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI

Starostne skupine in spol

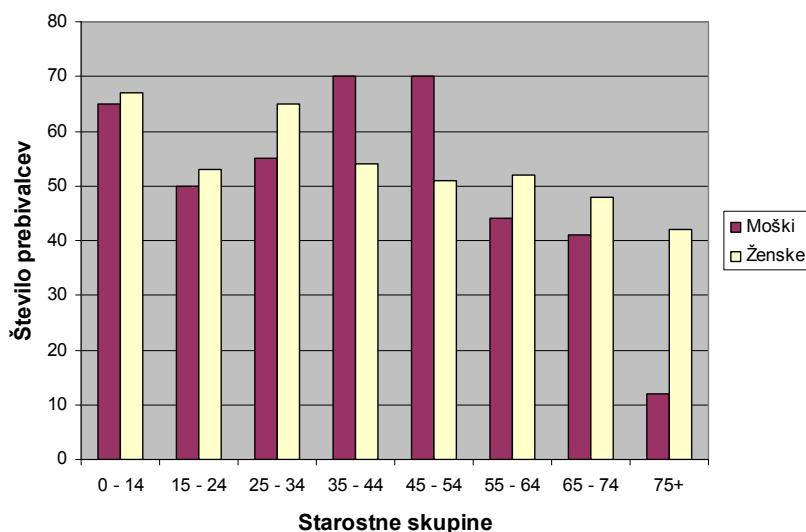
Demografija v Kropi predstavlja zelo pereč problem. Že ko se človek sprehaja po ulicah Kroke, ne vidi prav veliko mladega prebivalstva. Zlasti v osrednjem delu Kroke živijo predvsem starejši ljudje, marsikatera hiša pa je prazna. Od skupno 343 stanovanj v Kropi je praznih kar 33 med njimi. (Statistični urad ..., 2009e)

V času ekspanzije železarstva je v osrednji Kropi živel okrog 1400 prebivalcev, sedaj jih živi le še približno dvesto, povprečno starih več kot 65 let. Deset hiš je praznih, v devetih živijo le občasno ali jih uporabljajo za vikend, v šestindvajsetih hišah je le en stanovalc. (Zaplotnik, 2007f) Da bi v ta del povrnil življenje, bi ljudem morali pomagati finančno, z arhitekturnimi rešitvami, z oprostitvijo plačila komunalne takse in z davčnimi olajšavami. S tem bi tudi prispevali k zmanjšanju razlik v razvitosti med Radovljico in Lescami ter kraji na desnem bregu Save.

Mlajše prebivalstvo, predvsem so to družine z otroki, živijo v severnem delu naselja v blokiih na Stočju, ali pa v stanovanjskih hišah na pobočjih levega bregu Kroparice. V Kropi je bilo po podatkih SURS leta 2002 237 družin. Od teh jih je bilo 64 brez otrok, 77 jih je imelo enega, 81 dva ter 15 tri ali več otrok. (Statistični urad ..., 2009c)

Gospodinjstev so našli 317, njihova povprečna velikost je znašala 2,65 osebe na gospodinjstvo. Zanimivo pa je, da v vseh naseljih v občini Radovljica živi v enem gospodinjstvu v povprečju več oseb, le Radovljica je imela manjše število oseb na gospodinjstvo, in sicer 2,64. (Statistični urad ..., 2009d)

Graf 3: Prebivalstvo Kroke po starostnih skupinah in spolu leta 2002.

Vir podatkov: Statistični urad ..., 2009f

Zgornji graf nazorno prikazuje precejšen delež starejših ljudi v Kropi. Ljudi, ki so stari 65 let ali več, je v Kropi kar 143 oziroma 17 %. Zelo izstopajoč je delež starejših žensk od 75 let. Teh je kar 42, ali skoraj 10 % vseh žensk. V Kropi je leta 2002 živel 432 žensk ter 407 moških, kar primerjalno predstavlja 51,5 % žensk ter 48,5 % moških. Ženske številčno prevladujejo v mlajših in starejših letih, medtem ko je moških več v srednjih letih, to je v letih med 35 in 54 let starosti.

Leta 2002 je bila povprečna starost Kroparjev natanko 40 let. V primerjavi s celotno Slovenijo, kjer je bilo v povprečju prebivalstvo staro 39,5 let, je v povprečju kroparsko prebivalstvo pol leta starejše od slovenskega povprečja. Žensk v rodni dobi, starih med 15 in 49 let, je v Kropi 195, ali 45 % vseh žensk. Indeks staranja, ki predstavlja razmerje med starim (65 let ali več) in mladim prebivalstvom (od 0 do 14 let) pomnoženim s sto, znaša za Kropo 108,3, medtem ko je slovensko povprečje 96,3. Tudi indeks staranja je v Kropi nad slovenskim povprečjem in govori o tem, da je v Kropi več starejših kot mlajših. (Statistični urad ..., 2009a)

Preglednica na naslednji strani prikazuje število otrok na Osnovni šoli Staneta Žagarja v Lipnici v zadnjih letih. Na OŠ Staneta Žagarja starši lahko vpišejo otroke iz Kamne Gorice, Kroke, Brezovice, Lipnice, Mišač, Spodnje Dobrave, Srednje Dobrave, Zgornje Dobrave, Podnarta, Češnjice pri Kropi, Dobravice, Ovsiša, Poljšice pri Podnartu, Prezrenj, Rovt in Zaloš. (OŠ Staneta Žagarja Lipnica, 2009) Iz teh naselij nekateri otroci hodijo v podružnično šolo v Ovsišu. Prikazano je skupno število učencev po šolskih letih, ki so obiskovali (oziroma jo še vedno) OŠ v Lipnici od šolskega leta 1983/84 do šolskega leta 2008/09, brez učencev šole v Ovsišu. Število otrok po kraju bivanja (v našem primeru za Kropo) imajo na OŠ, po besedah ravnateljice, zbrano samo od šolskega leta 2005/06 dalje.

Preglednica 1: Število učencev po šolskih letih na OŠ v Lipnici.

Šolsko leto	Število vseh učencev	Število učencev iz Kroke
1983/84	302	
1984/85	288	
1985/86	279	
1986/87	296	
1987/88	291	
1988/89	287	
1989/90	283	
1990/91	268	
1991/92	253	
1992/93	234	
1993/94	235	
1994/95	230	
1995/96	235	
1996/97	236	
1997/98	246	
1998/99	238	
1999/00	240	
2000/01	231	
2001/02	225	
2002/03	215	
2003/04	235	
2004/05	236	
2005/06	236	70
2006/07	233	67
2007/08	226	61
2008/09	230	64

Vir podatkov: Mihelič, 1995; Cuder, 2009

V šolskem letu 2008/09 je število vseh vpisanih otrok na OŠ v Lipnici 230, od tega jih je 64 iz Kroke. V letu 2005/06 je bilo otrok iz Kroke 70 oziroma šest več kot v letošnjem letu. Učencev je bilo na OŠ največ v začetku devetdesetih let (302), najmanj pa leta 2002/03, in sicer 215. V 25 letih je število učencev na OŠ Staneta Žagarja upadlo za približno 70.

Migracije

Tako imigracije kot emigracije so bile v Kropi vedno ekonomsko pogojene. Ko so bile dane možnosti za služenje vsakodnevnega kruha, so ljudje prihajali v Kropo, ko te možnosti ni bilo, so odhajali delo iskati drugam. V obdobju razcveta fužinarstva, zlasti v 18. ter 19. stoletju, so ljudje prihajali v Kropo, saj so imeli možnost služenja denarja. Konec 19. stoletja, ko je fužinarstvo začelo propadati, pa so ljudje začeli množično odhajati iz Kroke.

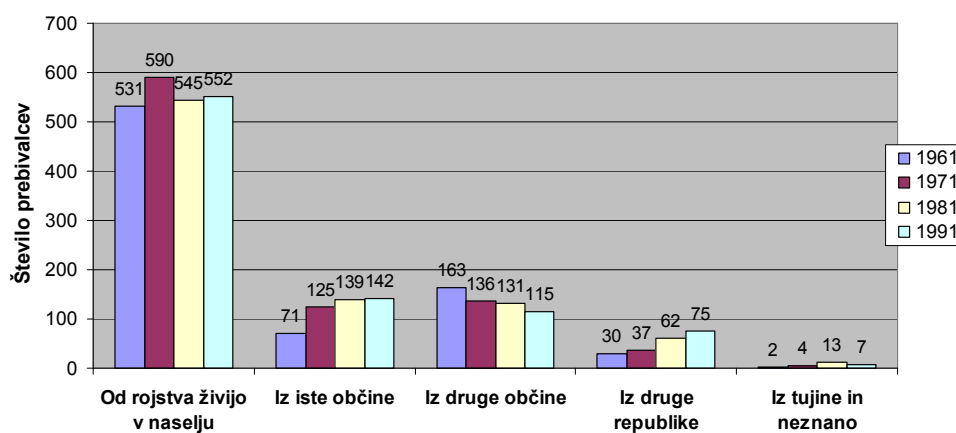
Z gospodarsko utrditvijo kovinarske zadruge Plamen so domačini zopet dobili nov vir dohodka, ki jim je omogočal preživetje. Ko je Plamen po koncu druge svetovne vojne z

uvodbo komunističnega sistema prešel v družbeno last, se je tovarna hitro širila, kar je zopet povzročilo nov val priseljevanja. V tem obdobju je bila zaradi velikega števila priseljenih delavcev pospešena tudi stanovanjska gradnja. Tokrat v Kropo niso prihajali samo okoliški prebivalci, ampak so imigrirali tudi iz ostale Slovenije ter drugih takratnih jugoslovanskih republik. Največ priseljencev je prišlo z Dolenjske (občini Novo mesto in Trebnje), zaledja Škofje Loke in celo Prekmurja. (cv: Florjančič, 1998) Kropa je znova postala kraj priseljevanja.

V prvih letih po 2. svetovni vojni se je v Kropo povprečno priselilo 64 ljudi na leto, vendar je pri tem zelo pomembno tudi dejstvo, da se jih je v istem letu v povprečju tudi 50 odselilo. (Opis Kroke, 1951) Še vedno pa so imigracije prevladoval nad emigracijami, tako da je bil migracijski saldo v tem obdobju pozitiven. Priseljeno prebivalstvo tega obdobja se je izredno hitro menjavalo. Nekateri so ostajali le krajši čas zaradi dela in možnosti zaslužka, ko pa se jim je ponudila priložnost delati v bližini kraja prejšnjega bivališča, so Kropo znova zapustili.

Naslednji graf prikazuje prebivalstvo v Kropi po tipu selitve. Zelo nazorno je dejstvo, da je prebivalstvo, ki se je v Kropo doseljevalo iz nekega območja (npr. iz druge občine), imelo skozi različna popisna obdobja skoraj enako število priseljenih. V Kropi je bilo v obdobju 1961–1991 vedno največ prebivalcev, ki so tam živeli od rojstva; takih je bilo približno za slabi dve tretjini. Priseljevali pa so se največ iz drugih občin, malo manj iz radovljiške. Sledili so priseljenci iz drugih jugoslovanskih republik, najmanj pa so prihajali iz drugih držav izven meja Jugoslavije.

Graf 4: Prebivalstvo Kroke po tipu selitve v obdobju 1961–1991.

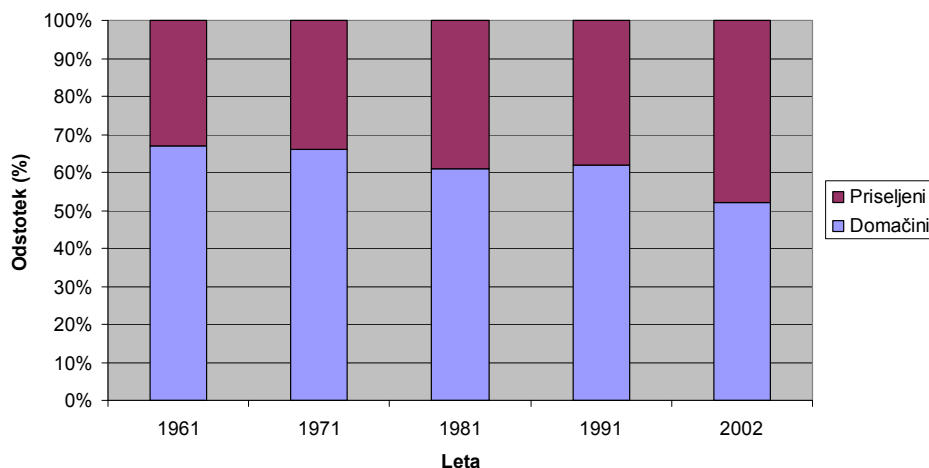

Vir podatkov: cv: Florjančič, 1998

Struktura priseljenih v Kropo se je po različnih časovnih obdobjih spreminjala. V prvem povojnem obdobju so prevladovali zlasti slovenski doseljenci. Že takrat, predvsem pa od leta 1971 naprej, so v Kropo precej prihajali tudi doseljenci iz ostalih jugoslovanskih republik, in sicer največ s Hrvaške, iz Srbije in Makedonije, kasneje tudi iz BiH. Ti so tu delali in bivali zgolj začasno. Po letu 1970, ko so bili v Kropi zgrajeni novi bloki, pa so se tudi nekateri izmed teh delavcev v Kropo naselili za stalno.

Za obdobje po drugi svetovni vojni je za Kropo tipično stalno naraščanje priseljenega prebivalstva. V letu 1961 je bilo po podatkih SURS v Kropi 33 % priseljenega prebivalstva, v letu 2002 pa že skoraj polovica (48 %).

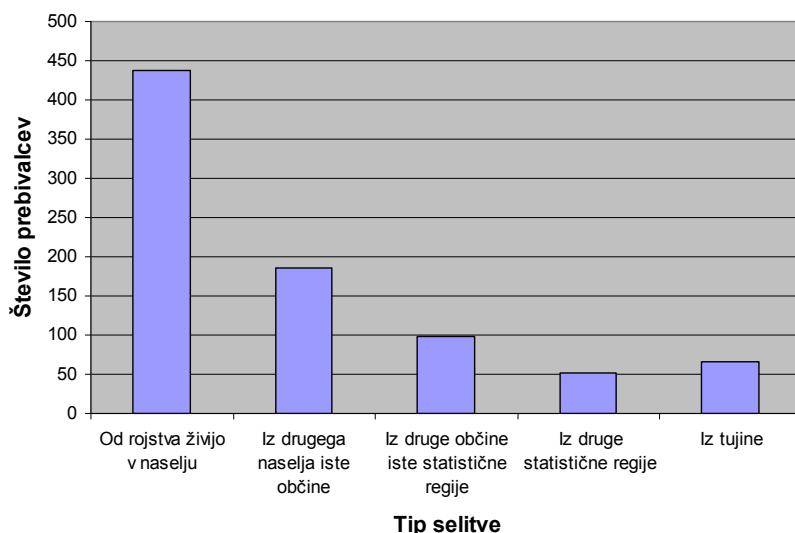
Graf 5: Delež domačega in priseljenega prebivalstva v Kropi za obdobje 1961–2002.

Vir podatkov: cv: Florjančič, 1998; Statistični urad ..., 2009g

Leta 2002 je po podatkih Statističnega urada RS v Kropi živel 839 prebivalcev. Od tega jih je od rojstva živel v naselju 437, kar predstavlja 53 % vseh. Preostali, to je 402, so se v Kropo priselili kasneje. Največ jih je v Kropo prišlo iz drugega naselja iste občine (22 %), sledijo jim priseljenci iz druge občine iste statistične regije (12 %), nato priseljenci iz tujine (7 %), najmanj pa se jih je v Kropo priselilo iz druge statistične regije. Teh je samo 6 %.

Graf 6: Prebivalstvo v Kropi leta 2002 po tipu selitve.

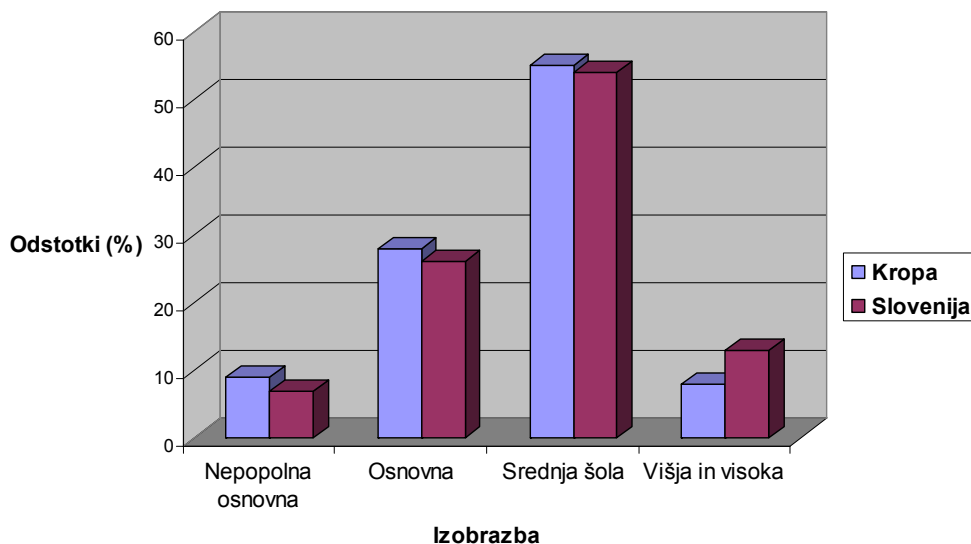

Vir podatkov: Statistični urad ..., 2009h

1.2.2. IZOBRAZBA

V Kropi je bilo leta 2002 707 prebivalcev starejših od 15 let. Le 132 prebivalcev oziroma 16 % Kroparjev je bilo mlajših od 15 let. Ob pogledu na spodnji graf in ob primerjavi nekaterih podatkov za Kropo s slovenskim povprečjem, je mogoče ugotoviti, da ima največji delež Kroparjev dokončano eno izmed srednjih šol. Takih je kar 55 %. Sledijo jim tisti z dokončano osnovno šolo (28 %), nepopolno osnovno šolo ima 9 % prebivalcev, le 8 % pa jih ima dokončano višjo in visoko šolo.

Graf 7: Izobrazba prebivalcev starejših od 15 let v Kropi in Sloveniji (v odstotkih).

Vir podatkov: Statistični urad ..., 2009i; Statistični urad ..., 2009j

Po podatkih SURS smo bili Slovenci v letu 2002 v povprečju nosilci naslednjih dokončanih stopenj izobrazbe. Nepopolno osnovno šolo je imelo 7 % Slovencev, kar je 2 % manj, kot je bilo značilno za prebivalstvo Kroke. Osnovno šolo je imelo dokončanih 26,1 % Slovencev (1,9 % manj kot prebivalstvo Kroke), srednja šola je združevala nižje srednje in poklicne ter srednje strokovne in splošne šole, dokončanih pa jih je imelo 54,1 % Slovencev. V Kropi je 55 % prebivalstva imelo dokončano eno izmed srednji šol. Največji pa je razkorak pri višjih in visokih šolah, saj je imelo tovrstno stopnjo izobrazbe kar 13 % Slovencev, v Kropi pa le 8 %.

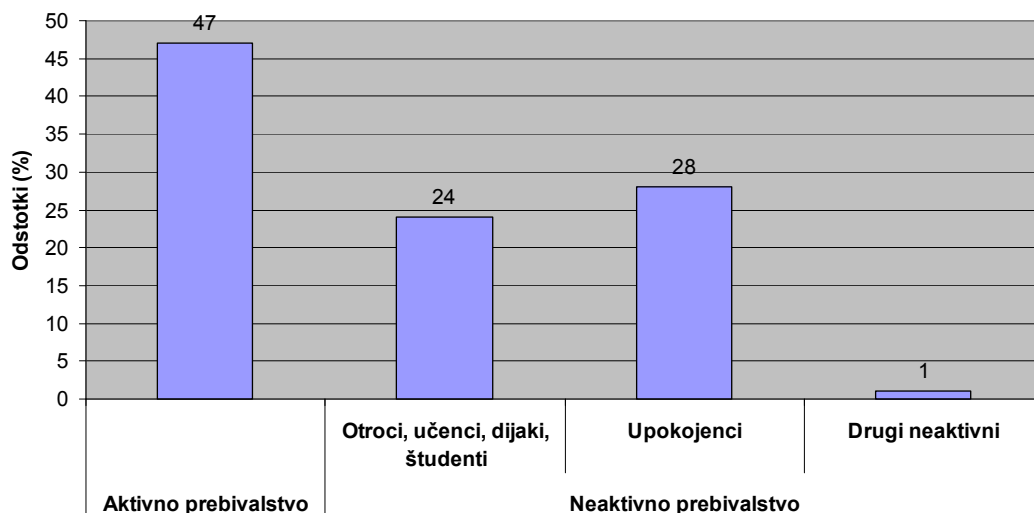
1.2.3. AKTIVNOST

V Kropi je bilo v letu 2002 397 prebivalcev aktivnih, kar procentualno pomeni, da je bilo v naselju 47 % ljudi. Za celotno Slovenijo znaša delež aktivnega prebivalstva 48,3 %. Pod neaktivno prebivalstvo se štejejo otroci, učenci, dijaki in študenti – teh je v Kropi 24 %, upokojencev je 28 % ter drugih neaktivnih oseb 1 %. Skupno je v Kropi tako večji delež neaktivnega prebivalstva kot pa aktivnega. Razmerja znaša 53 : 47. Sicer pa razmerje med aktivnimi in neaktivnimi v Kropi dokaj sovпада s slovenskim razmerjem, ki znaša 48,3 : 51,7 zopet v korist neaktivnih prebivalcev.

V popisnem letu 2002 je bilo v Kropi med aktivnim prebivalstvom največ tistih, ki so bili zaposleni v industrijskem sektorju. Teh je bilo izmed 397 kar 213 oziroma kar 54 %. Tu je še vedno prisotna izrazita kroparska industrijska tradicija, ki se je pričela s

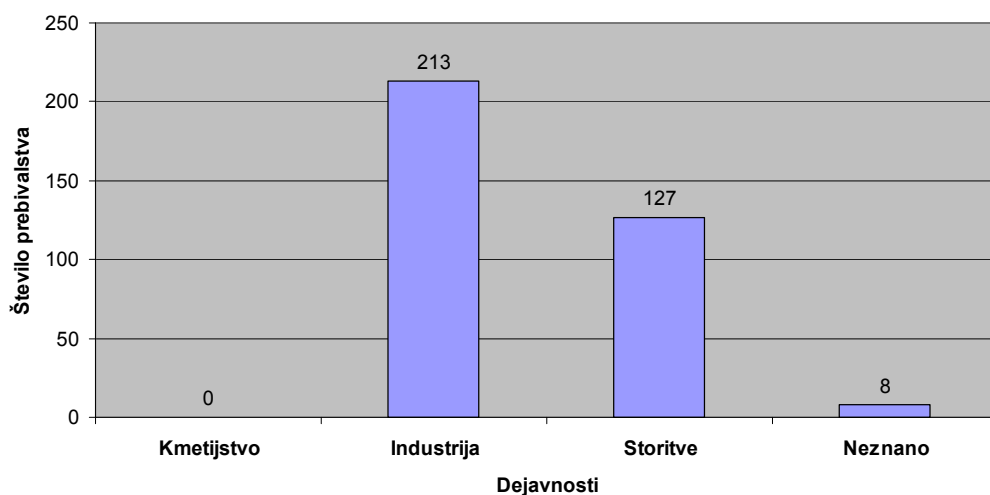
fužinarstvom, železarstvom in kasnejšim zadružništvom, ki je nazadnje prešlo v industrijsko proizvodnjo. Sledijo storitve s terciarnim in kvartarnim sektorjem, ki nudijo delovno mesto 127 Kroparjem. V kmetijstvu ni zaposlen noben prebivalec Kroke. Razlog je predvsem neugodna lega naselja, ki s svojo zaprtostjo in ozkim dolinskim dnem ne nudi možnosti za kmetovanje. Domačini zaradi pomanjkanja delovnih mest v naselju hodijo na delo v bližnje (Radovljica, Lesce, Podnart) in tudi bolj oddaljene kraje (Kranj, Ljubljana, Jesenice).

Graf 8: Delež prebivalcev Kroke po statusu aktivnosti leta 2002.

Vir podatkov: Statistični urad ..., 2009g

Prebivalstvene razmere v Kropi niso ravno v zavidajočem položaju. Prebivalstvo številčno upada vse od začetka sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Po podatkih za obdobje 2002–2007 je sicer naraslo za 6 ljudi, vendar ne na račun naravnega prirastka, ampak priseljevanja, ki predstavlja vedno večji delež v primerjavi z domačim prebivalstvom. Zdi se, da je velik problem v naselju ta, da je bilo to skozi celotno zgodovino ekonomsko odvisno od redkih ponudnikov dela. Ko tovarni Plamen ni šlo, je odpuščala delavce in ker ti v bližini niso imeli drugih ponudnikov dela, je bilo potrebno iti s trebuhom za kruhom. Dodatno težavo je predstavljala številčno močna nekvalificirana delovna sila.

Graf 9: Delovno aktivno prebivalstvo Kroke po dejavnosti leta 2002.

Vir podatkov: Statistični urad ..., 2009b

Številni mladi in uspešni ljudje, z izjemo nekaterih lokalnih patriotov, so Kropo zapustili zaradi lege in njene nedostopnosti do drugih večjih središč. Kropa z okolico ne nudi pestrih zaposlitvenih možnosti, še vedno največ dela nudi industrijski sektor. Pereč problem predstavlja izrazito staranje prebivalstva. V Kropi je vse manj mladih ljudi, zaradi česar ni pozitivnega naravnega prirastka in če se bo trend nadaljeval, tako kot poteka sedaj, tistih pristnih Kroparjev s svojo tipično kulturo in govorico počasi ne bo več mogoče pogosto srečavati na ulicah kulturno zavarovane dediščine Slovenije – Kroke.

V. KULTURNO-DRUŽABNO ŽIVLJENJE

Vsako naselje ima sebi lastne značilnosti, po katerih se loči od drugih, tudi tistih najbližjih. Predvsem prebivalci so tisti, ki naselju dajo neko podobo, bodisi vidno navzven z gradnjo objektov ter druge infrastrukture, ali pa s podobo, ki jo ustvarjajo prebivalci sami s svojim življenjem, medsebojno povezanostjo in večjim ali manjšim patriotizmom. Kulturno-družabno življenje je bistven dejavnik življenja v naselju in pomemben dejavnik identitete. V tem poglavju je predstavljeno, v kolikšni meri ljudje v Kropi sodelujejo med seboj ter ali znajo držati skupaj, še posebej v tistih najtežjih trenutkih. Kroparska kultura ima dolgo tradicijo, katero ljudje v naselju z različnimi prireditvami in dogodki ohranjajo še danes.

1. KROPA-KULTURNO TEHNIČNI SPOMENIK

Kakšen je pravzaprav pomen kulturne dediščine? " Kulturna dediščina so viri in dokazi človeške zgodovine in kulture, ne glede na njihov izvor, razvoj in ohranjenost (snovna, materialna dediščina), ter s tem povezane kulturne dobrine (nesnovna, nematerialna dediščina). Zaradi njihove kulturne, znanstvene in splošno človeške vrednosti sta varstvo in ohranjanje kulturne dediščine v državnem interesu. Osnovna, kulturna funkcija kulturne dediščine je njeno neposredno vključevanje v prostor in aktivno življenje v njem, predvsem na področju vzgoje, posredovanja znanj in izkušenj preteklih obdobj, ter krepitev narodove samobitnosti in kulturne istovetnosti." (ZVKDS, 2009)

Če se pripeljemo v Kropo iz južne smeri čez naselje Jamnik, vidimo na zadnjem večjem ovinku pred vstopom v Kropo na levi strani ceste Slovensko peč, tehnični spomenik iz 13. stoletja. Pred njo stoji tudi železna tabla, ki radovednemu obiskovalcu pojasni, kaj in čemu je stavba v preteklosti služila. Tako je ob branju table hitro jasno, da prihajamo na železarsko področje, tudi če predhodno nismo bili poučeni o kroparski zgodovini.

Kropa sodi po urbanističnih posebnostih, tehniških, zgodovinskih in kulturnih spomenikih med najpomembnejše slovenske zgodovinske kraje. Od leta 1953 je zakonsko zaščitena kot kulturni spomenik. Postala je prvi kraj v Sloveniji, ki je bil zaščitena kot spomenik narodne dediščine. (Štekar - Vidic, 1995) Ljudje Kropo opisujejo kot muzej na prostem, saj ima ohranjene spomenike fužinarske arhitekture iz 17., 18. in 19. stoletja, značilne kamnite portale, arkadne stebriče, okvire oken iz zelenega perarčiskega tufa ter številne ostale železno kovane predmete, ki dajejo občutek nahajanja v starem železarskem naselju. Predvsem izstopajo raznolike ulične svetilke, železna vrata, polkna, železni zmaj in opasani kamen. Stavbe so po večini oblikovane v baročnem slogu, imajo pa tudi starejše renesančne in poznogotske zasnove.

Tip kroparske fužinarske hiše je nekakšna vmesna oblika med kmečko in meščansko hišo. V kraju je nekaj izredno markantnih objektov, ki so prevzeli prvine renesančne ali baročne gradnje (Macolova in Klinarjeva hiša, v kateri se danes nahaja Kovaški muzej). Hiše, še zlasti v osrednjem delu, so večnadstropne, kar je tipično za manjša mesta. Dvigajo se gosto druga ob drugi, saj v ozki dolini ni prostora za prostorsko razsipno gradnjo. Naselje zato deluje bolj mestno. Osrednji prostor naselja je Plac, ki je obdan z gosto grajenimi stavbami in na katerem je postavljen spomenik NOB. Nad naseljem se dvigujeta dve cerkvi, župnijska cerkev sv. Lenarta in podružnična cerkev Matere Božje, ena na desnem in druga na levem bregu Kroparice. Od tehniških spomenikov so poleg

omenjene Slovenske peči ohranjeni še kovačnica (žebeljarnica), vigenjc Vice, Bodlajev vigenjc, bajer Spodnje fužine in ostanki plavža, topilnice, odkrite leta 1973. Ob Kroparici so še danes lepo vidne rake in zbiralniki, ki kljub zapuščenosti kažejo na nekdANJI velik pomen vode in lokacijo pomembnejših fužinarskih naprav. (Štekar - Vidic, 1995)

Slika 17: Fužinarska hiša v Kropi.

Foto: Mudrič, 2009

Slika 18: Podružnična cerkev Matere Božje v Kropi.

Foto: Mudrič, 2007

1.1. PROSTORSKO-UREDITVENI POGOJI

Kropa predstavlja kulturni in tehniški spomenik nacionalnega pomena. Vas je spomeniško zaščitena, zato je potrebno vsakršen poseg znotraj naselja uskladiti z Zavodom za varstvo kulturne dediščine (ZVKD), ki spada pod okrilje Ministrstva za kulturo. Večkrat so smernice ZVKD izredno zahtevne, predvsem pa drage in finančno zahtevne za marsikaterega Kroparja. Domačini se morajo, če želijo obnoviti svojo lastno hišo, ki je vodena v registru nepremične kulturne dediščine, vedno najprej posvetovati z ZVKD in pridobiti njihovo soglasje.

Spomeniško zavarovani stari del Kroke se prazni. Večkrat je namreč obnova hiše na tem območju dražja kot pa gradnja nove hiše izven njega. Domačine zelo moti, da kljub strogim smernicam ZVKD država pri obnovi finančno izredno malo oziroma velikokrat nič ne pomaga. V starem delu Kroke živi okoli 200 ljudi, ki so po večini starejši od 65 let in nimajo denarja za obnovo svojih hiš. (Zaplotnik, 2007f) Marsikatera izmed njih je zato v slabem stanju, prebivalci pa se iz teh razlogov velikokrat odločijo tudi za selitev, zaradi česar se osrednji del Kroke še naprej prazni.

Kropa je zaščiten kulturni spomenik, zaradi česar gradnja hiš poteka v skladu s spomeniško varstvenimi predpisi. Naselje je arhitekturni biser, galerija umetnega kovaštva na prostem in kraj z več kot 500 letno tradicijo. Nadzidave in prizidki v centru niso dovoljeni, novogradnje so dopustne samo kot dopolnitev vrzeli v stari pozidavi ali kot nadomestilo obstoječih objektov. ZVKD Kranj daje smernice glede namembnosti območja, pogoje za arhitekturno in urbanistično oblikovanje, prometno in komunalno ureditev, varovanje naravnega okolja in kulturne dediščine, dovoljene posege in omejitve. (Zaplotnik, 2008a)

Zaradi zelo dobro ohranjene in spomeniško zaščitene podobe trga, Kropo na leto obišče do 10000 tujih turistov. (Zaplotnik, 2008a) Kljub vsemu pa so domačini izredno kritični tako do državnih kot tudi občinskih institucij, ki imajo moč in pristojnosti urejanja kulturne dediščine v Kropi. Menijo, da nobena izmed njiju nikoli ni imela posebnega občutka za njihove vrednote ter da bo v takšnem tempu Kropa počasi izgubila svoj nekdanji veličasten odsev velike zgodovinske vrednosti.

V Kropi je ohranjenih več kot osemdeset zgodovinskih objektov, med katerimi je marsikateri potreben obnove. Na spletni strani Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije lahko poiščemo enote nepremične kulturne dediščine. Če v register vtipkamo besedo Kropa, dobimo 49 enot nepremične kulturne dediščine na njenem območju, med katerimi so poleg nekaterih zavarovanih hiš, pomembnejše še naslednje:

- Bodlajev vigenjc,
- Cerkev Device Marije,
- Cerkev sv. Lenarta,
- Florjanovo znamenje,
- grob Blaža Ažmana,
- Kovaški muzej,
- kapelica na izviri,
- kapelica ob mostu čez Kroparico,
- kapelica ob poti k cerkvi Device Marije,
- Marijina kapelica,
- mežnarija,

- most čez Kroparico na Placu,
- most čez Kroparico na Spodnjem Koncu,
- most čez Kroparico na Zgornjem Koncu,
- pokopališče,
- rake pri Spodnji fužini,
- rake pri Srednjem mlinu,
- Slovenska peč,
- spomenik NOB,
- trško jedro,
- žebljarska kovačnica. (Zakrajšek, 2009)

1.2. KOVAŠKI MUZEJ

Zaradi bogate kroparske tradicije in prepoznavne zgodovine segajo začetki zavestnega zbiranja dokumentov in drugih izdelkov iz bogate železarske preteklosti v sistematično urejanje arhivskih dokumentov že v prva leta žebljarske zadruge. Jože Gašperšič, zadnji ravnatelj žebljarske zadruge, je raziskovanje in poznavanje preteklosti Kroke pojmoval kot dejavnost, ki obogati slehernega in ga navdaja z občutkom spoštovanja do dela svojih prednikov ter spoštovanja in odgovornosti do lastnega dela. Zaradi bogastva kulturne dediščine in velikega angažiranja zgoraj omenjenega ravnatelja ter nekaterih drugih ljudi, je bil leta 1949 s strani Občinskega ljudskega odbora imenovan petčlanski iniciativni odbor za ustanovitev Kovaškega muzeja. (Štekar - Vidic, 1995)

Leta 1952 je minister za znanost in kulturo LR Slovenije, Boris Zihlerl, odprl Kovaški muzej v prvem nadstropju Klinarjeve hiše, ki je bila last kovinarske zadruge Plamen. Prvo razstavno zbirko je uredil Franjo Baš, takratni ravnatelj Tehniškega muzeja Slovenije. Na začetku so potekale razstave v štirih prostorih. V prvem so bila s pomočjo številnih predmetov predstavljena naslednja področja kroparskega železarstva: oglarstvo, uporaba vodne sile, fužinarstvo in prevoz. Druga soba je predstavljala kovaštvo z maketo vigenjca in kovaško orodje, v tretji so bili predstavljeni kovaški izdelki: žebliji, vijaki, zakovice, smučarsko okovje, verige, tehtnice, umetniški izdelki, plezalni klini ter drugi. V četrti sobi pa so se obiskovalci seznanili s predmeti iz kulturne zgodovine in etnologije Kroke. (Štekar - Vidic, 1995)

Slika 19: Klinarjeva hiša s Kovaškim muzejem.

Vir: Štekar – Vidic, 1995

Kovaški muzej je nastal zaradi pobude krajanov in že od vsega začetka naprej živi v sosledju s Kropo. Je primer lokalnega specialnega muzeja in kljub temu, da je majhen, je pomemben zaradi edinstvene vsebine, ki jo prikaže obiskovalcem. V zadnjih nekaj desetletjih so se v muzeju zvrstile številne občasne razstave, ki so obiskovalcem poskušale približati življenje, kulturno dediščino in tako večstoletno tradicijo naselja kot tudi njegove bližnje okolice. Zelo zanimiva je maketa, ki prikazuje Kropo z železarskimi objekti v prvi polovici 19. stoletja, se pravi na enem izmed njenih gospodarskih viškov. Obiskovalcu z njeno pomočjo približajo fužinarske čase, ki si jih je danes brez nekega vidnega gradiva težko predstavljati. Zelo nazoren je tudi prikaz ročnega kovanja žebeljev v vigenjcu Vice, ki ga demonstrira muzejski vodič. Muzejske prostore v povprečju obišče 10000 obiskovalcev na leto. (Ahačič, 2008b) Po podatkih vodiča Kovaškega muzeja, je bilo največje število obiskovalcev 14000. (Eržen, 2009)

Klinarjeva hiša, v kateri domuje Kovaški muzej, je zavarovana kot kulturni spomenik. Občina Radovljica je stavbo od podjetja UKO Kropa odkupila leta 2004 in začela s postopno obnovo. Poleti 2008 je Kovaški muzej dobil še 160 m² obnovljenih prostorov v pritličju, v katerih bo turistično informacijski center, muzejska trgovina in dostop do interneta. Muzej je dobil tudi novi večnamenski prostor z multimedijo, v kateri si obiskovalci lahko ogledajo dva filma o Kroparjih, in sicer Kroparske kovače in Kolednike. V zadnji fazi obnove so uredili še kanalizacijo z malo ekološko čistilno napravo, sistem za odpravljanje kapilarne vlage, plinsko ogrevanje, električno inštalacijo, sanitarije za obiskovalce Kroke, oporni zid za hišo in sistem varovanja. Občina Radovljica je za obnovo namenila 128500 evrov, 76500 evrov je prispevalo še Ministrstvo za kulturo. V prihodnosti bodo obnovili podstreho, menjala se bo streha in uredila fasada ter okolica objekta. (Ahačič, 2008b)

2. DRUŽABNO ŽIVLJENJE

Naselja oddajajo različno energijo. Ko človek obišče Kropo, na prvi pogled kraj ni nič kaj posebnega. Če se npr. sprehodimo iz severnega dela Kroke proti južnemu, bomo pri ogledu lahko videli številne zgradbe in druge zgodovinske objekte, ki nevednemu obiskovalcu s svojo velikokrat že napol propadlo podobo ne dajejo nekega prijetnega občutka. Sama rada rečem, ko vstopim v Kropo, da je kot nekakšna depresivna luknja in da tu pa res ne bi rada živela. Vendar se zgodba kaj hitro obrne, ko človek kraj bolje spozna in ugotovi, da ima Kropa že nekaj stoletij enak obraz, s katerim želi obiskovalce popeljati nazaj v svojo bogato preteklost. Za ohranjanje te podobe se krajani močno zavzemajo, vendar pa so za te posege potrebna precejšnja finančna sredstva, zlasti državna in občinska, ki pa Kropo na žalost ničkolikokrat obidejo.

Nekakšno posebno energijo v Kropi doživimo s strani domačinov. Pri tem je potrebno poudariti, da so ljudje izredno prijazni in vedno pripravljeni na pogovor. Zdi se, da so zelo odprti in pripravljeni pomagati drug drugemu. Pravzaprav se velikokrat zgodi, da kar sami pristopijo k tebi in začnejo z debato, kar obiskovalcem daje občutek o njihovi preprostosti. Verjetno je vzrok v prebivalstveni depopulaciji, še zlasti osrednjega dela, zaradi česar ljudje radi poklepetajo z obiskovalci in mogoče obenem izvejo še kaj novega. Ko jih človek spozna, se hitro da ugotoviti, da so med seboj močno povezani in pripravljeni storiti vse, da bi se njihov kraj ohranjal in razvijal v še lepši luči. Kropa je za njih, tako kot je za nas naš kraj bivanja, najlepša, predvsem pa so močno ponosni na njeno zgodovino in pomembne ljudi, ki iz nje izhajajo.

Slika 20: Letni bazen v Kropi.

Vir: Športno društvo Kropa, 2009

Družabno življenje se v Kropi velikokrat odvija kar na njenih ulicah. Veliko se uporablja tudi kulturni dom, ki v naselju nudi največjo pokrito dvorano za raznorazne prireditve. Tako kot povsod drugod pa tudi Kropa razpolaga z nekaj gostinskimi objekti, ki so zlasti v popoldanskim urah večkrat prostor medsebojnega druženja. Od športnih objektov Kropa razpolaga s 400 metrskim smučiščem s sidrno vlečnico, kopališčem, na katerem so bife, igrišča za košarko, mali nogomet, odbojko na mivki, tenis na asfaltu, rusko kegljišče in mize za namizni tenis ter tenis igriščem na Stočju. Zelo priljubljena med Kroparji je tudi Vodiška planina, ki se razprostira nad Kropo in predstavlja priljubljeno pohodniško točko. (Kropa – zibelka kovaštva, 2009)

2.1. KRAJEVNI PRAZNIKI IN PRIREDITVE

V Kropi je družabno življenje precej močno razvito in predstavlja povezovalno vez med prebivalci ter kaže na njihovo močno navezanost na kraj. V naselju imajo svoje praznike, katerih vsebina nas opominja na gospodarsko vlogo kraja, odvijajo se tudi številne družabne prireditve, v katerih sodelujejo domačini. Človek enostavno potrebuje praznike, s katerimi si lepša življenje, išče in potrjuje njegov smisel. Popolnoma nič drugače ni tudi v Kropi. V nadaljevanju so predstavljene nekateri izmed njih.

Kovaški šmaren

Kovaški šmaren je kroparski krajevni praznik, posvečen železu in ognju na tem območju, ki sta že v 14. stoletju oblikovala svojevrstno fužinarsko komuno. Med različnimi kroparskimi prazniki nekoč in danes je posebno mesto zavzel prav Kovaški šmaren. To praznovanje ima svoje korenine v letu 1705, ko je sedem fantičev v gozdu tik nad Kropo našlo sliko sv. Marije, kroparske Matere Božje. Najdba, pospremljena s številnimi čudeži, je botrovala postavitvi druge kroparske cerkve pri "Kapelici". Datum njene posvetitve, 2. julij, je postal praznik vseh Kroparjev, poimenovali pa so ga Kovaški šmaren.

Slika 21: Praznovanje Kovaškega šmarna v Kropi.

Vir: Ahačič, 2008c

Praznik je pomenil dan oddiha za kovače in kovačice, rudarje in oglarje ter fužinarje od vsakodnevnega trdega dela. V jutranjih urah so se najprej odpravili v cerkev pri Kapelici, nato pa so se povsneli z izleti v naravo, z druženjem in zabavo. Leta 1997 so Kroparji začeli Kovaški šmaren praznovati v novi preobleki. Praznovanje je preraslo v osrednjo kroparsko prireditev, ki ohranja bogato kroparsko fužinarsko izročilo in tako pomembno prispeva k ohranjanju zgodovinske in etnološke dediščine. Poleg tega pa je Kovaški šmaren priložnost, da se ob športnih, kulturnih in zabavnih prireditvah zberejo Kroparji, tako iz domačega kraja, kot tisti, ki živijo drugje. (Kropa – zibelka kovaštva, 2009)

Kolednice

Kolednice so del glasbe in s tem ljudske kulture sploh. To so ljudske pesmi, ki jih pojejo pevci in govorijo o vaških običajih. Nastajale so brez naučenih šolskih pravil, se širile in ohranjale brez notnega zapisa, iz roda v rod, iz kraja v kraj, in pri tem doživljale spremembe v besedilu, melodiki in ritmu. Kolednice so bile bistveni sestavni del prazničnih običajev in so jih peli le takrat ter ne kadar koli. Obhodi kolednikov za praznike (npr. svetih treh kraljev, Gregorjevo, Jurjevanje, Florjanovo, kresovanje) so pri hišah predstavljali nekakšno poroštvo za srečo v novem letu. Če jih ni bilo k hiši, je bil to slab znak. (Gašperšič, 1995)

Gorenjski koledniki, posebno kroparski in kamnogoriški, so bili glavni koledniki na slovenskem. Po vmesnem zatišju so kolednice znova obudili in jih izdali v skupni pesmarici. Ljudska pesem se vedno in povsod spreminja. Tudi kroparske kolednice, kakršne poznamo sedaj, niso popolnoma takšne, kot so bile pred sto leti. Ob različnih priložnostih jih domačini širijo med mlade in stare krajane, s čimer želijo prebivalcem ob obisku podariti prigodno pesemsko voščilo. (Gašperšič, 1995)

Še danes so kolednice povezane s prazničnimi običaji od Božiča do Sv. treh kraljev. Izvajajo jih kroparski koledniki, ki so še vedno poznani daleč naokrog. Mnoge ljudske pesmi so se ohranile po zaslugi zapisovalcev. Že tradicionalno domači pevski zbor z gosti kolednice predstavi zadnjo nedeljo pred Božičem v kulturnem domu v Kropi. (Kropa – zibelka kovaštva, 2009)

Spuščanje barčic

Na Gorenjskem, torej tudi v Kropi, pomlad vsako leto pričakajo 12. marca. Ljudje nestrpnost pričakujejo spomladansko obuditev življenja, saj jim ta prinese daljše dneve, nove zaloge hrane ter druge življenjske potrebščine. Na ta dan goduje krščanski svetnik Gregor, zato dnevno rečemo tudi gregorjevo. V zvezi s praznovanjem gregorjevega kot prvega pomladnega dne, so se v spominu prebivalcev Kroke in nekaterih drugih krajev ohranili zanimivi običaji. Po vsebini jih uvrščamo med letne šege. (Porenta, 1995)

Ko se je na predvečer gregorjevega začelo mračiti, so dali "luč v vodo". Vreči luč v vodo je pomenilo položiti kakšen goreč predmet na vodo, da ga je ta odnesla. S tem simbolnim dejanjem so se obrtniki poslovili od kratkih dni ter odvisnosti od umetne luči pri kovanju in železarstvu. Voda, simbol večnega kroženja, je spomladi luč odnesla, jeseni pa zopet prinesla. Od 1. svetovne vojne naprej so običaj v roke prevzeli otroci, med obrtniki pa vajenci. (Porenta, 1995)

Slika 22: Spuščanje barčic v Kropi ima že dolgoletno tradicijo – slika je iz leta 1964.

Vir: Kropa – zibelka kovaštva, 2009

V Kropi še danes praznujejo gregorjevo, in sicer s spuščanjem "gregorčkev" po strugi Kroparice. "Gregorčke" predstavljajo raznorazne makete hiš iz različnega materiala (karton, papir, deske itd.), ki imajo na sredi prižgano lučko. Tudi otroci v šolah jih izdelujejo, s čimer se seznani z njihovo vlogo v kroparski zgodovini, po drugi strani pa se na ta dan v Kropi odvija družabni dogodek, ki ga obišče veliko ljudi.

Starodobno smučanje

V Kropi vsako leto na drugo soboto v januarju, dan pred tradicionalnim pohodom v Dražgoše, priredijo veleslalom in skoke v stari smučarski opremi. Na ta dan se v kraju zberejo ljubitelji starodobnega smučanja, ki se med seboj pomerijo v smučarskih spretnostih, predvsem pa je dan namenjen medsebojnemu druženju in zabavi. (Kropa – zibelka kovaštva, 2009)

Tek po ulicah Kroke

Zelo zanimiv in zabaven dogodek je tudi tek po ulicah Kroke, ki ga že tri leta zapored organizira atletska društvo Olimpik. V letu 2008 je tek potekal pod geslom Skozi Kropo v Evropo in v svet. Tekmovalci so razdeljeni v več ženskih in moških kategorij. Odločijo se lahko za tek na 1 km, za progo dolgo 3,6 km, ali pa za 10,8 km dolgo progo. Tek se po večini odvija na občinskih in delno tudi državnih cestah. (Zaplutnik, 2008d)

2.2. DRUŠTVA

Društvo tvori organizirana skupina ljudi, ki ima skupne cilje, deluje po določenih pravilih in je uradno registrirana. Sestaja se zaradi podobnih interesov in želje, da bi skupaj delovali močneje ter bolj povezano. Ljudje društva ustanavljajo tudi zaradi njegove vloge po medsebojnem druženju, izmenjavi mnenj in pridobivanju novega znanja o skupnih vsebinah. Kulturna, prosvetna, izobraževalna, umetniška in znanstvena društva so opravila pomembno vlogo pri spodbujanju narodne zavesti, razvoju kulturne in izobrazbene ravni vseh Slovencev, med njimi seveda tudi Kroparjev.

V Kropi naj bi prve preproste organizirane skupnosti začele nastajati že sredi 19. stoletja. Prva med njimi sta bila cerkveni zbor in cerkvena godba, ki ju je vodil tamkajšnji učitelj Jože Podobnik. Leta 1868 je Radivoj Poznik v Kropi ustanovil zasebno društvo Narodova ušesa za zapisovanje ljudskega izročila, ki je bilo prvo te vrste v Sloveniji. Člani društva so zapisovali ljudske pripovedke in pesmi, ki jih je Karel Štrekelj pozneje objavil v zbirki Slovenske narodne pesmi. (Poljak Istenič, 2005)

Slika 23: Tekma ta' lesenih smučarjev v Kropi.

Vir: Ta' leseni – Kropa, 2007

Društva predstavljajo eno od oblik združevanja ljudi. V Kropi jih je bilo precej že v preteklosti, številno so zastopana še danes. Pomembnejša med njimi pa so sledeča: PGD Kropa, Rdeči križ, Društvo upokojencev, KUD Kropa (moški pevski zbor), Klub "talesenih" smučarjev, Turistično društvo Kropa, Društvo borcev, Športno društvo, Društvo ljubiteljev mladine in otrok, Odbojarski klub Kropa in Lovska družina Kropa.

Na podlagi teh in drugih neomenjenih društev se v kraju razvijajo in dograjujejo različni družbeni temelji, kot so znanost, kultura, izobraževanje in šport.

2.3. ZNAMENITI KROPARJI

Iz kroparskega območja izhajajo številni poznani ljudje, ki so se z velikimi črkami zapisali v slovensko zgodovino. Njihovo precejšnjo številčno zastopanost si lahko razlagamo kot posledico velike delavnosti kroparskega ljudstva, njihovega neprestanega truda za trdo zasluženi kruh in lastnega zavedanja, da jim brez požrtvovalnosti in velikega vloška truda v življenju nič ne bo podarjeno. Pomembnejši možje in žene iz tega kraja so:

- Anton Dermota, tenorist dunajske državne opere (1910–1989);
- Kristina Šuler, pesnica (1866–1959);
- Peter Žmitek, slikar (1874–1935);
- Joža Bertoncelj, umetniški kovač (1901–1976);
- Rudi Finžgar, soustanovitelj tovarne Elan Begunje in prvi slovenski smučarski skakalec, ki je preskočil 100 m (1920–1995);
- Dušan Petrač, doktor fizikalnih znanosti in znanstveni sodelavec vesoljske agencije NASA (1932–);
- Janez Potočnik, komisar v EU za znanost in raziskave (1958–);
- Bine Kordež, predsednik uprave Merkurja in njegov solastnik (1956–). (Kropa – zibelka kovaštva, 2009)

Do sedaj je bilo v nalogi govora o splošnih značilnostih Kroke, naravnogeografskih in družbenogeografskih ter tudi značilnostih kulturno-družabnega življenja v naselju. V nadaljevanju bomo s pridom izkoristili že napisano, saj nam bo to omogočilo lažje razumevanje osrednje problematike v diplomski nalogi, ki jo predstavljata poplavna ujma iz leta 2007 ter sodobni razvojni problemi Kroke. Poskušali bomo povezati preteklost s sedanostjo in med njima izbrati tiste svetle primere, ki bodo v prihodnosti pomagali preprečiti izbruh ponovnih naravnih katastrof, ter prikazati pereče razvojne probleme s katerimi se sooča kraj.

VI. SISTEM VARSTVA PRED NARAVNIMI IN DRUGIMI NESREČAMI

Poglavje predstavlja vsebinski preskok, saj je namenjeno funkcioniranjem sil zaščite, reševanju in pomoči ter njenemu sodelovanju pri naravnih nesrečah. Razumevanje tega sistema omogoča kasnejše lažje razumevanje problematike poplavne ujme iz leta 2007 ter aktiviranje sil tekom nje.

1. NARAVNE NESREČE

V nadaljevanju so predstavljeni pojmi, ki so tesno povezani z naravnimi nesrečami. Pojmi so citirani po slovenskemu geografu Ivanu Gamsu.

Naravna nesreča – "Tudi naravna nezgoda, elementarna nesreča, naravna katastrofa. To je izredni naravni ali po človeku pospešeni naravni proces, ki v večjih razmerah prizadene družbi občutno škodo" (Gams, 1983).

Naravna nevarnost – "Verjetnost nastopa naravne nesreče določene frekvence in jakosti" (Gams, 1983).

Ujma – "Naravna nesreča, ki jo neposredno ali posredno izzove vremenski pojav" (Gams, 1991).

Poplava (kot naravna nesreča) – "Pojav, ko izredni vodni pretok povzroči občutno škodo ob razlitju vode iz struge po okolici in z razdejanjem vodne tokave" (Gams, 1991).

Povodenj (kot naravna nesreča) – "Pojav, ko izredni vodni tok povzroči občutno škodo v rečni strugi" (Gams, 1991).

Ogroženost zaradi naravne nesreče – "Občutena ali stvarna izpostavljenost materije in (ali) človeka ob naravni nesreči" (Gams, 1983).

Stopnja ogroženosti – "Pričakovana stopnja poškodb oziroma izgub ob naravni nesreči" (Gams, 1983).

Ogroženo okolje – "Sestavine okoliškega sveta, s katerimi je človek v soodvisnosti in ki so ob naravnih nesrečah ranljive" (Gams, 1983).

Ogroženec – "Oseba, ki je ogrožena zaradi naravne nesreče" (Gams, 1983).

Ocena ogroženosti – "Kakovostna in količinska analiza naravnih ter drugih danosti za nastanek naravne in druge nesreče, z oceno možnega in posledic nesreče ter predlagano stopnjo zaščite pred nevarnostmi ter predlogom preventivnih in drugih ukrepov za zaščito, reševanje in pomoč" (Ocena ogroženosti ..., 2007).

Naravne nesreče so sestavni del pokrajine in zelo dober primer tesne prepletenosti njenih naravnogeografskih in družbenogeografskih sestavin v geografskem okolju. Pogosta so odstopanja od običajnega poteka naravnega dogajanja, ki se lahko z vidika

človeka sprevržejo v škodljivo ali celo uničevalno divjanje naravnih sil, ki so tekom celotne zgodovine zahtevala neprestana prilagajanja in iskanje novih možnosti preživetja znotraj najrazličnejših spletov pokrajinskih dejavnikov. Zelo zaskrbljujoče je hitro naraščanje škode, število ogroženih ljudi in tudi smrtnih žrtev, ki so posledice različnih naravnih nesreč. (Natek, 2005)

Pri ukvarjanju z naravnimi nesrečami se je potrebno vprašati dvoje: kakšna je bila materialna škoda ter ali je zaradi naravne nesreče prišlo do človeških žrtev. Da lahko govorimo o naravni nesreči, morata biti izpolnjena dva pogoja, in sicer: izjemen naravni pojav (fizično geografsko dejstvo, proces ...) in njegove posledice (materialna škoda, človeška življenja, evakuacija prebivalstva ...). (Orožen Adamič, 2005)

2. SISTEM VARSTVA PRED NARAVNIMI IN DRUGIMI NESREČAMI NA REGIJSKI RAVNI

Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami govori o nesreči, naravni nesreči, drugi nesreči in kriznih razmerah. "Druge nesreče" so opredeljene zelo široko, saj po vzoru Združenih narodov poleg klasičnih antropogenih in tehničnih nesreč zajemajo tudi vojno, izredno stanje, uporabo orožij in sredstev za množično uničevanje, teroristične napade s klasičnimi sredstvi in druge oblike množičnega nasilja. Strokovno gledano je to manj sprejemljivo, saj namernih nasilnih dejanj z različnimi motivi ne moremo opredeliti kot nesreče. Naravne in druge nesreče lahko povzročijo krizne razmere, pri čemur krizo razumemo kot stanje, ko so ogrožene temeljne družbene vrednote, pravila in strukture, ko je čas za odločanje omejen in prinaša negotovost, stres, pogosto tudi presenečenje. (Malešič, 2008, str. 137)

Na področju varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami ima Vlada ključno usklajevalno vlogo. Usklajuje namreč organizacijo in izvajanje varstva pred nesrečami, predvsem pa delo različnih ministrstev, ki so odgovorni za izvajanje ukrepov za preprečevanje naravnih in drugih nesreč, ali njihovih posledic na področju njihove pristojnosti. Ministrstva so hkrati odgovorna za priprave, ki omogočajo delovanje dejavnosti v njihovi pristojnosti ob naravnih in drugih nesrečah. (Malešič, 2008)

V okviru sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami se izvajajo predvsem tisti ukrepi in naloge, katerih namen je neposredna zaščita, reševanje in pomoč ogroženim ob nesreči. Ukrepi, ki se izvajajo, so:

- gašenje in reševanje,
- tehnično reševanje,
- prva medicinska pomoč,
- prva veterinarska pomoč,
- pomoč ogroženim in prizadetim,
- identifikacija mrtvih,
- psihološka pomoč,
- radiološka, kemična in biološka zaščita,
- zagotavljanje varnosti in
- osebna in vzajemna zaščita. (Ocena ogroženosti ..., 2007)

Reševanje in pomoč ob nesrečah pa obsega:

- gašenje in reševanje ob požarih in eksplozijah,
- reševanje iz ruševin in plazov,
- reševanje v gorah in težko dostopnih krajih,
- reševanje na vodi in iz vode,
- reševanje ob neurjih, viharjih in drugih vremenskih ujmah,
- reševanje v prometnih nesrečah,
- poizvedovanje za žrtvami in pogrešanimi in
- splošno humanitarno pomoč. (Ocena ogroženosti ..., 2007)

Glavni cilj varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami je zmanjšanje števila nesreč ter preprečitev oziroma zmanjšanje števila žrtev in drugih posledic. Varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami obsega:

- preventivo,
- pripravljenost na ukrepanje,
- zaščitne ukrepe,
- reševanje in pomoč ter
- odpravljanje posledic in obnovo. (Ocena ogroženosti ..., 2007)

Pomemben del naporov pri varstvu pred naravnimi nesrečami je nedvomno preventiva, ki predstavlja vse pomembnejši del celostnega upravljanja tveganj. Če ima Slovenija dobro razvit tisti del upravljanja tveganj, ki neposredno sledi naravni nesreči (Civilna zaščita, tudi npr. sodelovanje Slovenske vojske ob poplavih v Železnikih septembra leta 2007), se vse prevečkrat zadovoljuje s tem, da že kmalu po naravni nesreči zmanjka "posluha" za popolno odpravo posledic in povrnitev v prvotno stanje (sanacija z namenom zagotavljanja vsaj enake stopnje varnosti kot je bila pred nesrečo). Vloga stroke in znanosti ne bi smela biti samo v analizi dogodka, temveč tudi v kakovostni in pravočasni preventivi v času "čakanja" na nov dogodek. (Mikoš, 2008)

V Sloveniji vlagamo 0,1 % BDP za varstvo pred naravnimi nesrečami, medtem ko na japonskem vlagajo kar 2,0 % BDP. Če ima človek po obisku Japonske in vrnitvi v Slovenijo občutek, da pri tem na japonskem morda pretiravajo in da je človeško življenje neprecenljive vrednosti, saj je v družbi praktično prisoten konsenz o nujnosti vlaganj za zagotavljanje čim višje stopnje varnosti za vsak košček zemlje, pa lahko ugotovi, da se v Sloveniji osredotočamo na ukrepanje ob nesreči in računamo na nesebično človeško pomoč ljudem v stiski. (Mikoš, 2008)

Skupna kakovost faze rekonstrukcije (sanacije) in preventive je v dvigovanju stopnje varstva pred naravnimi nesrečami ob hkratnem zavedanju o prisotnosti ostalega tveganja, na katerega smo posebej občutljivi. Vodilo sodobnega varstva pred naravnimi nesrečami v razvitih postindustrijskih družbah je ob stalnici usmeritve v trajnostni razvoj tudi (tehnično) dvigovanje varstva pred naravnimi tveganji na gospodarsko (finančno) in socialno sprejemljivo stopnjo varstva ob sočasnem pripravljanju družbe in posameznika za primer najhujšega (preostalo tveganje, vloga zavarovalništva je v Sloveniji še vedno podcenjena). Pri tem pa ostaja pomemben element družbene prakse na tem področju prilagajanje rabe prostora (prostorsko planiranje) prevladujočim naravnim danostim. (Mikoš, 2008)

2.1. OGROŽENOST SLOVENSКИH POKRAJIN PO NARAVNIH NESREČAH

Delovanje naravnih sil še zdaleč ni omejeno samo na del Slovenije, na primer samo na gorski svet. Preko 40 % površine Slovenije je podvržene nevarnim naravnim procesom. Zaradi razpršene poselitve (skoraj 2000000 zgradb in 6000 naselij) ter goste mreže cest (okoli 20000 km vseh kategorij) je tudi relativno ogrožena s pojavi plazenja snega (preko 1500 registriranih plaznic snežnih plazov), plazenja tal (skoraj 7000 registriranih zemeljskih plazov), občasnimi skalnimi podori ter rednimi in izrednimi poplavami. (Mikoš, 2008)

Slovenija ima razmeroma ugodno lego na jugovzhodnem robu Srednje Evrope. Toda to ugodnost plačuje s precejšnjo stopnjo ogroženosti zaradi naravnih nesreč, ki je značilna za tektonsko mlada ozemlja alpidskega tipa. Tretjino ozemlja sestavljajo glineni meljasti sedimenti, ali pa so ti prisotni vsaj kot primes. Ko se ovlažijo, so nagnjeni k plazenju. (Gams, 1983)

Slovensko ozemlje je zelo razgibano ter pokrajinsko raznoliko. Na ozemlju prihaja do stičišča različnih evropskih naravnogeografskih enot, in sicer alpskega, dinarskega, panonskega ter mediteranskega sveta. Tako nas občasno prizadenejo vse naravne nesreče, ki so značilne zanje. V teh pokrajinah se pojavljajo tudi različne geomorfološke oblike, različen je relief, podnebje (vremenske razmere), geološka zasnova. Vsi ti dejavniki pa imajo pri pojavljanju naravnih nesreč svojstveno vlogo: nekateri večjo, drugi manjšo.

Preglednica 2: Glavni slovenski pokrajinski tipi in njihova raznolikost.

Tipi pokrajin	Površina (km ²)	Površina (%)	Povprečna nad.v. (m)	Povprečni naklon (°)
Alpska visokogorja	3.062	15,1	1.054,5	24,6
Alpska hribovja	4.660	23,0	582,5	16,9
Alpske ravnine	819	4,0	373,4	3,9
Alpski svet	8.541	42,1	731,6	18,4
Panonska gričevja	2.993	14,8	288,7	8,8
Panonske ravnine	1.296	6,4	196,0	0,8
Panonski svet	4.291	21,2	260,7	6,4
Dinarske planote	3.810	18,8	667,6	13,7
Dinarska podolja in ravniki	1.896	9,4	403,2	6,6
Dinarski svet	5.706	28,1	579,8	11,4
Sredozemska flišna Brda	1.061	5,2	305,9	11,1
Sredozemske kraške planote	673	3,3	425,8	7,7
Sredozemski svet	1.734	8,6	352,4	9,8
Slovenija	20.272	100	556,8	13,1

Vir: Perko, Hladnik, 1998

Potrebno je omeniti tudi dejavno vlogo človeka pri poseljevanju in gradnji objektov na neprimernih, se pravi potencialno ogroženih območjih s strani različnih naravnih nesreč. Velikokrat je namreč prav človeško nerazumevanje naravnih zakonov, oziroma naše zatiskanje oči pred njimi, krivo za izredno tragične posledice po končanem divjanju narave. Le kdo npr. lahko razume gradnjo nove hiše na poplavno visoko ogroženemu območju? Namreč potrebno je razumeti, da so naravne nesreče del našega življenja ter da jih tudi sodobna in napredna tehnologija nikakor ne moreta preprečiti. Lahko samo ublažita njene posledice.

2.2. ORGANIZIRANOST SISTEMA ZAŠČITE IN REŠEVANJA (ZIR) NA REGIJSKI RAVNI

Področje varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami spada v delovno področje **Ministrstva za obrambo**, pri čemer so tudi vsa **ostala ministrstva** odgovorna za izvajanje ukrepov za preprečevanje nesreč in njihovih posledic. Ministrstva so odgovorna za pripravljenost in delovanje gospodarskih in družbenih dejavnosti iz njihove pristojnosti ob nesrečah. Njihovo delovanje na področju varstva pred nesrečami usklajuje in usmerja **Vlada RS**. Usklajeno delovanje ministrstev in drugih državnih organov se zagotavlja z državnimi načrti zaščite in reševanja, ki jih sprejme Vlada RS.

Upravne in nekatere strokovne naloge varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, ki so v državni pristojnosti opravljajo **Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje (URSZR)** ter njenih trinajst izpostav. URSZR opravlja naloge, ki se nanašajo na načrtovanje razvojnega in raziskovalnega dela, izdelavo ocen ogroženosti ter državnih načrtov zaščite in reševanja, organiziranje, opremljanje in usposabljanje sil za zaščito, reševanje in pomoč, organiziranje informacijskega in telekomunikacijskega sistema, izvajanje opazovanja, obveščanja in alarmiranja, izdelavo programov izobraževanja in usposabljanja ter njihovo izvajanje, oblikovanje in vzdrževanje državnih rezerv itd. V sestavi Uprave delujejo tudi **Center za obveščanje RS (CORS)** in **regijski centri za obveščanje (ReCO)**.

Operativno-strokovno vodenje sil za zaščito, reševanje in pomoč na ravni regije neposredno izvajajo **regijski poveljniki civilne zaščite (CZ)** ob pomoči **regijskih štabov** in **poverjeniki za CZ** oziroma vodje posameznih reševalnih enot in služb, ki so za svoje delo odgovorni organom ter nadrejenim poveljnikom. (Grizold, 1992)

V pristojnosti **občine** je urejanje sistema zaščite, reševanja in pomoči v občini v skladu z zakonom, spremljanje nevarnosti, izdelava ocen ogroženosti ter načrtov zaščite in reševanja, usklajevanje načrtov in drugih priprav za zaščito, reševanje in pomoč s sosednjimi občinami in državo. Občine ob nesrečah samostojno organizirajo, vodijo in izvajajo akcije zaščite, reševanja in pomoči na svojem območju, enako tudi dejavnosti pri odpravljanju posledic. Za opravljanje določenih operativnih nalog zaščite, reševanja in pomoči določijo občine **gospodarske družbe, zavode in druge organizacije**, ki imajo ustrezna sredstva in kadre. (Ušeničnik, 1996)

2.3. ORGANI UPRAVLJANJA IN VODENJA

Najpomembnejši organi vodenja na gorenjski regijski ravni so: Ministrstvo za obrambo, Izpostava Uprave Republike Slovenije za zaščito in reševanje Kranj, nevladne in druge organizacije, poveljniki Civilne zaščite občin in štabi Civilne zaščite občin ter poveljnik

Civilne zaščite regije s štabom Civilne zaščite regije. Naloge posameznih organov so opredeljene v državnih in regijskih načrtih.

1. Ministrstvo za obrambo

Na regijskem nivoju nudi podporo Štabu Civilne zaščite za Gorenjsko in nudi povezave z ostalimi službami ostalih ministrstev, ustanov in podjetij, ki jih izvaja Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije preko Izpostave Uprave Republike Slovenije za zaščito in reševanje Kranj. (Načrt zaščite ..., 2006)

2. Izpostava Uprave Republike Slovenije za zaščito in reševanje Kranj

Izpostava URSZR Kranj ima naslednje funkcije:

- opravlja upravne in strokovne naloge zaščite, reševanja in pomoči iz svoje pristojnosti,
- spremlja nevarnosti,
- organizira komunikacijski sistem za delovanje regijskih sil za zaščito, reševanje in pomoč,
- zagotavlja informacijsko podporo organom vodenja na regijski ravni,
- zagotavlja pogoje za delo štaba Civilne zaščite regije,
- izdeluje ocene ogroženosti in načrtuje ukrepe za preprečevanje ter zmanjšanje posledic (v sodelovanju z drugimi ministrstvi),
- zagotavlja logistično podporo pri delovanju regijskih sil. (Načrt zaščite ..., 2006)

3. Nevladne in druge organizacije

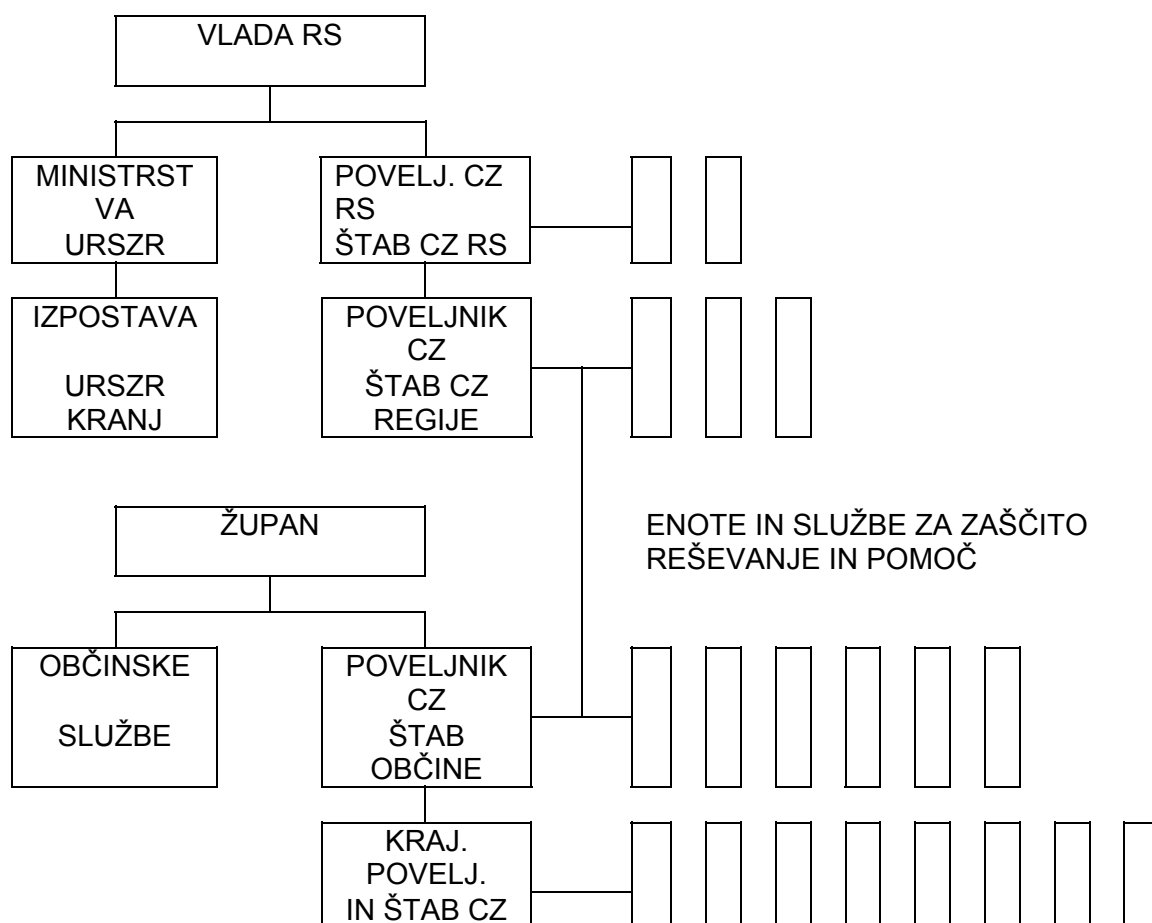
Rdeči križ Slovenije, gasilske organizacije, taborniške, skavtske ter druge nevladne organizacije, katerih dejavnost je pomembna za zaščito, reševanje in pomoč, se vključujejo v skupne akcije zaščite, reševanja in pomoči, ki jih organizirajo pristojni štabi Civilne zaščite. **Poveljnik Civilne zaščite regije** spremlja stanje in izvajanje zaščite, reševanja in pomoči na prizadetem območju ter na zahtevo **poveljnika Civilne zaščite občine** organizira potrebno pomoč v silah in sredstvih za zaščito, reševanje in pomoč. Če je prizadetih več občin v regiji, dejavnosti za zaščito, reševanje in pomoč skupnega pomena organizira in vodi poveljnik Civilne zaščite regije. (Načrt zaščite ..., 2006)

Štab Civilne zaščite za Gorenjsko ob večji nesreči organizira svoje delo na obstoječem sedežu, ki je v prostorih Izpostave Uprave Republike Slovenije za zaščito in reševanje Kranj in v prostorih Javnega zavoda gasilsko reševalne službe Kranj. Štab Civilne zaščite za Gorenjsko ob večji nesreči organizira naslednje delovne procese:

- operativno načrtovanje,
- organiziranje in izvajanje reševalnih intervencij iz regijske pristojnosti,
- zagotavljanje informacijske podpore štabom Civilne zaščite občin,
- zagotavljanje logistične podpore regijskim silam za zaščito, reševanje in pomoč,
- opravljanje administrativnih in finančnih zadev.

Pri tem sodelujejo člani štaba, delavci Izpostave Uprave Republike Slovenije za zaščito in reševanje Kranj ter ostale strokovne skupine in službe ostalih ministrstev po svojih pristojnostih. (Načrt zaščite ..., 2006)

Slika 24: Shema vodenja sistema zaščite in reševanja.

Vir: Načrt zaščite ..., 2006

Štab Civilne zaščite regije mora ob nesreči čim prej vzpostaviti pregled nad stanjem na prizadetem področju, oceniti predvideni razvoj situacije, zagotoviti takojšnje ukrepanje z zagotovitvijo nujne pomoči, nato pa se osredotočiti na izdelavo strategije ukrepanja do zagotovitve osnovnih pogojev za življenje, ki zajema določitev prednostnih nalog, človeške in materialne vire, operativne rešitve izvedbe zahtevnejših nalog ter nosilce koordinacije.

Poveljnik Civilne zaščite regije za operativno izvajanje posameznih nalog določi vodje intervencij, katerim so neposredno podrejene vse sile, ki sodelujejo pri izvajanju teh nalog na terenu. Logistično podporo tem silam, ki obsega zagotavljanje zvez, opreme, materiala, transporta, informacijsko podporo, prehrano, zdravstveno in drugo varstvo, zagotavlja štab Civilne zaščite regije s službami za podporo.

Posledice nesreče je treba čim prej ustrezno dokumentirati. Prav tako je treba dokumentirati vse odločitve poveljnika Civilne zaščite Republike Slovenije in drugih odgovornih organov.

2.4. SILE ZA ZAŠČITO, REŠEVANJE IN POMOČ

Sile za zaščito, reševanje in pomoč so razpoložljive človeške zmogljivosti društev, gospodarskih družb, zavodov ali lokalnih skupnosti, države ali drugih organizacij, ki so namenjene zaščiti, reševanju in pomoči ob naravni in drugi nesreči.

Sile za zaščito, reševanje in pomoč organizirajo lokalne skupnosti, država ter določene gospodarske družbe. Lokalne skupnosti in država organizirajo svoje sile glede na ogroženost njihovega območja, gospodarske družbe, zavodi in druge organizacije pa glede na tveganje v dejavnosti, ki jo opravljajo. Izvajalci nalog zaščite, reševanja in pomoči ob naravnih in drugih nesrečah so:

1. enote ter službe društev in drugih nevladnih organizacij;
2. gospodarske družbe, zavodi in druge organizacije;
3. enote, službe in organi Civilne zaščite;
4. Policija;
5. Slovenska vojska.

1. Enote, službe in drugi operativni sestavi društev in drugih nevladnih organizacij opravljajo naloge zaščite, reševanja in pomoči oziroma javno službo na podlagi odločitve pristojnega organa lokalne skupnosti ali državnega organa. (URSZR, 2009)

2. Gospodarske družbe, zavodi in druge organizacije organizirajo reševalne enote in službe na podlagi odločitve pristojnega organa lokalne skupnosti ali državnega organa ter glede na tveganje v dejavnosti, ki jo opravljajo. (URSZR, 2009)

3. Enote in službe Civilne zaščite se organizirajo na podlagi državlanske dolžnosti kot dopolnilne sile za zaščito, reševanje in pomoč. Organizirajo jih država, lokalne skupnosti ter gospodarske družbe, zavodi in druge organizacije po merilih za organiziranje, opremljanje in usposabljanje sil za zaščito reševanje in pomoč in v skladu s svojimi potrebami. Z enotami in službami Civilne zaščite se zagotavlja izvajanje določenih množičnih nalog zaščite, reševanja in pomoči ob velikih naravnih in drugih nesrečah, ki jih ne morejo izvajati obstoječe reševalne enote in službe. (URSZR, 2009)

4. Policija sodeluje pri izvajanju nalog zaščite, reševanja in pomoči v skladu z zakonom, predvsem pri zagotavljanju varnosti, javnega reda in miru ter s sodelovanjem v reševalnih akcijah s helikopterji in drugimi silami. (URSZR, 2009)

5. Slovenska vojska sodeluje pri izvajanju nalog zaščite, reševanja in pomoči v skladu z zakonom, njihovo organiziranostjo, opremljenostjo in usposobljenostjo. Pri izvajanju nalog sodelujejo zlasti letalske enote, enote za jedrsko, kemijske in biološko obrambo, inženirske enote, zdravstvena služba in druge enote, če niso angažirane pri izvajanju obrambnih nalog. (URSZR, 2009)

Sile za zaščito, reševanje in pomoč glede na način vključevanja in sodelovanja državljanov, delimo na prostovoljne, poklicne in dolžnostne. Posamezne enote in službe se lahko organizirajo v kombinaciji poklicnih in prostovoljnih članov.

Vse sile za zaščito, reševanje in pomoč so med seboj povezane v enoten sistem, ki omogoča enotno opravljanje in vodenje ter uporabo skupne telekomunikacijske in druge infrastrukture. (URSZR, 2009)

3. SISTEM VARSTVA PRED NARAVNIMI IN DRUGIMI NESREČAMI V OBČINI RADOVLJICA

Načrt zaščite in reševanja ob naravni ali drugi nesreči v občini Radovljica je pripravila občinska uprava občine. Pregledal ga je Štab civilne zaščite občine Radovljica. Tako v pripravi kot pregledu je imel glavno funkcijo poveljnik civilne zaščite v občini, Marijan Ješe. Načrt je sprejel župan občine Janko S. Stušek 27. 11. 2006.

V Načrtu ZIR ob naravni ali drugi nesreči v občini Radovljica je **nesreča** opredeljena kot: "Dogodek ali vrsta dogodkov, povzročenih po nenadzorovanih naravnih in drugih silah, ki prizadenejo oziroma ogrozijo življenje ali zdravje ljudi, živali ter premoženje, povzročijo škodo na kulturni dediščini in okolju v takem obsegu, da je za njihov nadzor in obvladovanje potrebno uporabiti posebne ukrepe, sile in sredstva, ker ukrepi rednih dejavnosti, sile in sredstva ne zadostujejo." **Naravna nesreča**, kot ena izmed vrst nesreč, pa je opredeljena kot: "Naravne nesreče so potres, poplava, zemeljski plaz, snežni plaz, visok sneg, močan veter, toča, žled, pozeba, suša, požar v naravnem okolju, množični pojav nalezljive človeške, živalske ali rastlinske bolezni in druge nesreče, ki jih povzročijo naravne sile. Za naravno nesrečo se štejejo tudi neugodne vremenske razmere po predpisih o kmetijstvu in odpravi posledic naravnih nesreč, ki jih povzročijo žled, pozeba, suša, neurje, toča ali živalske in rastlinske bolezni ter rastlinski škodljivci."

3.1. OGROŽENOST NA OBMOČJU RADOVLJIŠKE OBČINE

Na območju občine Radovljica so naslednje možnosti za naravne in druge nesreče:

- potres;
- poplava;
- vihar;
- nesreča z nevarno snovjo;
- porušitev vodne pregrade elektrarne Moste;
- nesreča v gorah in težko dostopnih terenih;
- nesreče v zračnem prometu (jadralno in motorno letenje, letenje z zmajem in jadrlnim padalom ...);
- zemeljski in snežni plaz ter
- suša. (Ocena ogroženosti ..., 2007)

3.1.1. POTRES

Čez ozemlje občine poteka tektonski prelom, ki predstavlja 7 stopnjo ogroženosti po MCS. Potresno so najbolj ogrožena stara mestna jedra, kjer prevladujejo starejše zgradbe. V naseljih, kjer prevladuje novejša gradnja, ni pričakovati večjih rušenj, saj so ta že zgrajena potresno varno. Ocenjuje se, da bi bilo glede na vrsto objektov, njihovo starost in način gradnje, v primeru potresa zasutih 1097 ljudi, od tega 551 ranjenih in 36 mrtvih. (Ocena ogroženosti ..., 2007)

3.1.2. VIHAR

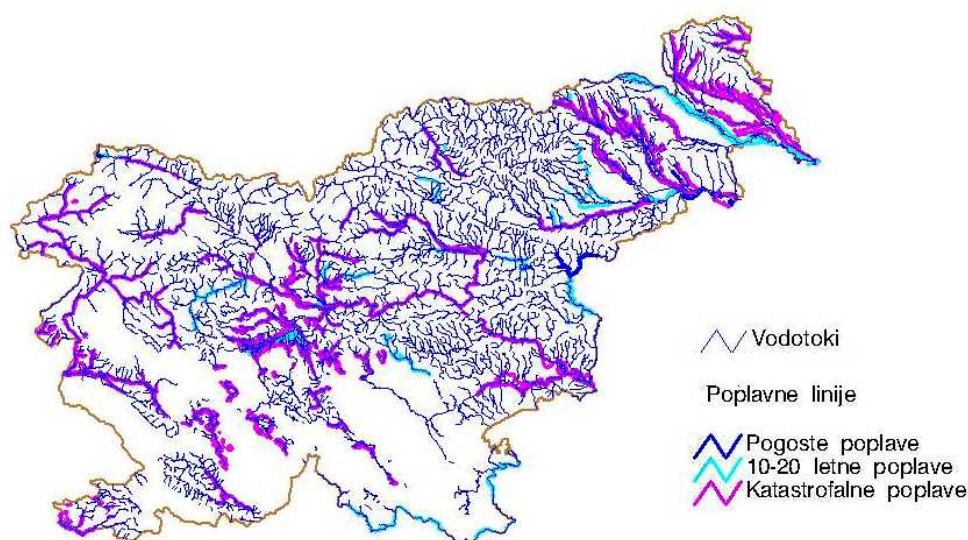
Vetrovi se v občini pojavljajo v vseh letnih časih in so bolj lokalnega značaja ter ne povzročajo večje škode, razen odkrivanja streh (kritine). V severnem delu občine so

ogrožena naselja zaradi "karavanškega fena", ki podira drevesa, dviguje ostrešja, električne in druge komunikacije. Ogrožena so zlasti naselja v severnem delu občine. (Ocena ogroženosti ..., 2007)

3.1.3. POPLAVA

Občina ni ogrožena z možnostjo velikih poplav, razen ob močnejših deževjih jeseni in spomladi, ko posamezni potoki prestopijo bregove. Potok Lipnica prestopi bregove in delno poplavi naselje Spodnja Lipnica ob potoku in polje med Spodnjo Lipnico in Kamno Gorico, vendar cesta ni ogrožena. Potoki Blatnica, Črni potok, Begunjščica, Zgoša in Kroparica so hudourniškega značaja in nanašajo večje količine peska na ceste, spodjedajo bregove in poplavlajo spodnje prostore stanovanjskih hiš, ki so ob vodotokih. (Ocena ogroženosti ..., 2007)

Karta 4: Poplavna ogroženost Slovenije.

Vir: Ocena ogroženosti..., 2007

3.1.4. POŽAR

Občina je srednje požarno ogrožena (ocena 3). Za varstvo pred požari so Prostovoljna gasilska društva (PGD) v občini organizirana kot javna služba in delujejo na svojih operativnih področjih. Vse krajevne skupnosti spadajo v tretjo stopnjo požarne ogroženosti, razen Kroke, ki spada v četrto stopnjo. Četrta stopnja ogroženosti predstavlja srednjo do povprečno požarno ogroženost. (Ocena ogroženosti ..., 2007)

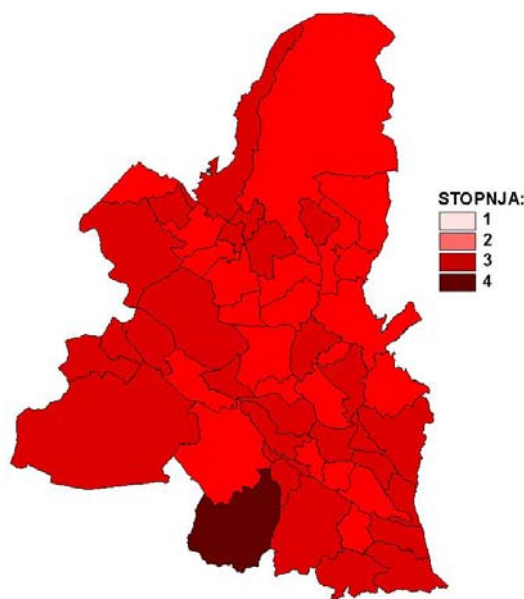
Ocena ogroženosti v naravnem okolju

Občina Radovljica je precej prekrita z gozdom, vendar je požarno visoko ogroženega gozda bolj malo, predvsem je to gozd ob železniški progi Ljubljana–Jesenice, gozd ob cesti Podnart–Lipnica, gozd na južnem pobočju Sv. Petra in Jamerskega vrha in borov gozd pri avtokampu Šobec. Požarna ogroženost v naravnem okolju je odvisna od kategorije in oddaljenosti gasilke enote, ki območje operativno pokriva. (Ocena ogroženosti ..., 2007)

Požarna ogroženost v bivalnem okolju

Požarna ogroženost v bivalnem okolju je odvisna od gostote prebivalstva, količine požarne vode in oddaljenosti ter kategorije gasilske enote, ki območje operativno pokriva. Večina naselij spada v drugo in tretjo kategorijo, Kropa pa spada v četrto kategorijo. (Ocena ogroženosti ..., 2007)

Karta 5: Požarna ogroženost v bivalnem okolju.

Vir: Ocena ogroženosti ..., 2007

3.1.5. PORUŠITEV VODNE PREGRADE ELEKTRARNE MOSTE

Pregrada hidroelektrarne Moste leži v dolini Save Dolinke na območju občine Jesenice. Od pregrade Sava Dolinka teče po dolini, ki je na območju občine Radovljica. Ob poružitvi pregrade bi vodni val najbolj prizadel dolino Save Dolinke do sotočja Save Dolinke in Bohinjke, ter dolvodno od sotočja do naselja Podnart. Od pregrade naprej ni večjih naseljenih krajev, saj so večinoma oddaljeni od struge Save. Na pregradi je

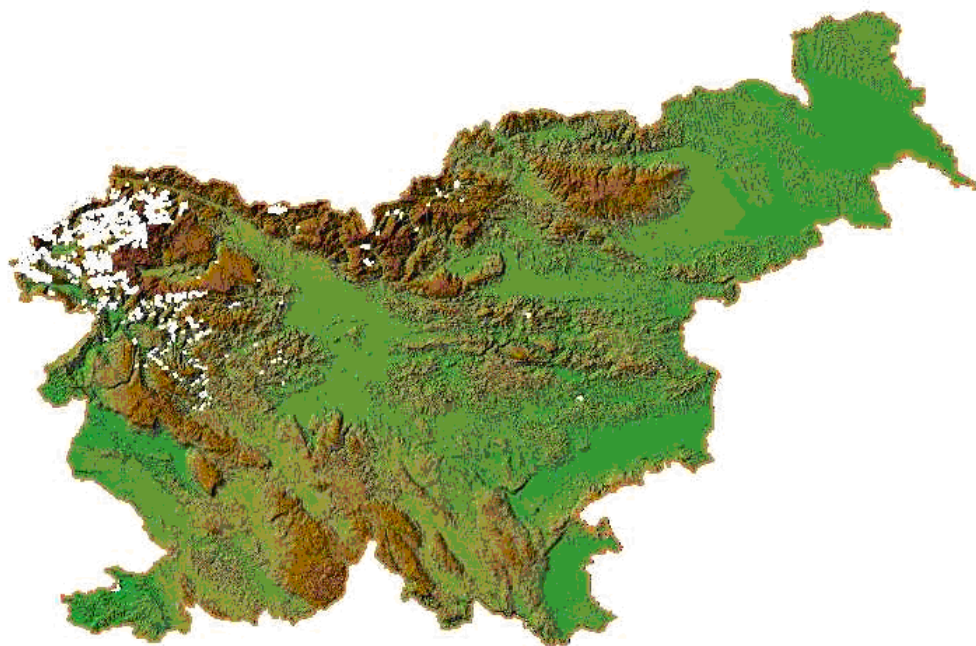
montirana sirena, ki v primeru nevarnosti z zvočnim signal opozarja na nevarnost, ki pa ni slišna v področjih, ki so bolj oddaljena od pregrade. Najbolj bi bili ogroženi naslednji objekti in naselja: cestni most na komunikaciji Lesce–Bled, most čez Savo Dolinko pri kampingu Šobec, Spodnje Lancovo, cestni most na komunikaciji Radovljica–Kamna Gorica, objekti v separaciji peska, naselje Globoko, železniški most na komunikaciji Jesenice–Ljubljana, cestni most Posavec–Otoče in naselje Podnart. (Ocena ogroženosti ..., 2007)

3.1.6. ZEMELJSKI IN SNEŽNI PLAZOVI

Snežni plazovi

Sneženi plazovi se prožijo v primeru večjih količin novozapadlega snega. Najbolj nevarna so pobočja porasla s travo in grape, ki so v bližini naselij in komunikacij (plaz ob vstopu v dolino Drage in na koncu naselja Kolnica na cesti Sp. Lipnica–Zgoša). Snežni plazovi najbolj ogrožajo visokogorja in ostala strma pobočja v Sloveniji. Največja nevarnost zaradi plazov obstaja v Alpah, saj tam zapade največja količina snega, prav tako so zelo veliki nakloni.

Karta 6: Ogroženost Slovenije zaradi snežnih plazov.

Vir: Ocena ogroženosti ..., 2007

Zemeljski plazovi

Zemeljski plazovi se pojavljajo v obdobjih daljšega deževja na strmih in golih pobočjih. V občini zemeljski plazovi ogrožajo pas ob cestni komunikaciji Begunje–Tržič, Lancovo–Kamna gorica in del naselij Ljubno ter Posavec. Kumunikacijske povezave ogrožajo naslednji plazovi in udori:

- plaz nad naseljem Mlaka,
- plaz med naseljema Srednja vas in Zadnja vas,
- plaz v naselju Zadnja vas pod in nad cestiščem,
- plaz med Zadnjo vasjo in Veternim,
- udor Cajhen na cestni komunikaciji Lancovo–Bodešče,
- odlom laporne skale nad cesto Posavec–Ljubno,
- posedanje cestišča na komunikaciji Lancovo–Kamna Gorica,
- področje Studorja ob vhodu v dolino Drage,
- pobočje nad potokom Peračica–Dolenje (vzhodni del Brezij). (Ocena ogroženosti ..., 2007)

3.1.7. SUŠA

V poletnih mesecih je lahko zaradi daljšega sušnega obdobja motena preskrba s pitno vodo v višjih predelih občine, in sicer kot posledica nezadostnega zajetja ali preslabega vodovodnega omrežja. Večja nevarnost zaradi suše v občini ni prisotna. (Ocena ogroženosti ..., 2007)

3.2. OGROŽENOST KROPARSKIH POKRAJINSKIH ENOT

Območje kroparske doline je prav tako izredno razgibano in pestro. Na tem območju se srečamo z zelo raznoliko geološko zgradbo površja (apnenec, dolomit, konglomerat, keratofir, porfir, porfirit, prodni nanosi), pestrimi reliefnimi razmerami, različnimi nakloni, prstmi in vegetacijo. Če si pogledamo posamezne pokrajinske enote na našem obravnavanem območju in jih poskušamo povezati z vrsto naravnih nesreč, za katere je tu največja verjetnost pojavljanja, ugotovimo, da je njihov izbor kar pester.

Za strma pobočja Jelovice je zelo tipično plazenje tal, ki lahko sčasoma pripelje tudi do zemeljskega plazu. Ko sva z vodičem kroparskega muzeja obhodila nekatere predele kroparske gore, je za veliko območij dejal, da so že dolgo časa podvržena plazenju tal in da se zna zgoditi, da bo prišlo do zemeljskega plazu. Takšno je tudi območje za cerkvijo sv. Lenarta. Dokaz za to je tudi zemeljski plaz, ki se je sprožil 18. 9. 2007 in se je zagozdil v Črnem potoku. Za območje Jelovice so namreč značilni zelo veliki nakloni površja ter velika količina padavin. Zelo opazna je tudi talna erozija, ki se pojavlja v veliki meri kot posledica mnogih poti, ki vodijo po pobočjih Jelovice (npr. na Vodiško planino). Pojavljajo se tudi usadi, v zimskem času pa zaradi obilice snežnih padavin, občasno pride na strmih in neporaslih površju do snežnih plazov. Zaradi velikih gozdnih površin na Jelovici, je le-ta ogrožena tudi s strani gozdnih požarov.

Območje kroparskih Dobrav je s strani naravnih nesreč najmanj ogroženo. Površje je sicer razgibano, vendar ni tako velikih naklonov, kot se ti pojavljajo na Jelovici. Prav tako je površje poraslo z gozdom, ki opravlja varovalno vlogo pred zemeljskimi plazovi. Na posameznih terasah, zlasti na travniških površinah nad desnim bregom Kroparice, pa bi se lahko ob večjem deževju sprožili usadi. Zaradi velike gozdnosti Dobrav bi ob nevihtah lahko prišlo tudi do gozdnega požara.

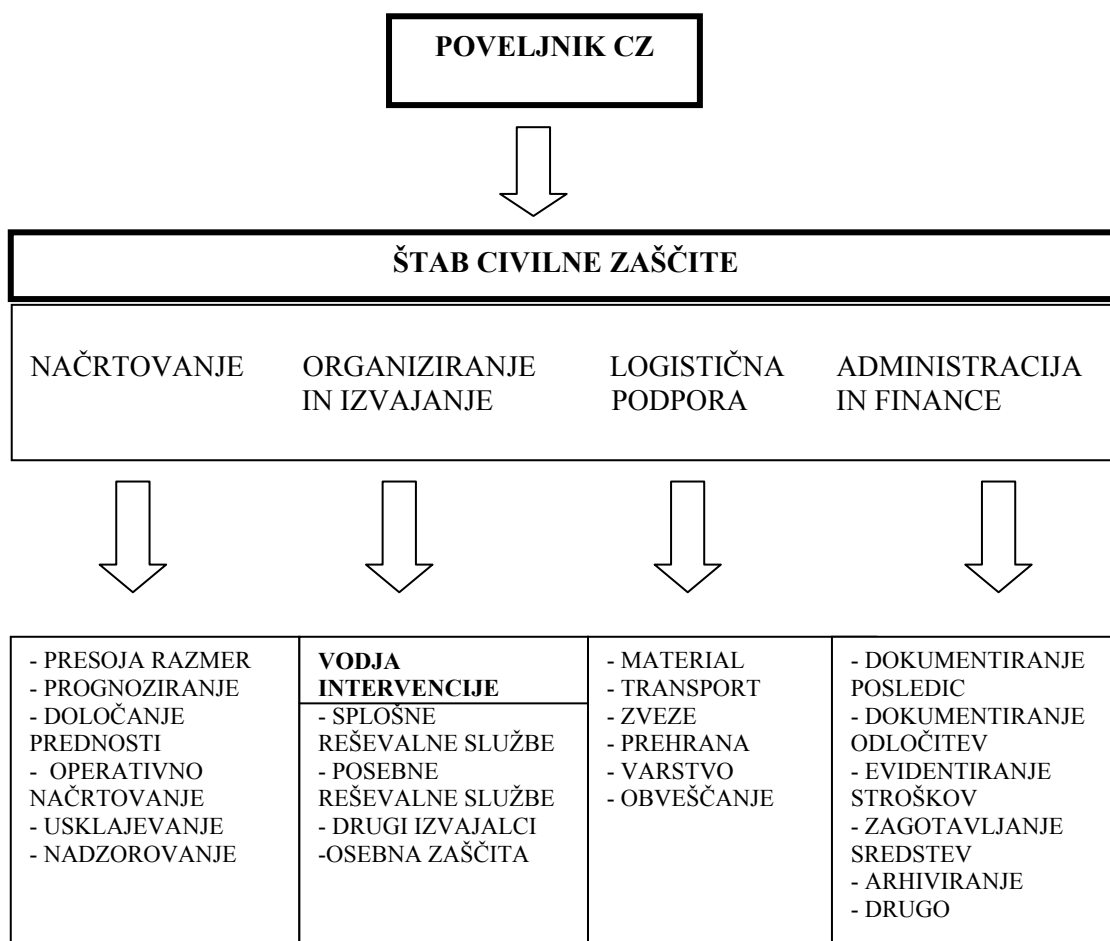
Dolinsko dno Kroparice je glede naravnih nesreč najbolj ogroženo. Tu ob strugi živi precejšen del prebivalstva naselja, zato bi bile ob pojavu naravne nesreče, kjer imamo v mislih zlasti poplavo, največje posledice. Že v preteklosti so se ljudje na tem območju srečali s poplavami, ki jih je povzročila hudourniška Kroparica s svojimi pritoki. Na

območju Kroke se najpogosteje pojavljajo kratkotrajne hudourniške poplave, in sicer kot posledica velike količine padavin in taljenja snega. V Kroparico priteka veliko hudournikov, ki imajo pogosto neočiščene struge. Prav tako je padec struge Kroparice zelo velik in ob sočasnem močnem deževju lahko pride v kroparski dolini do takšnega rezultata, kakršen je bil ob poplavni ujmi leta 2007.

3.3. ORGANI UPRAVLJANJA IN VODENJA V OBČINI RADOVLJICA

Najpomembnejši organi vodenja na ravni občine so: Občina Radovljica, Štab Civilne zaščite občine Radovljica, Gasilska zveza občine Radovljica, Gorska reševalna služba Radovljica in druge organizacije, ki se vključujejo glede na vrsto in obseg nesreče.

Slika 25: Upravljanje in vodenje sil za zaščito in reševanje v občini Radovljica.

Vir podatkov: Ocena ogroženosti ..., 2007

Dejavnosti za zaščito, reševanje in pomoč na območju občine ob večjih naravnih in drugih nesrečah operativno in strokovno vodi poveljnik Civilne zaščite občine s pomočjo štaba Civilne zaščite občine. V kolikor gre za manjše nesreče, dejavnosti vodi vodja intervencije. Člani štaba civilne zaščite nudijo podporo vodjem intervencij na način, kot je prikazano na zgornji sliki. (Načrt zaščite ..., 2006)

Štab Civilne zaščite občine Radovljica ob manjši nesreči, ko ni potrebno aktiviranje celotnega štaba, organizira svoje delo na sedežu Občine Radovljica, Gorenjska cesta 19, ob večji nesreči pa na sedežu Gasilske zveze občine Radovljica, Gorenjska cesta 31. Kje bo sedež štaba, odloča poveljnik CZ občine Radovljica. (Načrt zaščite ..., 2006)

3.4. SILE ZA ZAŠČITO, REŠEVANJE IN POMOČ

V sistemu zaščite in reševanja v občini Radovljica večino nalog opravijo prostovoljni gasilci iz trinajstih gasilskih društev, poleg njih pa tudi društva gorskih reševalcev, reševalci iz jam, skavti, potapljači, radioamaterji in kinologi. Enote zaščite in reševanja v občini Radovljica so od leta 2003 pa do konca leta 2007 posredovale 663-krat, v dveh tretjinah so intervenirali gasilci, v 15 odstotkih pa gorski reševalci. Enote se financirajo pretežno iz občinskega proračuna, leta 2008 jim je bilo namenjenih 321600 evrov, društva pa vsako leto skoraj enak znesek kot jim ga nameni občina, pridobijo še z lastno dejavnostjo. (Zaplotnik, 2008c)

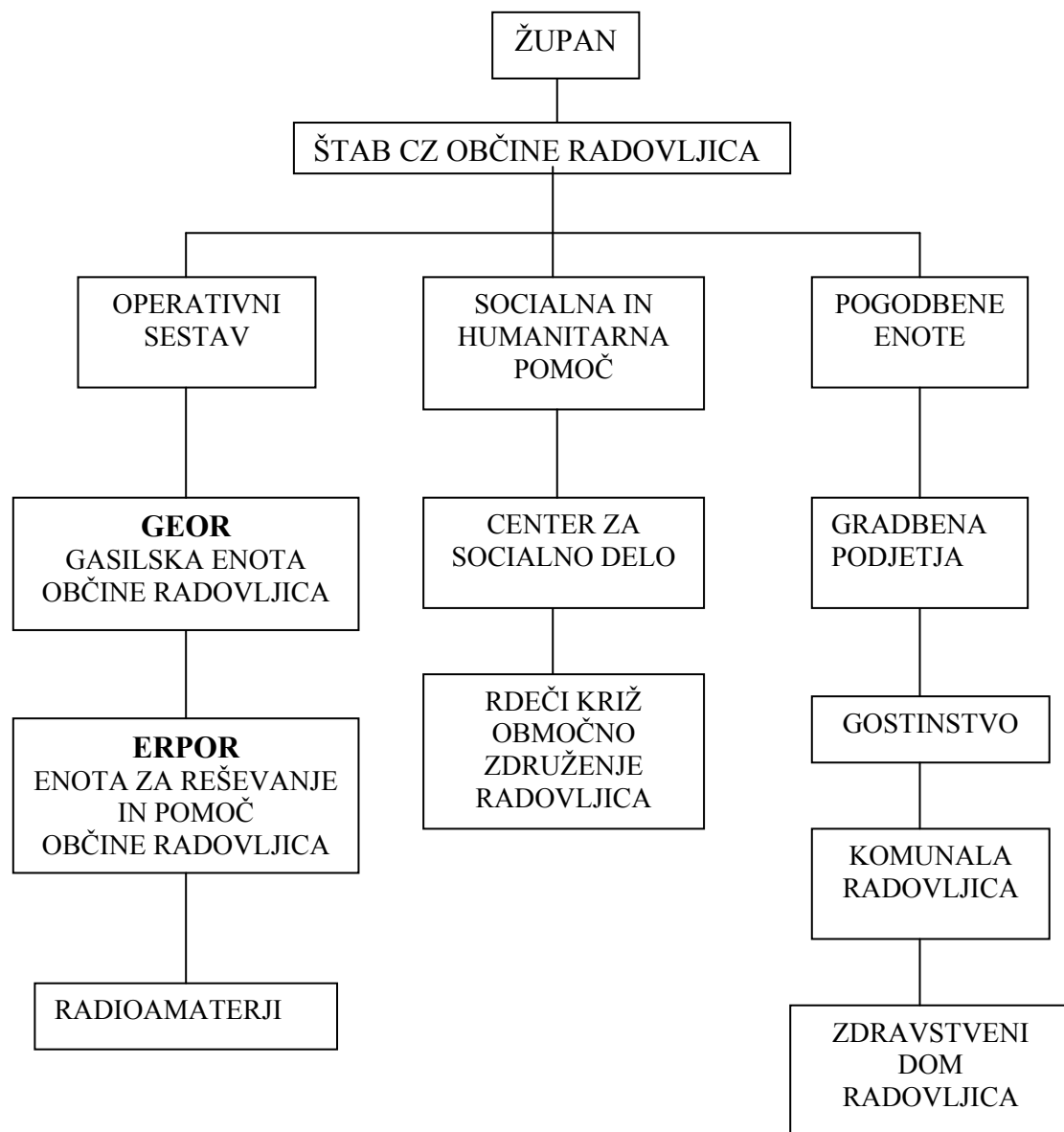
Sile za zaščito, reševanje in pomoč v občini sestavljajo splošne reševalne enote in posebne reševalne enote ter službe. Sile za zaščito, reševanje in pomoč so namenjene praktičnemu izvajanju ukrepov in nalog zaščite, reševanja in pomoči ob naravnih in drugih nesrečah.

Na vrhu piramide sil za zaščito in reševanje v občini Radovljica se nahaja **župan**, ki ga morajo njegovi podrejeni o vsem obveščati. Župan je pristojen za spremljanje nevarnosti, obveščanje prebivalcev o nevarnostih, izvajanje zaščitnih ukrepov, razvijanje in usmerjanje osebne in vzajemne zaščite, organiziranje in pripravljanje sil za zaščito, reševanje in pomoč ter njihovo usposabljanje. Iz ocene ogroženosti v sodelovanju s sosednjimi občinami poskrbi za preventivne ukrepe in pripravljenost. (Ocena ogroženosti ..., 2007)

V okviru civilne zaščite deluje le **občinski štab**, ki koordinira delo enot zaščite in reševanja, se usklajuje z županom in predstavlja povezavo z regijskim in državnim štabom civilne zaščite. Med naravno nesrečo oziroma po njej, se na ravni občine oblikuje **občinski krizni štab**, katerega funkcijo bomo natančneje spoznali pri poplavni ujmi v Kropi. **Poveljnik CZ** je pristojen, da ob večjih nesrečah organizira in vodi akcijo zaščite, reševanja in pomoči in sodeluje pri odpravljanju njihovih posledic. (Ocena ogroženosti ..., 2007)

Splošne reševalne enote in službe ter posebne reševalne enote in službe so pristojne, da izvajajo osnovne naloge za katere so ustanovljene in izvajanje nalog v primeru večjih naravnih nesreč. (Ocena ogroženosti ..., 2007) Operativni sestav tvorijo gasilske enote občine Radovljica, enote za reševanje in pomoč občine Radovljice ter radioamaterji. Socialno in humanitarno pomoč v glavnem nudita Center za socialno delo Radovljica in Rdeči križ Radovljica. Pogodbene enote pa so npr. različna gradbena podjetja, gostinski obrati, Komunala Radovljica ter Zdravstveni dom Radovljica.

Slika 26: Sile za zaščito in reševanje v občini Radovljica.

Vir: Ocena ogroženosti ..., 2007

Ko enkrat pride do naravne nesreče, v kateri se sile za zaščito, reševanje in pomoč aktivirajo, morajo le-te med seboj sodelovati in upoštevati navodila nadrejenih. Le tako je akcija namreč lahko učinkovita in posledice nesreče čim manjše.

3.4.1. ALARMIRANJE GASILSKIH ENOT GASILSKE ZVEZE OBČINE RADOVLJICA (GZOR)

Gasilska zveza Občine Radovljica je med mlajšimi zvezami. Ustanovljena je bila leta 1998, ko so se gasilci iz občine Radovljica odločili, da ne bodo več v skupni gasilski zvezi z občino Bled in občino Bohinj. Gasilsko zvezo Občine Radovljica sestavlja 13 prostovoljnih društev in eno industrijsko društvo. Člani zveze so:

- PGD Radovljica, IV. Kategorija,

- IPGD Elan, III. Kategorija,
- PGD Begunje, II. kategorija,
- PGD Lesce, II. kategorija,
- PGD Brezje, II. kategorija,
- PGD Podnart, II. kategorija,
- PGD Hlebce, I. kategorija,
- PGD Podgora, I. kategorija,
- PGD Mošnje, I. kategorija,
- PGD Ljubno, I. kategorija,
- PGD Kropa, I. kategorija,
- PGD Kamna Gorica, I. kategorija,
- PGD Lancovo, I. kategorija,
- PGD Srednja Dobrava, I. kategorija. (Gasilska zveza ..., 2009)

Alarmiranje gasilskih enot v občini Radovljica se izvaja ob nevarnostih naravnih in drugih nesreč, in sicer na podlagi preverjenih obvestil prebivalcev, organov, gospodarskih družb, zavodov in drugih. Načrt alarmiranja predpisuje način alarmiranja gasilskih enot, alarmiranje znotraj enot pa poteka skladno z načrtom te enote. Alarmiranje izvaja ReCO Kranj, gasilske organizacije in pristojne službe. (Načrt alarmiranja ..., 2003) Kot je bilo omenjeno že v prejšnjem odstavku, se sile aktivirajo po načrtu za območje tistega gasilskega društva, na katerem se je nesreča zgodila.

Glede na vrsto in značilnosti nesreče, ki se pripeti na območju PGD, se v različnem vrstnem redu alarmirajo tudi enote, ki v nesreči posredujejo. V vsakem PGD Gasilske zveze občine Radovljice se enote alarmirajo skladno z enim od spodaj naštetih alarmnih postopkov:

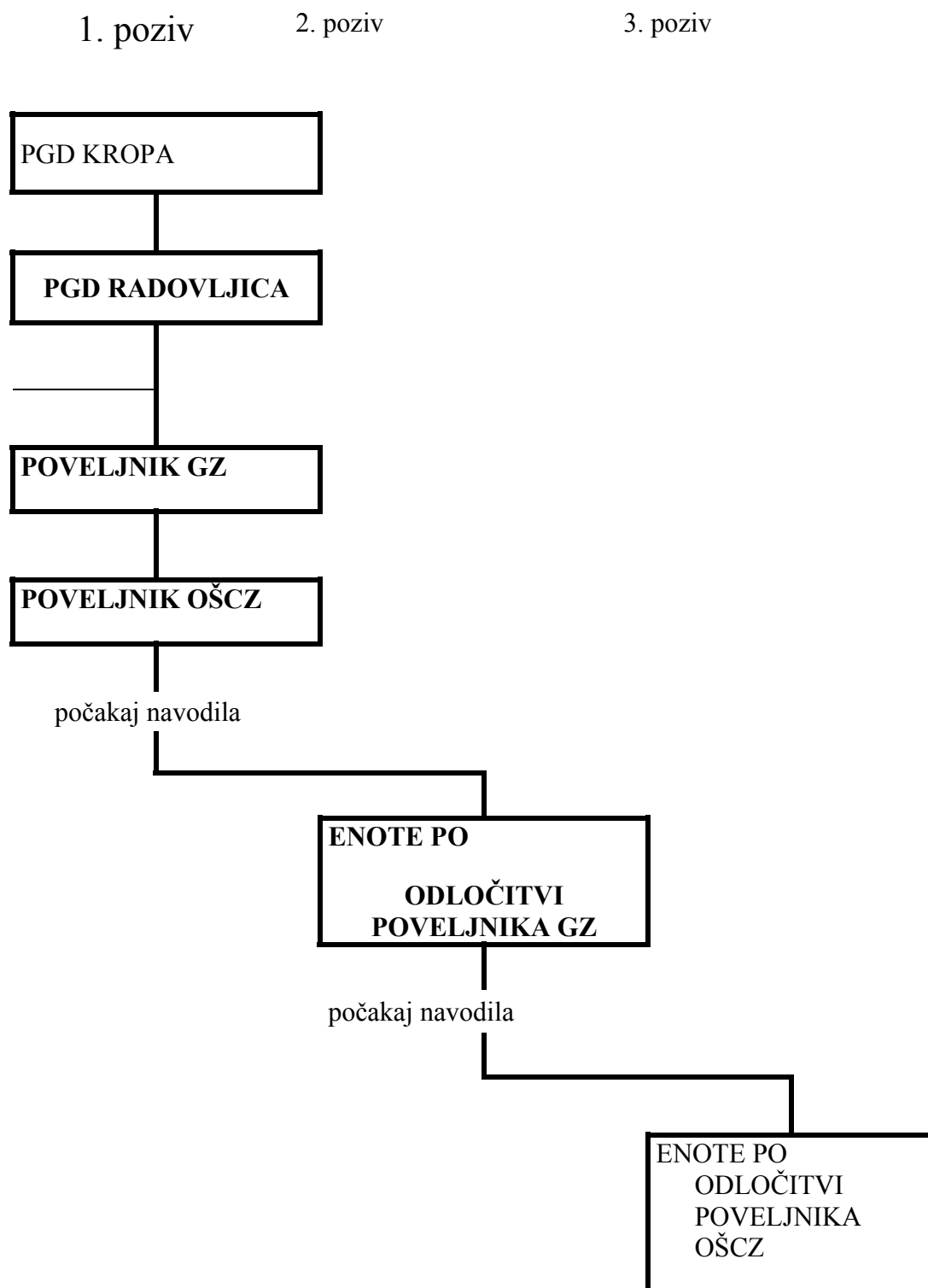
- alarmni postopek številka 1: dimniški požari, manjše intervencije;
- alarmni postopek številka 2: požari v stanovanjskih in gospodarskih objektih, požari v turističnih objektih, požari v obrtni delavnici;
- alarmni postopek številka 3: požari v naravnem okolju;
- alarmni postopek številka 4: hujše naravne in druge nesreče;
- alarmni postopek številka 5: nesreče v cestnem prometu, nevarne snovi v prometu, nevarne snovi v industriji;
- alarmni postopek številka 5 – 1: požari na prometnih sredstvih, manjše ekološke nesreče;
- alarmni postopek številka 6: požari v industrijskih objektih. (Načrt alarmiranja ..., 2003)

3.4.1.1. ALARMNI POSTOPEK ŠTEVILKA 4 (HUJŠE NARAVNE IN DRUGE NESREČE) NA OBMOČJU PGD KROPA

PGD Kropa obsega naselji Kropa in Brezovica, prav tako kot ju tudi krajevna skupnost Kropa. Ker se bomo v nadaljevanju ukvarjali z naravno nesrečo, ki se je zgodila na območju Kroke, si bomo natančneje pogledali, na kakšen način poteka alarmni postopek pri hujših naravnih in drugih nesrečah na območju PGD Kropa.

Po prejemu obvestila o dogodku se gasilske enote alarmirajo po sledečem razporedu:

Slika 27: Alarmni postopek pri hujših naravnih nesrečah na območju PGD Kropa.

Vir: Načrt alarmiranja ..., 2003

Alarmiranje izvaja ReCO Kranj, gasilske organizacije in pristojne službe. Ob prvem pozivu se alarmirajo PGD Kropa, PGD Radovljica, Poveljnik gasilske zveze (GZ) in

poveljnik občinskega štaba CZ. V drugem pozivu se po razmisleku in odločitvi poveljnika GZ alarmirajo nekatere druge enote, za katere preceni, da bodo v dani situaciji najboljše delovale. Po prejetih navodilih pa se v tretjem pozivu lahko alarmirajo še enote po odločitvi poveljnika Občinskega štaba civilne zaščite (OŠCZ).

Če v roku 5 minut ni povratne informacije iz PGD, se obvešča poveljnika gasilske zveze, v njegovi odsotnosti pa podpoveljnika gasilske zveze.

3.5. VARSTVO PRED POPLAVAMI

Po definiciji Državnega načrta zaščite in reševanja ob poplavah na območju RS je poplava definirana kot: "Naravni pojav, ki nastane zaradi izjemno močnih padavin ali naglega taljenja snega ali medsebojnega skupnega delovanja. Do poplavljanja lahko pride tudi zaradi zajezenega odtoka na kraških poljih, zaradi zajezev, zaradi delovanja hudournikov, zaradi posedanja tal, zaradi padavin in istočasnega taljenja snega, dviga gladine podtalnice ali zaradi visoke morske plime" (Državni načrt ..., 2004).

Na vprašanje, koliko smo v Sloveniji ogroženi zaradi poplav, je težko odgovoriti, saj so med poplavami zelo velike razlike, poleg tega se tudi pojavljajo v zelo različnih geografskih okoliščinah. Pri nas je okoli 1700 km večjih in 4800 km manjših hudournikov, ki pomenijo potencialno ogroženost. (Gams, 1983) V naši državi je okoli 3000 km² poplavno ogroženih območij, kar predstavlja skoraj 15 % ozemlja. Od tega je okoli 700 km² večjih in okoli 2300 km² ožjih pasov poplavnega sveta vzdolž hudournikov. (Natek, 2008)

Po podatkih iz leta 2008 pa Slovenijo prepreda že okoli 8000 km hudournikov, ki odvodnjavajo skoraj 400 hudourniških območij. Hidrografska mreža tekočih površinskih voda (skoraj 27000 km strug vodotokov) je visoka (1,33 km/km²) in prekaša gostoto cestnega omrežja. Slovenija leži v povirnih delih večjih rek, zato so pogoste hitre hudourniške poplave, še zlasti ob kratkotrajnih intenzivnih padavinah. (Mikoš, 2008)

Preglednica 3: Tipi poplav in njihove glavne značilnosti.

Tip poplave	Značilnosti
Hudourniške poplave	Vode zelo hitro narastejo in upadejo, velika rušilna moč, erozija v zgornjem toku, močno nasipanje v spodnjem.
Nižinske poplave	Voda se v spodnjem toku razlije po ravnini, nekaj časa stoji in nato počasi odteče; niso rušilne, precejšnje je nasipanje.
Poplave na kraških poljih	Voda počasi narašča in dolgo stoji; zelo mirne, nič erozije, zelo malo nasipanja.
Mestne poplave	Ob močnih nalivih zelo hiter odtok vode iz streh in asfaltiranih površin; zaradi zamašitve ali premajhnih odtokov zastajanje vode v podvozih, kletih, na cestah.
Morske poplave	Dvig morske gladine ob kombinaciji visoke plime, nizkega zračnega pritiska in močnih vetrov v smeri proti obali.

Vir podatkov: Natek, 2008

Na ravninah ob nekaterih večjih vodotokih ali ponekod na dnu kraških polj so poplave skoraj vsako leto in ne predstavljajo posebne grožnje, saj se pojavljajo dovolj pogosto,

da jih ljudje upoštevajo in se jim umikajo na varnejše višje predele. Tovrstna poplavna območja obsegajo okoli 230 km² (npr. na Planinskem in Cerkniškem polju, v osrednjem delu Ljubljanskega barja, ob Savinji, Muri, Dravinji, Sotli, Krki). Veliko hujša grožnja so večje poplave, ko se vode razlijejo po celotni poplavni ravnici, "težava" pa je, da se pojavljajo razmeroma redko, le vsakih nekaj desetletij ali še redkeje, zaradi česar nas vedno znova presenetijo s svojo obsežnostjo in silovitostjo. (Natek, 2008)

Dodatni dejavnik naraščanja ogroženosti je vse večje kopičenje prebivalstva in infrastrukture v ravninskem svetu, precejšen del teh ravnin pa je ogrožen zaradi poplav. V zadnjih sedemdesetih letih smo imeli s poplavami sicer precejšnjo srečo, saj je le poplava novembra 1990 zajela večji del Slovenije, a se je zaradi tega zavedanje o poplavni ogroženosti bistveno zmanjšalo. Posledica tega je načrtno širjenje naselij ter infrastrukture na poplavna območja, kar se nam bo slej ali prej maščevalo ob naslednjih poplavah. (Natek, 2008)

Varstvo pred poplavami v celoti obsega preventivo, vzpostavitev in vzdrževanje pripravljenosti za zaščito, reševanje in pomoč ter odpravljanje posledic poplav in obnovo. (Državni načrt ..., 2004)

Obvladovanje nevarnosti poplav obsega različne ukrepe za preprečitev nastanka poplav in tudi ukrepe za zmanjšanje posledic poplav, med katerimi je najpomembnejši spremljanje in proučevanje nevarnosti. Da bi bilo ukrepanje pravočasno, organizirano in učinkovito, je potrebno pripraviti ustrezne načrte v regiji in občinah, kjer obstaja večja nevarnost poplav. Državni načrt se tako podrobneje razčleni v posameznih ogroženih regijah. Občina Radovljica ni ogrožena z možnostjo večjih poplav. Največjo nevarnost predstavljajo hudourniki, ki ob močnejšem deževju lahko poplavlajo in povzročajo ostalo škodo. Občina zato nima lastnega dokumenta o zaščiti in reševanju ob poplavah, temveč so poplave kot eden izmed ogrožujočih dejavnikov omenjene v Oceni ogroženosti zaradi naravnih in drugih nesreč v občini Radovljica.

3.5.1. NAČELA ZAŠČITE, REŠEVANJA IN POMOČI

Zaščita, reševanje in pomoč se ob poplavah organizira v skladu s sledečimi načeli:

- Načelo postopnosti pri uporabi sil in sredstev:

Pri zaščiti in reševanju je občina dolžna uporabiti najprej lastne sile in sredstva in le v primeru, ko le-te ne zadoščajo, niti ni zadostno vključevanje sil in sredstev sosednjih občin, se vključi v pomoč in reševanje država.

- Načelo preventive:

Občine in država v okviru svojih pristojnosti izvajajo ukrepe, ki zmanjšujejo možnost nastanka poplav, oziroma izvajajo ukrepe, ki zmanjšujejo posledice poplav.

- Načelo pravice do varstva:

Po zakonu ima vsak posameznik zagotovljeno pravico do varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami. Tudi v primeru poplave ima reševanje človeških življenj prednost pred vsemi ostalimi ukrepi.

- Načelo pomoči:

Ob poplavi je vsak dolžan pomagati po svojih močeh in sposobnostih. Vsaka pomoč je načeloma brezplačna.

- Načelo javnosti:

Občine in država so zadolžene, da v okviru svojih pristojnosti seznanijo prebivalstvo z nevarnostjo nastanka poplave, kot tudi z ukrepi, ki so predvideni za preprečevanje in odpravljanje posledic nesreč.

- Načelo obveznega izvrševanja odločitev:

Vodenje zaščite in reševanja temelji na obveznem izvrševanju odločitev organov, pristojnih za vodenje civilne zaščite in drugih sil za zaščito, reševanje in pomoč.

- Načelo zakonitosti:

Nihče ni dolžan in ne sme izvršiti odločitve, če je očitno, da bi s tem storil kaznivo dejanje, ali kršil mednarodno humanitarno pravo. (Načrt zaščite ..., 2006)

3.5.2. STRATEGIJA VARSTVA PRED HUDOURNIKI

Ker poplavna ujma iz leta 2007 spada v tip hudourniških poplav, bo v nadaljevanju predstavljena strategija varstva pred hudourniki.

Morali bi se zavedati, da zagotavljanje varnosti pred erozijo in hudourniki ni omejeno zgolj na fizično varnost prebivalcev na ogroženih območjih, ampak ima bistveno širšo gospodarsko in demografsko razsežnost. V državi, kjer skoraj polovico ozemlja obsegajo erozijsko potencialno ogrožena ozemlja, je zagotavljanje varnosti pred erozijo in hudourniki tudi pomembno politično vprašanje. Slabo četrtno slovenskega ozemlja zavzemajo hudourniška območja, kjer lahko ob vremenskih ekstremih pričakujemo hudourniške izbruhe močnejšega obsega in jakosti, ki povzročajo večjo škodo. (Horvat et al., 2008) Cena preventive je namreč bistveno nižja od sanacije.

Slika 28: Novogradnja ob hudourniški strugi Kroparice.

Foto: Mudrič, 2007

Vse pomembnejše postaja ozaveščanje javnosti, ljudi na današnjih in prihodnjih ogroženih območjih ter seveda tistih, ki krojijo državno politiko. Države, ki se bodo učinkovito in pravočasno prilagajale povečani ogroženosti s hudourniki in erozijo, bodo v prednosti pred tistimi, ki jim to ne bo uspevalo, njihova gospodarska moč in blaginja prebivalcev bosta zato večji. Prepoved gradnje na najbolj ogroženih območjih je še vedno najboljša in najtrajnejša zaščita pred naravnimi nesrečami.

V prihodnje je pričakovati razvoj na področju spremljanja nevarnosti ter zgodnjega opozarjanja in alarmiranja. Potrebno bo dodatno izboljševati in nadgrajevati načrte zaščite in reševanja, ob čemer bo potrebno posebno pozornost nameniti poglavju "najbolj neugodni scenarij razvoja dogodkov". Zaradi velike dotrajanosti številnih hudourniških objektov, bo treba na celotnem območju Slovenije nameniti znatna sredstva njihovemu vzdrževanju.

Slika 29: Neurejena struga Kroparice.

Foto: Mudrič, 2007

Od začetka organizirane hudourniške dejavnosti v Sloveniji (1875/1884) do danes je bilo opravljenega veliko dela pri odpravljanju posledic in vzrokov številnih hudourniških izbruhov. V tem obdobju je bilo zgrajenih okoli 3490 različnih ustalitvenih in zaplavnih pregrad, več kakor 3100 pragov, več kakor 57 km vegetacijskih in več kakor 148 km drugih obrežnih zavarovanj tam, kjer bi lahko hudourniki povzročili večjo škodo s poglobljanjem, zajedanjem ter prenosom plavin in s sprožitvijo zemeljskih plazov. Večina objektov je bila zgrajena na primernih lokacijah, rešitve so bile celovite in večinoma okolju prijazne. (Horvat et al., 2008)

Varnost pred erozijo in hudourniki se je z izvedbo omenjenih del izboljšala. Žal pa vsa hudourniška območja v Sloveniji dolgoročno niso bila enakomerno obravnavana. V

obdobjih po posameznih večjih ujmah so se sanacijska in preventivna dela praviloma zgostila na takrat prizadetih predelih, druga območja pa so bila zaradi pomanjkanja sredstev praviloma zapostavljena. Med najpomembnejšimi vzroki za obsežnejše izvajanje hudourniških del v daljšem obdobju so bili le hudourniški izbruhi ali vodne ujme, preventivnim ukrepom je bilo namenjeno premalo pozornosti. Takoj po naravni nesreči so opravili obsežnejša sanacijska, vzdrževalna in preventivna dela. S časovno oddaljenostjo od naravnih nesreč pa so se razpoložljiva finančna sredstva zelo hitro znižala, zaradi česar načrtovana dela pogosto niso bila opravljena v predvidenem obsegu in časovnih rokih. Zelena stopnja varnosti pred erozijo in hudourniki pogosto ni bila dosežena. V obdobjih ugodnejših vremenskih razmer so bile potencialne nevarnosti pozabljene, opozorila strokovnjakov pa pogosto preslišana.

3.5.3. NAPOVEDOVANJE POPLAV IN KONCEPT ODZIVA OB NJIH

Poplave spadajo v skupino nesreč, ki jih je v veliki meri mogoče napovedati v naprej. Tudi težnja odgovornih, da bi visoke vode in poplavne dogodke lahko napovedali v naprej z zadostnim opozorilnim časom, da bi se ogroženi lahko do časa pripravili in z morebitnimi ukrepi zmanjšali obseg poplave in ublažili njene posledice, je vse večja. Potrebno je namreč preprečiti izgube življenj, poškodbe ljudi, uničenje lastnine, okolja in infrastrukture. Dolg predopozorilni čas pri malih porečjih s hudourniški poplavami pa navadno zaradi velike hitrosti odvijanja dogodkov ni mogoč.

Državni načrt zaščite in reševanja ob poplavah predvideva pet stopenj intervencijskih vrednosti višin vodostajev, na podlagi katerih poteka koncept odziva enot zaščite, reševanja in pomoči. Te vrednosti so:

- H1 – vodostaj je povišan,
- H2 – stalno spremljanje razmer,
- H3 – stanje pripravljenosti za ukrepanje,
- H4 – ukrepanje,
- H5 – katastrofalne poplave.

Višini vodostajev H1 in H2 sta opozorilni višini, s katerima se zaznava zvišanje gladine in ogroženost zaradi poplav. Pri višini H3 vode že poplavlja in vzpostavi se stanje pripravljenosti za ukrepanje. Izvaja se obveščanje javnosti in prebivalstva, alarmiranje prebivalcev, aktiviranje sil za zaščito, reševanje in pomoč in njihovo izvajanje nalog, določitev zaščitnih ukrepov, ocenjevanje škode ter spremljanje nadaljnjega stanja. Pri višini vodostaja H5 pa se izvede alarmiranje, obveščanje pristojnih organov in javnosti, aktiviranje sil za zaščito, reševanje in pomoč, Civilna zaščita RS pa določi zaščitne ukrepe in naloge na ravni države, aktivira se tudi Državni načrt zaščite in reševanja. (Državni načrt ..., 2004)

3.5.4. OPAZOVANJE, OBVEŠČANJE IN ALARMIRANJE

Dežurni operater v Regijskem centru za obveščanje v Kranju (ReCO Kranj) glede na pridobljene podatke klicatelja alarmira ustrezne sile za ZIR in obvešča odgovorne osebe v občini Radovljica za ukrepanje v primeru poplave ter nadaljuje z zbiranjem podatkov o nesreči. ReCO odgovorne osebe obvešča:

- po telefonski induktorski zvezi,
- po telefonu,
- po telefaksu in

- po elektronski pošti.

V kolikor obstaja večja verjetnost za nastanek poplave pristojni državni organi del ali celotno območje občine Radovljica razglasijo za nevarno območje, sile za zaščito in reševanje pa organizirajo opazovalno službo. Praviloma so na območju ogroženih teritorijev opazovalci iz vrst prostovoljnih gasilskih društev (PGD), ki podatke pošiljajo svojemu društvu oziroma njim za konkreten primer nesreče organizirane nadrejene enote ali službe. Služba, ki vodi in usklajuje dejavnosti v zvezi z nesrečo, tudi zbira in ureja informacije v zvezi z njo. (Načrt zaščite ..., 2006)

Za sprotno obveščanje občin, služb in drugih izvajalcev nalog zaščite, reševanja in pomoči, o stanju in razmerah na kraju nesreče, sprejetih ukrepih in poteku zaščite in reševanja skrbi Izpostava za zaščito in reševanje Kranj preko Regijskega centra za obveščanje Kranj, s tem da:

- pripravlja in izdaja informativni bilten in
- pripravlja občasne širše pisne informacije.

Za obveščanje prebivalcev o stanju na prizadetem področju so zadolžene občine. Občinski organi in službe, ki vodijo in izvajajo naloge zaščite, reševanja in pomoči, morajo vzpostaviti s prizadetim prebivalstvom na prizadetem področju čim boljše sodelovanje in si pridobiti zaupanje ljudi. Informacije o razmerah na prizadetem področju občine posredujejo preko javnih medijev in na druge, krajevno običajne načine. Občina Radovljica prebivalce o stanju na prizadetem območju obvešča preko Radia Triglav. Poleg tega podatke o stanju objavlja tudi na svoji spletni strani www.radovljica.si in preko novinarskih konferenc.

Za obveščanje širše domače javnosti o izvajanju nalog zaščite, reševanja in pomoči je pristojna Vlada Republike Slovenije, ministrstva in drugi državni organi v skladu s svojimi pristojnostmi. Naloge na področju obveščanja javnosti organizira in usklajuje Urad Vlade Republike Slovenije za informiranje. (Načrt zaščite ..., 2006)

3.5.5. AKTIVIRANJE SIL IN SREDSTEV

Aktiviranje sil in sredstev, tako na nivoju regije kot na nivoju občin, se lahko izvaja:

- po telefonu,
- po kurirjih,
- s tihim alarmom in
- s samosklicom.

Po telefonu se lahko aktivirajo vsi organi, enote in službe zaščite, reševanja in pomoči, v kolikor telefonsko omrežje deluje. Po kurirjih se izvaja aktiviranje v primerih, ko ni moč izvesti tako telefonskega kot tihega alarmiranja. S tihim alarmom se aktivira sile za zaščito, reševanje in pomoč ob manjših posledicah potresa. Samosklic se uporabi takrat, ko se pripadniki sil za zaščito, reševanje in pomoč na lastno pobudo javijo na mobilizacijskih zbirališčih svojih organov, enot in služb za zaščito reševanje in pomoč. (Načrt zaščite ..., 2006)

Po prejemu obvestila o nevarnosti katastrofalnih poplav poveljnik CZ RS na podlagi stanja in zahtev prizadetih občin in regij sprejme odločitev o aktiviranju državnih organov (štab CZ RS, URSZR, MO, poveljnike in štabe CZ regije), ki so pristojni za

operativno, strokovno vodenje zaščite, reševanja in pomoči in o uporabi državnih sil za zaščito, reševanje in pomoč. Poveljnik CZ RS prav tako odloča o aktiviranju sil za zaščito, reševanje in pomoč iz drugih regij, in sicer na predlog poveljnika CZ prizadete regije. O aktiviranju sil na območju prizadete regije pa odloča poveljnik CZ regije. V primeru nezadostnosti lastnih sil in sredstev lahko Vlada RS ali poveljnik CZ RS zaprosi tudi za mednarodno pomoč, ki pa jo usklajuje URSZR. (Državni načrt ..., 2004)

Zaščito, reševanje in pomoč ob nesreči izvajajo na prizadetem in ogroženem območju enote, službe in drugi operativni sestavi društev in nevladnih organizacij, gospodarske družbe, zavodi in druge organizacije, enote in službe civilne zaščite, policija in slovenska vojska v skladu z zakonom.

Sredstva za zaščito in reševanje ob nesreči se hranijo v občinskih in regijskih skladiščih in jih uporabljajo pristojni organi za zaščito in reševanje.

Člane štabov civilne zaščite v gospodarskih družbah, zavodih in drugih organizacijah ter poveljnike za civilno zaščito in njihove namestnike, pristojni organ aktivira glede na določila njihovih splošnih aktov in načrtov zaščite in reševanja. Pripadnike enot in služb za civilno zaščito v gospodarskih družbah, zavodih in drugih organizacijah aktivirajo njihovi štabi in poverjeniki. Na ravni regije se nosilci nalog aktivirajo skladno z regijskimi načrti za posamezno vrsto nesreče. (Načrt zaščite ..., 2006)

Aktiviranje nosilcev nalog na ravni občine poteka skladno z Načrtom alarmiranja občine Radovljica, in sicer z 22. 12. 2003. Glede na vrsto nesreče, od katere je odvisen način alarmiranja sil za zaščito in reševanje, se aktivirajo sile po načrtu za območje tistega gasilskega društva, na katerem se je nesreča zgodila. (Načrt zaščite ..., 2006)

3.5.6. UKREPI IN NALOGE ZAŠČITE, REŠEVANJA IN POMOČI OB POPLAVI

Po prejetju prvih obvestil o zvišanem vodostaju rek morajo pristojni organi pričeti z izvajanjem ukrepov za zmanjševanje škode ob poplavih. Temeljni zaščitni ukrepi, ki jih ob večji poplavi izvajajo sile za zaščito, reševanje in pomoč, so:

1. Prostorski, urbanistični, gradbeni in drugi tehnični ukrepi

Z namenom zmanjšanja nevarnosti ob poplavi je odločilnega pomena preventivna dejavnost. V prostorske rede in druge dokumente (Geografsko informacijski sistem – GIS) je potrebno vnesti območja, kjer je povečana nevarnost za nastanek poplave in na teh območjih prepovedati gradnjo. Pri gradnji objektov je potrebno upoštevati veljavno zakonodajo s področja gradbeništva. (Načrt zaščite ..., 2006)

2. Evakuacija

Evakuacija se izvaja le v primeru, če z drugimi ukrepi ni mogoče zagotoviti varnosti ljudi in materialnih dobrin. Odredi jo lahko vlada, župan oziroma v nujnih primerih pristojni poveljnik Civilne zaščite. Evakuacija se izvaja takoj, ko je ugotovljeno, da na prizadetem področju niso zagotovljeni osnovni pogoji za življenje. Najprej se izvaja evakuacija ljudi, po potrebi pa tudi materialnih dobrin. Evakuacija se izvaja v skladu z

načrtom evakuacije, ki ga izdelajo občine in z njim seznanijo prebivalce. (Načrt zaščite ..., 2006)

3. Sprejem in oskrba ogroženih prebivalcev

Začasna nastanitev ter oskrba ogroženih in prizadetih obsega:

- urejanje sprejemališč za evakuirane prebivalce,
- urejanje začasnih prebivališč,
- nastanitev prebivalstva,
- oskrba z najnujnejšimi življenjskimi potrebščinami,
- zbiranje in razdeljevanje humanitarne pomoči.

V načrtih je na podlagi dogovorov med občinami (regijami) potrebno natančno opredeliti mesta, kjer se sprejema evakuirane prebivalce in kjer se jim zagotovi najnujnejše pogoje za nastanitev, hrano, obleko ter zdravstveno oskrbo. Naloge na tem področju opravljajo službe Civilne zaščite za podporo, gospodarske družbe, zavodi in druge organizacije, ki razpolagajo z nastanitvenimi in prehrabnimi zmogljivostmi, enote tabornikov in skavtov, Rdeči križ Slovenije, Slovenski Karitas in druge humanitarne organizacije, centri za socialno delo in druge socialne službe ter občani v okviru soseske pomoči. (Načrt zaščite ..., 2006)

4. Zaščita kulturnih dobrin

Po poplavi je potrebno ugotoviti škodo na kulturni dediščini, izvesti ukrepe za preprečitev nadaljnjega propadanja, mobilizacijo strokovnih ekip za pomoč, koordinacijo in nadzor reševanja kulturne dediščine, izdelati program sanacije škode in program obnove poškodovanih kulturnih spomenikov. Po nesreči strokovnjaki s področja kulturne dediščine sodelujejo s silami za zaščito, reševanje in pomoč. (Načrt zaščite ..., 2006)

5. Radiološka, kemijska in biološka zaščita

Ob večjih poplavah obstaja velika verjetnost, da zaradi poškodb na objektih in napravah, kjer se proizvajajo, uporabljajo, hranijo ali prevažajo nevarne snovi, pride do nenadzorovanega uhajanja teh snovi v okolje. Na celotnem prizadetem območju je potrebno poostri nadzor nad nevarnimi snovmi in ravnanjem z njimi.

Nadzor izvajajo prebivalci, gospodarske družbe, zavodi in druge organizacije, ki uporabljajo, proizvajajo, prevažajo ali skladiščijo nevarne snovi, občine ter pristojni državni organi. Še posebej je zaradi velikih količin (uporaba v prometu, gospodinjstvih) potrebno izvajati nadzor nad iztekanjem nafte in naftnih derivatov ter uhajanje plina tam, kjer poteka plinovod.

Enote za radiološko, kemično in biološko zaščito morajo takoj ob poplavi, oziroma ko se nivo vode zniža, pregledati celotno prizadeto področje, opraviti radiološko, kemično in biološko izvidovanje, ugotoviti prisotnost, vrsto in količino nevarnih snovi v okolju. Enote za radiološko, kemično in biološko zaščito označijo kontaminirano zemljišče in izvajajo aktivnosti za preprečevanje nadaljnjega širjenja nevarne snovi v okolje. (Načrt zaščite ..., 2006)

Naloge enot zaščite, reševanja in pomoči ob poplavi pa so naslednje:

1. Zagotavljanje osnovnih pogojev za življenje

Za izvajanje teh nalog so zadolžene javne službe in druge organizacije s področja infrastrukture ter pristojni poveljniki CZ. Obsega nujno zdravstveno oskrbo ljudi in živali, oskrbo s pitno vodo, hrano zdravili in drugimi življenjskimi potrebščinami, zagotavljanje delovanja komunalne infrastrukture, oskrbo z električno energijo, prometne povezave, telekomunikacijske zveze, zaščito kulturne dediščine in zagotavljanje nujne živinske krme. (Državni načrt ..., 2004)

2. Nujna medicinska pomoč

Prva medicinska pomoč se zagotavlja v zdravstvenih ustanovah, vse dokler je to mogoče. Po potrebi se aktivirajo tudi ekipe prve pomoči CZ. Če je potrebno, sodeluje tudi Vojaška zdravstvena služba. (Državni načrt ..., 2004)

3. Tehnično reševanje ob poplavah

Zajema gradnjo in popravilo vodnogospodarske infrastrukture, reševanje ljudi, živali in materialnih dobrin iz vode, iskanje pogrešanih, črpanje vode in ostale ukrepe. Naloge iz tega sklopa opravljajo gasilske enote, tehnično-reševalne enote CZ, ekipe za reševanje na vodi in iz vode. Sodelujejo lahko tudi državne gospodarske javne službe na področju urejanja voda ter preostale, po potrebi sodelujejo tudi enote SV. (Državni načrt ..., 2004)

4. Prva veterinarska pomoč

Tovrstne naloge opravljajo veterinarji. Po potrebi se lahko aktivirajo tudi ekipe CZ za prvo veterinarsko pomoč ter veterinarska služba, ki je sestavni del Vojaške zdravstvene službe. Odgovorni zbirajo podatke o poginulih in poškodovanih živalih, nudijo prvo veterinarsko pomoč poškodovanim in obolelim živalim, odstranjujejo trupla, izvajajo prisilni zakol ter druge higienske in protiepidemične ukrepe. (Državni načrt ..., 2004)

5. Psihološka pomoč

Organizirajo jo občine v sodelovanju s strokovnimi službami. Psihološko pomoč ob poplavah dajejo različni strokovnjaki, kot so psihologi, duhovniki in terapevti. Po potrebi se vključi tudi vojaški psiholog. (Državni načrt ..., 2004)

3.5.7. OCENJEVANJE ŠKODE

V primeru večje poplave v občini Radovljica na pobudo župana oziroma Izpostave Uprave za zaščito in reševanje v Kranju občinska komisija za ocenjevanje škode popiše škodo, ki jo je nesreča povzročila, in o tem izdela poročilo. V primeru, da je poplava tako velika, da se organizira ocenjevanje enotno za prizadeto področje več občin preko programa za vnos podatkov o povzročeni škodi ob nesreči, občinska komisija te podatke vnese direktno v računalniško aplikacijo, v nasprotnem primeru pa poročilo odda organu, ki je komisijo aktiviral.

Komisija za ocenjevanje škode najprej pripravi grobo oceno škode, ki je podlaga za odločanje o pomoči prizadetim krajevnim skupnostim pri zagotavljanju osnovnih pogojev za delo ter pripravo sanacijskih programov. Občinska komisija za oceno škode nato popiše oziroma oceni škodo zaradi poplave na območju občine, in sicer na podlagi predpisane metodologije za ocenjevanje škode ob naravnih in drugih nesrečah. Pri tem delu jim pomagajo pristojni občinski in državni organi. Komisija za ocenjevanje škode pri svojem delu sodeluje s Komisijo za ocenjevanje poškodovanosti in uporabnosti gradbenih objektov. (Načrt zaščite ..., 2006)

VII. POPLAVNA UJMA V KROPI 18. SEPTEMBRA 2007

V radovljjski občini so septembrske poplave leta 2007 najbolj prizadele Kropo, kjer se je narasla Kroparica razlila po starem delu naselja in povzročila pravo razdejanje. Povzročena je bila velika škoda, dodatno nevarnost pa je predstavljal še plaz, ki se je sprožil na strmem pobočju Vodiške planine in zdrsnil v hudourniško grapo Črnega potoka nad Kropo.

1. PRETEKLE NARAVNE NESREČE V KROPI

V preteklosti so bile v Kropi med naravnimi nesrečami najbolj pogoste hudourniške poplave. Dolinsko dno Kroparice je ozko in z vseh strani zaprto s strmimi pobočji, po katerih v dolino pritekajo številni hudourniki. Ko se človek ob deževnem vremenu sprehaja po glavni cesti, ki pelje naprej proti Jamniku, je samo na levem bregu Kroparice mogoče našteti kar nekaj hudournikov, ki se stekajo v osrednji potok naselja. Naj omenim, da sem pri ugotavljanju preteklih nesreč na območju Kroke imela precej težav, ker te po knjigah niso opisane. Največ podatkov sem dobila od prebivalcev, še zlasti od vodiča kovaškega muzeja, gospoda Joža Eržena.

Potok Kroparica je hudourniški in rad podira jezove. Nekaj pred letom 1498 je odneslo žago. Huda je bila povodenj leta 1738. Takrat so morali vso strugo na novo urediti, jo obložiti z velikimi skalami in zgraditi tri nove mostove. Delali so jih iz kamna in zelo dolgo časa. Most v Kotlu je bil ponovno zgrajen šele leta 1800. Na splošno so morali jezove na potoku velikokrat popravljati, saj jih je razbesnela voda nič kolikokrat poškodovala. Tako je bilo tudi leta 1860, ko je voda uničila jezova Nave in Galeje. (Gašperšič, 1956)

Zelo velika nesreča, ki je prizadela Kropo, se je zgodila v letu 1901. Takrat je razsežni požar uničil polovico Kroke na levem bregu Kroparice in se ustavil šele pri Mazollovi hiši, kasnejši šoli. Zato spodnji del naselja, v katerem se nahaja tudi Gosposka ulica, ne daje tako starinskega in prvotnega vtisa kakor preostali deli, ki jim je požar prizanesel. (Andrejka, 1924) Ta požar pa ni bil posledica naravnih dejavnikov, temveč človeka. Neka ženska naj bi namreč ob klepetu pozabila na ognjišče. Pri tem je bilo potrebno 14 hiš obnoviti, 2 pa zaradi prevelike škode podreti. V istem letu, približno pol leta kasneje, je v Kropi izbruhnil še en požar, ki pa je bil podtaknjen. (Eržen, 2009)

Ko sem se o naravnih nesrečah v Kropi pogovarjala z enim izmed domačinov, je ta omenil, da je leta 1937 prišlo do poplave, za katero sta bila glavna krivca hudournik Črni potok in Hrenovec. Na slednjem so kasneje naredili tudi več kaskad, s katerimi so umetno zmanjšali hitrost vode. Kaskade so bile obnovljene leta 2000, ko so lesene zamenjale betonske. Povodenj je bila tako huda, da so bile izpodjedene stranice betonskega Lukovega mosta. Leta 2000 je bil največji krivec za poplavljanje Kroparice hudourniški Petrovec. Jeseni leta 2007 je bil največji krivec za katastrofalno poplavno ujmo Črni potok, v katerem se je izpod Vodiške planine zagozdil tudi obsežen zemeljski plaz. V Kropi je nevarnost poplavljanja potokov največja jeseni, še predvsem okoli sv. Miklavža (6. 12.), zaradi česar poplave v tem obdobju imenujemo tudi Miklavževa povodenj. (Eržen, 2009)

V nadaljevanju je ujmi iz leta 2007 posvečeno največ pozornosti. Prikazani so njen potek, delovanje odgovornih oseb, vzroki zanjo in posledice.

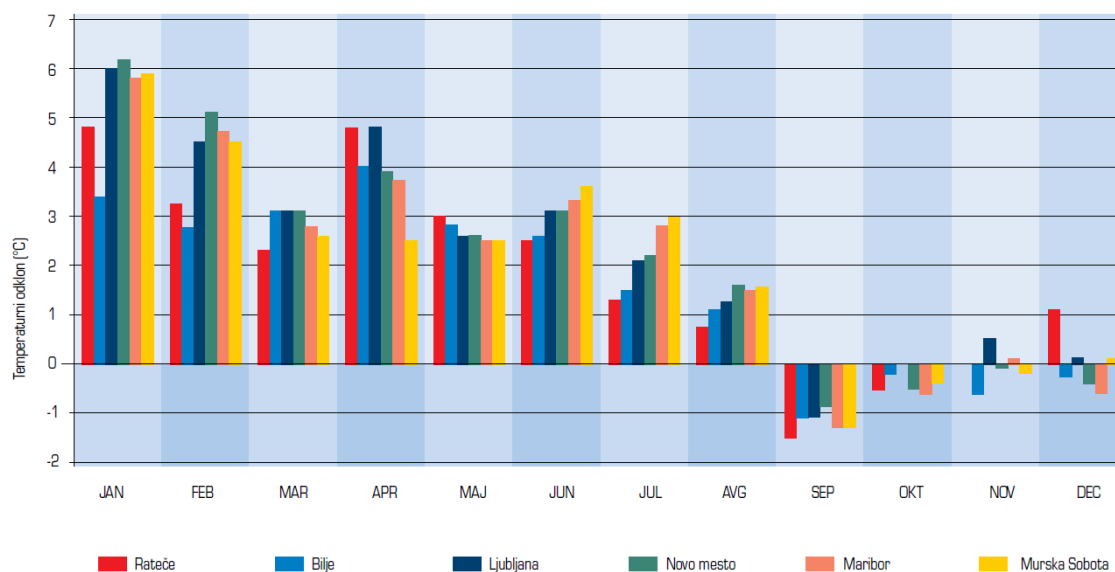
2. POPLAVE V LETU 2007

V nadaljevanju se bomo osredotočili zlasti na leto 2007, oziroma na 18. september leta 2007, ko so Slovenijo po izjemno obilnih padavinah prizadele katastrofalne poplave. Vzrok za nenavadno močne padavine je bila kombinacija posebne sinoptične situacije in orografskega dviga nestabilne zračne mase. V nekaj urah je ponekod padlo več padavin, kakor jih običajno v celem septembru. V letu 2007 so poplave nastale zgodaj jeseni, ko je ozračje običajno manj stabilno, zato so bile padavine večinoma v obliki zelo močnih nalivov. Težišče padavin tokrat ni bilo v Zgornjem Posočju kakor običajno, ampak deloma na območju, kjer takšnih padavin niso vajeni. Posledica tega so bile katastrofalne hudourniške poplave v hribovitem delu zahodne Slovenije. (Vertačnik, 2008)

2.1. PODNEBNE RAZMERE V SLOVENIJI LETA 2007

Glede vremena je bilo leto 2007 izjemno, ne le v Sloveniji, ampak tudi drugod po svetu. Zadnja tretjina leta 2006 je bila zelo topla in toplo obdobje se je nadaljevalo tudi v leto 2007. Izjemno obdobje je bilo od septembra 2006 do avgusta 2007, ki predstavlja zaokroženo celoto. Vsi meseci tega dvanajstmesečnega obdobja so bili toplejši kakor običajno. Pozitivne odklone povprečne letne temperature opažamo že več let zapored. Tudi leto 2007 nas v tem pogledu ni presenetilo. Bilo je toplejše od dolgoletnega povprečja. Na večjem delu slovenskega ozemlja je bila temperatura v tem času presežena za 1 do 2 °C glede na dolgotrajno povprečje. Nadpovprečno visoke temperature je spremljalo tudi več sončnega vremena kakor v dolgoletnem povprečju. V večjem delu države je bilo sončnega vremena za 10 do 20 % več kot v povprečju. V letu 2007 ni bilo hudega mraza. (Cegnar, 2008)

Graf 10: Odklon povprečne mesečne temperature v letu 2007 (v °C) od povprečja za obdobje 1961–1990.

Vir: Cegnar, 2008

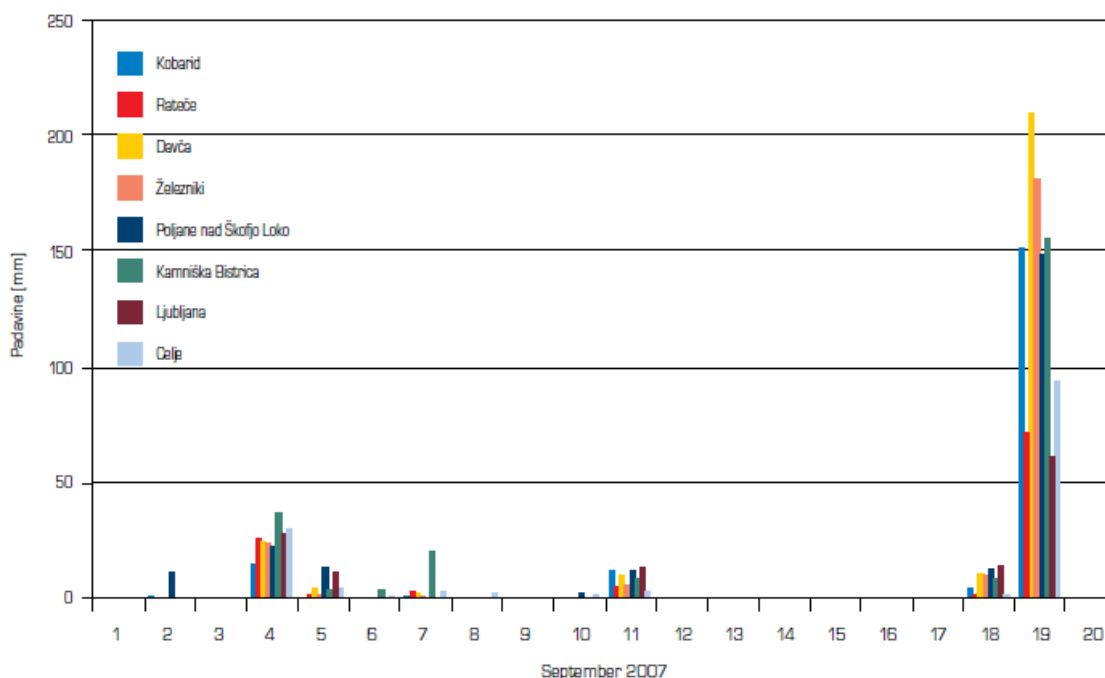
Še bolj kot temperature pa so dolgoročno gledano zaskrbljujoče spremembe v porazdelitvi padavin. Za razliko od temperaturnih odklonov od dolgoletnega povprečja so odkloni padavin večji in veliko bolj naključni, pogosto tudi nasprotujoči. Leto 2007 se uvršča med slabo namočene, saj so že peto leto zapored letne padavine ostale pod dolgoletnim povprečjem. Dolgoletno povprečje je bilo preseženo na Koroškem, v delu Štajerske, Prekmurju, Beli krajini in na Bizeljskem. Najmanj padavin glede na dolgoletno povprečje pa je bilo v zahodni Sloveniji. (Cegnar, 2008)

2.1.1. SEPTEMBER LETA 2007

V Sloveniji je bila septembra ena najhujših meteorološko-hidroloških naravnih nesreč pri nas. Tudi drugod po svetu in Evropi so beležili veliko nevšečnosti, škode in človeških žrtev zaradi nevarnih vremenskih in podnebnih dogodkov. September 2007 si bomo zapomnili po katastrofalni škodi in smrtnih žrtvah, ki so jih 18. septembra povzročile poplave in zemeljski plazovi kot posledica obilnih in intenzivnih padavin ob prehodu hladne fronte. Tovrstni izredni dogodki naj bi bili v prihodnjih desetletjih po podnebnih napovedih pogostejši. (Cegnar, 2008)

Po dvanajstih nadpovprečno toplih zaporednih mesecih se je septembra povprečna mesečna temperatura spustila pod dolgoletno povprečje, večinoma je bilo 1 do 2 °C hladneje kakor običajno. Dolgoletno povprečje padavin je bilo preseženo povsod po Sloveniji. Največ padavin je bilo na območju Julijskih Alp, zahodnega predalpskega hribovja in proti Jezerskemu s širšo okolico. Sončnega vremena je bilo več kakor običajno, po večini za eno desetino. (Cegnar, 2008)

Graf 11: Dnevne padavine od 1. do 20. septembra leta 2007.

Vir: Kobold, 2008

2.2. VISOKE VODE V SLOVENIJI LETA 2007

Prav leta 2007, ko je bila znanstvenikom, ki se ukvarjajo s proučevanjem posledic podnebnih sprememb, podeljena Nobelova nagrada za mir, smo v Sloveniji doživeli katastrofalno povodenj. Hidrološke razmere v tem letu so bile podobne tistim, ki jih znanstveniki predvidevajo kot običajne v prihodnjih letih. Visoke vode z rekordno velikimi pretoki rek so bile zgoščene v topli polovici leta, hudourniki so poplavljali tudi na območjih, kjer takšni pojavi niso pogosti. Zelo izrazita je bila hidrološka suša. Visoke vode leta 2007 so ponovno pokazale kako krhka in ranljiva je sodobna družba v primerjavi z naravnimi silami. Podobne poplave so se v preteklosti že zgodile, a vsekakor je bila takratna družba bolj prilagojena tovrstnim naravnim pojavom. (Polajnar, 2008)

Preglednica 4: Visoke vode in njihovo razlitje leta 2007.

Potok/morje	Jan	Feb	Mar	Apr	Maj	Jun	Jul	Avg	Sept	Okt	Nov	Dec
Vipava		■ ■										
Dravinja									■ ■			
Polskava									■			
Oplotnica									■			
Ljubljana	■	■ ■								■		
Krka										■		
Bača									■			
Potok Batava									■			
Cerknica									■			
Pasica									■			
Selška Sora									■			
Sora									■			
Kroparica									■			
Lipnica									■			
Ribnica									■			
Sava Boh.									■			
Bistrica									■			
Tržiška Bist.									■			
Kamn. Bist.									■			
Pšata									■			
Motnišnica									■			
Nevljica									■			
Rača									■			
Savinja									■			
Dreta									■			
Paka									■			
Velunja									■			
Bolska									■			
Ložnica									■			
Koprivnica									■			
Hudinja									■			
Lučnica									■			
Tesnica									■			

Pirešica									■			
Potok Trebnik									■			
Sopota									■			
Mirna									■			
Trebušnica									■			
Sava spodnji tok									■			
Dragonja		■										
Rižana		■										
Badaševica		■										
morje ob slo. obali	■		■ ■		■ ■				■ ■		■ ■	

*Opomba: preglednica ne prikazuje razlitja manjših potokov in hudournikov.

Vir podatkov: Polajnar, 2008

Leta 2007 beležimo skupno 68 pojavov visokih voda, ko so reke na vodomernih postajah in gladina morja ob slovenski obali presegli opozorilne pretoke in ob tem poplavi. Tega leta je bilo število tovrstnih pojavov večje kakor običajno, predvsem pa so bili zgoščeni ob septembrski povodnji. Največ visokih voda je bilo septembra (40), precej manj februarja (7) in marca (8), morje pa je nižje dele obale poplavelo devetkrat. Obsežnejše poplave so bile ob Savinji, Selški Sori, Cerknici, Kroparici, Tržiški Bistrici, Hudinji, Dravinji in manjših rekah s hudourniškimi pritoki. (Polajnar, 2008)

2.2.1. POMEN NIZKIH PRAGOV OB VISOKIH VODAH

Številni poplavni dogodki v preteklosti, ki so pri nas najbolj izraziti na hudourniških območjih hribovitega dela zahodne Slovenije, kažejo na obstoječo poplavno nevarnost, ki nastaja zaradi neurejenega odtočnega režima visokih voda, gozdnega nereda v povirjih ali zaradi nesmotrnih in premalo preučenih posegov v prostor. Poleg obilnih padavin in posledično povečanih pretokov na hudourniških območjih, poplavno nevarnost dodatno povečujejo še velike količine plavin in plavja, ki se sproščajo na erozijskih žariščih povirij in pogosto ostajajo nesanimirana.

Hudourniški vodotoki imajo zaradi razmeroma velikih padcev že pri običajnih pretokih, posebej pa še pri visokih vodah, velik energijski potencial in posledično veliko sposobnost prenosa plavja in plavin. Ta se odlaga na delih, kjer se lokalno sposobnost prenosa zmanjša, ali pa pretočni prerez onemogoča nadaljevanje poti. Zaradi odlaganja plavin prihaja do zasipanja struge in zviševanja vodne gladine ter tako do povečane poplavne nevarnosti. Enake posledice ima tudi zmanjševanje ali celo popolno blokiranje pretočnega prereza zaradi "ujetega" plavja na mostovih, prepustih in drugih "ozkih grlih" rečnih korit. V takšnih primerih so zaradi preusmerjanja vodnega toka izpostavljena tudi območja, kjer sicer ni poplavne nevarnosti. (Rak et al., 2008)

Zmanjševanje energijskega potenciala, erozijske in prenosne sposobnosti je pri običajnih pretokih mogoče z uporabo različnih prečnih zgradb, kakor so jezovi, pragovi in drče, zmanjšati. Namen izgradnje prečnih zgradb je na odseku med posameznima objektoma zmanjšati padec dna in posledično hitrost in prenosno sposobnost vode.

Slika 30: Hrapava drča v Kropi.

Foto: Mudrič, 2009

Posebna vrsta prečnih zgradb, ki lahko zamenjajo jezove, so tudi hrapave drče. Pretočna površina, t.j. hrbet drče, je oblikovana iz večjih skal, med katerimi reže ostajajo nezapolnjene. Potencialna energija, t.j. višek energije, voda izgubi pri toku preko hrapavega hrpta, ki ima običajno padec v naklonu od 1 : 10 do 1 : 15. Zaradi velike hrapavosti se energija, pridobljena pri poti po drči navzdol, sproti porablja, zato za razliko od klasičnih prelivov na hrapavi drči dolvodno ne nastane vodni skok. (Rak et al., 2008) Tovrstni hidrotehnični objekt se nahaja tudi v strugi Kroparice in je bil med poplavno ujmo septembra 2007 močno poškodovan ter potreben obnove. Ker je za hudournike značilno veliko nihanje pretokov, ni objekta, ki bi reševal njihovo problematiko zmanjševanja prenosa plavin.

2.2.2. POPLAVE 18. SEPTEMBRA LETA 2007

Območje zelo izdatnih padavin je bilo 18. 9. 2007 nenavadno obsežno; segalo je od Zgornjega Posočja do Pohorja. Jakost padavin je bila izjemna, kar je povzročilo izjemno hitro povečanje vodotokov na tem območju in posledično katastrofalne hudourniške poplave. Na podlagi izmerjenih padavin na meteoroloških postajah lahko trdimo, da gre za enega najbolj izjemnih padavinskih dogodkov na ozemlju Slovenije v zadnjih sto letih. (Vertačnik, 2008)

Ob povodnji 18. 9. so potoki in hudourniki zlasti na območju Škofjeloško-Cerkljanskega hribovja, Bohinjskega grebena, predgorja Kamniško-Savinjskih Alp in na širšem celjskem območju poplavljal tudi na območjih, kjer poplave niso pogoste in povzročili pravo razdejanje. V povodnji tega dne je umrlo šest ljudi, ogromna je bila gmotna škoda. To je v zadnjih desetih letih po številu smrtnih žrtev v Sloveniji druga največja naravna nesreča, in sicer za zemeljskim plazom v Logu pod Mangartom leta 2000. Povodenj 18. 9. 2007 je povzročila veliko gmotno škodo na stanovanjskih in gospodarskih objektih, prometnicah, vodni infrastrukturi in kmetijskih površinah. Hudourniške poplave na širšem območju Julijskih Alp so bile po mnenju konzorcija

HYDRATE ene najbolj silovitih hudourniških poplav leta 2007 v Evropi. (Polajnar, 2008)

2.2.2.1. VREMENSKE RAZMERE

Vremenska napoved je za 18. september predvidevala padavine, nikakor pa ne v količini in obsegu, kakor so se zgodile. Namreč izjemen padavinski dogodek se je zgodil predvsem na območju alpskega sveta, za katerega je zaradi izrazite topografije in velike podnebne spremenljivosti še posebej težko točno in zanesljivo napovedati tovrstne dogodke. (Kobold, 2008)

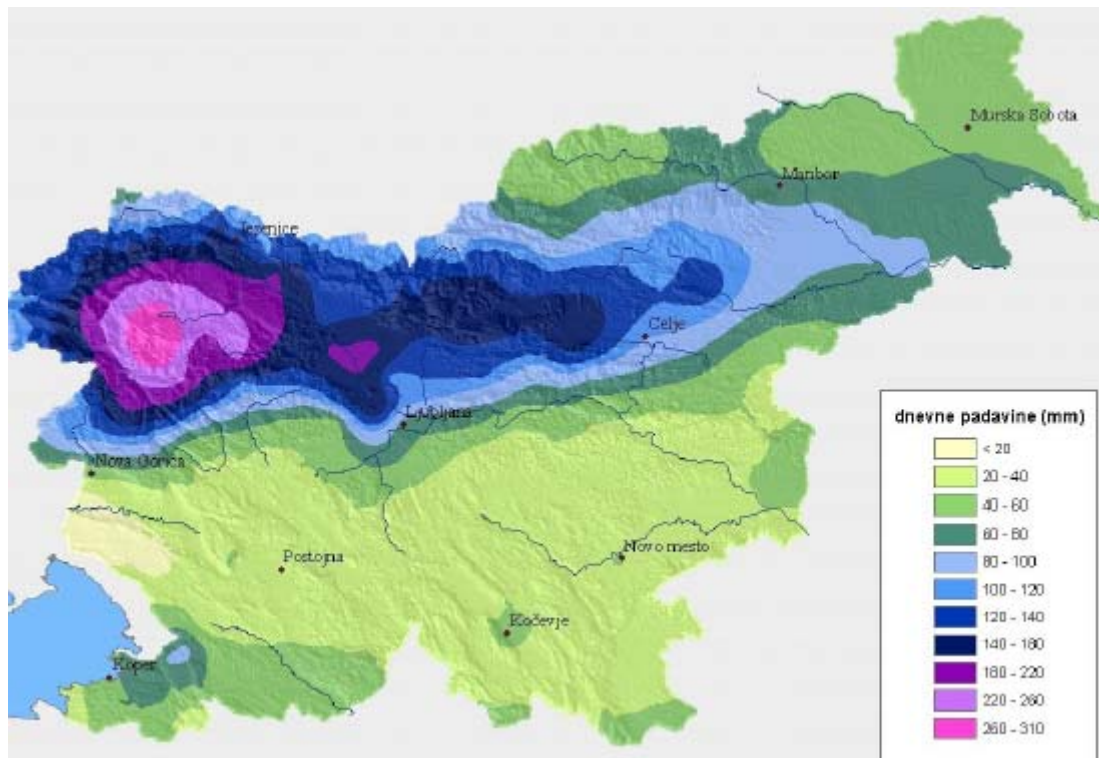
Po podatkih ARSO je bila vremenska napoved dne 17. 9. 2007 za 18. 9. 2007 sledeča: "Jutri bo v zahodni Sloveniji oblačno z občasnimi padavinami, deloma nevihtami, ki se bodo čez dan postopno širile proti vzhodu. V severovzhodnih in jugovzhodnih krajih bo dopoldne še večinoma suho. Jugozahodni veter se bo okrepil, prav tako jugo ob morju. Najvišje dnevne temperature bodo od 17 do 23, v severovzhodnih in jugovzhodnih krajih do 25 stopinj. Zvečer bo prehodno zapihal okrepljen severni veter, na Primorskem burja. Ponoči bo dež ponehal in od severozahoda se bo jasnilo. 19. 9. bo precej jasno, ponekod v notranjosti Slovenije občasno zmerno oblačno. Pihal bo severovzhodnik, na Primorskem zmerna do močna burja, ki bo popoldne slabela. Najnižje jutranje temperature bodo od 4 do 10, na Primorskem do 14, najvišje dnevne od 12 do 17, ob morju in v Vipavski dolini do 22 °C " (Zupančič, 2009).

Opozorilo: "Jutri bo pihal okrepljen jugozahodnik, ki bo predvsem v severovzhodni Sloveniji ter ponekod v višje ležečih krajih v sunkih dosegel hitrost okoli 70 km/h. Dopoldne bodo predvsem v zahodnih krajih močni krajevni nalivi, popoldne in zvečer pa tudi drugod. Zvečer bo prehodno zapihal okrepljen severni veter, ki bo v severovzhodni Sloveniji ter ponekod na Gorenjskem lahko dosegel hitrost okoli 70 km/h" (Zupančič, 2009).

Tega dne je bilo nad severno Evropo območje nizkega zračnega pritiska. Hladna fronta se je preko zahodne in srednje Evrope od severozahoda bližala Alpam. Hkrati se je preko zahodne Evrope proti vzhodu pomikala višinska dolina s hladnim zrakom. Nad Slovenijo se je krepil jugozahodni veter. Stalen dotok vlažnega zraka od jugozahoda, močna nestabilnost ozračja in striženje vetra v višjih plasteh, so povzročili obilne padavine predvsem v goratih predelih zahodne Slovenije, ob prehodu hladne fronte pa je močno deževalo tudi drugod v notranjosti in v severni polovici države. Bistveni vzroki za obilne padavine nad našimi kraji so tako bili:

- stalni dotok vlažnega zraka od jugozahoda,
- nestabilnost ozračja,
- hribovite in gorske pregrade v zahodni Sloveniji, čez katere se je nestabilna zračna masa prisilno dvigala,
- močno vetrovno striženje v plasti od tal do višine 6 km. (Vertačnik, 2008)

Karta 7: Višina padavin na podlagi meritev klasičnih in samodejnih meteoroloških postaj od 18. 9. od 8:00 do 19. 9. 2007 do 8:00 ure.

Vir: Vertačnik, 2008

Prva padavinska cona se je preko zahodne Slovenije proti vzhodu pomikala 18. 9. zjutraj, med 5. in 7. uro. Sledil je krajši premor in kmalu po 8. uri so bile v hribovitem delu zahodne Slovenije zopet nevihte, ki so se jim po 9. uri pridružili močni nalivi. Vzpostavila se je nevihtna linija od Posočja preko Idrijsko-Cerkljanskega in Škofjeloškega hribovja do severnega dela Ljubljanske kotline, ki se je tam zadrževala skoraj dve uri. (Kobold, 2008)

Naslednja izrazita stacionarna nevihtna linija se je vzpostavila okoli 13.30 ure v smeri Tolmin–Radovljica. Padavine so na območju Bohinja oslabele šele okoli 17. ure, a še niso ponehale. V celotnem popoldnevu so predvsem v severni polovici Slovenije nastajale vedno nove nevihtne celice, padavine so se okrepile tudi v severovzhodni Sloveniji. Zvečer je v nižjih plasteh ozračja zapihal severozahodni do severovzhodni veter. Nevihte so nastajale še ob prehodu hladne fronte in se s padavinami širile proti južni Sloveniji. Padavine so v zahodni Sloveniji prenehale okoli 21. ure, v severovzhodnem delu okoli polnoči, v jugovzhodni Sloveniji pa med 2. in 3. uro naslednjega dne. (Kobold, 2008)

Krajevna porazdelitev padavin je bila raznolika. Velike razlike v količini padavin so bile že na majhnih razdaljah. Po podatkih padavinskih postaj ARSO je največ padavin, med 200 in 300 mm/m², padlo na širšem območju Bohinja, Cerkljanskem in Škofjeloškem hribovju. Po neuradnih podatkih naj bi na območju Črne prsti padlo 484 litrov dežja na kvadratni meter. (Komac, 2007) Količina padavin se je proti severovzhodu zmanjševala. Nad 100 mm/m² padavin je padlo v severnem delu Ljubljanske kotline, na posameznih območjih Štajerske, predvsem okoli Celja, in delih Savinjske doline. Na celotnem območju je glavnina padavin padla v dveh do šestih

urah. Na območju z največ padavinami so bile dosežene več kakor 100-letne povratne dobe. (Kobold, 2008) Padavine so v Lescah, Davči in na Brniku dosegle povratno dobo 250 let, v Ljubljani 200 let ter 100 let v Zgornjih Bitnjah in na Rogli. (Komac, 2007)

Preglednica 5: 24-urna vsota padavin (mm) od 18. 9. ob 8.00 do 19. 9. do 8.00 ure z oceno povratne dobe na izbranih klasičnih meteoroloških postajah in rekordno vrednostjo padavin pred opisanim dogodkom.

Merilna postaja	Padavine (mm/m ²)	Povratna doba	Prejšnji rekord (mm/m ²)
Kneške Ravne	304	50	237
Vogel	304	25	254
Davča	228	> 100	125
Letališče JP Ljubljana	227	> 100	112
Bukovo	224	> 100	163
Škofja Loka	218	> 100	196
Dražgoše	216	> 100	129
Rut	216	50	200
Železniki	197	> 100	120
Zgornje Bitnje	187	> 100	117
Tržič	184	> 100	119
Bled	179	> 100	146
Zgornji Tuhinj	171	> 100	128
Poljane nad Škofjo Loko	162	100	138
Kranj	160	> 100	143
Črnivec	154	100	150
Mozirje	154	100	144
Vojnik	150	> 100	105
Krvavec	149	100	130
Cerkno	140	100	125
Slovenske Konjice	131	100	100

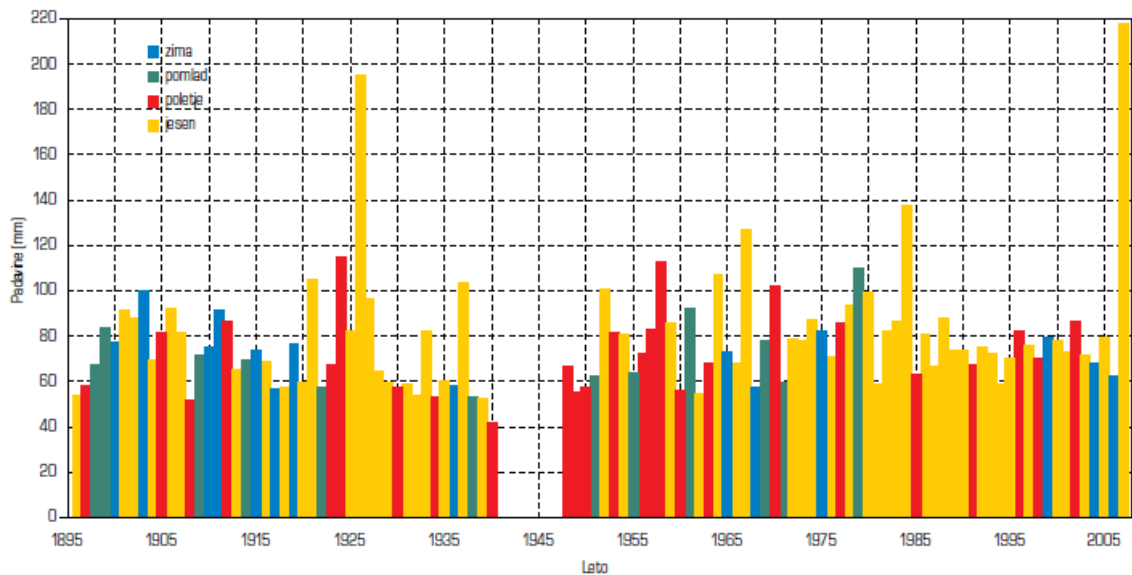
Vir podatkov: Vertačnik, 2008, str. 60

2.2.2.1.1. PODOBNI PADAVINSKI DOGODKI V PRETEKLOSTI

Velika količina padavin v hribovitem delu zahodne Slovenije in severne Slovenije ni nič nenavadnega, a zelo redko je območje z ogromno količino padavin tako obsežno, kakor je bilo 18. 9. 2007. Zelo izdatne padavine so v našem alpskem prostoru najpogostejše v jesenskem času. Običajno so te izjemne padavine posledica večurnega neprekinjenega proženja ploh in neviht v vlažnem jugozahodniku pred hladno fronto. (Vertačnik, 2008)

Neurje ob koncu septembra 1926, ki je po škodi in smrtnih žrtvah primerljivo z neurjem leta 2007, je imelo padavinsko žarišče od Krasa do Polhograjskih dolomitov. V teh krajih so takrat izmerili od 300 do 500 mm padavin v dveh dneh. Veliko padavin je bilo tudi v Ljubljanski kotlini in naprej proti vzhodu. (Vertačnik, 2008)

Graf 12: Časovni potek največjih dnevnih padavin po letih na meteorološki postaji Škofja Loka.

*Opomba: Prikazana so leta z vsaj polovico meritev, zato manjka obdobje 1941–1947.

Vir: Vertačnik, 2008

Ob izrednem padavinskem dogodku sredi oktobra 1961 je bilo izrazito težišče padavin v Posočju in Bohinju, saj je v močnem in toplen južnem do jugozahodnem zračnem toku največ padavin padlo na gorskih pregradah Julijskih Alp. Močan in topel jugozahodnik v višinah je bil vzrok obilnim padavinam tudi v začetku oktobra leta 1980, največ so jih izmerili v Zgornjem Posočju in v Kamniško-Savinjskih Alpah. (Vertačnik, 2008)

V katastrofalnih poplavah v začetku novembra 1990 je pas najmočnejših padavin segal od Kamniško-Savinjskih Alp prek dela Ljubljanske kotline do Spodnjih bohinjskih gora. Takrat je v višinah pihal močan in sprva topel jugozahodni do zahodni veter, ki je povzročal močne nalive predvsem v hribovitih predelih severne in zahodne Slovenije, ob prehodu ciklona s hladno fronto pa je obilno deževalo tudi drugod. Podobna vremenska situacija z zmernim do močnim jugozahodnikom in močno ohladitvijo s snegom do nižin je prinesla poplave tudi novembra 1998. Takrat je bilo v primerjavi z letom 1990 več padavin v osrednjem in manj v severnem delu Slovenije. (Vertačnik, 2008)

2.2.2.2. HIDROLOŠKE RAZMERE

Vse od začetka septembra 2007 padavin v Sloveniji ni bilo veliko, zato so bili pretoki rek v jutranjih urah 18. septembra večinoma majhni. Srednje pretoke so imele le reke v vzhodni in ponekod v zahodni Sloveniji, saj je 17. septembra ponekod po Sloveniji padla majhna količina padavin, pred tem pa šest dni ni bilo padavin. V noči na 18. september so zmerno narasle reke v jugozahodnem delu Slovenije, a so v jutranjih urah že upadale, saj je bila količina padavin, ki je padla na tem območju 17. septembra popoldne, majhna. (Kobold, 2008)

Preglednica 6: Najvišji vodostaji in pretoki med 18. in 19. septembrom 2007 na vodomernih postajah hidrološkega monitoringa površinskih voda in povratna doba velikih pretokov.

Vodomerna postaja	Vodostaj – H (cm)	Pretok – Q (m³/s)	Povratna doba velikih pretokov
Sava - Hrastnik	886	1669	10–20 let
Sava - Šentjakob	799	1157	5–10 let
Savinja - Laško	640	1254	50–100 let
Savinja - Medlog	540	935	
Dravinja - Loče	525	78,3	20–50 let
Savinja - Letuš	518	651	25–50 let
Sava Bohinjka - Bodešče	505	569	20–25 let
Dravinja - Videm	472	188	5–10 let
Hudinja – Škofja vas	463	173	> 100 let
Sora - Suha	431	440	5–10 let
Bolska – Dolenja vas	404	150	20–25 let
Selška Sora - Vešter	392	353	20–25 let
Dreta - Kraše	390	224	25–50 let
Dravinja - Makole	386	116	25–50 let
Nevljica - Nevlje	362	68,1	> 100 let
Pšata - Topole	358	52	> 100 let
Kokra - Kokra	350	91	2–5 let
Paka - Rečica	339	157	5–10 let
Ložnica - Levec	335	120	> 100 let
Kamniška Bistrica - Vir	334	209	100 let
Poljanska Sora - Zminec	318	122	< 2 leti
Sava Bohinjka - Sveti Janez	316	132	2–5 let
Tržiška Bistrica - Preska	272	155	> 100 let

Vir podatkov: Kobold, 2008, str. 73

Zaradi izjemno močnih nalivov 18. septembra dopoldan na območju severozahodne Slovenije so začeli naraščati vodotoki s povirji v Davči, Cerkljanskem hribovju in na južnem Bohinjskem grebenu. Bača in Cerknica sta v zelo kratkem času med 10. in 12. uro narasli do poplavnih vrednosti. Hkrati je začela naraščati Selška Sora in njen pritok Davča. Naraščanje pretokov do poplavnih vrednosti je večinoma trajalo manj kot eno uro. Na meteorološki postaji v Davči je bilo v samo 50 minutah izmerjenega preko 80 mm dežja. Davča v Davči in Selška Sora v Železnikih sta bliskovito narasli in v svojem toku povzročili pravo razdejanje z ogromno gmotno škodo, najbolj v Davči in Železnikih, kjer je vodna ujma terjala tri smrtne žrtve. Merilna postaja v Železnikih ni utrpela večje škode, je pa merilna oprema ob 12. uri zaradi okvare prenehala delovati, zaradi česar poplavni val ni bil zabeležen. Najvišji vodostaj, 551 cm, ki ga je Selška Sora dosegla v Železnikih okoli 13.30 ure, je bil določen po sledih visoke vode. Na tej

merilni postaji je Selška Sora dosegla pretok ocenjen na okoli 300 m³/s vode, kar presega stoletno povratno dobo velikih pretokov. (Kobold, 2008)

Med drugimi je tudi Lipnica v Ovsišah dosegla pretok s stoletno povratno dobo, v Kropi je poplavljal Kroparica. Obe sta prispevali pomemben delež vode, poleg Save Bohinjke, da je bila Sava v zgornjem delu izredno visoka. Številne druge reke so okrog poldneva 18. septembra imele še vedno majhne do srednje pretoke. Popoldne se je glavna padavin pomaknila proti severovzhodu. Padavine so povzročile porast rek in manjših vodotokov v predgorju Kamniških Alp, na Domžalskem polu in v Tuhinjski dolini. V poznih popoldanskih in večernih urah, ko so reke v zahodni Sloveniji že začele upadati, se je glavna padavin pomaknila nad osrednjo in vzhodno Slovenijo, v porečji Savinje in Dravinje. (Kobold, 2008)

Poleg visokih voda so se zaradi velike infiltracije vode v zemljino prožili tudi zemeljski plazovi. V Sloveniji se zemeljski plazovi prožijo že pri padavinah z intenzivnostjo med 100 in 150 mm v 24 urah, ob ujmi 18. 9. 2007 pa je ponekod v manj kot uri padlo 80 mm dežja. Predvsem v vzhodni Sloveniji se je sprožilo več kot 400 zemeljskih plazov, ki so ogrožali skoraj 30 stavb. (Komac, 2007)

Nekatere reke so nosile plavje ter druge predmete, ki jih je voda na svoji poti pobirala, kar je povzročilo zaježitve, zlasti na mostnih objektih, in ob popustitvi take zaježitve je vodni val še močnejši in hitrejši kakor sicer. (Kobold, 2008)

V drugem delu noči iz 18. na 19. september 2007 je dež večinoma ponehal, zato so reke v povirjih in zgornjem toku začele upadati. V jutranjih urah 19. septembra so bile visoke še Savinja in Dravinja v srednjem toku. 19. septembra popoldne so vse reke že upadale in so v naslednjih dneh upadle večinoma do srednjih pretokov. (Kobold, 2008)

Kadar je vode v strugi potoka, v našem primeru Kroparice, preveč, govorimo o poplavi. Struge potokov in rek so namreč umerjene na določeno količino vode, navadno na nekajkratni povprečni pretok, za bistveno večje pretoke pa imajo vode na razpolago, ali pa bolje rečeno si vzamejo, "rezervno strugo". Ta "rezervna struga" se imenuje poplavna ravnica, ki jo v Kropi predstavlja celotno dolinsko dno, saj je to izredno ozko. Njena primarna funkcija je odvajanje presežka vode, za katerega ob poplavi ni prostora v "normalni" rečni strugi. (Natek, 2008)

Poplava, ki je tega dne prizadela območje Kroke, spada v hudourniški tip poplav. Zanj je značilno, da voda zelo hitro naraste in upade, ima veliko rušilno moč, v zgornjem toku je izrazit proces erozije, v spodnjem pa močno nasipanje. (Natek, 2008) Tega dne so v Kropi zaradi izjemnih padavinskih razmer hitro narasli številni hudourniki in povzročili razdejanje predvsem z močnim erozijskim delovanjem ter prenašanjem velikih količin proda, peska, mulja in drugega plavja v osrednji potok naselja, Kroparico.

Tega dne je v Kropi padla izjemno **velika količina padavin**. Po podatkih arhiva ARSO je na najbližji padavinski postaji v Dražgošah padlo kar 216,4 mm dežja na m². Vremensko dogajanje, ki je pripeljalo do tako izdatnih padavin, je bilo že opisano. Zaradi velike količine padavin so začeli po pobočjih teči tudi številni **hudourniki**, ki so se stekali v Kroparico in še dodatno povečevali njen vodostaj. Na območju Kroe je namreč kar 14 hudournikov, ki ob večjem deževju tečejo po strmih pobočjih navzdol proti strugi Kroparice. (Eržen, 2009) Pomembno vlogo pri poplavih je odigrala že sama struktura struge, saj ima **struga Kroparice precejšen strmec** in s tem še večjo poplavno moč.

Na karti je prikazanih 11 hudournikov, ki pritekajo v Kroparico. Po podatkih pridobljenih od krajanov pa naj bi jih bilo 14. Razliko je mogoče razložiti tako, da preostali trije, mogoče še tudi kakšen več, v Kroparico pritekajo ob izredno močnem deževju.

Pri naslednjih dveh vzrokih pa je aktivno vlogo odigral človek. Namreč **naselje se nahaja tik ob strugi potoka**, zaradi česar so bile posledice po končani ujmi toliko večje. Nekatere izmed hiš so postavljene skoraj tik ob potoku, tako da se jim deroča voda niti ne more odmakniti. Naslednji in tudi zadnji dejavnik, ki ga je potrebno izpostaviti kot enega izmed odločilnih, pa so bile **neurejene struge potokov**. Krajanje so po nesreči opozarjali na pomanjkljivo vlogo države pri urejanju bližnjih hudournikov in Kroparice ter na nered, ki ga za seboj pustijo lastniki gozda po poseki. Zaradi neočiščenih strug hudournikov je Kroparica naplavila velike količine lesa, ki so se z ostalim plavjem, če ne že prej, zaustavili ob slabo propustnem Koruznem mostu in povzročili raztekanje vode izven struge.

Slika 31: Naselje ob strugi hudourniške Kroparice.

Foto: Mudrič, 2009

Na drugi strani pa odgovorni zavračajo očitke o neočiščenih strugah hudournikov in se izgovarjajo na pomanjkanje denarnih sredstev. Odgovorni na Agenciji za okolje so po

ujmi razlagali, da so ves denar za urejanje vodotokov za leto 2007 porabili že pred nesrečo. Kropa s svojimi vodotoki spada pod Vodno območje zgornje Save. Po njihovih besedah je bila Kropa urejena, saj naj bi strugo urejali že vse od začetka uveljavljanja kovaške tradicije. Glavni problem je predstavljal most, kjer se je nanošeni material zagozdil.

Po besedah odgovornih z Agencije za okolje naj bi bili vodotoki pred obilnimi padavinami urejeni v okviru finančnih zmožnosti, ki jih ima na voljo agencija. Ker spada pod okoljsko ministrstvo, sredstva dobiva preko njega. Na Gorenjskem agencija dobi 12 % delež celotnega državnega proračuna, ki je namenjen urejanju vodotokov. To je okoli 700000 evrov letno, medtem ko je bilo še pred nekaj leti denarja za urejanje strug vsaj desetkrat več, kar predstavlja absurdno stanje, saj so potrebe po urejanju danes mnogo večje. Na Gorenjskem bi potrebovali petkrat do šestkrat večjo vsoto denarja, od katere bi dobri dve tretjini denarja namenili le za vzdrževanje vodotokov. (Bogataj, 2007)

4. POSLEDICE NESREČE

Zaradi izjemno intenzivnega in obsežnega dogajanja 18. 9. 2007 so bile posledice v celotni občini, še posebej pa na območju Kroke, izredno velike. Za primerjavo si pogledjmo, kakšna je bila ocenjena škoda na nekaterih najbolj prizadetih območjih Slovenije.

Slovenija

Ujma je vzela šest življenj, zato jo lahko uvrstimo med hujše naravne nesreče v Sloveniji. Nastala je velika gmotna škoda. Za celotno Slovenijo je ocenjena škoda, ki jo je povzročila vodna ujma v 60 občinah, znašala 223 milijonov evrov. (Hartman, 2008) Poškodovanih je bilo približno 4320 stanovanjskih stavb in skoraj 980 gospodarskih objektov ter več kot 60 javnih zgradb in 190 podjetij. Poškodovanih je bilo 1900 kilometrov cest in 147 mostov, uničene so bile male hidroelektrarne, električni vodi in več kot 150 vozil. Uničena je bila partizanska bolnišnica Franja. Poplave so uničile 48 zajetij pitne vode in 17 kilometrov vodovodnih omrežij. Povzročile so veliko onesnaženje, saj so iztekale kemikalije in kurilno olje iz prevrnjenih cistern v kletih hiš, poškodovana je bila tudi kanalizacija. (Komac, 2007) Poplavna ujma je najhujše prizadela občino Železniki, v kateri je bilo škode za skoraj 70 milijonov evrov. (Hartman, 2008)

Občina Radovljica

V radovljiški občini je bilo škode za okoli 8 milijonov evrov, samo na stavbah in občinski infrastrukturi za 836527 evrov. V občini je bilo poplavljenih več kot 500 objektov ter poškodovanih več mostov in 10 kilometrov cest. (Komac, 2007) V kmetijstvu je bilo zaradi plazov in naplavin na kmetijskih zemljiščih evidentiranih za 400000 evrov škode, močno poškodovana je bila tudi državne infrastruktura. V celotni občini je bilo evidentiranih 48 plazov in usadov, ki so povzročili za okoli pol milijona evrov škode. (Zaplotnik, 2007c)

Občinska komisija je do 2. oktobra 2007 prejela 114 prijav za škodo na stavbah, od tega največ iz krajevnih skupnosti Kropa (38), Podnart (19), Lancovo (19) in Kamna Gorica

(12). (Zaplotnik, 2007e) Prav tako so ugotovili, da je na območju občine uničenih ali poškodovanih 8 mostov, 11 zamašenih ali uničenih propustov, skoraj kilometer poškodovanih makedamskih poti, 8 kilometrov poškodovanih ali uničenih bankin, 1400 m³ na ceste nanošenega materiala in 650 m² uničenih površin skupne rabe. Največ škode je bilo v Kropi. (Zaplotnik 2007g)

Kropa

Od 8 milijonov evrov škode v občini, jih je 5 milijonov odpadlo na Kropo, kjer je bila samo na Kroparici škoda ocenjena na 3 milijone evrov. Deroča voda je odnesla del drčee v strugi pod Placem. (Zaplotnik, 2007a) Kroparica je uničila del vaškega jedra, odnesla približno 150 metrov državne ceste, ki povezuje Kropo z Dražgošami, razkopala druge ceste, spodkopala škarpe in temelje nekaterih bližnjih hiš, zalila spodnje prostore stavb in odnesla dva avtomobila. 62 krajanov je prijavilo škodo na svojih objektih. (Zaplotnik, 2007b)

Slika 32: Poplavljanje Kroparice.

Vir: Ješe, 2007

Uničenih je bilo 600 metrov regionalne ceste in na več delih prizadet vodovod, zaradi česar je bilo prekinjeno napajanje vodohramov. Skupno dolžino poškodovanega vodovoda so ocenili na okoli 500 metrov. Poškodbe so bile na kanalizacijskem, električnem in telefonskem omrežju. Poškodovana je bila javna razsvetljava. Ena starejša hiša je bila uničena, ena ogrožena, za pet stavb je bila potrebna statična sanacija. Iz petih hiš so se prebivalci morali izseliti. V več kot 35 objektih so bila zalita pritličja ali kleti. Poškodovani so bili številni oporni zidovi stanovanjskih in gospodarskih objektov. (Zaplotnik, 2007b)

4.1. POŠKODOVANI ZAVAROVANI OBJEKTI

Kropa kot kulturno-tehnični spomenik nacionalnega pomena predstavlja pomemben prispevek k razumevanju zgodovine slovenskega naroda, še zlasti nas s svojimi kulturnimi spomeniki in objekti popelje v čas fužinarstva in železarstva. Ob poplavni ujmi 18. 9. 2007 je bilo poškodovane tudi precejšen del spomeniško zavarovane Kroke, kar je pri obnovi predstavljalo dodatne težave, in sicer pri usklajevanju krajanov in občine z Zavodom za varstvo kulturne dediščine. Dodatne težave pa pri poškodovanju tovrstnih objektov predstavljajo zahteve spomeniškega varstva, ki so ponavadi finančno izredno velik zalogaj.

Tega dne so bili v Kropi poškodovani številni zaščiteni deli in objekti. Za vsak kasnejši poseg pri obnovi je bilo potrebno pridobiti smernice ZVKD Kranj. Močno poškodovani so bili: Gosposka ulica, Bodlajev vigenjc, Koruzni most, Slovenska peč, vigenjc Vice, rake, staro trško jedro Kroke, nekatere izmed spomeniško zavarovanih stavb ter še nekateri drugi objekti.

Slika 33: Poškodovani vigenjc Vice.

Vir: Ješe, 2007

5. POTEK DOGODKOV

V Kropi je 18. 9. 2007 v dopoldanskih urah zaradi obilnih padavin začela naraščati Kroparica ter ostali vodotoki na območju. Voda je začela naraščati okoli dvanajste ure, dobro uro kasneje pa je že prestopila bregove struge. Sočasno je zaradi infiltracije vode v zemljino prihajalo do plazenja in hudourniških nanosov. Struga se je zaradi obilo nanošenega materiala pri Koruznem mostu zamašila in začela poplavlјati. Poplavlјati je začela v torek med 13.15 in 13.30 uro popoldne. Voda se je začela raztekati po ulicah, kleteh, odnašala je avtomobile in druge predmete. (Zaplotnik, 2007b)

Voda je tekla po obeh bregovih Kroparice. Bolj intenzivno se je raztekala po levem bregu potoka. Na desnem bregu se je pri Koruznem mostu zagozdil avto, ki je vodo

reguliral nazaj v strugo ter preprečil večje odtekanje vode po tej strani potoka. Voda je ponekod segala do zgornjega roba vrat, po besedah poveljnika GZOR pa je bila po večini visoka okoli pol metra. Med 14. in 17. uro je imela Kroparica zelo visok vodostaj, nato pa je začela počasi upadati. (Koselj, 2008)

Slika 34: Zagozden avtomobil na desnem bregu Kroparice.

Vir: Ješe, 2007

5.1. POTEK INTERVENCIJE

Pod intervencijske ukrepe štejemo ukrepe, ki pomenijo najnujnejše ukrepe za zagotavljanje varnosti občanov, varovanje njihovega premoženja in vzpostavljanje delovanja infrastrukture. Le del izvedenih intervencijskih ukrepov predstavlja že končne tehnične rešitve določenih vprašanj. (Občina Radovljica, 2008)

Slika 35: Intervencija gasilskih enot v Kropi.

Vir: Ješe, 2007

Za obdobje intervencije bomo obravnavali čas od začetka poplavne ujme, ko so na Regijski center za obveščanje Kranj začeli prihajati prvi klici, ki so se nanašali na poplavno ujmo v Kropi, nato so bile organizirane prve enote, ki so odšle v Kropo. Intervencija se je z 18. septembra nadaljevala z odpravo posledic neurja vse do sobote 22. 9.

5.1.1. SISTEM DELA V ČASU INTERVENCIJE

Intervencija je potekala v skladu z načrtom zaščite in reševanja občine Radovljica. Štab CZ je bil glede na ocenjeno katastrofo sklican ob 15. uri. Ta je nato o nesreči obvestil novinarje, začel objavljati sporočila za javnost, koordinirati delo gasilcev, jamarjev, gorskih reševalcev in Rdečega križa ter spremljal vremensko napoved in prevoznost cest po celotni občini. Štab, lociran v informacijski sobi gasilske zveze, je s tremi radijskimi postajami in več mobiteli spremljal stanje na terenu in koordiniral delo enot ZIR na terenu. Gradbena mehanizacija in gasilci so pričeli z odstranjevanjem naplavin in skušali zagotoviti prehodnost cest. (Ješe, 2008)

Slika 36: Regulacija struge Kroparice s pomočjo debel.

Vir: Ješe, 2007

Za organiziran sistem dela v času intervencije je bila takoj po ugotovljenem stanju na terenu ustanovljena organizirana gasilska operativna soba. Poveljnik GZOR, Janez Koselj, je vse do umiritve stanja vodil intervencijo enot v Kropi in sodeloval s poveljnikom CZ. Poveljnik CZ je skrbel za obveščanje župana in javnosti ter za komunikacijo z regijskim in državnim štabom CZ. (Koselj, 2008) Koordinacijo dela gasilcev na celotnem območju občine je iz dežurne sobe vodil podpoveljnik GZOR, Metod Gaber. (Ješe, 2008)

5.1.2. REGIJSKI CENTER ZA OBVEŠČANJE KRANJ (RECO KRANJ)

Med deževjem se je zelo povečalo število telefonskih klicev na Regijski center za obveščanje Kranj, ki pokriva območje Gorenjske oziroma severozahodni del Slovenije.

Tako so trije operaterji v centru v dobrih treh do štirih urah prejeli kar 1800 klicev, na podlagi katerih je sprva kazalo, da je najhuje v Šenčurju in njegovi okolici. Kasneje se je izkazalo, da je bilo najhuje v porečju Selške Sore. (Kuntarič, 2008)

Na Regijskem centru za obveščanje v Kranju so prvi klic, ki je bil vezan na nesrečo v občini Radovljica in Kropa, prejeli ob 12.34. Ko sva o tem govorila s poveljnikom Gasilske zveze občine Radovljice, je dejal, da so oni prvi poziv dobili šele ob 13.37, in sicer od prebivalca ene izmed hiš, ki jo je ogrožal zemeljski plaz v zgornjem koncu Kroke. (Koselj, 2008) Takoj zatem je bila aktivirana prva gasilska enota in obveščen poveljnik GZOR in poveljnik CZ. Med vožnjo poveljnika GZOR proti Kropi so bile aktivirane vse enote v občini, saj je bilo stanje na terenu izredno kaotično.

Zaradi izjemnega padavinskega dogodka tega dne in številnih poplav na celotnem območju Gorenjske komunikacija z ReCO Kranj ob 13.45 praktično zaradi zasedenosti linij ni bila več mogoča. Poveljnik GZOR jih je uspel priklicati le še s pomočjo radijske postaje. (Koselj, 2008)

Slika 37: Zemeljski plaz, ki je v zgornjem koncu Kroke ogrožal eno izmed hiš.

Vir: Ješe, 2007

Zanimalo me je, koliko klicev so tega dne zabeležili na ReCO Kranj, da je bilo omrežje popolnoma zasedeno. Statistike za posamezne kraje ne beležijo, vodijo pa skupne vhodne klice, ki nazorno pokažejo čas največje intenzitete poplavljanja vodotokov na celotnem Gorenjskem. Podatki klicev na 112 zajemajo klice na glavni terminal, niso pa zajeti klici sprejeti na stranskih terminalih, klici, ki jih je izvedel ReCO, komunikacije preko radijskih postaj in proženje pozivnikov.

Preglednica na naslednji strani nazorno pokaže, kdaj je bilo stanje na Gorenjskem najbolj dramatično. Klici na center so se močno povečali po 12. uri, do 14. ure so jih sprejeli kar 227. Linije so postale zasedene, ker je klicalo ogromno ljudi, tako da številni med njimi niti niso dobili prostega operaterja, sicer bi bilo število klicev še večje. Največ klicev so sprejeli med 14. in 16. uro, in sicer 288. Stanje se je začelo umirjati v večernih urah, zlasti po 22. uri, ko je bilo klicateljev samo še 82. Skupno je

bilo tega dne na ReCO Kranj med 10. in 24. uro 1152 vhodnih klicev. Od 10. do 24. ure je bilo povprečno 82,3 klica na uro oziroma 1,37/minuto. V času največjih poplavnih razsežnosti tega dne, od 12. do 20. ure, so povprečno zabeležili 117,5 klicev na uro, kar znese dva na minuto.

Preglednica 7: Vhodni klici na 112 18. 9. 2007 od 10. do 24. ure.

Ura	Število klicev
Od 10. do 12. ure	19
Od 12. do 14. ure	227
Od 14. do 16. ure	288
Od 16. do 18. ure	205
Od 18. do 20. ure	220
Od 20. do 22. ure	111
Od 22. do 24. ure	82
Skupaj	1152

Vir podatkov: Skrinjar, 2009

5.1.3. PRIHOD ENOT ZAŠČITE IN REŠEVANJA V KROPO

Ob prihodu pripadnikov enot zaščite in reševanja v Kropo, predvsem so bili to gasilci, je bilo stanje tam kaotično. Gasilci so v Kropo prišli približno ob 14.50. Eden izmed njih je še zadnji trenutek rešil starejšo gospo, ki se je oklepala električnega droga pod vigenjcem Vice, da je ne bi s seboj odnesla deroča voda. Naloge prvih gasilskih enot, ki so prispele v Kropo, so bile usmerjene v pregled območja, umik prebivalstva in njihovega imetja ter črpanje vode iz objektov. Hiše so poskušali zavarovati pred vdorom vode vanje, vendar je ta naraščala tako hitro, da to ni bilo več mogoče. Zato so začeli s takojšnjo evakuacijo 22 hiš, v katerih je bilo okoli 50 prebivalcev. (Koselj, 2008)

Slika 38: Električni drog, ki se ga je neka starejša gospa oklepala med poplavljanjem Kroparice.

Foto: Mudrič, 2009

Gasilci so bili tudi v zgornjem delu Kroke pri hiši, ki jo je ogrožal zemeljski plaz. Izvedli so regulacijo struge, saj je voda tekla v klet. Kakšni drugi ukrepi ob tako intenzivnem naravnem pojavu niso bili več mogoči.

Nato so začeli z iskanjem primerne gradbene mehanizacije, ki bi jim omogočila nekatere druge nadaljnje posege. Ko so dobili ustrezno gradbeno mehanizacijo, predvsem so si pomagali s tremi bagerji, 2 sta bila 30-tonska, eden je bil manjši, rovokopačem in traktorjem, so začeli z regulacijo struge. (Koselj, 2008) Vodo so začeli preusmerjati nazaj v strugo. Pri tem so si pomagali z umetno narejenimi nasipi plavja in lesa, v veliko pomoč jim je bil tudi asfalt, ki ga je dvignila voda.

Stanje v Kropi se je do večernih ur umirilo, najnujnejša dela pa so trajala dolgo v noč. Čez noč so gasilci v Kropi opravljali le nadzor stanja, na nekaterih drugih prizadetih območjih v občini pa so se dela nadaljevala preko cele noči. V akciji prvega dne je v Kropi sodelovalo okoli 70 gasilcev in 5 jamarskih reševalcev. Več enot je bilo prerazporejenih tudi po drugih območjih občine. Drugod po občini je delovalo še 70 gasilcev in 10 gorskih reševalcev. (Ješe, 2008)

Ob poplavni ujmi 18. 9. 2007 je v Kropi sodelovalo 74 gasilcev iz več PGD celotne občine. Vodja intervencije je bil poveljnik GZOR, Janez Koselj. Največje število gasilcev na območju je bilo iz domačega naselja, in sicer kar 16. Močno zastopani so bili tudi gasilci iz Lesc (11), Kamne Gorice in Lancovega, kjer je bilo v Kropi iz vsakega PGD po 10 gasilcev ter 9 iz Podnarta.

Preglednica 8: Intervencija enot PGD v občini Radovljica, ki so 18. septembra 2007 sodelovale na območju Kroke.

Aktivirane enote PGD	Število sodelujočih gasilcev
Kropa	16
Radovljica	4
GZOR	1, vodja intervencije
Hlebce	3
Kamna Gorica	10
Lancovo	10
Lesce	11
Mošnje	4
Podnart	9
Srednja Dobrava	6
Skupaj	74

Vir podatkov: Koselj, 2008

Policija je prvi dan pomagala pri umiku prebivalcev, naslednje dni pa pri varovanju in omejevanju prometa. Pripadnikov Slovenske vojske v Kropi ni bilo, so se pa z njimi dogovorili za izposajo cistern, v katerih so kasneje krajanom dovažali pitno vodo.

5.1.4. RAZGLASITEV IZREDNIH RAZMER V KROPI

Zaradi posledic hudega deževja, ki je prizadelo območje Kroke, je župan občine Radovljica razglasil izredno stanje na območju Kroke in aktivirani so bili vsi, ki v takih razmerah morajo biti. To se je zgodilo ob 14.50, in sicer na predlog poveljnika CZ

Marijana Ješeta. Popoldne je voda zaradi narasle Kroparice v naselju povzročila pravo razdejanje. Zalite so bile hiše v starem trškem jedru, ceste pa so bile praktično neprevozne. V Kropi ni bilo elektrike in pitne vode, prav tako ne v vaseh krajevne skupnosti Srednja Dobrava. (Občina Radovljica, 2007c)

Enote ZIR so skušale zavarovati hiše pred vdorom vode vanje, vendar je voda naraščala prehitro, zaradi česar je bila potrebna evakuacija ljudi. Izpraznjenih je bilo 22 hiš z okoli 50 krajani. Ti pa v več primerih tudi po posredovanju policije niso hoteli zapustiti svojega bivališča. Ker je voda izredno hitro naraščala tudi izven območja struge, je bilo potrebno krajane odstraniti iz območja poplav in jih napotiti v bregove za hišami na obeh straneh Kroparice. Zaradi obsežne evakuacije prebivalstva je bilo potrebno tem ljudem zagotoviti prenočišče. V sodelovanju z OŠ Lipnica in republiškim štabom CZ so v Lipnici pripravili prenočišče za 200 ljudi. (Ješe, 2008)

Občinski štab civilne zaščite z Gasilsko enoto občine Radovljica je poskušal hitro ukrepati. Vodo so iz stranskih ulic speljali v strugo Kroparice, iz Kroparice so odstranili naplavine. S temi ukrepi so želeli preprečiti splošno evakuacijo prebivalstva, kar jim je tudi uspelo. Najbolj ogroženi prebivalci so si prenočišče poiskali pri sorodnikih in drugih prijateljih, tako da tudi prenočišča v Lipnici nazadnje niso bila potrebna. Dovoz postelj in odej je bil preklican.

5.1.5. VEČERNI KRIZNI SESTANEK

Ob 22.30 zvečer je bil zaradi poplavne ujme organiziran krizni sestanek, ki so se ga udeležili poveljniki gasilskih društev, poveljnik CZ in predstavnik komunale. Podali so oceno o stanju na terenu ter izdelali operativni načrt, ki je vseboval prednostne naloge za naslednji dan. Organizirali so gasilske in druge enote, ki so 19. 9. odšle na teren, organizirali oskrbo z vodo in gradbeno mehanizacijo. Poveljnik GZOR je dejal, da so še ob 23.30 zvečer iskali gradbeno mehanizacijo, ki bi bila naslednjega jutra lahko v Kropi. (Koselj, 2008)

Na sestanku so se udeleženci strinjali, da so razmere v občini najbolj kritične v Kropi. Ceste in ulice so bile razrite in polne nanosov. Prav tako so bili nanosi peska, vode in ostalega materiala v kletih številnih hiš. Kropa ter večji del Lipniške doline so ostali brez vode, Kropa z okolico tudi brez elektrike. Preostala območja v občini so bila na več delih poplavljen, sprožili so se tudi številni zemeljski plazovi. (Koselj, 2008) Sklenili so, da bodo na območjih na katerih je voda že upadla, preko noči nadaljevali z izčrpavanjem zalitih prostorov. Drugje so bile akcije prekinjene, uvedena pa so bila dežurstva, ki so opazovala nivo vode in možnost ponovnega poplavljanja. (Ješe, 2008) V naslednjih dneh gasilci čez noč niso več nadzorovali dogajanja, saj je bila podana ocena, da to ni potrebno. (Koselj, 2008)

5.1.6. ODPRAVA POSLEDIC UJME

Poplavna ujma je za seboj pustila pravo razdejanje. Delna odprava posledic naravne nesreče je potekala sočasno z intervencijo, intenzivneje pa se je z odpravo posledic začelo naslednjega dne. Z vsakim naslednjim dnem so bile ulice Kroke bolj čiste. Pri odpravljanju posledic, ki jih je za seboj pustila Kroparica, so sodelovali krajani in številni pripadniki enot zaščite in reševanja.

Slika 39: Posledice ujme.

Vir: Ješe, 2007

Slika 40: Odpravljanje posledic ujme.

Vir: Ješe, 2007

5.1.6.1. PRVI DAN PO UJMI, 19. 9. 2007

Dela za odpravo posledic poplavne ujme so se začela v sredo 19. 9. zjutraj. Ob sedmih zjutraj so po besedah poveljnika GZOR v Kropi imeli dovolj razpoložljive gradbene mehanizacije, s pomočjo katere so lahko začeli odpravljati posledice. Stroje, potrebne za delo, so dobili preko občine, komunalnih, cestnih in elektro podjetij. S pomočjo strojev vodnega gospodarstva so začeli s poglobljanjem struge Kroparice. (Koselj,

2008) Zaradi pomanjkanja orodja med kroparskimi prebivalci, jim ga je nekaj kupila CZ (lopate, kladiva, krampe ...). (Ješe, 2008)

Slika 41: Poglabljanje struge Kroparice.

Vir: Ješe, 2007

V 11 vaseh, ki so ob poplavni ujmi ostale brez vode, jim je bila ta dostavljena do devete ure zjutraj. Organiziran je bil prevoz pitne vode in postavitve začnih cistern. Vodo so dovažali s pomočjo gasilskih vozil, pri čemer so bili prebivalci pozvani naj s seboj prinesejo čim večje posode, v katere bodo vodo lahko natočili. Voda je bila najprej dostavljena na OŠ Lipnica, vrtec v Kropi in v podjetje Iskra Mehanizmi. Radovljiški komunali je do dvanajste ure uspelo zagotoviti tekočo vodo vsem krajem v občini, razen v starem delu Kroke se je to zgodilo proti večeru. Takrat je Kropa dobila tudi elektriko. Voda je bila v večjem delu občine oporečna zaradi posledic ujme, zaradi česar so bili prebivalci pozvani k njenemu prekuhanju. Dodatna težava se je pojavila, ko so krajani začeli vodo uporabljati, saj so se po Kropi zaradi pretrganih kanalizacijskih vodov razlile fekalije. Zato so bila kasneje potrebna prekopavanja in preusmeritve odtokov. (Ješe, 2008)

Takoj zjutraj so gasilci začeli s sistematičnim čiščenjem hiš in črpanjem vode iz njih. Nanosi v hišah so se deponirali na ulice, od koder so jih s stroji kasneje odstranili. Začelo se je odstranjevanje naplavin, plazov in usadov ob pomoči gradbene mehanizacije, sil ZIR ter domačinov iz celotne občine. Po večini so bile ceste prevozne že v dopoldanskih urah. Delavci Cestnega podjetja so začeli urejati začasno prevoznost ceste, da so s stroji lahko prišli v zgornji del naselja. Cestna povezava vsem kroparskim prebivalcem je bila omogočena v večernih urah. Delavci vodnega gospodarstva so začeli z deli v strugi Kroparice. (Koselj, 2008)

Predstavniki Centra za socialno delo Radovljica so po seznamu KS Kropa tega dne obiskali osem družin. Za stanovalce enega objekta je bila zagotovljena začasna namestitve, ki pa kasneje po odločitvi stanovalcev ni bila izkoriščena. Eni družini, ki je bila do takrat začasno naseljena pri sorodnikih v Bohinju, so tega dne zagotovili enosobno stanovanje v Hlebcah.

Slika 42: Dovoz pitne vode v Kropo.

Vir: Ješe, 2007

Slika 43: Osuševanje prostorov.

Vir: Ješe, 2007

Posledice v Kropi sta si ogledala tudi minister za okolje in prostor, Janez Podobnik, ter minister za promet, Radovan Žerjav. Do večera je občina izdelala prvo poročilo o posledicah neurja, ki ga je nato poslala Upravi RS za zaščito in reševanja Kranj. (Kokot, 2007)

V Kropi je bilo v sredo okoli 150 gasilcev iz celotne radovljiške občine, prišli so tudi gasilci iz žirovniške občine. Črpali so vodo iz kleti, čistili ulice in pomagali krajanom pri čiščenju njihovih stanovanj. Po 24-ih urah je bila Kropa zaradi obsežne intervencije in odprave posledic zopet sposobna normalno funkcionirati. (Zaplotnik, 2007b)

Slika 44: Pomoč gradbene mehanizacije pri odpravljanju posledic ujme.

Vir: Ješe, 2007

Informacijska pisarna

V prostorih krajevne skupnosti je bila dan po nesreči odprta informacijska pisarna. Obratovala je vsak dan med 10. in 18. uro, oziroma je imela prva dva tedna po nesreči vrata odprta vsaj štiri ure dnevno. V njej so se krajanom naročili za obisk, nasvet ali manjša popravila, ki jih je potem izvajala tehnična pisarna, se seznanili z oblikami pomoči in dobili obrazce za prijavo škode. V informacijski pisarni so bili prisotni predstavniki KS Kropa, občine Radovljica in centra za socialno delo. Krajanom so predstavnike centra za socialno delo veliko spraševali o možnostih za izredno socialno pomoč. Informacijska pisarna je predstavljala informacijski center za Kropo in okolico. V teh prostorih sta se nahajala tudi začasni štab CZ in tehnična pisarna. (Zaplotnik, 2007d)

Informacijska pisarna je delovala z namenom zbiranja finančne in materialne pomoči za krajanom. Nanjo so se lahko obrnili vsi, ki so krajanom želeli pomagati s humanitarno pomočjo, bodisi z denarnimi prispevki bodisi v obliki materiala, pohištva in drugih dobrin, ki so jih prizadeti krajanom potrebovali. V pisarni so obiskovalci lahko dobili informacije o tem, kaj konkretno krajanom potrebujejo ter kakšne oblike pomoči so bile že nudene s strani drugih.

Komisija za razdeljevanje humanitarne pomoči

Za razdelitev zbrane pomoči na prave naslove je skrbela Komisija za razdeljevanje humanitarne pomoči, ki jo je vodil Marjan Butorac in je bila oblikovana z občinske strani. Osrednja naloga komisije je bila prizadetim krajanom nuditi hitro finančno in materialno pomoč za sanacijo najhujših razmer, zagotoviti preglednost pomoči in usmerjati donatorje pri dodeljevanju finančne in materialne pomoči. Komisija je do konca septembra 2007 obravnavala 42 ogroženih družin in 32 družinam ter posameznikom dodelila od 300 do 3500 evrov denarne pomoči, poleg tega pa 26 še materialno pomoč (kurilno olje, drva, belo tehniko, pohištvo, ozimnico). (Zaplotnik, 2007e)

Informacijska pisarna je po enem mesecu delovanja zaradi vse manjšega števila obiskovalcev prenehala z delovanjem v prostorih KS Kropa. Še naprej pa je delovala na sedežih sodelujočih organizacij in preko telefona. Če so krajani imeli težave, so se lahko obrnili na KS Kropa, občinsko upravo, tehnično pisarno, Komisijo za dodeljevanje humanitarne pomoči ob ujmi v Kropi in Center za socialno delo Radovljica. Vse te organizacije so imele svoje predstavnike, ki so ob težavah pomagali krajanom. (Marčetič, 2007)

5.1.6.2. DOGAJANJE MED ČETRTRKOM – 20., IN SOBOTO – 22. SEPTEMBROM

Gasilci, gorski in jamarski reševalci so s svojim delom na območju Kroke nadaljevali tudi v teh dneh. Gasilci so svoje delo opravljali v dveh izmenah, in sicer vse do sobotnega večera, ko so bila dela sil ZIR zaključena.

20. 9. je bila zasilno urejena cesta proti Kotlu, kar je omogočilo lažji dostop gradbeni mehanizaciji v zgornji del Kroke. Tega dne so gasilci intenzivneje pristopili k čiščenju stanovanj in cest. Gosposka ulica je bila do večera očiščena mulja, prav tako so bile izpraznjene poplavljenе kleti. Urejena je bila tudi oskrba z električno energijo in vodo. Prav tako so tega dne na pobudo občanov in občine Radovljica odprli žiro račun, na katerem so se začela zbirati sredstva za pomoč krajanom po poplavni ujmi. (Kokot, 2007)

Tehnična pisarna

Tehnična pisarna je bila po sklepu župana ustanovljena 21. 9., to je tretji dan po poplavah. Vodil jo je Slavko Bassanese. Ekipa iz tehnične pisarne je krajanom svetovala glede električne in vodovodne inštalacije, sušenja stanovanj in praznjenja cistern s kurilnim oljem, ki jih je zalila voda. Izvedli so najnujnejše ukrepe na petih najbolj poškodovanih objektih in na osnovi pregleda plazov pridobili oceno o potrebnih posegih in denarju. (Zaplotnik, 2007d)

Slika 45: Tehnična pisarna v Kropi.

Vir: Ješe, 2007

Sprva je tehnična pisarna nudila pomoč krajanom. V tehnični pisarni so bili predstavniki različnih strok, in sicer električar, vodovodar, mojster za centralno kurjavo, pleskar in zidarji. Kasneje je bila njihova vloga tudi pri nadzoru sanacijskih del na območju celotne občine. Od decembra leta 2007 dalje so sodelovali tudi s tehnično pisarno v Železnikih, ki je pokrivala tudi območje Kroke. (Ješe, 2008)

Konec izrednih razmer

V Kropi so bile v petek 21. 9. komunalna infrastruktura (voda in elektrika) ter cestni dovozi urejeni do te mere, da je bilo izredno stanje na območju Kroke ob 14. uri preklicano. (Občina Radovljica, 2007b)

Delovna akcija v Kropi

V soboto 22. 9. je KS Kropa v sodelovanju s CZ pripravila prostovoljno delovno akcijo namenjeno čiščenju preostalih posledic nedavnega neurja v Kropi. Z delom so začeli ob 8. uri zjutraj in končali okoli 15. ure. V akciji je sodelovalo 170 domačinov, gasilcev, gorskih reševalcev, tabornikov, skavtov in drugih. Čistili so struge hudournikov, odtočne kanale, hiše in javne površine. Kropo so uspeli v manj kot tednu dni po vodni ujmi počistiti. (Zaplotnik, 2007g)

5.1.6.3. SISTEM DELA PRI ODPRAVLJANJU POSLEDIC

Tako kot tudi ob sami poplavni ujmi 18. 9. je tudi kasneje poveljnik GZOR vse dni vodil in usklajeval delo enot ZIR ter ostalih služb. Poveljnik CZ je v vseh dneh intervencije skrbel za logistiko in informiranje na kriznih sestankih na občini. Delo z ostalimi službami so usklajevali sproti, tako da je intervencija z deli sanacije lahko potekala čim bolj nemoteno. Vsako jutro so se pred začetkom intervencije dobili s predstavniki KS Kropa in pregledali realizacijo do tedaj zastavljenih nalog ter se z njimi dogovorili o nalogah tekočega dne. (Koselj, 2008) Za pomoč prebivalstvu in koordinacijo del so bile ustanovljene tri službe, in sicer tehnična pisarna, informacijska pisarna in komisija za dodeljevanje humanitarne pomoči.

5.1.6.4. SODELOVANJE Z OSTALIMI STRUKTURAMI

Slovenska vojska je v Kropi pomagala s cisternami, ki so bile uporabljene za dovoz vode do krajanov. Policija je prvi dan pomagala pri umiku prebivalstva iz hiš, v naslednjih dneh pa pri varovanju in omejevanju prometa. Predstavniki KS Kropa so skrbeli za stik s prebivalstvom in ugotavljali njihove potrebe ter se po potrebi povezali z Rdečim križem in Centrom za socialno delo Radovljica. Center za socialno delo in RK sta skrbela za prebivalce in prizadetim prebivalcem nudila pomoč. Cestno podjetje in Vodno gospodarstvo sta svoje delo usklajevala med seboj in z občino. Prav tako je občina imela odločilno vlogo pri kontaktiranju z različnimi ministrstvi. (Koselj, 2008) Veliko je bilo sodelovanja zlasti z Ministrstvom za okolje in prostor ter z Ministrstvom za promet.

Slika 46: Sodelovanje Cestnega podjetja pri odpravljanju posledic neurja.

Vir: Ješe, 2007

5.1.6.5. STIKI Z JAVNOSTJO

Za obveščanje javnosti je skrbela tiskovna predstavnic obćine. Informacije na samem kraju so bile podane s strani predstavnikov KS Kropa in vodje intervencije. Lokalno prebivalstvo je bilo informirano s strani predstavnikov KS, kasneje so informacije dobivali tudi preko informacijske in tehnične pisarne. (Koselj, 2008)

Krajani Kroke z obveščanjem o dogajanju v njihovem naselju večkrat niso bili zadovoljni. Za marsikateri dogodek naj bi namreč izvedeli šele preko drugih medijev. To se je npr. zgodilo pri novici o zemeljskem plazu nad Kropo, za katerega so izvedeli šele na eni izmed večernih televizijskih informativnih oddaj. Tudi odgovorni priznavajo, da vedno ni bilo tako kot bi moralo biti. Predvsem imajo tu v mislih dan poplavne ujme, ko je bila Kropa brez elektrike in bi morali prebivalce o dogajanju obveščati osebno na kraju nesreče.

5.1.7. SILE ZIR V ČASU INTERVENCIJE

Po končani delovni akciji so v soboto zvečer s svojimi deli zaključili gasilci, jamarji in gorski reševalci. S tem so se dela sil ZIR v Kropi do nadaljnjega zaključila. Če pri tem povzamemo nekatere najbolj markantne podatke v povezavi z ujmo, lahko ugotovimo, da je bilo stanje v Kropi in ponekod drugod v obćini resnično katastrofalno.

Gasilci so ob poplavni ujmi v celotni obćini skupno posredovali na 106 lokacijah, med katerimi je samo eno predstavljala Kropa, in so do sobote opravili 3500 delovnih ur. Pri tem so samo gasilci iz PGD Kropa od 18. do 24. septembra opravili 346 delovnih ur. (Zaplotnik, 2007g) V ujmi je skupaj sodelovalo 272 gasilcev iz 13 prostovoljnih gasilskih društev v obćini in zunaj nje. (Keršič, 2008) Na takojšnjo intervencijo v Kropo je prišlo 75 gasilcev, vendar so se nekateri izmed njih kasneje morali vrniti v svoja domača okolja in pomagati tam. (Kokot, 2007)

V torek, ko je prišlo do poplavne ujme, je na območju celotne občine sodelovalo 750 gasilcev, članov Gorske reševalne službe, jamarjev, vojakov, intervencijska skupina Komunale Radovljica, gradbene ekipe Civilne zaščite, vodstva krajevnih skupnosti, člani Rdečega križa, podjetja Promas, Bernard in CP Kranj ter veliko število krajanov in drugih prostovoljcev. Že naslednji dan, to je 19. 9., je v Kropo na pomoč prišlo 15 članov iz prostovoljnih gasilskih društev občine Žirovnica. (Kokot, 2007)

5.1.7.1. GZOR (GASILSKA ZVEZA OBČINE RADOVLJICA)

V času poplavne ujme in tudi v kasnejši intervenciji so od vseh sil ZIR na območju občine Radovljica, tako tudi v Kropi, največjo vlogo odigrali gasilci celotne občine. Ti so bili tekom intervencije zastopani v največjem številu.

Ob neurju, ki je divjalo v občini Radovljica, so gasilci skupno posredovali na 106 lokacijah, delo pa je potekalo neprekinjeno več dni skupaj. Tako so dela potekala od torka, 18. 9. 2007, do sobote, 22. 9. 2007, na različnih lokacijah, tudi z neprekinjenim delom 24 ur na dan. Sledilo je še dežurstvo na plazu nad Kropo, ki je potekalo od 26. 9. do 28. 9., nato pa so mu sledile občasne kontrole s strani PGD Kropa. (Stroški poškodovane ..., 2007)

Skupno je bilo opravljenih 4396 ur dela, poleg tega pa je veliko strojev in naprav delalo praktično neprekinjeno, kar je predstavljalo ogromno porabo goriva in maziva. Na terenu je bilo več dni 25 gasilskih vozil ter vse razpoložljive črpalke in agregati. (Stroški poškodovane ..., 2007)

Gasilska društva so za delo ob intervenciji in odpravo posledic neurja porabila svoja sredstva za redno delovanje društev v letu 2007. Največje stroške jim je predstavljalo gorivo in mazivo za vozila in naprave, manjše okvare, ki so jih morali odpraviti urgentno, ter ostali stroški, ki so nastali pri večdnevem delu. Tu so bili stroški ocenjeni na 7800 evrov. (Stroški intervencij ..., 2007)

Pri delu gasilcev je bilo poškodovane veliko skupne opreme in tudi lastne opreme gasilcev. Do 9. 11. 2007 je bilo podanih 86 zahtevkov za refundacijo za 688 ur odsotnosti od dela, kar je predstavljalo približno za 4500 evrov škode. Do tega dne je bilo prijavljene škode za 13000 evrov na opremi s strani društev. Skupno so bili predvideni stroški obračunani na 25300 evrov. (Stroški intervencij ..., 2007) Do 11. 12. 2007 pa je bilo prijavljene že za 15115 evrov škode na opremi, in sicer vseh PGD. Kaj vse je bilo na opremi poškodovanega ali popolnoma uničenega, prikazuje naslednja preglednica.

Preglednica 9: Škoda na opremi PGD v občini Radovljica prijavljena do 11. 12. 2007.

OPREMA	ŠTEVILO KOSOV	CENA ZA EN KOS (v evrih)	SKUPNA CENA (v evrih)
Jeklena vlečna vrv bremenska	2	75	150,00
Jeklena vlečna vrv na vitlu SCAM	1	180	180,00
Kramp	7	20	140,00
Lopata	11	20	220,00
MB 8/8 okvara sesalne naprave ohišja črpalke	2	350	700,00
MB Rosenbauer 8/5 poškodovana	1	350	350,00
Sesalna cev A 160	7	200	1.400,00
Sesalni koš A	2	150	300,00
Mreža za sesalni koš	1	55	55,00
Potopna črpalka elektro kovina VCGE 305	2	550	1.100,00
Potopna črpalka Gardena	2	250	500,00
Pozivnik Swisphone	5	290	1.450,00
Radijska postaja Motorola GP 900	2	650	1.300,00
Radijska postaja TAIT ORCA	2	650	1.300,00
Baterija za radijsko postajo GP 900	4	60	240,00
Baterija za ročno radijsko postajo TAIT ORCA	2	55	110,00
Ročna svetilka Megalite	2	135	270,00
Reševalna vrv 30 m	4	130	520,00
Rokavice Viking	9	70	630,00
Škornji Florjan 2	4	85	340,00
Škornji Florjan 3	2	135	270,00
Dežna obleka	6	115	690,00
Tlačna cev B	18	65	1.170,00
Tlačna cev C	25	45	1.125,00
Vzvratno ogledalo na vozilu Renault Midlum	1	180	180,00
Zadnja luč in blatnik na vozilu Scam	1	250	250,00
Žaromet na vozilu Galloper	1	175	175,00
			15.115,00

Vir: Stroški poškodovane ..., 2007

5.1.8. UGOTOVITVE ODGOVORNIH O POTEKU INTERVENCIJE OB NEURJU 18. SEPTEMBRA 2007

Po mnenju poveljnika GZOR, ki je bil obenem tudi vodja intervencije, je njihovo delo v splošnem potekalo dobro, ponovile pa so se napake in pomanjkljivosti, s katerimi so se srečevali že ob prejšnjih intervencijah. Izpostavljene so bile naslednje slabosti:

- v večini enot je bila skrb za skupno in osebno opremo zelo slaba,
- v določenih situacijah so bile naloge enotam in skupinam premalo razdeljene,
- pokazala se je pomanjkljivost pri izkušnjah na delu ob večjih intervencijah, in sicer tako pri vodstvu kot pri gasilcih na terenu,
- v razmerah, kakršne so vladale je težko govoriti, da radijske postaje niso delovale, ampak so se preveč uporabljale za odvečne pogovore,

- na terenu je bilo poleg gasilskih enot premalo ostalih enot ZIR in tehnike – aktiviranja enot in tehnike s strani CZ ni bilo opaziti,
- premalo opreme za tako obsežne intervencije (lopat, metel, veder, krampov, potopnih in muljnih črpalk),
- primanjkovalo je kartografskega gradiva in primernih prostorov za vodenje in koordiniranje,
- logistika gasilcev bi morala biti podprta s strani občine in ostalih služb,
- problem izplačil izvajalcem s strani občine, ki so pomagali pri odstranjevanju posledic ujme,
- štab CZ bi moral delovati že v prvih urah ob poplavni ujmi,
- vsi načrti ZIR bi morali biti zbrani v dežurni sobi na enem mestu, od koder bi potem lahko bolj sistematično in organizirano vodili intervencijo. Vprašljiva je bila uporabnost teh načrtov. Tudi vsebina je bila pomanjkljiva, saj ni bilo podatkov o izvajalcih, na katere bi se lahko obrnili, ter kje naj si zagotovijo prehrano in ostala sredstva,
- nepripravljenost prebivalcev na evakuacijo,
- nezmožnost delovanja ReCO Kranj,
- odločanje povezano s stroški,
- slaba navodila prebivalstvu in
- pozno javljanje o dogajanju. (Koselj, 2008)

Glede na dolgotrajnost in obseg intervencije so bile v gasilskih enotah ponekod že vidne meje sposobnosti njihovih enot in sredstev. V prihodnosti se morajo poveljniki truditi, da se odgovornost članstva izboljša. Zaradi nedelovanja radijskih zvez, mdr. simobil ni deloval, morajo v prihodnje več komunicirati z glasom, mobiteli ali megafoni, če bo to seveda možno. Vsekakor pa bi bilo potrebno narediti več na preventivi, npr. z organiziranim usposabljanjem za primere večjih intervencij. (Koselj, 2008)

Med intervencijo je bilo veliko trenutkov, odločitev in dejanj, ki so pripomogli k temu, da kljub izredni katastrofi in ogromni materialni škodi, na območju celotne občine ni bilo nobene človeške žrtve. Pri tem je potrebno omeniti naslednje:

- prisebnost in hitro reagiranje nekaterih krajanov,
- hiter odziv gradbene mehanizacije,
- velika požrtvovalnost in delavnost sil ZIR ter nekaterih drugih posameznikov,
- dober in hiter odziv enot,
- hiter začetek odpravljanja posledic nesreče,
- požrtvovalno delo Elektra in komunale,
- delo v dežurni sobi in
- dobro sodelovanje z ostalimi sodelujočimi strukturami. (Koselj, 2008)

5.2. OBČINSKI KRIZNI ŠTAB

Občinski krizni štab je bil ustanovljen v ponedeljek 24. 9. 2007 s sklepom radovljiškega župana Janka S. Stuška. Njegova naloga je bila usklajevanje aktivnosti v povezavi s sanacijskimi deli zaradi posledic neurja 18. 9. 2007. Njegovi člani so bili: župan, direktor občinske uprave Boris Marčetič, vodja komisije za oceno škode Aleš Zupanc, občinska predstavnica Manca Šetina Miklič, vodja oddelka za infrastrukturo občine Radovljica Rado Pintar, poveljnik CZ Marijan Ješe, direktorica Centra za socialno delo (CSD) Radovljica Miloša Kos Avsenik, namestnica direktorice CSD Nadja Gantar, vodja tehnične pisarne Slavko Bassanese, predsednica RK Radovljica Anica Svetina in

predsedniki prizadetih KS Kroke, Kamne Gorice, Lancovega ter Srednje Dobreave. Zadnja seja štaba je potekala 11. 1. 2008. (Ješe, 2008)

Slika 47: Občinski krizni štab v Kropi.

Vir: Ješe, 2007

5.3. PLAZ ČRNI POTOK

Po poplavni ujmi so na območju Kroke začeli pregledovati hudournike. Člani gorske in jamarske reševalne službe so pregledovali zemeljske plazove in pri tem ugotovili, da obstaja nevarnost zemeljskega plaz, ki se je od Vodiške planine proti izviru Kroparice zagozdil v hudourniku Črni potok. Našli so ga v torek, 25. 9., pod Vodiško planino, na nadmorski višini 950 metrov. Zemeljski plaz bi ob nadaljnji sprožitvi lahko ogrožal Kropo. Plaz v širino meri 60 in v dolžino 80 metrov. Nahaja se na nedostopnem terenu in ga z razpoložljivo mehanizacijo ni bilo mogoče odstraniti. (Zaplotnik, 2007d)

26. 9. je podjetje Geoinženiring Ljubljana na osnovi dokumentarnega gradiva izvedlo simulacijo poti morebitnega udarnega vala ob sprožitvi plaz. Plaz bi ob morebitnem zdrsuh lahko ogrozil vodarno v Kropi in eno od stanovanjskih hiš. Pripadniki CZ so zaradi napovedanega deževja že v sredo iz ogrožene hiše izselili prebivalca in uvedli dežurstvo. Gasilci in predstavniki gorske reševalne službe so dva dni neprestano opazovali stanje hudournika Črni potok. Tega dne so si s pomočjo helikopterja plaz ogledali tudi strokovnjaki. (Zaplotnik, 2007d)

Slika 48: Plaz Črni potok.

Vir: Ješe, 2007

Prav tako so 26. 9. prebivalce v starem delu Kroke obvestili o možnosti in načinu evakuacije ob morebitni sprožitvi plazu. Glede na povečan obseg padavin in vodostaj Kroparice so predstavniki CZ spremljali stanje struge Črnega potoka in Kroparice. Takratne napovedane vremenske razmere sicer niso bile kritične, vendar je Štab CZ Občine Radovljica v primeru poslabšanja načrtoval primerne ukrepe za varnost krajanov. V primeru bistvenih sprememb na obeh vodotokih bi sprejeli odločitev, ali je stari del Kroke ogrožen do te mere, da je potrebna evakuacija stanovalcev območja. Znak za evakuacijo bi predstavljala gasilska sirena. Ogroženi ljudje bi se umaknili v vrtec Kropa ali pa v prostore kulturnega doma, kjer bi jih seznanili z nadaljnjimi obvestili in navodili. V primeru onemogočenega dostopa do teh dveh lokacij so bili ljudje pozvani, da se umaknejo v hrib proti Jamniku.

Slika 49: Na veliko moč plazu kaže izruvano drevje.

Vir: Ješe, 2007

27. 9. si je občinska CZ skupaj s strokovnjaki s področja plazov z Naravoslovnotehniške fakultete in predstavnikoma iz Geoinženiringa Ljubljana ogledala plaz pod Vodiško planino ter pregledala celotno strugo hudournika Črni potok. Po njihovih ugotovitvah je bil plaz stabilen in ob običajnih padavinah ni predstavljal nevarnosti. Ob ekstremnih padavinah in visokih vodah pa je bil potencialno možen drobirski tok, kar bi pomenilo spust kamenja in vode v dolino. Zato so se odločili na plaz namestiti alarmni sistem. Do namestitve alarmnega sistema na plaz pa je CZ nadaljevala z dežurstvom in spremljanjem stanja strug Črnega potoka in Kroparice ter voda na Vodiški planini. 28. 9. so si plaz in hudournik ogledali še vodnogospodarski strokovnjaki. (Občina Radovljica, 2007a)

Slika 50: Bazen za zadrževanje materiala pod plazom.

Vir: Ješe, 2007

V spodnji polovici plazu so bila debela razžagana na dolžino približno enega metra, lastniki gozdov pa so bili pozvani, da to storijo tudi na preostalem hudourniku. Plazovino je kasneje voda sama raznosila po hudourniku, kjer je razpotegnjena v dolžini približno enega kilometra. Nad Kropo so uredili bazen za zadrževanje materiala. Po nekaterih ocenah je na pobočju še 20 tisoč m³ plazovine, ki počasi drsi po strugi in se na koncu ujame v bazen, ki ga bodo po potrebi tudi praznili. S tem bodo preprečili, da bi plazovina tekla po Kroparici in uničevala drče in druge vodne objekte. Nevarnosti, da bi v dolino prišel udarni val plaz, ni več. Hudournik lahko prinese le še drobirski tok. (Zaplotnik, 2007c)

Preglednica 10: Opravljene ure pripadnikov enot zaščite in reševanja v občini Radovljica.

Enote ZIR	Število opravljenih ur
Gasilci	5.397
Gorska reševalna služba	351
Služba reševanja iz jam	314
Štab CZ	265
Skavti	88
Skupaj	6.415

Vir: Ješe, 2008

Z namestitvijo senzorjev na plazu se je v Kropi končala intervencija ob poplavi.

5.3.1. MOBILNI SIJA

Zaradi ugotovitve, da zemeljski plaz nad Kropo ogroža nekaj objektov pod seboj, je MORS, Uprava RS za zaščito in reševanje, na plazu postavila sistem javnega alarmiranja z detekcijo premika plazu. Pri postavitvi so predvidevali, da bo sistem ostal na plazu dalj časa, zato so sireni v naselju postavili na drogove in celoten sistem preuredili v fiksni sistem javnega alarmiranja. Vsaka od elektronskih siren ima moč 500 W, ena je nameščena na PGD Kropa, druga pa na območju zgornjih garaž. (Podberšič, 2008)

Namen mobilnega SIJA je interventna postavitve sistema javnega alarmiranja na območjih, na katerih je prebivalstvo zelo ogroženo zaradi ujm. Mobilni SIJA se imenuje zato, ker omogoča hitro začasno postavitve, če potreba preide v trajno, pa ga je treba temu primerno preurediti v fiksni sistem javnega alarmiranja. Sestavni deli mobilnega SIJA so:

- samodejna opazovalnica,
- mobilna elektronska sirena,
- semafor.

Po ogledu terena v Kropi so se odločili, da bodo postavili mobilni SIJA brez semaforja. (Podberšič, 2008)

Slika 51: Elektronska sirena v Kropi pri zgornjih garažah.

Foto: Mudrič, 2009

Da bi zagotovili napajanje samodejnih opazovalnic, je bilo treba napeljati približno 1500 metrov nadzemnega kabla in izvesti priklop na javno električno omrežje, kajti s sončnimi celicami v soteski ne bi mogli zagotoviti zadovoljivega napajanja. Na plazu Kropa so postavili dve samodejni opazovalnici. Ena je nameščena na lokaciji Vodice,

druga pa na lokaciji žaga. Na samodejno opazovalnico sta priključeni dve senzorski žični zanki, s katerima se samodejno nadzoruje stopnjevanje ujme – premikanje zemeljskega plazu. Ko pride do prekinitve ene senzorske žične zanke, opazovalnica preko lastne radijske postaje pošlje alarmni centrali v ReCO Kranj in CORS (Center za obveščanje RS) sporočilo, da je ena od zank prekinjena. To je alarmno stanje za nadzornike plazov in vzdrževalce mobilnega SIJA. Ko pa pride do prekinitve obeh senzorskih žičnih zank, samodejna opazovalnica aktivira obe sireni za javno alarmiranje na območju plazov Kropa z alarmnim znakom za neposredno nevarnost in pošlje sporočilo o aktiviranju ustreznega alarma v alarmni centrali ReCO Kranj in CORS. Sistem v Kropi deluje nemoteno od 17. 10. 2007 dalje. Takrat so bile opravljene vse lokalne meritve, daljinski preizkus in sistem pa sta začela delovati. (Podberšič, 2008)

5.4. POTEK SANACIJE

Ker je škoda, ki jo je povzročila poplavna ujma v septembru 2007, na območju celotne Slovenije presegla 200 milijonov evrov ali 0,3 % načrtovanih prihodkov državnega proračuna, je Vlada RS ukrepala v skladu z Zakonom o odpravi posledic naravnih nesreč. Ker je škoda presegla tudi 0,6 % BDP, je država pripravila vlogo za nadomestilo škode iz evropskega solidarnostnega sklada. Sprejet je bil načrt nujnih intervencijskih sanacijskih ukrepov, za katere so zagotovili sredstva v višini 6 milijonov evrov. Pri odpravljanju posledic je pomagalo več kot 5000 gasilcev, 1000 reševalcev ter več sto vojakov, skavtov in drugih organiziranih skupin prostovoljcev. (Komac, 2007)

Vodna ujma je močno prizadela območje radovljiške občine, še posebej krajevne skupnosti Kropa, Kamna Gorica, Lancovo, Begunje in Podnart. Skupna ocenjena škoda na stavbah in gradbeno inženirskih objektih v občini Radovljica je znašala 836527 evrov, pri čemer ni upoštevana škoda na državni infrastrukturi. V kmetijstvu je bilo zaradi plazov ter naplavin na kmetijskih zemljiščih evidentiranih še skoraj 400000 evrov škode. (Občina Radovljica, 2008)

V prvih dveh mesecih po ujmi so pretežni del intervencijskih ukrepov in drugih nalog po vodni ujmi opravili občinska uprava, krajevne skupnosti – še posebej v Kropi, CZ z gasilci, Center za socialno delo Radovljica, Območno združenje Rdečega križa Radovljica ter informacijska pisarna v Kropi. Hkrati se je oblikoval prvi koncept celovite in dolgoročne sanacije Kroke, ki so jo prevzeli občinska uprava, krajevna skupnost in tehnična pisarna v Kropi. Tako je bil v letu 2007 pretežni del finančnih sredstev namenjen za izvedbo intervencijskih ukrepov, v letu 2008 pa za sanacijske ukrepe. (Občina Radovljica, 2008)

Osnovni nameni porabe sredstev so bili zagotavljanje dela civilne zaščite ter gasilcev pri odpravljanju posledic vodne ujme, izvajanje prvih ukrepov za zagotavljanje prevoznosti in varnosti pred plazovi ter zagotavljanje oskrbe s pitno vodo ter energijo. Med intervencijskimi so tudi najnujnejši ukrepi za zagotavljanje varnosti občanov, varovanje njihovega premoženja in vzpostavljane delovanja infrastrukture.

Skupaj je bilo v letu 2007 za odpravo posledic vodne ujme (sanacijo plazov in občinske infrastrukture, brežin ter obnovo Bodlajevga vigenjca, stroške reševanja, delovanja tehnične pisarne in popisa škode) namenjenih 565441 evrov, od tega je država zagotovila 238356, občina pa 327085 evrov. (Občina Radovljica, 2008)

V letu 2008 so bila sanacijska dela ocenjena na 612000 evrov in so zajemala naslednje projekte:

- obnova Placa v Kropi (približno 114000 evrov),
- obnova občinske infrastrukture (približno 488000 evrov),
- posegi na individualnih objektih (približno 14000 evrov) in
- povračilo stroškov GZOR ter stroški strokovnih podlag za projektno dokumentacijo tehnične pisarne (približno 53000 evrov).

V te namene je bilo zagotovljenih 337000 evrov v občinskem proračunu ter 275000 evrov državnih sredstev. (Občina Radovljica, 2008)

Skupna vrednost del v letu 2007 in 2008 je tako znašala skoraj 1,2 milijona evrov. Večina teh sredstev je bila namenjena za odpravo posledic po vodni ujmi na območju krajevnih skupnosti Kropa. (Občina Radovljica, 2008)

5.4.1. SODELOVANJE Z MINISTRSTVOM ZA OKOLJE IN PROSTOR

Vlada se je na nastalo stanje najprej odzvala preko Ministrstva za okolje in prostor ter preko Direkcije RS za ceste. Preko obeh organov je zagotovila prva intervencijska sredstva ter intervencijske ukrepe vezane na urejanje vodotokov ter prevoznost cest. Ministrstvo za okolje in prostor je sodelovalo pri izvajanju intervencijskih ukrepov na vodah, DRSC pa pri delih na cestah. Zaradi pomanjkanja sredstev je pri izvajanju sanacijskih del na vodotokih prišlo do zastoja, DRSC pa je uspelo zagotoviti še nekaj dodatnih sredstev za nadaljevanje sanacijskih del na državni cesti.

Pri Ministrstvu za okolje in prostor so pogrešali sodelovanje pri določanju prioritetenih nalog vezanih na urejanje vodotokov po sprejetem programu vlade glede opravljanja posledic neurja.

Vlada je kljub zagotovitvi, da bo nemudoma zagotovila tudi sredstva za sanacijo po vodni ujmi, šele 3. 4. 2008 sprejela Program odprave posledic neposredne škode na stvareh zaradi posledic neurja z dne 18. 9. 2007. Poziv za predstavitev programa so občinski organi s strani Ministrstva za okolje in prostor prejeli 8. 5. 2008, poziv za dostavo potrebnih podatkov pa 5 .6. 2008. (Občina Radovljica, 2008)

5.4.2. SODELOVANJE Z DIREKCIJO RS ZA CESTE (DRSC)

DRSC se je po poplavni ujmi odzvala hitro in korektno. Sanacija del na njihovih cestah je potekala dolgo, kar pomeni, da se niso omejili le na izvedbo najnujnejših ukrepov. Z občino so aktivno sodelovali še pri prenovi II. faze državne ceste. Po več letih prizadevanj se jim je v tem času uspelo dogovoriti tudi za sanacijo brežine na državni cesti med Brezovico in Kropo, ki je ogrožala promet na tem cestnem odseku. Sanacija ceste je že izvedena, prav tako je odstranjena delna zapora prometa. (Občina Radovljica, 2008)

5.4.3. POPIS ŠKODE

Na podlagi 7. in 54. člena Uredbe o metodologiji za ocenjevanje škode je Uprava RS za zaščito in reševanje (URSZR) izdala sklep, da se prične z ocenjevanjem in zbiranjem vlog oškodovancev zaradi posledic neurja in poplave z dne 18. 9. 2007 na prizadetih območjih občine Radovljica na stavbah in infrastrukturi.

Na osnovi sklepa Uprave RS za zaščito in reševanje z dne 21. 9. 2007 in sklepa župana o imenovanju komisije za ocenjevanje škode z dne 24. 9. 2007 je bil izveden popis škode na stavbah in infrastrukturi v Občini Radovljica.

Škoda, nastala v poplavah 18. 9. 2007, se je ocenjevala na osnovi Uredbe o metodologiji za ocenjevanje škode. Krajevne skupnosti so dobile predpisane obrazce za prijavo delne škode na stanovanjskih objektih in jih razdelile med prizadete občane. Rok za oddajo prijave škode na predpisanih obrazcih je bil do 1. 10. 2007. Popise škode (gradbeno inženirski objekti) so izvedli:

- Cestno podjetje Kranj (na javnih cestah in javnih poteh),
- Komunala Radovljica (na komunalni infrastrukturi),
- Zavod za gozdove (na gozdnih cestah in vlakah) in
- zunanji cenilci (popis delne škode na objektih). (Občina Radovljica, 2008)

Rok za oddajo popisane škode na stavbah in gradbeno inženirskih objektih na Izpostavo Uprave RS za zaščito in reševanja Kranj je bil do 12. 10. 2007, vsi obrazci z ocenjeno škodo pa so bili dostavljeni v roku.

Ministrstvu za okolje in prostor je komisija za popis škode (Uprava RS za zaščito in reševanje na podlagi potrditve na Vladi RS) posredovala vse popise oziroma ocene prijavljenih škod v vodni ujmi. Skladno z Zakonom o odpravi posledic naravnih nesreč (iz leta 2003) sta kriterija za dodelitev državnih sredstev za odpravo posledic naravnih nesreč:

- prijavljena škoda mora presegati znesek 2400 evrov,
- prijavitelj škode mora izkazati, da je bil na dan povzročene škode stalno prijavljen na naslovu oz. objektu, na katerem je bila povzročena škoda.

Ministrstvo za okolje in prostor je pred poletjem 2008 upravičencem do državnih sredstev poslalo pozive za oddajo vlog za dodelitev sredstev. Upravičenci so vrnili izpolnjene vloge z računi in/ali predračuni. Ministrstvo za okolje in prostor je nato odgovorilo s pozivom za dopolnitev vloge ali pa že z informativnim izračunom. Ob odgovoru so poslali tudi informacije, kako se postopek nadaljuje. Na osnovi potrditve informativnih izračunov s strani upravičencev bo Ministrstvo za okolje in prostor začelo z izplačili sredstev. (Občina Radovljica, 2008)

5.4.4. SANACIJA PLAZOV

Pomembno delo je bilo opravljeno tudi na področju sanacije plazov. Na območju občine Radovljica je bilo po ujmi evidentiranih 48 plazov in usadov.

Največji in najbolj problematičen je bil plaz v hudourniku Črni potok nad Kropo. Okoli 20000 m³ plazovine je voda znosila vzdolž struge hudournika. Plaz se je umiril in drsi proti dolini v povprečju dva centimetra na mesec. Dva večja naliva stanja nista poslabšala, stanje plazu pa se nadzira s štirimi elektronskimi zankami, ki so vezane na dve sireni za proženje alarma v Kropi. V strugi Kroparice je narejen lovilni bazen in do tam speljana pot, ki omogoča sprotno odstranjevanje nanošenega materiala. (Občina Radovljica, 2008)

Plazovi in udori ob cestah so bili interventno odstranjeni v prvih dneh po ujmi, povsem sanirani so ugrezi ob državni cesti v Kropo, na Ovsishah, Spodnjem Lancovem (pot k

Amerikancu), plaz v Voščah, Vazih in Studeni vodi v Ljubnem. V zaključni fazi je sanacija treh plazov na cesti Ljubno–Peračica, ostaja pa še sanacija propusta na cesti Lancovo–Bodešče, ki bo izveden ob planirani rekonstrukciji te ceste. (Občina Radovljica, 2008)

Na področju sanacije udorov ob vodotokih je bila sanirana celotna struga Kroparice, dva večja usada v Kamni Gorici z obnovitvijo jezov k Skirarjevemu bazarju, oba usada na šolski poti v Lipnici in udor v Vrbnjah ter trije udori v Begunjah. Izvajajo se dela ob strugi v naselju Spodnja Lipnica, problematičen je večji usad ob Domu Matevža Langusa v Kamni Gorici, ki pa je zapuščen in se bo obnova vršila skladno s projekti obnove tega kompleksa. (Občina Radovljica, 2008) Ni pa se pristopilo k sanaciji osmih plazov v gozdovih, saj ne predstavljajo večje nevarnosti, sanacija pa bi bila zahtevna in draga.

Slika 52: Saniran usad na cesti proti Kropi.

Vir: Ješe, 2008

Ob ujmi sta bila evidentirana tudi dva večja plazova, ki pa nista neposredna posledica ujme, pač pa drsita že več desetletij. Gre za območje nad cerkvijo sv. Lenarta v Kropi, kjer gre za večje področje sivke (že pred več sto leti so jo izkoriščali za lončarstvo), ki ob večjih deževjih postane gnetljiva in material nad to plastjo začne drseti po brežini, ter za področje nad Obrambnim centrom v Poljčah, kjer teren drsi zaradi večje količine vode, ki priteče ob vznožju vzpetine pod Svetim Petrom. Stroški sanacije teh dveh plazov bistveno presegajo možnosti občinskega proračuna, v okviru Ministrstva za okolje in prostor pa jih bodo skušali uvrstiti v nacionalni program sanacije večjih plazov.

5.4.5. ŠKODA V KMETIJSTVU

Ministrstvo za obrambo RS, Uprava za zaščito in reševanje, ni razglasilo naravne nesreče za področje kmetijstva (škoda na kmetijskih pridelkih). Kljub temu je občinska komisija za oceno škode po naravnih nesrečah škodo popisala. Ocenjena škoda je znašala 396363 evrov. Z ocenjeno škodo je bil seznanjen občinski koordinacijski štab, ki je v okviru svojih pristojnosti zagotovil del sredstev za sanacijo plazov na kmetijskih zemljiščih ter sanacijo naplavin na kmetijskih zemljiščih. (Občina Radovljica, 2008)

5.4.6. VIRI IN PORABA SREDSTEV ZA LETI 2007 IN 2008

V letu 2007 so pridobili in namenili sredstva predvsem za odpravo posledic vodne ujme, izvedbo intervencijskih ukrepov ter nekatera sanacijska dela. V letu 2008 pa se je pretežni del sredstev porabil za izvajanje sanacijskih del. Struktura virov in odhodkov pa je naslednja:

5.4.6.1. LETO 2007

Iz spodnje preglednice je razvidno, da je bilo v letu 2007 za sanacijo veliko finančnih sredstev namenjenih iz proračunskega rezervnega sklada, in sicer kar dobrih 200000 evrov. Precejšen je bil tudi kulturni prispevek države in občine, ki sta vsaka namenili po 70000 evrov. Po večini je šel denar "kulturnega tolarja" za obnovo statično močno poškodovanega Bodlajevega vigenjca v Kropi, ki morebitne naslednje vodne ujme ne bi "preživel". Najmanj sredstev pa je bilo namenjenih s strani države urejanju gozdnih cest, na katerih pa je bila sicer škoda kar precejšnja. Po podatkih Zavoda za gozdove Slovenije je ocena škode na gozdnih cestah znašala okoli 150000 evrov. (Kokot, 2007)

Preglednica 11: Viri sredstev v letu 2007 za odpravo posledic vodne ujme 18. 9. 2007.

Viri dohodkov	Sredstva (v evrih)
Državna sredstva za sanacijo plazov	35.300
Državna sredstva za sanacijo javne infrastrukture	130.056
Državna sredstva »kulturnega tolarja«	70.000
Občinska sredstva – »kulturni tolar«	70.000
Proračunski rezervni sklad	201.873
Državna sredstva za urejanje gozdnih cest	3.000
Sredstva rednega vzdrževanja (ceste)	55.212
Skupaj	565.441

Vir podatkov: Občina Radovljica, 2008

Preglednica 12: Odhodki v letu 2007 za odpravo posledic vodne ujme 18. 9. 2007.

Odhodki	Sredstva (v evrih)
Sanacije plazov	35.300
Sanacija javne infrastrukture	130.047
Sanacija brežine in obnova Bodlajevega vigenca	143.786
Režijski stroški (gasilska društva, gorski reševalci, jamarji, tehnična pisarna, popis škode, nadomestila ...)	29.783
Obnova občinske infrastrukture	52.498
Posegi na individualnih objektih	75.374
Vodnogospodarske ureditve	40.459
Urejanje gozdnih cest	2.978
Sredstva rednega vzdrževanja (ceste)	55.212
Skupaj	565.441

Vir podatkov: Občina Radovljica, 2008

Kot je bilo omenjeno že v zgornjem odstavku, je bilo v letu 2007 največ denarja namenjenega obnovi Bodlajevega vigenjca in sanaciji brežin, in sicer več kot 140000

evrov. Veliko denarja so porabili za sanacijo javne infrastrukture, dobrih 130000 evrov, ter posege na individualnih objektih (več kot 75000 evrov). Kljub temu da je bilo denarja namenjenega za urejanje gozdnih cest 3000 evrov, so ga porabili nekoliko manj, in sicer 2978 evrov.

V letu 2007 je bilo približno 70 % sredstev porabljenih na območju KS Kropa. Preko KS Kropa je bilo v letu 2007 zbranih več kot 135000 evrov in preko RK Radovljica dodatnih 85000 evrov.

5.4.6.2. LETO 2008

Na občini pripravo celovitega poročila z natančnimi podatki o virih dohodkov in odhodkov za leto 2008 planirajo v četrtem trimesečju leta 2009. Znesek sredstev porabljenih za odpravo posledic neurja v letu 2008 pa bo razviden tudi iz odloka o zaključnem računu proračuna, ki bo obravnavan na seji občinskega sveta 25. marca 2009. Ker podatki za leto 2008 še niso dokončni, bodo predstavljeni tako, kot so prikazani v 5. vmesnem poročilu o odpravi posledic neurja z izhodišči ukrepov za leti 2009 in 2010. (Šetina Miklič, 2009)

Preglednica 13: Viri sredstev v letu 2008 za odpravo posledic vodne ujme 18. 9. 2007.

Viri dohodkov	Sredstva (v evrih)
Državna sredstva za sanacijo javne infrastrukture:	
- dodatni sklep za leto 2007	174.811
- po programu vlade za leto 2008	52.744
Državna sredstva »kulturnega tolarja«	48.000
Občinska sredstva »kulturnega tolarja«	48.000
Proračunski rezervni sklad	289.145
Skupaj	612.700

Vir podatkov: Občina Radovljica, 2008

Iz zgornje preglednice je razvidno, da je bilo v letu 2008 za odpravo posledic vodne ujme skupaj namenjenih več kot 600000 evrov. Skoraj polovica vseh sredstev, 289145 evrov, je bila zagotovljena v proračunskem rezervnem skladu. 96000 evrov je bilo namenjenih različnim obnovam kulturnih objektov v Kropi.

Preglednica 14: Odhodki (ocena) v letu 2008 za odpravo posledic vodne ujme 18. 9. 2007.

Odhodki (ocena 1. 9. 2008)	Sredstva (v evrih)
Obnova Placa v Kropi	114.321
Režijski stroški	52.858
Obnova občinske infrastrukture	488.301
Posegi na individualnih objektih	14.296
Skupaj	674.967

Vir podatkov: Občina Radovljica, 2008

Pri odhodkih je ocena izvedena po stanju 1. 9. 2008, saj takrat še niso bili izvedeni vsi razpisi za izbor izvajalcev in še ni bilo dokončnega dogovora o obsegu nekaterih

investicij (sanacija II. faze državne ceste, sanacija rak na zgornjih fužinah). Prav tako je ocena izvedena ob predpostavki, da bodo vsa dela zapadla v plačilo v letu 2008. Na občini pa pričakujejo, da bodo dela v višini približno 60000 evrov zapadla v plačilo v leto 2009.

Prav tako kot v letu 2007 je bila tudi leta 2008 večina sredstev namenjena odpravi posledic po vodni ujmi porabljena za dela na območju KS Kropa. Največ sredstev naj bi po oceni v letu 2008 porabili za obnovo občinske infrastrukture, in sicer skoraj pol milijona evrov. Posegi na individualnih objektih pa naj bi znašali le nekaj več kot 14000 evrov.

5.4.7. NAJPOMEMBNEJŠE INVESTICIJE V KROPI

Navedena sredstva zgoraj so bila uporabljena za intervencijske in sanacijske ukrepe na območju celotne občine. Tako so bila sredstva uporabljena na območju praktično vseh KS. Najbolj prizadete so bile KS Kropa, Kamna Gorica, Lancovo, Begunje in Podnart. Glavnina škode pa je bila povzročena v Kropi.

Ker je občina sledila ugotovitvam in priporočilom, da izvajanje intervencijskih ukrepov ne bo zadostno, so se že kmalu odločili, da je (kljub časovni stiski in pritiskom KS ter občanov) potrebno iskati dolgoročne rešitve in zagotavljati celovito sanacijo. Tako so pri izvajanju vseh nadaljnjih ukrepov iskali najboljše možne rešitve med planiranimi dolgoročnimi rešitvami in trenutnimi potrebami.

5.4.7.1. SANACIJA GOSPOSKE ULICE

V tej ulici je vodna ujma poškodovala največ objektov in dobesedno uničila asfaltno površino ter nekatere dele meteorne kanalizacije.

Slika 53: Gosposka ulica po poplavni ujmi 18. 9. 2007.

Vir: Občina Radovljica, 2008

Najprej so se lotili sanacije vseh komunalnih vodov v ulici (vodovoda, meteorne in fekalne kanalizacije, elektrike, javne razsvetljave), a so že pri sanaciji komunalnih vodov v I. fazi državne ceste (v delu, ki se navezuje na Gosposko ulico) ugotovili, da gre za prezahteven in predrag poseg. Tako so izvedli ureditev odvodnjavanja meteorne vode in novo preplastitev ceste. Strošek investicije je bil nekoliko višji od 50000 evrov. (Občina Radovljica, 2008)

Slika 54: Gosposka ulica po končani sanaciji.

Vir: Občina Radovljica, 2008

5.4.7.2. UREDITEV DRŽAVNE CESTE MED SLOVENSKO PEČJO IN BODLAJEVIM VIGENJCEM

V okviru te ureditve je DRSC obnovila odsek uničene državne ceste ter sanirala temelje obstoječega opornega zidu in izvedla novo drenažo temeljev. MOP je saniralo brežino pod cesto, občina pa je s pomočjo Komunale Radovljica izvedla zamenjavo primarnega vodovodnega omrežja. Urejen je bil tudi nov hišni priključek do obstoječega objekta. Vrednost celotne investicije je bila ocenjena na 150000 evrov.

Slika 55: Državna cesta pred obnovo.

Vir: Občina Radovljica, 2008

Slika 56: ... in po njej.

Vir: Občina Radovljica, 2008

5.4.7.3. UREDITEV 1. FAZE DRŽAVNE CESTE MED PLACOM IN KORUZNIM MOSTOM

V okviru te ureditve je občina s pomočjo ostalih izvajalcev javne službe (Elektro Gorenjska, Telekom, Telemach) izvedla celovito zamenjavo primarnega in sekundarnega omrežja. Tako je bilo v nekaj več kot 100 m državne ceste ter v trg med državno cesto in Gosposko ulico (Plac) vgrajenih več kot 1,3 km različnih vodov. Občina in Komunala Radovljica sta poleg komunalne opreme financirali še kamnito muldo ter robnike in pločnike ter tako za investicijo skupaj porabili več kot 150000 evrov. (Občina Radovljica, 2008)

5.4.7.4. UREDITEV 2. FAZE DRŽAVNE CESTE MED KORUZNIM IN KAMNITIM MOSTOM

Pri tem posegu gre za nadaljevanje sanacije državne ceste. V okviru ureditve ceste od stare šole do kamnitega mostu pri kapelici, so izvedli obnovo vseh komunalnih vodov tako kot v I. fazi. Prav tako je bil zgrajen enostranski pločnik, in sicer na tisti strani, kjer stoji vigenjc in so zgrajene garaže. Ne glede na to, da se je sanacija ceste končala pri kamnitem mostu, je občina izvedla še gradnjo kanalizacije preko Kroparice mimo Bodlajevega vigenjca. Komunala Radovljica pa je na tem odseku obnovila vodovod. Celotna investicija je presegla znesek 150000 evrov. (Občina Radovljica, 2008)

5.4.7.5. UREDITEV TRGA (PLACA)

Tu gre za ureditev Placa na levi strani Kroparice. Gre za trg velikosti približno 250 m², v okviru katerega so pretežni del komunalnih vodov sanirali že ob prevezavi vodov v državni cesti na Gosposko ulico. V sodelovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine in KS so zasnovali ureditev tlakov in povezave med glavno cesto in Gosposko ulico. S tem je bila zaključena ureditev tega dela Kroke. Vrednost del, vezanih na dokončno ureditev Placa, je znašala skoraj 100000 evrov. (Občina Radovljica, 2008)

Slika 57: Plac pred sanacijo.

Vir: Občina Radovljica, 2008

Ko sem govorila z nekaterimi krajani, se jim tlakovanje Placa na levem bregu Kroparice navzdol proti Gosposki ulici ni zdelo smiselno. Pri tem je občinski podizvajalec, neko podjetje iz Šenčurja, položil kar 36000 tlakov. Krajanje so mnenja, da bi bilo popolnoma zadovoljivo asfaltiranje, ostali denar pa bi npr. lahko porabili za obnovo kakšne hiše v starem trškem jedru, ki si je številni prebivalci zaradi nizkih dohodkov ne morejo privoščiti.

Slika 58: Plac po sanaciji.

Vir: Občina Radovljica, 2008

Številni krajani prav tako niso zadovoljni s prenovo ceste skozi središče vasi. Ker je nivo dela ceste previsok in nagnjen proti hišam, je ob zadnjih neurjih voda že dvakrat zalila kleti bližnjih hiš. Predstavniki občine so se na pobudo krajevne skupnosti o tem že pogovarjali s krajani, na problem pa je opozorila tudi neformalna delovna skupina prebivalcev starega jedra Kroke, ki meni, da je v Kropi nujna tudi sanacija Kroparice in drugih vodotokov. (Zaplotnik, 2008b)

Slika 59: Tlakovani Plac na levem bregu Kroparice.

Foto: Mudrič, 2009

5.4.7.6. BODLAJEV VIGENC

Za objekt, ki je bil v vodni ujmi najbolj poškodovan, sta Občina Radovljica in Ministrstvo za kulturo zagotovila sredstva v višini 140000 evrov, in sicer vsak polovico. Obnovitvena dela na objektu kulturne dediščine so bila zaključena oktobra 2008. Objekt bo v uporabi Kovaškega muzeja, ki bo v njem prezentiral fužinarstvo v Kropi. (Občina Radovljica, 2008)

Slika 60: Poškodovan Bodlajev vigenjc.

Vir: Ješe, 2007

Slika 61: Bodlajev vigenjc po končani obnovi.

Foto: Mudrič, 2009

5.4.7.7. OBNOVA ZGORNJIH FUŽIN (RAK)

Za dokončno sanacijo obnovljenih rak nad vigenjcem Vice so želeli pripraviti projekt, s katerim bi dokončno uredili tudi prostor zgornjih fužin. Tu so se srečali s pasivnostjo služb za urejanje voda, ki daje prednost vodnogospodarskim ureditvam v spodnjem delu Kroparice in na Lipnici. Svoj pogled na ureditev tega prostora ima tudi Zavod za varstvo kulturne dediščine. Zato so se odločili, da s projektom počakajo do spomladi 2009. Poškodovane dele rak pa bodo zaradi ogroženosti v primeru visokih voda obnovili do jeseni 2008. (Občina Radovljica, 2008)

5.4.7.8. GRADNJA NADOMESTNEGA KORUZNEGA MOSTU (NEKDANJI LUKOV MOST)

V zvezi z nadomestnim Koruznim mostom je bilo v Kropi največ polemik. Šlo je za problem uskladitve projektnih pogojev Zavoda za varstvo kulturne dediščine, ki je želel ohraniti obstoječi vodni prag pod mostom takšen kot je in projektnih pogojev vodarjev, ki so želeli, da nadomestni most prepušča 100 letne vode. Občina je bila pred odločitvijo kako in kaj dolžna izčrpati vse zakonske možnosti, ki se tičejo usklajevanja nasprotujočih pogojev, zato se je postopek projektiranja vlekel skoraj celo leto.

Na Občini Radovljica so zaradi različnih mnenj narisali štiri variante za novi Koruzni most. Po prvi varianti naj bi most stal na istem mestu kot prej, le prag bi bil postavljen po strugi navzgor, po drugi varianti naj bi most prestavili po strugi navzdol. Tudi po tej varianti bi bilo potrebno za kakih sedem do osem metrov znižati vodni prag, enako pri tretji varianti, po kateri naj bi zgradili ločni most in prag znižali le do enega metra. Četrta varianta pa predvideva rešitev z dviznim mostom. Pri vseh pa je bila doslej rešitev nesprejemljiva z vidika varstva kulturne dediščine, in sicer prav zaradi posega v vodni prag – ta namreč predstavlja eno glavnih vedut v kraju, ki je v celoti zavarovan kot kulturna dediščina. (Ahačič, 2008a)

Slika 62: Koruzni most, glavni krivec za poplavo 18. 9. 2007.

Vir: Ješe, 2007

Na zadnjem usklajevalnem sestanku je bilo dogovorjeno, da zavod dopušča varianto izgradnje nadomestnega mostu približno 7–8 m nižje od vodnega pragu. Problem te rešitve pa je bil v tem, da so za to izvedbo potrebovali soglasje DRSC, kar pa bi bil zopet dolgotrajen postopek. Na osnovi navedenega je bilo odločeno, da se obstoječi most pred jesenjo 2008 poruši in nadomesti z začasnim montažnim mostom, ki sedaj omogoča dostop do obstoječih objektov in večjo varnost v primeru visokih voda. Vrednost rešitve je znašala 35000 evrov. (Občina Radovljica, 2008) Nadomestni most je približno en meter višji, tako da pod seboj prepušča večje količine vode, kot jih je prejšnji.

Slika 63: Nadomestni Koruzni most.

Foto: Mudrič, 2009

5.4.8. UKREPI ZA CELOVITO SANACIJO V KROPI

Celovita sanacija Kroke mora vključevati regulacijo hudournikov in ureditev struge Kroparice (2 km) ter obnovo cest in ulic, pri tem pa je treba pred asfaltiranjem urediti tudi kanalizacijo, vodovodno in električno omrežje ter javno razsvetljavo. (Občina Radovljica, 2008)

V nadaljevanju bomo pogledali nekatere dolgoročne ukrepe, ki jih izvaja občina v smislu celovite sanacije Kroke. Poleg spodaj navedenih ukrepov je prioriteta naloga tudi izboljšanje sodelovanja z Ministrstvom za okolje in prostor na področju urejanja voda in sanacije plazov. Gre za probleme, s katerimi se že vrsto let srečujejo številne občine. Brez ustreznega odziva Ministrstva za okolje in prostor pa celovite sanacije Kroke ne bo možno izvesti.

5.4.8.1. SPREJETJE OBČINSKEGA PODROBNEGA PROSTORSKEGA NAČRTA (OPPN KROPA)

Občinski podroben prostorski načrt za Kropo določa namembnost nekaj manj kot deset hektarjev velikega območja, pogoje za arhitekturno in urbanistično oblikovanje, prometno in komunalno ureditev, varovanje naravnega okolja in kulturne dediščine, dovoljene posege in omejitve. (Občina Radovljica, 2008)

Prostorsko ureditveni pogoji za območje planske celote Kropa določajo, da je za morfološki enoti U - K1 (Kropa: center naselja) in U - K2 (Kropa: staro vaško jedro) potrebno izdelati ureditveni načrt. Območji OPPN v naravi predstavljata dva povezana dela naselja Kropa (JV in osrednji del) in se zato obravnavata kot celota. Območje urejanja je podrobneje opredeljeno v prostorskih sestavinah družbenega plana Občine Radovljica in je opredeljeno kot stavbno zemljišče, namenjeno stanovanjski pozidavi in delno centralnim dejavnostim. (Občina Radovljica, 2008)

Sklep o pripravi OPPN je bil sprejet 10. 10. 2007. Prostorski načrtovalec je bil izbran na podlagi Zakona o javnem naročanju in je podjetje Prima d.o.o. iz Ljubljane. Višina sredstev za pripravo OPPN Kropa jedro in center je znašala 21240 evrov in se plačuje po izvršenih delih oziroma izvedenih fazah postopka. Izbrani prostorski načrtovalec je pripravil osnutek prostorskega akta, ki ga je Občina posredovala nosilcem urejanja prostora, da so posredovali smernice. Na podlagi smernic je bil dopolnjen osnutek od 26. februarja do vključno 28. marca 2008 javno razgrnjen. Javna razgrnitev je bila zaradi interesa krajanov podaljšana do 4. 4. 2008. Na predlog skupine zainteresiranih krajanov je bila opravljena dodatna javna razgrnitev, in sicer od 18. 4. do 6. 5. 2008. Dne 28. februarja 2008 sta bili javni obravnavi v prostorih Občine Radovljica ter Krajevne skupnosti Kropa. Dodatna javna predstavitev pa je bila 2. 4. 2008 v Kropi. (Občina Radovljica, 2008)

Zahteva nosilcev urejanja prostora je priprava idejne zasnove prometne ureditve v Kropi, za katero je bilo na podlagi izvedbe postopka javnih naročil izbrano Cestno podjetje Kranj. Naročena naloga je vredna 6000 evrov. Poleg te pa je potrebno izdelati hidravlično analizo Kroparice s pritoki. Izdelavo te so na občini zahtevali od države, vendar kljub dopisom in sestankom ni prišlo do sporazumne rešitve. Zato bo občina zagotovila tudi zahtevano hidravlično analizo Kroparice s pritoki, ker pristojno ministrstvo kljub pisnim in ustnim zaprosilom v času enega leta te obveznosti ni

sprejelo, čeprav je po mnenju občine financiranje hidrološko-hidravlične analize v državni pristojnosti. (Občina Radovljica, 2008)

V zvezi s financiranjem in zagotavljanjem strokovnosti izdelave hidrološko-hidravlične analize Kroparice s pritoki so na Ministrstvo za okolje in prostor (MOP) posredovali več zaprosil. S strani MOP je bil predlagan sestanek. Sestanek je bil na MOP v četrtek, 29. 5. 2008. Na sestanku so občinski organi pričakovali argumentirane predloge za rešitev slabega stanja po vodni ujmi na vodotoku Kroparice s pritoki, predvsem glede strokovnih podlag za sanacijo, ki ju prav gotovo predstavlja hidrološko-hidravlična analiza vodotokov. Pričakujejo, da bo hidravlična analiza pripravljena v roku enega meseca od sklenitve pogodbe, tako da bi bil možen sprejem OPPN Kropa jedro in center v začetku leta 2009. (Občina Radovljica, 2008)

Izdelovalcu načrtov za urejanje Kroke so krajani očitali, da jih je pripravil brez predhodnega posvetovanja z lastniki in stanovalci ter da ne predvidevajo posegov pri urejanju hudournikov in Kroparice ter drsečih plazišč v naselju.

5.4.8.2. KOHEZIJSKI PROJEKTI

Primarno kanalizacijsko omrežje z lokalno čistilno napravo in primarno vodovodno omrežje predstavljajo osnovo za izgradnjo sekundarnega omrežja ter nato še samih hišnih priključkov. Vsi trije projekti so temelj za celovito sanacijo komunalne infrastrukture v Kropi, saj naj bi ob gradnji obeh omrežij s sodelovanjem ostalih upravljavcev (Elektro, Telekom) sanirali tudi njihova omrežja.

Z vsemi tremi projekti kandidirajo za pridobitev sredstev sofinanciranja iz Kohezijskega sklada Evropske unije v sklopu skupnega Gorenjskega projekta "Dograditev in obnova vodovodnih sistemov odvajanja in čiščenja komunalnih odpadnih voda Zg. Save – GORKI". Vsi trije projekti so uvrščeni v ožji izbor in bodo z njimi lahko kandidirali za nepovratna sredstva. (Občina Radovljica, 2008) Občina Radovljica do 2. 3. 2009 ni dobila nobenih sredstev Evropske unije za odpravo posledic vodne ujme. (Šetina Miklič, 2009)

5.4.8.2.1. KANALIZACIJA

Iz razvojnih programov občine in obrazložitev proračuna za leti 2007 in 2008 je razvidno, da se je občinska uprava že jeseni 2006 lotila priprav za izgradnjo primarnega kanalizacijskega omrežja Kropa v dolžini približno 4500 m. Pogodba za izdelavo projektne dokumentacije in pridobitev gradbenega dovoljenja je bila podpisana 3. 1. 2007. Na osnovi izdelanega idejnega projekta so bile za potrebe gradbenega dovoljenja podpisane že vse služnostne pogodbe, razen ene. Po novem letu (2008/09) bodo vložili zahtevek za izdajo gradbenega dovoljenja, potem pa nadaljevali postopke za pridobitev kohezijskih sredstev. V letu 2008 so za ta projekt porabili približno 18500 evrov. (Občina Radovljica, 2008)

5.4.8.2.2. LOKALNA ČISTILNA NAPRAVA

Ker gre pri prejšnji točki za fekalno kanalizacijo, je potrebno na koncu zgraditi tudi čistilno napravo. Idejna zasnova za lokalno čistilno napravo kapacitete 2700 PE je bila izdelana v decembru 2007. Na osnovi te so nato uspeli pridobiti potrebna zemljišča za

gradnjo. V letu 2008 so za projekt porabili približno 65000 evrov. (Občina Radovljica, 2008)

5.4.8.2.3. VODOVOD

Gre za podoben projekt kot pri kanalizaciji. Pri vodovodu gre za komunalne vode v dolžini približno 4500 m. Tu so že sklenjene vse služnostne pogodbe. Tako kot pri kanalizaciji jim tudi tu manjka eno soglasje na projekt (DRSC). V letu 2008 so za projekt porabili približno 28500 evrov. (Občina Radovljica, 2008)

5.4.9. OSTALI POSEGI V KROPI

V letu 2008 so bili v Kropi izvedeni še naslednji projekti, financirani s strani občinskega proračuna in Ministrstva za kulturo (MK):

- Klinarjeva hiša – Kovaški muzej: 148753 evrov iz občinskega proračuna in 76416 evrov sredstev MK,
- Kropa (trško jedro): 47843 evrov iz občinskega proračuna in 47738 evrov sredstev MK,
- Zdravstvena postaja Kropa: 29100 evrov iz občinskega proračuna in 20900 evrov sredstev MK,
- Otroško igrišče Kropa: 10024 evrov iz občinskega proračuna,
- Obnova spomenika na Brezovici: 3000 evrov iz občinskega proračuna.

Slika 64: Otroško igrišče v Kropi.

Vir: Ješe, 2008

Vključujoč ta sredstva je bilo za potrebe intervencije ter sanacijska dela v KS Kropa v enem letu s strani države, občine, Komunale Radovljice d.o.o., KS in sredstev zbranih s strani donacij, vloženih več kot 1700000 evrov. (Občina Radovljica, 2008)

5.4.10. IZHODIŠČA PLANA UKREPOV ZA LETI 2009 IN 2010

S Programom odprave posledic neposredne škode na stvareh zaradi posledic neurja s poplavo z dne 18. 9. 2007, ki ga je vlada sprejela 3. 4. 2008, so Občini Radovljica namenili:

1. za potrebe sanacije javne infrastrukture v letu 2008 znesek 52744 evrov,
2. za potrebe sanacije javne infrastrukture v letu 2009 znesek 105489 evrov,
3. za potrebe sanacije javne infrastrukture v letu 2010 znesek 52744 evrov.

Državni proračun za leto 2009 teh sredstev še ne vsebuje (potreben je rebalans proračuna), za leto 2010 pa proračun še ni sprejet. Tako sredstva za ti dve leti dejansko še niso zagotovljena. V kolikor bo občina sredstva dejansko prejela, jih bo namenila za ureditev nadomestnega Koruznega mostu in ureditev rak.

Za konzervatorsko restavratorska dela na območju Kroke je v letih 2008, 2009 in 2010 zagotovljenih 259668 evrov. Sredstva so namenjena za objekte po seznamu iz programa brez določene dinamike porabe sredstev po posameznih objektih. Nosilec aktivnosti na tem področju je MOP, Ministrstvo za kulturo pa je opravilo oceno škode, pripravilo popise in sanacijski program na objektih kulturne dediščine v Kropi. (Občina Radovljica, 2008)

Za sanacijo na vodotokih je na območju Gorenjske zagotovljenih 26801160 evrov. Za področje Kroparice in Lipnice je zagotovljenih skoraj 3 milijone evrov z dinamiko črpanja 20 % v letu 2008, 50 % v letu 2009 in 30 % v letu 2010. Naloge so v programu opredeljene, njihova dinamika pa ne. Občina je poizkušala, da se med prioritete naloge uvrsti sanacija Kroparice na območju nad zgornjo fužino, vendar predlog ni bil upoštevan. Prioriteto v letu 2008 imajo namreč po predlogu upravljavca vodotoka posegi na vodnih ureditvah (pragovi, drče). (Občina Radovljica, 2008)

Občina ocenjuje, da bo v letu 2009 zaključila s sanacijo objektov in naprav, ki so v njeni pristojnosti, tako da v letu 2010 za te ukrepe ne bi bilo več potrebno črpati sredstev iz rezervnega sklada. V nadaljevanju pa bo treba zagotoviti sredstva za realizacijo projektov, ki so v pripravi in z interdisciplinarnim pristopom izvajati celovito sanacijo Kroke.

Nabor občinskih projektov za občinski proračun za leti 2009 in 2010:

- zagotovitev sredstev za nedokončana dela iz leta 2008,
- gradnja novega Koruznega mostu,
- dokončna ureditev zgornjih fužin,
- izvedba II. faze obnove Klinarjeve hiše,
- ureditev zdravstvene postaje ter stanovanj v istem objektu,
- ureditev ulice med spomenikom NOB in Koruznim mostom,
- ureditev razgledne ploščadi ob UKO Kropa nasproti Kovaškega muzeja,
- sanacija spomenika NOB,
- končna ureditev pločnika ob I. fazi državne ceste,
- izvedba razpisa za ureditev fasad,
- izgradnja parkirišča ob stari šoli,
- sanacija opornih zidov ob Kroparici v privatni lasti,
- sanacija plazov s poudarkom na plazu pri cerkvi sv. Lenarta ter

- nadaljevanje urejanja komunalne infrastrukture in odvajanja površinskih, zalednih, meteornih ter izvirskih voda. (Občina Radovljica, 2008)

Prioriteta in obseg nalog bosta določena v proračunu in bosta odvisna tudi od dinamike gradnje primarnega vodovodnega in kanalizacijskega omrežja ter od tega, s katerimi projekti bo pri sanaciji Kroke sodelovala še država. V naslednjih letih naj bi se nadaljeval investicijski trend v višini 500000 evrov letno. Sredstva se bodo pri tem črpala iz občinskega in državnega proračuna kot tudi iz kohezijskega sklada EU. (Občina Radovljica, 2008) Evropska unija je krajem v Sloveniji, ki jih je prizadela poplavna ujma septembra 2007, namenila 8 milijonov evrov pomoči.

5.5. OCENA SANACIJE

Zadovoljstvo s sanacijo je med krajani zelo različno. Nekaterim se zdi, da je zadovoljiva, drugi pravijo, da se stvari odvijajo prepočasi, tretji, da bolje že skoraj ne bi moglo biti. Mnenja med domačini so torej različna, medtem ko na občini odgovorni trdijo, da so s potekom sanacije zadovoljni. So krajani, ki zagovarjajo tezo, da zaradi sanacijskih ukrepov ob morebitni ponovitvi poplavne ujme iz septembra leta 2007 posledice ne bi bile več tako katastrofalne kot so bile takrat. Spet drugi razlagajo, da je bilo na objektih, predvsem vodnih, storjeno premalo, da bi to lahko omililo posledice ob naslednji poplavni ujmi.

Slika 65: Izpodjedeni temelji garaže na "skalci".

Vir: Ješe, 2007

Slika 66: Sanacija hiše na "skalci".

Foto: Mudrič, 2009

Spraševala sem se, zakaj so med krajani prisotna tako različna mnenja o poteku sanacije. Razlog po vsej verjetnosti tiči v zaporedju sanacije objektov. Tistim, ki so objekte sanirali, so s potekom sanacije zadovoljni, tisti, ki še vedno čakajo na to, pa ne. Krajani so si izoblikovali tudi različna mnenja o tem, kaj je najbolj pomembno narediti, da posledice ob naslednji poplavni ujmi ne bi bile več tako hude. Menim, da tudi v skladu s tem ocenjujejo sanacijo. Mene osebno pa zelo moti naslednje. Ob pogledu na zgornjo sliko se človek vpraša, čemu je hišo potrebno zidati tik ob hudourniški strugi ter kje so odgovorni, ki izdajo dovoljenja za takšno gradnjo. Sanacija tovrstnih objektov pa stane veliko denarja, namesto da bi se le-ta porabil v druge namene. No in seveda so prebivalci te hiše zadovoljni s sanacijo, kako tudi ne bi bili.

Pri sanaciji Kroke so krajani večkrat poudarili, da se jih mora v načrte obnove intenzivneje vključevati. Zaradi tega je bila v Kropi ustanovljena tudi neformalna delovna skupina prebivalcev starega jedra Kroke, ki so s svojimi predlogi skušali vplivati na odločitve odgovornih organov glede urejanja Kroke. Pristojni bi morali pri obnovi in razvoju Kroke pogosteje upoštevati mnenja, znanje in ustvarjalni potencial Kroparjev ter z njimi vzpostaviti odprt dialog. Večkrat so poudarili, da je najprej potrebno sanirati strugo Kroparice, jo poglobiti in na kritičnih mestih obnoviti oporne zidove. Struge niso poglobili, so pa povečali pretok pod Koruznim mostom, ko so postavili začasnega. Tudi oporni zid ob strugi Kroparice na Placu je s svojim izgledom motil krajane. Kasneje so ga popravili, saj po mnenju številnih s svojo podobo ni sodil v kroparski prostor.

Ko sem Kropo obiskala 13. 10. 2007, so bile pred vstopom v naselje še vedno postavljene table, ki so prepovedovale vožnjo naprej. Takrat ceste še niso bile popolnoma urejene, predvsem pa so z omejitvijo prometa olajšali delo odgovornim

službam pri sanaciji, da jih radovedni obiskovalci nismo motili pri opravljanju njihovega dela. Po besedah krajanov si še danes želijo, da bi se ob obisku Kroke avtomobile pustilo pred začetkom naselja, saj bi le tako obiskovalci videli, kako lepa je Kropa in kako veličastna je njena zgodovinska vrednost.

Slika 67: Omejevanje prometa v Kropi.

Foto: Mudrič, 2007

Zaradi treh različnih izvajalcev del pri obnovi v Kropi večkrat ni bilo enovitega pristopa. Zaradi tega so krajanje med njimi zahtevali večjo usklajenost, saj naj bi šele po končanem delu enega od izvajalcev z deli pričel drug izvajalec.

Mnenje občinskih organov, ki vodijo potek sanacije pa je, da so kljub številnim pritožbam in mučnim dogovarjanjem z Zavodom za varstvo kulturne dediščine, naredili veliko. Pravijo, da če bi sanirali samo posledice neurja, bi bilo delo v Kropi že zdavnaj končano. Ker pa so se po poplavni ujmi odločili za celovito in dolgoročno sanacijo ter pripravili seznam nujnih intervencijskih del, le-ta zaradi obsežnosti še ne morejo biti v celoti končana.

Dela v Kropi spremljajo različne težave. Težko je uskladiti delo različnih izvajalcev, za vsak poseg je treba pridobiti smernice Zavoda za varstvo kulturne dediščine. Sanacija bo potekala še kar nekaj časa, potrebno pa je priznati, da Kropa po enem letu in pol od poplavne ujme kaže že precej lepši obraz.

VIII. RAZVOJNI PROBLEMI V KROPI

V nadaljevanju bomo pogledali težave, ki negativno vplivajo na razvoj Kroke. Zanimalo nas bo, kako na življenje v kraju gledajo domačini ter kako mi, obiskovalci. Pri tem je potrebno omeniti tudi dejstvo, da so pogledi na urejanje in težave v kraju zelo različni že med domačini. Nekatere med njimi nekaj moti, medtem ko se drugi s tem popolnoma nič ne obremenjujejo. Predstavili bomo nekatera videnja na dogajanje v Kropi in podali svoja mnenja o tem, kaj bi bilo v Kropi potrebno storiti, da bi kraj znova zaživel.

Na prvi pogled, ko človek vstopi v naselje, le-to ne kaže neke posebno lepe in zanimive slike. Zaradi tega še posebej dobro razumem besede tistih krajanov, ki zagovarjajo stališče, da je avtomobile potrebno pustiti pred naseljem in si Kropo ogledati peš. Če se človek skozi kraj pelje z avtom, vidi bolj malo, z obiskom pa lahko tudi hitro zaključi, saj ni prav veliko cest, ki bi omogočale vožnjo z avtomobilom. Ko pa se človek poglobi v raziskovanje Kroke in jo večkrat obiše, mu postane izredno prijetna in cenjena, takšna, kot je tudi v očeh domačinov. Kraj v sebi skriva ogromno lepih in neprecenljivih vrednot, ki jih je potrebno ohranjati, da jih bodo lahko videle in opazovale tudi generacije za nami. Slika namreč pove veliko več kot pa beseda.

1. DEPOPULACIJA

Prebivalstvene razmere v Kropi smo si pogledali že v tretjem poglavju. Ugotovili smo, da prebivalstvo v naselju upada vse od popisnega leta 1991 naprej. Številne hiše v Kropi se praznijo, mladi končajo šole in se velikokrat odselijo. V Kropi je tudi vrtec, v katerem je vsako leto manj kroparskih otrok, zato ga obiskujejo tudi otroci iz Podnarta, Ovsiš in Dobrav. Prebivalstvo se vse bolj stara, mladih in vitalnih ljudi, ki bi skrbeli za naselje, pa je vse manj. Na žalost je tako, da najbolj izobraženi domačini naselje zapuščajo (Bine Kordež in Janez Potočnik) ter odhajajo v kraje, ki so lažje dostopni in nudijo boljša delovna mesta.

Velik problem predstavlja izseljevanje ljudi iz starega trškega jedra, ki je kulturno zaščiteno in predstavlja pri obnovi velike finančne zalogaje. V času največjega razvoja Kroke je v tem delu naselja živelo okoli 1400 ljudi, danes jih je le še okoli 200 in še ti so po večini starejši. Deset hiš v naselju je praznih, v devetih živijo le občasno ali jih uporabljajo za vikend, v šestindvajsetih hišah živi le en stanovalc. Da bi v ta del Kroke povrnili življenje, bi ljudem morali pomagati finančno, z arhitekturnimi rešitvami, z oprostitvijo plačila komunalne takse in z davčnimi olajšavami. S tem bi tudi prispevali k zmanjšanju razlik v razvitosti med Radovljico in Lescami ter kraji na desnem bregu Save. (Zaplotnik, 2007f)

Ljudje se odseljujejo v kraje, ki nudijo več delovnih mest in so bližje središčem (npr. Ljubljani ali Kranju). Ker je središče Kroke zaščiteno, se morajo krajan pri obnovi svoje hiše za vsak poseg najprej dogovoriti z ZVKD Kranj, šele nato pa lahko pristopijo k obnovi. Smernice zavoda so precej ostre, obnova hiše po njihovih standardih pa zelo draga. Številni domačini nimajo denarja za obnovo, zaradi česar številne hiše propadajo, mladi pa si življenje raje ustvarijo drugje.

Slika 68: Hiša potrebna obnove.

Foto: Mudrič, 2009

Slika 69: Dim iz dimnika nas opozarja, da hiša ni prazna.

Foto: Mudrič, 2009

Ko sem o problemu depopulacije Kroke govorila z vodičem Kovaškega muzeja, mi je ta dejal, da v Kropi zadnje čase prebivalstvo stagnira. Naselje je bolj živahno na območju Stočja in Doline, kjer stavbe niso zaščitene in si je zato lažje ustvariti življenje. Tam je tudi kar nekaj blokov in večstanovanjskih hiš, ki so mladim zaradi manjših stroškov lažje dostopni. Ker se ljudje iz starejšega dela Kroke odseljujejo, številne hiše s svojo podobo kazijo izgled naselja in so še manj privlačne za potencialne kupce.

Slika 70: Zapuščena hiša v Kropi.

Foto: Mudrič, 2009

Slika 71: Dolina: novejšje hiše v Kropi.

Foto: Mudrič, 2007

Na tem mestu bi zelo rada poudarila, da če želimo ohraniti krajevne bisere, kakršna je npr. tudi Kropa, bo potrebno, da bo država (kot tudi občina) preko Ministrstva za kulturo ljudem finančno pomagala pri vzdrževanju in obnavljanju zaščiteneh objektov, sicer se bo spomeniško zaščiteno jedro vasi izpraznilo. Vzdrževanje tovrstnih objektov je namreč zelo drago. Z lepšo in ne na pol propadlo podobo naselja bi si Kropo ogledalo tudi več turistov, kar pa bi v končni fazi imelo pozitivne posledice za krajane (npr. večji obisk muzeja in gostinskih objektov).

Slika 72: Otroci v Kropi.

Foto: Mudrič, 2009

Tovrstnih podob v Kropi ni moč veliko videti in naj bo problem depopulacije zaključen z željo, da bi čim več otrok z slike, ko odrastejo, ostalo v Kropi in skrbelo za nadaljevanje njene zgodbe.

2. DELOVNA MESTA

Velik problem v Kropi predstavljajo delovna mesta. Glede na stanje včasih, ko je bilo še v začetku 80-ih let v tovarni Plamen zaposlenih okoli 500 ljudi, je delovnih mest v današnjih časih bore malo. V Novem Plamenu je zaposlenih približno 70 ljudi in predstavlja objekt, ki v Kropi zaposluje največ ljudi. Veliko delavcev se je ob izgubi delovnega mesta upokojilo, nekateri so delo dobili drugje, močno pa se je povečala tudi brezposelnost. Kar nekaj jih je na delo začelo odhajati v Savo Kranj.

Slika 73: Poslopje Novega Plamena.

Foto: Mudrič, 2007

Slika 74: Galvanska delavnica v Kropi.

Foto: Mudrič, 2007

Z zmanjšanjem števila delovnih mest v tovarni Plamen so ljudje začeli iskati delo drugje. Ljudje hodijo na delo v bližnja večja in manjša zaposlitvena naselja (npr. Radovljico, Lesce, Kranj), kar nekaj pa se jih je odločilo in začelo na svoje. Tako je trenutno v Kropi tudi nekaj samostojnih podjetnikov, ki nudijo delovna mesta. Ko sva o podjetnikih govorila z enim od domačinov, mi je na hitro naštel štiri obrtnike, dve gostilni, dva bara, poslopje z okrepčevalnico na bazenu, živilsko trgovino, pošto, ambulanto ... V Kropi sta še dve stavbi, ki nudita kar nekaj delovnih mest. V UKO Kropa je zaposlenih 20 ljudi, še nekaj zaposlenih pa je v Kovaškem muzeju. Vsi ti objekti razpolagajo z nekaj delovnimi mesti, vendar jih je še vedno premalo za vse, predvsem pa ni pestre izbire dela.

Depopulacija, ki je bila omenjena že zgoraj, ter malo delovnih mest v Kropi, se medsebojno povezujeta. Velikokrat se ljudje odselijo prav zaradi tega, ker v bližini svojega bivališča ne najdejo dela, ali pa se morajo na delo voziti daleč. Če se jim v takšnih okoliščinah ponudi priložnost za bivanje bližje novega delovnega mesta, jo tisti, ki do kraja ne čutijo prav posebne pripadnosti, s pridom izkoristijo. Tako se Kropa vse bolj preobraža iz nekdanjega zaposlitvenega centra v spalno naselje.

Slika 75: Ambulanta v Kropi.

Foto: Mudrič, 2007

Nova delovna mesta bi v Kropi lahko pridobili z razvojem turizma, za kar pa mora naselje seveda najprej biti urejeno. Urediti bi bilo potrebno prenočišča za turiste in trgovine, ki bi jih obiskovalci obiskovali in v njih kupili kakšen spominek, ki bi jih spominjal na Kropo. O tovrstnih načrtih se v Kropi že dalj časa govori – da bi bili spodnji deli starih hiš namenjeni javnim programom, zgornji pa bi bili bivalni. Zdi se mi, da je za enkrat turistični potencial v Kropi še močno neizkoriščen ter da bi z vlaganji v to dejavnost lahko pridobili kar nekaj delovnih mest. Navsezadnje ima Kropa precej stvari, na katere so krajani lahko ponosni in bi jih bolj s pridom morali unovčiti. Poskrbeti bi morali tudi za večjo promocijo svojega kraja, da bi ljudje, ko bi se odločali za izlete, večkrat pomislili na Kropo, nekdanji železarski kraj pod pobočji Jelovice.

Slika 76: Pošta v Kropi.

Foto: Mudrič, 2007

3. ODNOS KROPA – OBČINA RADOVLJICA

Ob pogovorih s krajani sem ugotovila, da niso zadovoljni z odnosom, ki ga ima občina do njihovega naselja. Menijo namreč, da so večkrat prikrajšani ter pozabljeni s strani občine. Občinski organi bi morali več pozornosti posvečati problematiki, s katero se soočajo v Kropi, predvsem pa jih moti, da na občini odločitve sprejemajo brez predhodnega posvetovanja z domačini. Zelo markantna je izjava domačina, g. Joža Eržena, ki je dejal, da ima večkrat občutek, da odgovorni na občini delajo po sledečem principu: "Kaj pa Kroparje Kropa briga." Ko pa človek posluša odgovorne na občini, se s tem seveda ne morejo strinjati. Pravijo, da se trudijo po najboljših močeh, obenem pa pozivajo Kroparje k večji strpnosti, enotnosti, sodelovanju in pomoči.

Do zapletenih odnosov med obema strukturama je večkrat prišlo tudi pri sanaciji posledic vodne ujme. Večkrat se med seboj niso strinjali in še do začetka leta 2009 zaradi različnih pogledov na urejanje Kroke niso sprejeli OPPN, o katerem smo že govorili pri sanaciji. Krajani jim zamerijo, da so številne posege opravili brez

predhodne razprave z njimi. Menijo namreč, da bi jih v potek sanacije morali bolj aktivno vključevati, saj domačini najbolje vedo, kaj je dobro za njihov kraj.

Do zelo burnih razprav je prišlo, ko je tekla debata o namembnosti prostora za vigenjcem Vice. Preden je poplava to območje popolnoma uničila, so krajani tu imeli edino zelenico ob Kroparici, kjer so čez dan na klopcah, ki so jih imeli postavljene, večkrat poklepetali. Za njih je bil to edini kroparski "park". Ko so se na občini odločili, da bodo tu naredili parkirišča, krajani nad idejo seveda niso bili navdušeni, saj so želeli, da bi se njihova zelenica obnovila. Še danes, marca 2009, pa prostor ni urejen.

Slika 77: Park ali parkirišča za vigenjcem Vice?

Foto: Mudrič, 2007

Domačini v Kropi so bili zelo veseli obnove otroškega igrišča v spodnjem delu naselja pri blokkih na Stočju. Obnova je na občini predstavljala strošek 10000 evrov. Ko pa so Kroparji slišali koliko denarja so porabili v Radovljici za športni park, kar 250000 evrov, so se počutili zelo deprivilirane. (Eržen, 2009)

Prav tako so krajani Kroke izredno nezadovoljni z deležem financ občinskega proračuna, ki se namenja območju desnega brega Save. Ta naj bi namreč znašal samo 6 % celotnega občinskega proračuna, sredstva pa črpajo naslednje krajevne skupnosti: KS Podnart, KS Kropa, KS Zgornja Dobrava, KS Kamna Gorica in KS Lancovo. (Eržen, 2009) Od skupno 12 krajevnih skupnosti v občini je 6 % proračuna za 5 krajevnih skupnosti izredno nesorazmeren delež.

4. UREDITEV KANALIZACIJE

Kropa kot kraj z dokaj gosto pozidavo in številnimi obiskovalci, ki jo čez leto obiščejo, potrebuje urejeno kanalizacijsko omrežje. Kanalizacija je bila urejena samo na območju med Kamnitim in Koruznim mostom, ko so sanirali cesto, drugje v starem trškem jedru ni urejena. Kanalizacijo z malo ekološko čistilno napravo so uredili tudi v Klinarjevi hiši, v kateri se nahaja Kovaški muzej. Odgovorni obljublajo, da naj bi bila kanalizacija v roku dveh let urejena tudi po Gosposki ulici. V prihodnosti naj bi se v Kropi zgradila

javna kanalizacija, fekalne vode pa naj bi speljali v predvideno čistilno napravo na severu naselja. Problem v naselju predstavljajo fekalije, ki se stekajo v strugo Kroparice.

Slika 78: Fekalije tečejo v Kroparico.

Foto: Mudrič, 2007

Slika 79: Odsek ceste, kjer so kanalizacijo uredili.

Foto: Mudrič, 2007

5. PROMET IN CESTNA INFRASTRUKTURA

V Kropo pelje nekaj lokalnih cest, ki so ponekod izredno slabo vzdrževane ter na posameznih odsekih dokaj ozke. Za ureditev ceste do Kroke so na DRSC v letu 2008 zagotovili, da jo bodo uvrstili v proračun za leto 2009 ter da jo bodo v skladu s finančnimi možnostmi začeli postopoma obnavljati. (Zaplotnik, 2008b)

Ker je bila Kropa narejena za pešce, je ob veliki prostorski utesnjenosti in strmini za hišami zdaj problem, kako zagotoviti **garaže in dostop do hiš z avtomobili**. **Parkirišča** so pred vhodom v naselje, na Placu, sedem garaž pa je tudi na zgornjem bajerju. Zlasti na slednjem območju želijo krajanje urediti problem garažnih prostorov, vendar zavračajo možnost gradnje parkirišča pri Vicah. Številni domačini namreč ne morejo z avtomobili do svoje hiše, imajo pa pravico do prostora, kjer jih lahko pustijo. Tu je zopet potrebno omeniti dejstvo, da nekaterih krajanov sploh ne moti, če ne morejo priti z avtomobilom do svoje hiše. Verjetno zato, ker so tega že od nekdaj vajeni. Če pomislim na nas, ki imamo parkirišča tik pred hišami, pa bi se na to verjetno bolj težko navadili.

Po predlaganemu OPPN naj bi za parkiranje uredili dve novi parkirišči. Prvo je načrtovano za območje med mrliško vežico in župniščem, ki pa krajanom ni po godu, saj bi bil s tem uničen najlepši drevored v naselju. Tu bi avtomobile puščali stanovalci. Drugo parkirišče pa je načrtovano za območje spodnjega bajerja, kjer bi avtomobile lahko puščali stanovalci in obiskovalci (turisti). Ena izmed variant je bila tudi ta, da bi bila parkirišča tam, kjer je otroško igrišče. Nazadnje se to ni uresničilo, saj so igrišče obnovili. Parkirišča pa bi bila lahko pod igriščem. Poleg omenjenih parkirišč so predlagali še manjše parkirišče v centru, ki bi bilo namenjeno kratkotrajnemu parkiranju. (Zaplotnik, 2008a)

Slika 80: Garaže na zgornjem bajerju.

Foto: Mudrič, 2009

Slika 81: Lesena garaža.

Foto: Mudrič, 2009

Potrebna bi bila tudi ureditev pločnika ob državni cesti na mestih, kjer je to mogoče. V tej smeri so nekaj že naredili, nekaj bodo še morali. Ulici starega dela Kroke na levem in desnem bregu Kroparice naj bi zaprli za promet in ju uredili v cone za pešce – dostop z vozili bi bil omogočen le stanovalcem in dostavi. Nekatere ozke ulice, na katerih se vozila težko srečujejo, pa bi bilo potrebno urediti v enosmerne ceste. (Zaplotnik, 2008a) V naselju je pomanjkljiva tudi ulična razsvetljava, ki bi jo bilo v prihodnosti smiselno urediti in dopolniti.

6. KLJUČNE RAZVOJNE POTEZE

Kropa ima zgodovino, tradicijo, znanje in stvari. Pomembne so povezave in sinergije z okoliškimi turističnimi centri, dobra gostinska ponudba in objekti, ki tako mladim kot starejšim omogočajo preživljanje prostega časa. Poudarek bi moral biti na razvijanju drobnega gospodarstva v kraju. Ker je naselje od večjih zaposlitvenih središč oddaljeno kar nekaj kilometrov, ceste pa so lokalnega značaja, bi prebivalci morali dajati večji pomen razvoju zasebne obrti v Kropi. Predvsem bi moral biti poudarek na umetni kovaški tradiciji, saj je Kropa prav po njej poznana daleč naokoli.

Ključno točko pri razvoju Kroke vidim v njenem turističnem potencialu. Naselje ima ogromno zgodovinskih objektov in ostalih naravnih znamenitosti, ki bi jih ljudje, ki jih zgodovina slovenskega naroda zanima, z veseljem pogledali. Občina bi morala naselju pri tem finančno pomagati in urediti tudi prenočišča za goste. Ustanoviti bi bilo potrebno trgovine s spominki in ponuditi obiskovalcem ostalo turistično ponudbo. Večji pomen bi bilo potrebno dati tudi oglaševanju Kroke. Menim, da marsikdo v naši državi sploh še ni slišal zanjo. Bilo bi dobro, da bi že na izvozu iz avtoceste usmerjevalne table ob napisu Kropa s kakšno podobo ob njej (npr. vigenjcem, Slovensko pečjo, rakami) vodile do Kroke. Pri tem imam v mislih nekaj podobnega, kakor je ob napisu za Brezje zraven narisana še bazilika. Zdi se mi, da slika ob napisu obiskovalca pritegne in mu da vedeti, da kraj razpolaga z nečim zanimivim in vrednim ogleda.

Pri razvoju Kroke bi poleg občine aktivno morala sodelovati tudi država. Ker je stari del Kroke kulturno-spomeniško zavarovan, je vsakršen poseg v tem delu pod budnim očesom Zavoda za varstvo kulturne dediščine. Vsakršna želja po obnovi stanovalcev v tem delu naselja mora biti najprej dovoljena s strani zavoda. Obnova v skladu z njihovimi standardi pa je izredno draga in za številne krajanke prevelik zalogaj. Zato bi država preko Ministrstva za kulturo naselju morala finančno pomagati, če je v njenem interesu, da to ne bo več arhitekturno propadalo in se znova začelo razvijati.

Ko sem govorila z oskrbnikom Kovaškega muzeja in ga spraševala, kaj bi bilo potrebno v Kropi narediti, da bi ta ponovno oživela in se razvijala, mi je dejal, da bi prebivalci starega dela vasi morali stopiti skupaj in nastopiti složno v dobrobit Kroke. Domačini bi morali podati svoja mnenja o urejanju naselja, jih med seboj uskladiti in predstaviti odgovornim, šele po končanem dialogu in doseženem konsenzu pa bi občina začela ukrepati. Potrebno je prisluhniti domačinom, saj oni dobro vedo, kaj potrebujejo in česa jim primanjkuje.

IX. ZAKLJUČEK

Kropa se nahaja na območju desnega brega reke Save v radovljiški občini. Leži utesnjena v dveh kilometrih dolgi dolini ob potoku Kroparica pod grebenom Zidane skale in pobočji Jelovice. Okrog in krog je obdana z visokimi skalnimi stenami, dno pa večidel zavzema samo naselje. Območje v občini Radovljica velja za manj razvito, zaradi česar so bile tu že večkrat prisotne težnje po ustanovitvi samostojne občine. Od leta 1953 je Kropa zakonsko zaščitena kot kulturni spomenik. Postala je prvi kraj v Sloveniji, ki je bila zaščitena kot spomenik narodne dediščine.

V nalogi je v uvodu zastavljenih pet raziskovalnih vprašanj, ki v nadaljevanju predstavljajo osrednji del raziskovanja in postopoma dobivajo svoje odgovore. Prvo se glasi: **"Ali je bivalno okolje starega trga primerno za sodobno življenje?"** Kropo namreč lahko razdelimo na dva dela. Prvi predstavlja staro trško jedro, kjer so hiše več ali manj spomeniško zaščitene ter stare, drugi, novejši del naselja, pa se razprostira na levem bregu Kroparice in v smeri proti severu. Novejši del naselja predstavljata Stočje in Dolina, starejšega pa okolica Placa. Bivalno okolje starega trga ni primerno za sodobno življenje. Hiše so stare in neurejene, številne med njimi propadajo, smernice za obnovo podaja Zavod za varstvo kulturne dediščine (ZVKD), kanalizacija ni urejena, okolica ne razpolaga s pestro ponudbo delovnih mest, prav tako so slabe cestne povezave do večjih zaposlitvenih središč. Hiše so postavljene tesno druga ob drugi, z avtom se do njih ne more priti, težavo predstavljajo tudi parkirišča. Ljudje v 21. stoletju smo močno razvajeni. Vse bi najraje imeli na domačem dvorišču. Tega pa nam staro trško jedro Kroke ne more ponuditi.

V starem jedru Kroke živi le okoli 200 ljudi, ki so po večini starejši od 60 let, medtem ko jih je bilo v dobi razcveta fužinarske dejavnosti tu kar 1400. Zaradi pomanjkanja delovnih mest v naselju so se ljudje začeli odseljevati in Kropa se je ponovno začela soočati s problemom depopulacije, ki jo bremeni še danes. Rast prebivalstva se je v Kropi po letu 1971 umirila in začela po letu 1991 celo upadati.

ZVKD Kranj daje smernice glede namembnosti območja, pogoje za arhitekturno in urbanistično oblikovanje, prometno in komunalno ureditev, varovanje naravnega okolja in kulturne dediščine, dovoljene posege in omejitve. Tudi zaradi tega se spomeniško zavarovani stari del Kroke prazni. Domačini so izredno kritični tako do državnih, kot tudi do občinskih institucij, ki imajo moč in pristojnosti urejanja kulturne dediščine v Kropi. Menijo, da nobena izmed njiju nikoli ni imela posebnega občutka za njihove vrednote ter da bo v takem tempu Kropa počasi izgubila svojo zgodovinsko vrednost.

Kropa kot staro železarsko naselje je v Sloveniji postala eno izmed prvih industrializiranih krajev. Industrija je tu izrabila tradicijo in iz nje izhajajočo delovno silo. Konec 19. stoletja je fužinarstvo začelo propadati, zaradi česar je v naselju in njegovi okolici prišlo do velikega pomanjkanja in revščine. Leta 1894 je bila kot poskus izhoda iz krize in brezposelnosti ustanovljena kovinarska zadruga Plamen. Ta je do druge svetovne vojne sprejela večino delovne sile iz Kroke in Kamne Gorice, organizirala je lastno strokovno šolstvo, z gradbenim programom in vlaganji v infrastrukturo pa je sodelovala pri oblikovanju nove podobe Kroke.

Po drugi svetovni vojni se je v Kropi nadaljevala pospešena demografska rast, ki je bila pogojena s hitro industrializacijo tovarne Plamen, saj se je ta v sedemdesetih letih

razvila v enega vodilnih jugoslovanskih proizvajalcev vijakov srednjih dimenzij. Sočasno z večanjem zaposlovanja v tovarni je bila v šestdesetih in sedemdesetih letih najmočnejše izražena tudi populacijska rast v Kropi. Do začetka osemdesetih let je bilo v Plamenu zaposlenih okoli 500 delavcev, nato je število začelo upadati. Tokovi priseljencev so se zmanjševali, rodnost ni bila izrazita, zaradi česar se je kroparsko prebivalstvo začelo starati. Leta 1997 je podjetje naznanilo stečaj, trenutno pa zaposluje okoli 70 ljudi.

Kroparica predstavlja enega izmed hudourniških potokov, ki na ceste lahko nanaša večje količine peska, spodjeda bregove in poplavlja spodnje prostore stanovanjskih hiš. Svojo veliko moč je pokazala tudi 18. 9. 2007, ko se je razlila po starem delu naselja in povzročila pravo razdejanje. Povzročena je bila velika škoda, dodatno nevarnost pa je predstavljal še plaz, ki se je sprožil na strmem pobočju Vodiške planine in zdrsnil v hudourniško grapo Črnega potoka nad Kropo. Da je na območju Kroke prišlo do tako katastrofalnega stanja, je bilo krivih več dejavnikov. Bistveni vzroki za obilne padavine, v Dražgošah je npr. padlo kar 216,4 mm dežja na m², so bili: stalni dotok vlažnega zraka od jugozahoda, nestabilnost ozračja, hribovite in gorske pregrade v zahodni Sloveniji, čez katere se je nestabilna zračna masa prisilno dvigala, in močno vetrovno striženje v plasti od tal do višine 6 km.

V Kropi je 18. 9. 2007 v dopoldanskih urah zaradi obilnih padavin začela naraščati Kroparica ter ostali vodotoki na območju. Voda je začela naraščati okoli dvanajste ure, dobro uro kasneje pa je že prestopila bregove struge. Struga se je zaradi obilo nanošenega materiala pri Koruznem mostu zamašila in začela poplavlјati. Poplavlјati je začela med 13.15 in 13.30 uro popoldne. Na Regijskem centru za obveščanje v Kranju so prvi klic, ki je bil vezan na nesrečo v občini Radovljica in Kropi, prejeli ob 12.34 uri. Na Gasilski zvezi občine Radovljica (GZOR) so prvi poziv dobili šele ob 13.37 uri, in sicer od prebivalca ene izmed hiš, ki jo je ogrožal zemeljski plaz v zgornjem koncu Kroke.

Ob 14.50 uri je dal župan v Kropi razglasiti izredne razmere. Začeli so z evakuacijo 22 hiš, v katerih je bilo okoli 50 prebivalcev. V Kropi ni bilo elektrike in vode. Štab Civilne zaščite (CZ) je bil glede na ocenjeno katastrofo sklican ob 15. uri. Ta je o nesreči obvestil novinarje, začel objavljati sporočila za javnost, koordinirati delo gasilcev, jamarjev, gorskih reševalcev in Rdečega križa ter spremljal vremensko napoved in prevoznost cest po celotni občini. Gradbena mehanizacija in gasilci so pričeli z odstranjevanjem naplavin in skušali zagotoviti prehodnost cest. Za organiziran sistem dela v času intervencije je bila takoj po ugotovljenem stanju na terenu ustanovljena organizirana gasilska operativna soba. Poveljnik GZOR je vse do umiritve stanja vodil intervencijo enot v Kropi in sodeloval s poveljnikom CZ. Poveljnik CZ je skrbel za obveščanje župana in javnosti ter za komunikacijo z regijskim in državnim štabom CZ. Koordinacijo dela gasilcev na celotnem območju občine je iz dežurne sobe vodil podpoveljnik GZOR. V akciji prvega dne je v Kropi sodelovalo 74 gasilcev in 5 jamarških reševalcev.

Delna odprava posledic naravne nesreče je potekala sočasno ob intervenciji, intenzivneje se je z odpravo posledic začelo naslednjega dne. Takoj zjutraj so gasilci začeli s sistematičnim čiščenjem hiš in črpanjem vode iz njih. Nanosi v hišah so se deponirali na ulice, od koder so jih nato strojno odstranili. Začelo se je odstranjevanje naplavin, plazov in usadov ob pomoči gradbene mehanizacije, sil zaščite in reševanja

ter domačinov iz celotne občine. Večinoma so bile ceste prevozne že v dopoldanskih urah. Delavci vodnega gospodarstva so začeli z deli v strugi Kroparice. V Kropi je bilo v sredo okoli 150 gasilcev iz vse radovljiške občine, prišli so tudi gasilci iz žirovniške občine. Gasilci, gorski in jamarski reševalci so s svojim delom na območju Kroke nadaljevali do sobote 22. 9. 2007. Gasilci so svoje delo opravljali v dveh izmenah, in sicer vse do sobotnega večera, ko so bila dela sil zaščite in reševanja zaključena.

Ko je bil 25. 9. odkrit plaz na Vodiški planini se je začela nova intervencija, ki v bistvu še vedno traja. Evakuirana sta bila stanovalca iz hiše na Žagi, na Vodiško planino pa so bili poslani gasilci, ki so imeli za nalogo prečrpavati morebitne visoke vode v drugo dolino, kar pa kasneje zaradi zmanjšane količine padavin ni bilo potrebno. S strani gasilcev je na plazu od 26. 9. do 28. 9. sledilo dežurstvo. Nameščeni so bili senzorji za sprožitev alarma ob eventualnem premiku plazu ter merilnik gibanja plazu, oboje pa približno enkrat mesečno kontrolirajo kroparski gasilci.

Po končani intervenciji se zastavlja vprašanje, **ali je bila intervencija enot zaščite in reševanja ob poplavni ujmi v Kropi ustrezna in v kolikšni meri je sovpadala z občinskimi načrti?** Tako kot pri vsaki intervenciji ob naravni nesreči so bile tudi v Kropi s strani odgovornih in domačinov podana nekatera različna mnenja. V splošnem je intervencija potekala dobro, saj kljub veliki stopnji ogroženosti ni bilo nobene človeške žrtve. Sile zaščite in reševanja so pokazale veliko stopnjo požrtvovalnosti in delavnosti, dobro je bilo tudi sodelovanje z ostalimi sodelujočimi strukturami. Veliko pove tudi dejstvo, da je bila Kropa po 24-ih urah zaradi obsežne intervencije in odprave posledic zopet sposobna "normalno" funkcionirati. Na drugi strani pa je bilo nezadovoljstvo zaradi načrtov, po katerih se enote ob intervenciji organizirajo kar precejšnje. Ti bi vsi skupaj morali biti zbrani v dežurni sobi, od koder bi bila nato intervencija vodena bolj sistematično in organizirano. Vprašljiva je tudi uporabnost teh načrtov, saj odgovorni ob tako kaotičnih razmerah, kot so vladale, nimajo časa listati po njih. Pomanjkljiva je tudi njihova vsebina, saj ne vsebujejo podatkov o izvajalcih, ki naj bi v takšnih razmerah sodelovali.

V prvih dveh mesecih po ujmi so pretežni del intervencijskih ukrepov in drugih nalog po vodni ujmi opravili občinska uprava, krajevne skupnosti, civilna zaščita z gasilci, Center za socialno delo Radovljica, Območno združenje Rdečega križa Radovljica ter informacijska pisarna v Kropi. Hkrati se je oblikoval prvi koncept celovite in dolgoročne sanacije Kroke, ki so jo prevzeli občinska uprava, krajevna skupnost in tehnična pisarna v Kropi. Občina je sledila ugotovitvam in priporočilom, da izvajanje intervencijskih ukrepov ne bo zadostno, zato so se odločili, da je potrebno iskati dolgoročne rešitve in zagotavljati celovito sanacijo. Celovita sanacija Kroke vključuje regulacijo hudournikov in ureditev struge Kroparice (2 km), obnovo cest in ulic, pri tem pa je treba pred asfaltiranjem urediti tudi kanalizacijo, vodovodno in električno omrežje ter javno razsvetljavo. V letu 2007 je bil pretežni del finančnih sredstev namenjen izvedbi intervencijskih ukrepov, v letu 2008 pa za sanacijske ukrepe.

Od 8 milijonov evrov škode v občini jih je 5 milijonov odpadlo na Kropo, kjer je bila samo na Kroparici škoda ocenjena na 3 milijone evrov. Deroča voda je odnesla del drče v strugi pod Placem. Kroparica je uničila del vaškega jedra, odnesla približno 150 metrov državne ceste, razkopala druge ceste, spodkopala škarpe in temelje nekaterih bližnjih hiš, zalila spodnje prostore stavb in odnesla dva avtomobila. 62 krajanov je na svojih objektih prijavilo škodo. Uničenih je bilo 600 metrov regionalne ceste, na več

delih prizadet vodovod, zaradi česar je bilo prekinjeno tudi napajanje vodohramov. Poškodbe so bile na kanalizacijskem, električnem in telefonskem omrežju. Poškodovana je bila javna razsvetljava. Ena starejša hiša je bila uničena, ena ogrožena, za pet stavb je bila potrebna statična sanacija. Iz petih hiš so se prebivalci morali izseliti. V več kot 35 objektih so bila zalita pritličja ali kleti. Poškodovani so bili številni oporni zidovi stanovanjskih in gospodarskih objektov. Tega dne so bili v Kropi poškodovani tudi številni zaščiteni deli in objekti. Za vsak kasnejši poseg pri obnovi je bilo potrebno pridobiti smernice ZVKD Kranj. Močno poškodovani so bili: Gosposka ulica, Bodlajev vigenjc, Koruzni most, Slovenska peč, vigenjc Vice, rake, celotno staro trško jedro Kroke, nekatere izmed spomeniško zavarovanih stavb ter še nekateri drugi objekti.

Škoda, ki jo je v Kropi povzročila Kroparica, je bila ogromna. V starem trškem jedru skoraj ni bilo hiše, ki ne bi utrpela škode. Da se je naselje povrnilo v svojo prejšnjo podobo, so ljudje morali stopiti skupaj in si medsebojno pomagati. **Poplavna ujma je tako v Kropi preko solidarnosti in medsebojne pomoči ljudi povezala med seboj in jim dala moči za ponovni razvoj naselja.** Denarna sredstva so se za krajane zbirala na dveh računih. Prvi je bil odprt na Rdečem križu občine Radovljica, drugega pa je vodila krajevna skupnost Kropa. Krajevna skupnost je v letu 2007 zbrala 135000 evrov, Območno združenje RK Radovljica pa 85000 evrov. V humanitarnih akcijah so sodelovali tudi številni poznani Kroparji, ki ne živijo več v Kropi, so pa tu odraščali (Bine Kordež, Janez Potočnik). Odzvali so se tudi rojaki izven državnih meja, ki so hoteli pomagati domačinom in naselju pri ponovnem razvoju.

Zadovoljstvo s sanacijo je med krajani zelo različno. Nekaterim se zdi, da je zadovoljiva, drugi pravijo, da se stvari odvijajo prepočasi, tretji, da bolje že skoraj ne bi moglo biti. Pri sanaciji Kroke so krajani večkrat poudarili, da se jih mora v načrte obnove intenzivneje vključevati. Zaradi tega je bila v Kropi ustanovljena tudi neformalna delovna skupina prebivalcev starega jedra Kroke, ki s svojimi predlogi skušajo vplivati na odločitve odgovornih organov glede urejanja Kroke. Zaradi treh različnih izvajalcev del pri obnovi v Kropi večkrat ni bilo enovitega pristopa.

Mnenje občinskih organov, ki vodijo potek sanacije pa je, da so kljub številnim pritožbam in mučnim dogovarjanjem z Zavodom za varstvo kulturne dediščine, naredili veliko. Pravijo, da če bi sanirali samo posledice neurja, bi bilo delo v Kropi že zdavnaj končano. Ker pa so se po poplavni ujmi odločili za celovito in dolgoročno sanacijo ter pripravili seznam nujnih intervencijskih del, le-ta zaradi obsežnosti še ne morejo biti v celoti končana. Dela v Kropi spremljajo različne težave. Težko je uskladiti delo različnih izvajalcev, za vsak poseg je treba pridobiti tudi smernice Zavoda za varstvo kulturne dediščine. Sanacija bo potekala še kar nekaj časa, potrebno pa je priznati, da Kropa po enem letu in pol od poplavne ujme kaže že precej lepši obraz.

Poplavna ujma je v Kropi pospešila urejanje starega dela naselja, saj je bilo v času od poplave veliko postorjenega. Krajani in drugi odgovorni se med seboj večkrat niso strinjali, vendar jim je na koncu vendarle ponavadi uspelo najti nek skupni jezik pogajanja. Predvsem je potrebno prisluhniti domačinom, saj oni dobro vedo, kaj potrebujejo in česa jim primanjkuje. Pomembne so tudi povezave in sinergije z okoliškimi turističnimi centri, dobra gostinska ponudba in objekti, ki tako mladim kot starejšim omogočajo preživljanje prostega časa. Poudarek bi moral biti tudi na razvijanju drobnega gospodarstva v kraju. Kropa ima zgodovino, tradicijo, znanje in stvari, ki se jih ne da kupiti ali ustvariti. Treba jih je oživeti, živeti z njimi in od njih.

X. SUMMARY

Kropa is situated on the right bank of the Sava in the Community of Radovljica. It is considered as one of the underdeveloped regions. The settlement lies tightly in a two kilometre long valley along the Kroparica stream and under the Zidane skale ridge and slopes of Jelovica. The area of Kropa actually consists of a tight valley end and terraces above the Kroparica. Kropa became one of the first industrialized towns that developed from the old ironwork settlement. At the end of the 19th century the ironwork industry began to deteriorate and in 1894 the co-op Plamen was founded. In the 1980s the plant Plamen reached its production peak with the highest number of employees. The period that followed resulted in the decrease of employees, immigrants and number of births. The population started to age considerably. There are about 200 living people at the age of sixty in the old part of town nowadays whereas in the era of iron industry there used to live about 1,400. The lack of employment has caused the demographic decline and depopulation.

Since 1953, Kropa has been protected as the first town of cultural heritage. Since then any restorations should be harmonised with Institute for the Protection of the Cultural Heritage of Slovenia (ZKVD). The standards of the Institute are extremely demanding and costly and therefore difficult to meet which has been one of the reasons why the people are leaving Kropa. The inhabitants share critical opinions towards the state and local authorities and emphasize that neither have had any particular feelings for the historical values in Kropa, which could be, eventually, lost for good.

On 18th September 2007 in the morning, the Kroparica started to rise considerably as well as the other water sources in the area. At 1 p.m. the Kroparica flooded the banks. The debris caused the blockage of the bed and it flooded between 1:15 p.m and 1:30. The mayor declared the state of emergency at 14:50. The immediate evacuation of 22 houses with approximately 50 people took place. The powerlines and drinking water were cut. The Civil protection headquarters was assembled at 3 p.m. Press was notified, the alerts were issued to the people, coordination with the firebrigades, speleologists, mountain rescue and Red Cross was established, the weather forecast and transportability of the roads was observed throughout the community. A special firebrigade operative room was organized as soon as the actual size of devastation was established. The Commander of the Radovljica firebrigade (GZOR) led the operations and cooperated with the Commander of the Civil protection who looked after the communications with the mayor, the inhabitants of Kropa, the media and the regional and national Civil protection Headquarters. The coordination of the firebrigades in the entire region was led by the Commander of the Radovljica firebrigade (GZOR). 74 firemen and 5 pothole rescuers participated in the first day action.

The rescue continued till Saturday, 22nd September 2007. The fire brigades worked in two shifts until Saturday evening, when the rescue was completed. The Commander of the Radovljica firebrigade led and harmonized the actions, logistics and meetings. The work with other departments and services was coordinated on the spot and everything was done that the rehabilitation of the environment proceeded without any interruptions. After the revelation of the landslide on Vodiška planina on 25th September 2007 a new intervention started which has been still going on. The alarm and movement sensors

were installed to warn the inhabitants against the unwanted movement of the landslide. Both have been checked monthly by the local firebrigade.

The flood damage has been estimated to 5 million EUR. The Kroparica damaged a part of the old town core, destroyed 150 m of regional road and damaged many others, loosened the foundations of many houses, taken away 2 cars, flooded the basements, ruined sewage system, power and telephone lines. One old house was completely destroyed, one at risk and 5 buildings need statics rehabilitation. The inhabitants of five houses had to leave their houses, and 62 reported damage on their buildings.

After the flood devastation an elaborate concept of rehabilitation was created. The whole rehabilitation includes the regulations of the torrents and the bed of the Kroparica, rehabilitation of roads and streets, sewage, power and water regulations. The most part of the financial means was used in 2007 to perform interventions and in 2008 to start the rehabilitation. The satisfaction with the rehabilitation gets different opinions – some residents find it satisfactory, some find it too slowly and some say it cannot get any better. However, the residents share the opinion of having themselves more included in the actual plans of rehabilitation. For that matter an informal group of old Kropa residents was created which has been trying to influence on decisions of local authorities.

On the other hand, the local authorities, that are in charge of rehabilitation, share the opinion that in spite of numerous complaints and painstaking negotiations with the Institute for the Protection of the Cultural Heritage of Slovenia (ZKVD) a great deal of work has already been done. An elaborate list of emergency rehabilitation was prepared and due to its extent the work has not been completed yet. Several difficulties exist – it is very hard to harmonize the work of several various contractors, every intervention has to be cleared by the Institute. It is obvious that the rehabilitation will take a longer period of time. However, it is the fact that Kropa has already been showing a much improved face after a year and a half. The flood has somehow initiated the rehabilitation and restoration of the old core in Kropa and a great deal of work has already been accomplished. There might have been difference of opinion among the residents regarding the rehabilitation but eventually the agreement was met. It is of great importance to take residents' opinions into consideration as they are the ones who know exactly what their needs are or the lack of them. Another very important matter is the synergy with local tourist centers, restaurants and leisure centres. The impact should be on the development of small businesses in town. Kropa holds history, tradition, knowledge and means that cannot be bought or created. The fore mentioned should be brought back to life.

XI. VIRI IN LITERATURA

1. Ahačič, M., 2008. Javna debata o obnovi Koruznega mostu. URL: <http://www.gorenjskiglas.si/novice/gorenjska/index.php?action=clanek&id=23635> (citirano 27.2.2009a)
2. Ahačič, M., 2008. Klnarjeva hiša z obnovljenim pritličjem. URL: <http://www.radovljica.si/dokument.aspx?id=3542> (citirano 25.1.2009b)
3. Ahačič, M., 2008. Kovaški praznik v Kropi. URL: <http://www.gorenjskiglas.si/novice/zanimivosti/index.php?action=clanek&id=23027> (citirano 3.3.2009c)
4. Andrejka, R., 1924. Kropa in Kamna Gorica. Ljubljana, Samozaložba, 36 str.
5. Baš, F., 1954. Slovenska peč: vodnik po zgodovinskem plavžu v Dnu nad Kropo. Ljubljana, Tehniški muzej Slovenije, 74 str.
6. Bogataj, B., 2007. Stanje vodotokov se izboljšuje. URL: http://www.gorenjskiglas.si/novice/razgledi/_snovanja/index.php?action=clanek&id=12083 (citirano 25.2.2009)
7. Bogataj, J., 2006. Dobre (stare) prakse: pomen kovaške kolonije v Kropi. Vigenjc, 6, str. 7 - 9.
8. Cegnar, T., 2008. Podnebne razmere v Sloveniji leta 2007. Ujma, 22, str. 18 - 27.
9. Cuder, A., 2000. Učenci na OŠ Staneta Žagarja v Lipnici. Lipnica (osebni vir, februar 2009)
10. Eržen, J., 2009. Kovaški muzej. Kropa. (osebni vir, februar, 2009)
11. Definicije in pojasnila – prebivalstvo. URL: http://www.stat.si/popis2002/si/definicije_in_pojasnila_1.html (citirano 20.1.2009a)
12. Delovno aktivno prebivalstvo po dejavnosti. URL: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=NAS-P&c=N&st=121 (citirano 20.1.2009b)
13. Dolžan Eržen, T., 2003. Dediščina kroparskega rudarjenja. Vigenjc, 3, str. 23 - 27.
14. Družine po številu otrok. URL: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=NAS-D&c=N&st=14 (citirano 13.1.2009c)

15. Državna topografska karta Republike Slovenije 1:25.000. 70, Radovljica. 1998. 1. izd. 1:25:000. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor, Geodetska uprava Republike Slovenije.
16. Državni načrt zaščite in reševanja ob poplavah na območju RS. Izvod številka 3. 2004. Ljubljana, Ministrstvo za obrambo, URSZR, 86 str.
17. Florjančič, S., 2001. Umetno kovaštvo v Kropi. Vigenjc, 1, str. 51 - 60.
18. Florjančič, S., 2005. Demografski razvoj Kroke in Kamne Gorice do druge svetovne vojne. Vigenjc, 5, str. 7 - 20.
19. Gams, I., 1983. Naravne nesreče v Sloveniji v pregledu. V: Naravne nesreče v Sloveniji. Ljubljana, SAZU, 10 - 17 str.
20. Gams, I., 1991. Poplave-povodenj-ujma. Ujma, 5, str. 271 - 272.
21. Gartner-Lenac, N., 1995. Geografija doline Lipnice in sosednjih Dobrav na desnem bregu Save. V: Kroparski zbornik: ob 100 - letnici Plamena. Radovljica, Muzeji radovljiške občine, str. 13 - 29.
22. Gasilska zveza občine Radovljica. URL:http://www.gzveza-radovljica.si/?page_id=2 (citirano 15.2.2009)
23. Gašperšič, E., 1995. Danes po vseh krajih nekaj nov' ga se godi. V: Kroparski zbornik: ob 100-letnici Plamena. Radovljica, Muzeji radovljiške občine, str. 228 - 239.
24. Gašperšič, J., 1956. Vigenjc: vodnik po zgodovinskih žebeljarskih kovačnicah v Kamni gorici, Kolnici, Kropi in Železnikih. Ljubljana, Tehniški muzej Slovenije, 104 str.
25. Gašperšič, R., 1995. Gozd in Kropa. V: Kroparski zbornik: ob 100 - letnici Plamena. Radovljica, Muzeji radovljiške občine, str. 54 - 71.
26. Gospodinjstva po številu članov. URL:
http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=NAS-G&c=N&st=12 (citirano 20.1.2009d)
27. Grizold, A., 1992. Razpotja nacionalne varnosti. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, 89 str.
28. Hartman, A., 2008. Sanacija zaostaja za željami.
URL:<http://www.gorenjskiglas.si/novice/gorenjska/index.php?action=clanek&id=18801> (citirano 4.2.2009)
29. Holynski, N., 1995. Kako je bila ukinjena Kovinarska zadruga Plamen v Kropi. V: Kroparski zbornik: ob 100 - letnici Plamena. Radovljica, Muzeji radovljiške občine, str. 106 – 113.

30. Horvat, A., Jeršič, T., Papež, J., 2008. Varstvo pred hudourniki in erozijo ob vse intenzivnejših vremenskih ekstremih. *Ujma*, 22, str. 200 - 208.
31. Ješe, M., 2008. Civilna zaščita. Radovljica. (osebni vir, december 2008)
32. Keršič, V., 2008. Zahvalili so se za pomoč ob lanskih poplavah. URL: <http://www.radovljica.si/dokument.aspx?id=3061> (citirano 13.2.2009)
33. Kobold, M., 2008. Katastrofalne poplave in visoke vode 18. septembra 2007. *Ujma*, 22, str. 65 - 75.
34. Kokot, A., 2007. Ukrepi občine Radovljica. URL: <http://www.radovljica.si/dokument.aspx?id=2893> (citirano 3.2.2009)
35. Komac, B., 2007. Vzroki in posledice ujme 18. septembra 2007. *Planinski vestnik*, 112, 12, str. 19 - 22.
36. Koselj, J., 2008. Poplavna ujma v Kropi. Radovljica. (osebni vir, december 2008)
37. Kozelj, D., Kozelj, K., Steinman, F., Gosar, L., 2008. Poplavna ogroženost in posledice dogodkov preostalega tveganja. *Ujma*, 22, str. 145 - 151.
38. Kronika Plamena: kovinarske zadruge z o.j. v Kropi do leta 1940. 1944. Kropa, Plamen, 175. str.
39. Kropa. URL: http://www.galenfrysinger.com/slovenia_kropa.htm (citirano 1.3.2009)
40. Kropa – zibelka kovaštva. URL: <http://www.kropa.si/index.php?ndx=8&type=1,2&pid=0&id=6&cmd=lst> (citirano 16.1.2009)
41. Kuntarič, B., 2008. Železniki – simbol za katastrofo in solidarnost. *Ujma*, 22, str. 76 - 87.
42. Lačen Benedičič, I., 2003. Čigar je zemlja, tega je ruda, ali komu je pripadalo bogastvo hada. *Vigenjc*, 3, str. 13 - 21.
43. Lazarevič, Ž., 2004. Kroparski združni svet. *Vigenjc*, 4, str. 7 - 12.
44. Malešič, M., 2008. Odzivanje na zapleteno varnostno krizo v Sloveniji: pravila, struktura in vloga. *Ujma*, 22, str. 136 - 144.
45. Marčetič, B., 2007. Obvestilo. URL: <http://www.radovljica.si/dokument.aspx?id=2720> (citirano 6.2.2009)
46. Mihelič, S., 1995. Osnovna šola v Lipniški dolini po drugi svetovni vojni. V: Kroparski zbornik: ob 100 - letnici Plamena. Radovljica, Muzeji radovljiške občine, str. 240 - 245.

47. Mikoš, M., 2008. Mednarodna vpetost Slovenije v raziskovanje naravnih nesreč. *Geografski obzornik*, 55, 3, str. 4 - 9.
48. Mnenje strokovnjakov o plazu. URL: <http://www.radovljica.si/povezava.aspx?pid=2623> (citirano, 15.2.2009a)
49. Muzeji radovljiske občine. URL: http://www.muzeji-radovljica.si/0muzeji_mro.html (citirano 5.1.2009)
50. Načrt alarmiranja gasilskih enot. 2003. Radovljica, Občina Radovljica, 126 str.
51. Načrt zaščite in reševanja ob naravni ali drugi nesreči. Izvod številka 1. 2006. Radovljica, Občina Radovljica, 63.str.
52. Naseljena stanovanja po povprečni površini stanovanja na osebo. URL: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=NAS-S&c=N&st=077 (citirano 10.1.2009e)
53. Natek, K., 2005. Naravne nesreče v sodobnem svetu-izziv in naloga šolske geografije. V: 14. Ilešičevi dnevi: naravne nesreče - njihov vpliv na pokrajino in ljudi. Ljubljana, Filozofska fakulteta, oddelek za geografijo, 5 - 6 str.
54. Natek, K., 2008. Ko prihrumi voda.... *Gea*, 18, 2, str. 12 - 19.
55. Novi Plamen. URL: http://www.noviplamen.si/indexslo/e_naslovi.php (citirano 27.1.2009)
56. Ocena ogroženosti zaradi naravnih in drugih nesreč. 2. verzija. 2007. Radovljica, Občina Radovljica, 43 str.
57. Oglarska kopa. URL: http://www.foto-slovenija.com/galerija/albums/userpics/10010/normal_kopa.jpg (citirano 2.3.2009)
58. Opis Kroke, 1951. Radovljica, Planska komisija OLO Radovljica (rokopis).
59. Osnovna državna karta. Kranj – 3. 1969. 1:5.000. Ljubljana, Inštitut za geodezijo in fotogrametrijo.
60. Osnovna državna karta. Kranj – 4. 1965. 1:5.000. Ljubljana, Geodetska uprava SR Slovenije.
61. Osnovna geološka karta SFRJ. L 33 - 65, Kranj. 1974. 1:100.000. Beograd, Zvezni geološki zavod.
62. Osnovna šola Staneta Žagarja Lipnica. URL: http://www.os-lipnica.si/?page_id=55 (citirano 20.2.2009)
63. Perko, D., Kladnik, D., 1998. Nova regionalizacija Slovenije. V: Slovenija pokrajine in ljudje. Ljubljana, Založba Mladinska knjiga, str. 26 – 31.

64. Peto vmesno poročilo o odpravi posledic neurja z izhodišči ukrepov za leti 2009 in 2010. URL: <http://www.radovljica.si/povezava.aspx?pid=3179> (citirano 10.2.2009)
65. Podberšič, M., 2008. Sistem javnega alarmiranja z detekcijo premika na plazu Kropa. *Ujma*, 22, str. 191 - 194.
66. Podružnična cerkev Device Marije "pri kapelci". URL: <http://www.kam.si/> (citirano 2.3.2009)
67. Polajnar, J., 2008. Visoke vode v Sloveniji leta 2007. *Ujma*, 22, str. 28 - 30.
68. Porenta, T., 1995. V: Kroparski zbornik: ob 100 - letnici Plamena. Radovljica, Muzeji radovljiške občine, str. 220 - 227.
69. Poljak Istenič, S., 2005. Društveno življenje v Kropi in Kamni Gorici konec 19. in v prvi polovici 20. stoletja. *Vigenjc*, 5, str. 81 - 108.
70. Prebivalstvo po starostnih skupinah in spolu. URL: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=NAS-P&c=N&st=111 (citirano 11.1.2009f)
71. Prebivalstvo po statusu aktivnosti. URL: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=NAS-P&c=N&st=120 (citirano 20.1.2009g)
72. Prebivalstvo po tipu selitve. URL: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=NAS-P&c=N&st=116 (citirano 25.1.2009h)
73. Prebivalstvo, staro 15 let ali več, po izobrazbi. URL: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=NAS-P&c=N&st=117 (citirano 22.1.2009i)
74. Prebivalstvo, staro 15 let ali več, po izobrazbi in spolu v Sloveniji. URL: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=10 (citirano 15.1.2009j)
75. Preklic izrednih razmer v Kropi. URL: <http://www.radovljica.si/povezava.aspx?pid=2575> (citirano 10.2.2009b)
76. Prinčič, J., 2004. Kovinarska zadruga Plamen na koncu svoje poti (1945-1947). *Vigenjc*, 4, str. 27 - 35.
77. Prinčič, J., 2007. Tovarna vijakov Plamen Kropa: od konca druge svetovne vojne do stečaja in novega začetka (1945 - 1997). *Vigenjc*, 7, 208 str.
78. Rak, G., Steinman, F., Gosar, L., 2008. Pomen nizkih pragov ob visokih vodah. *Ujma*, 22, str. 31 - 36.

79. Seznam slik po zaznamku Kropa. URL: <http://www.rtvsl.si/slike/tag/Kropa> (citirano 3.3.2009)
80. Sile za zaščito, reševanje in pomoč. URL: <http://www.sos112.si/slo/page.php?src=sz1.htm> (citirano 1.2.2009)
81. Skrinjar, R., 2009. Vhodni klici na ReCO Kranj 18.9.2007. Kranj. (osebni vir, januar 2009)
82. Stanovanja v naseljih po letu zgraditve stavbe. URL: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=NAS-S&c=N&st=079 (citirano 15.1.2009k)
83. Stroški intervencij ob neurju 18.9.2007. 2007. GZOR, 1 str.
84. Stroški poškodovane ali uničene opreme ob intervenciji ob neurju 18.9.2007. 2007. GZOR, 2 str.
85. Šlegel – Florjančič, S., 1998. Geografija Kroke : diplomsko delo. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 159 str.
86. Šetina Miklič, M., 2009. Občina Radovljica. Radovljica. (osebni vir, februar 2009)
87. Šmitek, J., 1976. Kovaški muzej v Kropi. Maribor, Obzorja, 30 str.
88. Šmitek, J., 1995. Sto let Plamena 1894 – 1994. V: Kroparski zbornik: ob 100 - letnici Plamena. Radovljica, Muzeji radovljiške občine, str. 89 – 105.
89. Šmitek, J., 2003. Rudne jame in rudarski rovi Jelovice. Vigenjc, 3, str. 7 - 12.
90. Športno društvo Kropa – letni bazen. URL: http://www.adolimpik.eu/sd_kropa_bazen.html (citirano 3.3.2009)
91. Štekar - Vidic, V., 1995. Pomemben del kulturne dediščine se hrani v muzejih: Kovaški muzej. V: Kroparski zbornik: ob 100 - letnici Plamena. Radovljica, Muzeji radovljiške občine, str. 251 - 256.
92. Tekma' ta lesenih smučarjev. URL: <http://taleseni-kropa.blogspot.com/2006/01/domaci-klub.html> (citirano 3.3.2009)
93. Turistične namestitve v Sloveniji. URL: http://slovenija.mons.hr/index.php?cmd=loc&lang=si&mjesto=153&n=Kje_je_Kropa (citirano 5.1.2009)
94. UKO Kropa. URL: <http://www.uko.si/predstavitev.php> (citirano 29.1.2009)
95. Urbanija, P., 2003. Geologija Lipniške doline z geološkim krožkom Bobovec. Vigenjc, 3, str. 79 - 84.

96. Ušeničnik, B., 1996. Odpravljanje posledic naravnih nesreč. Ljubljana, Uprava RS za zaščito in reševanje, 493 str.
97. Vertačnik, G., 2008. Klimatološki opis izjemnega padavinskega dogodka 18. septembra 2007. Ujma, 22, str. 58 - 63.
98. Zadrugar: glasilo prve žebljarske in železoobrtne zadruga v Kropi in Kamni Gorici. 1934. Gašperšič, J. (ur.). Ljubljana, Prva žebljarska in železoobrtna zadruga v Kropi in Kamni Gorici, 152.str.
99. Zakrajšek, F.J., 2009. Iskanje enot nepremične kulturne dediščine. URL: <http://giskd2s.situla.org/rkd/Zacetek.asp> (citirano 2.2.2009)
100. Zaplotnik, C., 2007. Bitka z birokracijo in za denar. URL: <http://www.gorenjskiglas.si/novice/gorenjska/index.php?action=clanek&id=13202> (citirano 2.2.2009a)
101. Zaplotnik, C., 2007. Gosposka ulica ni več gosposka. URL: <http://www.gorenjskiglas.si/novice/gorenjska/index.php?action=clanek&id=11708> (citirano 2.2.2009b)
102. Zaplotnik, C., 2007. Kropa že v lepši podobi. URL: http://www.gorenjskiglas.si/novice/priloga_dezelne_novice/index.php?action=clanek&id=14920 (citirano 2.2.2009c)
103. Zaplotnik, C., 2007. Kropi grozi zemeljski plaz. URL: <http://www.gorenjskiglas.si/novice/gorenjska/index.php?action=clanek&id=12042> (citirano 4.2.2009d)
104. Zaplotnik, C., 2007. Pomagajo najbolj ogroženim. URL: <http://www.gorenjskiglas.si/novice/gorenjska/index.php?action=clanek&id=12601> (citirano 3.2.2009e)
105. Zaplotnik, C., 2007. Vodna ujma nas je povezala. URL: http://www.gorenjskiglas.si/novice/razgledi_-_snovanja/index.php?action=clanek&id=12086 (citirano 23.1.2009f)
106. Zaplotnik, C., 2007. Za najnujnejše ukrepe štiristo tisoč evrov. URL: <http://www.gorenjskiglas.si/novice/politika/index.php?action=clanek&id=11844> (citirano 2.2.2009g)
107. Zaplotnik, C., 2008. Načrt za obnovo Kroke. URL: http://www.gorenjskiglas.si/novice/priloga_dezelne_novice/index.php?action=clanek&id=19284 (citirano 1.2.2009a)
108. Zaplotnik, C., 2008. Obnovili cesto skozi Kropo. URL: <http://www.gorenjskiglas.si/novice/gorenjska/index.php?action=clanek&id=23318> (citirano 14.2.2009b)

109. Zaplotnik, C., 2008. Priznanja civilne zaštite. URL:
http://www.gorenjskiglas.si/novice/priloga_dezelne_novice/index.php?action=clanek&id=18621 (citirano 1.2.2009c)
110. Zaplotnik, C., 2008. Tek po ulicah Kroke.
URL:<http://www.radovljica.si/dokument.aspx?id=3454> (citirano 5.2.2009d)
111. Zaradi deževja izredne razmere v Kropi. URL:
<http://www.radovljica.si/povezava.aspx?pid=2555> (citirano 12.2.2009c)
112. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenija. URL:
<http://www.zvkds.si/?content=9&ord=0> (citirano 28.1.2009)
113. Zupančič, B., 2009. Vremenska napoved za 18.9.2007. URL:
<http://meteo.arso.gov.si/met/sl/about/> (citirano 4.3.2009)
114. Zupan - Hajna, N., 1995. Geološka podoba Lipniške doline. V: Kroparski zbornik: ob 100 - letnici Plamena. Radovljica, Muzeji radovljiške občine, str. 30 - 38.

XII. SEZNAM PRILOG

GRAFI

Graf 1: Stanovanja po letu zgraditve stavbe v Kropi leta 2002.	52
Graf 2: Število prebivalcev v Kropi in Brezovici (= KS Kropa) v obdobju 1869–2002.	52
Graf 3: Prebivalstvo Kroke po starostnih skupinah in spolu leta 2002.	54
Graf 4: Prebivalstvo Kroke po tipu selitve v obdobju 1961–1991.	56
Graf 5: Delež domačega in priseljenega prebivalstva v Kropi za obdobje 1961–2002.	57
Graf 6: Prebivalstvo v Kropi leta 2002 po tipu selitve.	57
Graf 7: Izobrazba prebivalcev starejših od 15 let v Kropi in Sloveniji (v odstotkih).	58
Graf 8: Delež prebivalcev Kroke po statusu aktivnosti leta 2002.	59
Graf 9: Delovno aktivno prebivalstvo Kroke po dejavnosti leta 2002.	60
Graf 10: Odklon povprečne mesečne temperature v letu 2007 (v °C) od povprečja za obdobje 1961–1990.	100
Graf 11: Dnevne padavine od 1. do 20. septembra leta 2007.	101
Graf 12: Časovni potek največjih dnevnih padavin po letih na meteorološki postaji Škofja Loka.	108

KARTE

Karta 1: Občina Radovljica in njena razdelitev na naselja.	15
Karta 2: Kropa z okolico.	16
Karta 3: Geologija Kroke z okolico.	19
Karta 4: Poplavna ogroženost Slovenije.	80
Karta 5: Požarna ogroženost v bivalnem okolju.	81
Karta 6: Ogroženost Slovenije zaradi snežnih plazov.	82
Karta 7: Višina padavin na podlagi meritev klasičnih in samodejnih meteoroloških postaj od 18. 9. od 8:00 do 19. 9. 2007 do 8:00 ure.	106
Karta 8: Kroparica s pritoki.	111

SLIKE

Slika 1: Pogled na Kropo, Dobrave in rob Jelovice s Kroparske gore.	17
Slika 2: Gozdna in strma pobočja Jelovice nad Kropo.	21
Slika 3: Prikaz dolinskega dna s pobočji od izvira Kroparice do njenega izliva v Lipnico.	22
Slika 4: Dolina Kroparice z naseljem.	24
Slika 5: Jama s sledmi železove rude na Jelovici.	26
Slika 6: Oglarska kopa.	28
Slika 7: Struga hudourniške Kroparice.	29
Slika 8: Slovenska peč v Kropi.	32
Slika 9: Vigenjc Vice v Kropi.	33
Slika 10: Tovarniško poslopje leta 1945.	38
Slika 11: Tovarniški izdelek – streme za smučarsko okovje.	42
Slika 12: Tovarniški prostori leta 1990.	43
Slika 13: Proizvodi Novega Plamena.	44
Slika 14: Javna razsvetljava v Kropi.	47
Slika 15: Ročno kovani unikat.	48
Slika 16: Gostilna v Kropi.	49

Slika 17: Fužinarska hiša v Kropi.	62
Slika 18: Podružnična cerkev Matere Božje v Kropi.	62
Slika 19: Klinarjeva hiša s Kovaškim muzejem.	64
Slika 20: Letni bazen v Kropi.	66
Slika 21: Praznovanje Kovaškega šmarna v Kropi.	67
Slika 22: Spuščanje barčic v Kropi ima že dolgoletno tradicijo – slika je iz leta 1964.	68
Slika 23: Tekma ta' lesenih smučarjev v Kropi.	69
Slika 24: Shema vodenja sistema zaščite in reševanja.	77
Slika 25: Upravljanje in vodenje sil za zaščito in reševanje v občini Radovljica.	84
Slika 26: Sile za zaščito in reševanje v občini Radovljica.	86
Slika 27: Alarmni postopek pri hujših naravnih nesrečah na območju PGD Kropa.	88
Slika 28: Novogradnja ob hudourniški strugi Kroparice.	91
Slika 29: Neurejena struga Kroparice.	92
Slika 30: Hrapava drča v Kropi.	104
Slika 31: Naselje ob strugi hudourniške Kroparice.	112
Slika 32: Poplavljanje Kroparice.	114
Slika 33: Poškodovani vigenjc Vice.	115
Slika 34: Zagozden avtomobil na desnem bregu Kroparice.	116
Slika 35: Intervencija gasilskih enot v Kropi.	116
Slika 36: Regulacija struge Kroparice s pomočjo debel.	117
Slika 37: Zemeljski plaz, ki je v zgornjem koncu Kroke ogrožal eno izmed hiš.	118
Slika 38: Električni drog, ki se ga je neka starejša gospa oklepala med poplavljanjem Kroparice.	119
Slika 39: Posledice ujme.	122
Slika 40: Odpravljanje posledic ujme.	122
Slika 41: Poglobljanje struge Kroparice.	123
Slika 42: Dovoz pitne vode v Kropo.	124
Slika 43: Osuševanje prostorov.	124
Slika 44: Pomoč gradbene mehanizacije pri odpravljanju posledic ujme.	125
Slika 45: Tehnična pisarna v Kropi.	126
Slika 46: Sodelovanje Cestnega podjetja pri odpravljanju posledic neurja.	128
Slika 47: Občinski krizni štab v Kropi.	132
Slika 48: Plaz Črni potok.	133
Slika 49: Na veliko moč plazu kaže izruvano drevje.	133
Slika 50: Bazeni za zadrževanje materiala pod plazom.	134
Slika 51: Elektronska sirena v Kropi pri zgornjih garažah.	135
Slika 52: Saniran usad na cesti proti Kropi.	139
Slika 53: Gosposka ulica po poplavni ujmi 18. 9. 2007.	142
Slika 54: Gosposka ulica po končani sanaciji.	143
Slika 55: Državna cesta pred obnovo.	143
Slika 56: ... in po njej.	144
Slika 57: Plac pred sanacijo.	145
Slika 58: Plac po sanaciji.	145
Slika 59: Tlakovani Plac na levem bregu Kroparice.	146
Slika 60: Poškodovan Bodlajev vigenjc	146
Slika 61: Bodlajev vigenjc po končani obnovi.	147
Slika 62: Koruzni most, glavni krivec za poplavo 18. 9. 2007.	148
Slika 63: Nadomestni Koruzni most.	148
Slika 64: Otroško igrišče v Kropi.	151

Slika 65: Izpodjedeni temelji garaže na "skalci".....	153
Slika 66: Sanacija hiše na "skalci".....	154
Slika 67: Omejevanje prometa v Kropi.....	155
Slika 68: Hiša potrebna obnove.....	157
Slika 69: Dim iz dimnika nas opozarja, da hiša ni prazna.....	157
Slika 70: Zapuščena hiša v Kropi.....	158
Slika 71: Dolina: novejša hiša v Kropi.....	158
Slika 72: Otroci v Kropi.....	159
Slika 73: Poslopje Novega Plamena.....	159
Slika 74: Galvanska delavnica v Kropi.....	160
Slika 75: Ambulanta v Kropi.....	160
Slika 76: Pošta v Kropi.....	161
Slika 77: Park ali parkirišča za vigenjcem Vice?.....	162
Slika 78: Fekalijske tečaje v Kroparico.....	163
Slika 79: Odsek ceste, kjer so kanalizacijo uredili.....	163
Slika 80: Garaže na zgornjem bajerju.....	164
Slika 81: Lesena garaža.....	165

PREGLEDNICE

Preglednica 1: Število učencev po šolskih letih na OŠ v Lipnici.....	55
Preglednica 2: Glavni slovenski pokrajinski tipi in njihova raznolikost.....	74
Preglednica 3: Tipi poplav in njihove glavne značilnosti.....	89
Preglednica 4: Visoke vode in njihovo razlivanje leta 2007.....	102
Preglednica 5: 24-urna vsota padavin (mm) od 18. 9. ob 8.00 do 19. 9. do 8.00 ure z oceno povratne dobe na izbranih klasičnih meteoroloških postajah in rekordno vrednostjo padavin pred opisanim dogodkom.....	107
Preglednica 6: Najvišji vodostaji in pretoki med 18. in 19. septembrom 2007 na vodomernih postajah hidrološkega monitoringa površinskih voda in povratna doba velikih pretokov.....	109
Preglednica 7: Vhodni klici na 112 18. 9. 2007 od 10. do 24. ure.....	119
Preglednica 8: Intervencija enot PGD v občini Radovljica, ki so 18. septembra 2007 sodelovale na območju Kroke.....	120
Preglednica 9: Škoda na opremi PGD v občini Radovljica prijavljena do 11. 12. 2007.....	130
Preglednica 10: Opravljene ure pripadnikov enot zaščite in reševanja v občini Radovljica.....	134
Preglednica 11: Viri sredstev v letu 2007 za odpravo posledic vodne ujme 18. 9. 2007.....	140
Preglednica 12: Odhodki v letu 2007 za odpravo posledic vodne ujme 18. 9. 2007.....	140
Preglednica 13: Viri sredstev v letu 2008 za odpravo posledic vodne ujme 18. 9. 2007.....	141
Preglednica 14: Odhodki (ocena) v letu 2008 za odpravo posledic vodne ujme 18. 9. 2007.....	141